T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KIRSAL GÖÇ HAREKETLERİNİN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ: DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ

Ümit Serkan EKMEKÇİLER
2502060145

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Seyhun DOĞAN

İSTANBUL 2011

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz İKTİSAT Anabilim Dalında 2502060145 numaralı ÜMİT SERKAN EKMEKÇİLER'İN hazırladığı "KIRSAL GÖÇ HAREKETLERİNİN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ: DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ" konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35.Maddesi uyarınca 28/06/2011 SALI günü saat 10:00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ..KABULÜ.....'ne* OYBİRLİĞİ /~~OYÇOKLUĞU~~YLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.MUSTAFA ERKAL	Kabulü	
PROF.DR.VEYSEL BOZKURT	Kabul	
PROF.DR.GÜLSÜM AKALIN	Kabul	
DOÇ.DR.SEYHUN DOĞAN	Kabul	
DOÇ.DR.DÜNDAR MURAT DEMİRÖZ	KABUL	

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel:0212 440 00 00 –14221 – Fax: 0212 440 03 40

KIRSAL GÖÇ HAREKETLERİNİN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ: DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ

Ümit Serkan EKMEKÇİLER

ÖZ

İnsanların gerçekleştirdikleri göç hareketleri hem insanlar ve hem de toplumlar açısından önem arz etmektedir. Bu önemi nedeniyle çalışmamıza kaynaklık eden göç olgusu, bütün yönleriyle ele alınmıştır. Yaşadığımız dönemde de göç hareketleri insanların ve toplumların şekillenmesi bakımından oldukça önemli bir işlev üstlenmiş durumdadır. Bu özel konumundan dolayı, çalışmamızda göçün ortaya çıkış nedenleri, göç sonucunda gerçekleşen sosyal ve ekonomik dönüşümler genel hatlarıyla ele alınmıştır. Çalışmamızın temel amacı, göç ve kırsal göçü genel hatlarıyla ele alarak, kırsal göçün ekonomik ve sosyal etkilerini Diyarbakır ili merkezinde incelemektir.

Günümüzde göç hareketleri ülkemiz açısından da büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, çalışmada Türkiye'de yaşanan iç göç hareketleri bütün boyutlarıyla ele alınmıştır. Bu iç göç hareketleri Türkiye'de genellikle kırsal alanlardan şehirlere doğru yaşanan hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırsal göçe en fazla maruz kalan illerden birisi olan Diyarbakır ili bu kırsal göç hareketlerinin ekonomik ve sosyal etkilerini incelemek için iyi bir kaynak olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle analizlerimizi yapacağımız veriler Diyarbakır il merkezinden toplanmıştır.

Diyarbakır iline yönelik olarak yapacağımız araştırmada kullanılacak verilere ulaşmak için katılımcılarla yüz yüze görüşme yapılmış ve bu görüşmelerde anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmamıza kaynak teşkil edecek ana kitleyi Diyarbakır il merkezinde bulunan ve kırsal göçle gelenlerin en fazla ikamet ettikleri Bağlar ve Şehitlik ilçelerinde yaşayan insanlar oluşturmaktadır. Uygulanan anket yöntemiyle elde edilen veriler SPSS 15.0 istatistik programı kullanılarak çeşitli analizlere tabi tutulmuştur. Bu program yardımıyla anket güvenirlilik testi, frekans analizleri, karşılaştırmalı analizler ve Ki-kare bağımsızlık testleri yapılmıştır. Yapılan analiz ve çalışmalarla, kırsal göçün göç hareketini gerçekleştirenler üzerinde ekonomik ve sosyal etkileri olduğu sonucuna varılmıştır.

Economic and Social Effects of Rural Migration:Example of the Province of Diyarbakır

Ümit Serkan EKMEKÇİLER

ABSTRACT

The migration that have taken place amongst peoples are of great importance both for peoples and for ethnic groups. This importance and it's causes are the foundation of our work which we have taken upon us. The migration movements experienced in our dayhave taken on a very important role in the development of peoples and ethnic groups. Because of its unique position in our study we have taken into consideration the origins of migration and the socio-economic transformations that have taken place as a result of migrations. The main purpose of our study an overview of migration and rural migration is to discuss the economic and social impact of rural migration to analyze center of the province of Diyarbakır.

In our day migration movements are of great importance from the perspective of our country. On account of this in study we have taken into account the internal migration movements of Turkey with all its dimensions. These internal migrations in Turkey have usually taken place from the rural areas to the cities. The province of Diyarbakır is one of the most affected provinces from these internal migrations thus it has been deemed a good source for evaluating the socio-economic result of migrations, consequently the data of our analysis has been collected from the Diyarbakır province center.

In order to attain the data for our study of the Diyarbakır province we have met face of face with participants and have used the questionnaire method in our meetings. The main sources for our study are people affected by migrations from the Bağlar and Şehitlik neighborhoods in central Diyarbakır. The data acquired from our questionnare have been submitted to various analyses using the SPSS 15.0 program. With the help of this program questionnaire reliabilty testing, frequency analysis, comparison analysis and Chi-Square independence testing was done. From the analysis and study done we have arrived at the conclusion that rural migrations have had socio-economic effects on those undergoing migration.

ÖNSÖZ

Göç olgusu, insanoğlunun varlığını günümüze kadar sürdürebilmesinin temel nedenlerinden biridir. Çünkü göç hareketleri kimi zaman yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli hale gelmektedir. Bu hayati önemi nedeniyle, ortaya çıkış nedenlerini, ekonomik ve sosyal etkilerini ve meydana getirdiği dönüşümleri inceleme isteği göç konusunda bir çalışma yapma düşüncemizin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana dünya üzerinde yaşayan insanların çeşitli nedenlerle yer değiştirmeleri söz konusu olmuştur. Bu durumun insanlık tarihinin şekillenmesi açısından önemli sonuçlar doğurduğu tartışmasızdır. Göç yoluyla gerçekleşen hareketler zaman içerisinde insanların beslenme alışkanlıklarından ekonomik ilişkilerine kadar birçok değişikliğin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu göç hareketleri bir ülkenin kendi sınırları içerisinde gerçekleştiğinde buna iç göç denilmektedir. Çalışmada, insanların ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği göç hareketlerinin ortaya çıkış nedenleri, çeşitleri, ne tür sonuçlar doğurduğu ile birlikte Türkiye'de yaşanan iç göç hareketleri ve kırsal göç hareketlerinin ekonomik ve sosyal etkileri Diyarbakır ili temelinde ele alınmıştır.

Çalışmada yararlanılan kaynaklara çeşitli üniversitelerin kütüphaneleri ve internet ortamında bulunan veri tabanları kullanılarak ulaşılmıştır. Bunun yanında, Diyarbakır iline yönelik olarak yapılacak analiz için gerekli veriler anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Bu veriler elde edilirken karşılaşılan en önemli güçlük, anketin uygulandığı bazı katılımcıların eğitim düzeylerinin düşüklüğü ve Türkçeyi anlamada çektikleri zorluk olmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana desteklerini esirgemeyen sayın hocalarım, Prof. Dr. Mustafa E. Erkal, Prof Dr. Gülsüm Akalın'a ve çalışmam boyunca bana yol gösteren ve önemli katkılarda bulunan danışman hocam sayın Doç. Dr. Seyhun Doğan'a minnet ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca, verilerin analizi konusunda bana yol gösteren Yrd. Doç Dr. Mustafa Yücel'e ve bu çalışmayı gerçekleştirirken gösterdikleri anlayış ve destekten dolayı eşime ve çocuklarıma da teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii

ABSTRACT iv

ÖNSÖZ v

İÇİNDEKİLER vi

TABLOLAR LİSTESİ x

ŞEKİLLER LİSTESİ xv

GRAFİKLER LİSTESİ xvi

KISALTMALAR LİSTESİ xvii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE KIRSAL GÖÇ

1.1. Göç 4

1.1.1. Göç Kavramının Genel Tanımı 4

1.1.2. Göç Tarihinin Analizi 7

1.1.3. Göçün Ortaya Çıkış Nedenleri 16

1.1.3.1. Ekonomik Nedenler 17

1.1.3.1.1. İşsizlik ve Ücret Farklılıkları 17

1.1.3.1.2. Bölgelerarası Eşitsizlikler 28

1.1.3.2. Sosyal Nedenler 30

1.1.3.2.1. Dinsel Baskılar Nedeniyle Göç 30

1.1.3.2.2. Eğitim İmkânlarındaki Eşitsizlikler 30

1.1.3.2.3. Evlilik 32

1.1.3.3. Politik Nedenler 33

1.1.3.3.1. Savaşlar ve Etnik Çatışmalar 33
1.1.3.4. Çevresel Nedenler 36
1.1.3.4.1. Sel-Su Baskınları ve Depremler 36
1.1.4. Göç Sürecinin Açıklanması 44
1.1.5. Göç Teorileri 53
1.1.5.1. Ekonomik ve Sosyal Göç Teorileri 53
1.1.5.1.1. Neo-Klasik Göç Teorisi 53
1.1.5.1.2. Marksist Teori 56
1.1.5.1.3. Yapısalcı Yaklaşım ve Yapılandırma Teorisi 58
1.1.6. Göçün Ekonomik ve Sosyal Etkileri 60
1.1.6.1. Göç ve Gelişme 60
1.1.6.2. Döngüsel Göç 65
1.1.6.3. Uluslararası Göç 70
1.1.6.3.1. Uluslararası Göç ve Para Havaleleri 77
1.2. Kırsal Göç 82
1.2.1. Tarımsal Politikaların Kırsal Göç Üzerine Etkileri 86
1.2.2. Göç ve Kırsal Yoksulluk Arasındaki İlişki 87
1.2.3. Kırsal Kesim Gençliğinin Yaşadığı Zorluklar ve Göç 90
1.2.4. Kırsal Göçün Şehirlerde Meydana Getirdiği Dönüşümler 91

İKİNCİ BÖLÜM

YIĞILMA EKONOMİLERİ VE TÜRKİYE'DE KIRSAL GÖÇ

2.1. Yığılma Ekonomileri 93
2.1.1. Yığılma Ekonomisi Kavramı 93
2.1.2. Yığılma Teorisi 94

2.1.3. Yığılma Ekonomisinin Belirleyicileri 96
2.1.3.1. İçsel Ekonomiler 97
2.1.3.2. Dışsal Ekonomiler 99
2.1.3.3. Artan Getiriler 100
2.1.3.4. Eksik Rekabetçi Piyasa Yapısı 102
2.1.4. Yığılma ve Bölgesel İşgücü Pazarı 103
2.1.5. Yığılma Ekonomisi Türleri 106
2.1.5.1. Kentleşme Ekonomileri 106
2.1.5.2. Yerelleşme Ekonomileri 107
2.1.6. Yığılma Ekonomileri Göç İlişkisi 109
2.2. Türkiye'de Kırsal Göç 111
2.2.1. Türkiye'de Kırsal Göç Hareketleri 111
2.2.2. Türkiye'de Kırsal Göçü Ortaya Çıkaran Sebepler 132
2.2.2.1. Bölgelerarası Eşitsizlikler 132
2.2.2.2. Cinsiyet Temelli Göç 139
2.2.2.3. Terör ve Kan Davaları 142
2.2.2.4. Tarımsal Politikalar 143
2.2.3. Kırsal Nüfusun Hareketliliği; İten Faktörlere Karşı Diğer Faktörler 155
2.2.4. Kırsal Göç Sonucu Şehirlerde Oluşan Yeni Mimari; Gecekondu 156
2.3.Türkiye'de Yaşanan Kırsal Göçün Ekonomik ve Sosyal Etkileri 159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİNDE KIRSAL GÖÇÜN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ

3.1. Diyarbakır İlinin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi 163

3.2. Araştırmanın Amacı 164

3.3. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri 165

3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Örneklem Seçimi 166

3.5. Saha Çalışması Sonucu Elde Edilen Verilerin Analizi 167

3.5.1. Frekans Değerlerine Göre Verilerin Analizi 167

3.5.2. Karşılaştırmalı Tablolar Yardımıyla Yapılan Analizler 189

3.5.3. Hipotezlere Yönelik Olarak Yapılan Analizler 196

SONUÇ 224

KAYNAKÇA 233

EKLER 255

ÖZGEÇMİŞ 259

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Döngüsel göç politika rotası 69

Tablo 2: Uluslararası göçün gidilen ülkeler yönünden büyüklüğü (1970-2000) 75

Tablo 3: Firma için yığılma ekonomilerinin altında yatan temel nedenler 97

Tablo 4: Ölçek ekonomileri 97

Tablo 5: İllerin 1995-2000 dönemi net göç hızına göre sıralanışı 114

Tablo 6: 1975-2000 Yılları arasında yerleşim yerlerine göre göç eden nüfus 117

Tablo 7: 1985-1990 Yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre aldığı göç 120

Tablo 8: 1985-1990 Yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre verdiği göç 122

Tablo 9: 1995-2000 Yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre aldığı göç 125

Tablo 10: 1995-2000 Yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre verdiği göç 127

Tablo 11: Türkiye'de şehir ve köy nüfusu (1975-2000) 129

Tablo 12: Doğduğu ilde ve doğduğu ilden başka illerde ikâmet eden nüfus paylarının büyüklüklerine göre illerin sıralı dağılımı (2000) 131

Tablo 13: Derecesine göre illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (2003) 133

Tablo 14: 1985-1990 Yılları arasında illerin aldığı ve verdiği göç 134

Tablo 15: 1995-2000 Yılları arasında illerin aldığı ve verdiği göç 137

Tablo 16: Tarım faaliyetinde istihdam edilen nüfus (12>yaş) 148

Tablo 17: Tarım alanları 149

Tablo 18: Cinslerine göre hayvan sayısı 152

Tablo 19: Cinsiyet 167

Tablo 20: Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerde bir işe sahip miydiniz? 168

Tablo 21: Yaş 169

Tablo 22: Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanıyor musunuz? 170

Tablo 23: Meslek 172

Tablo 24: Diyarbakır'a göç etme kararınızın doğru olduğunu düşünüyor musunuz? 173

Tablo 25: Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdürüyor musunuz? 174

Tablo 26: Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya ayak uydurabildiniz mi? 175

Tablo 27: Evinizde yaşayan kişi sayısı 177

Tablo 28: Eğitim durumu 178

Tablo 29: Diyarbakır'a göç etme kararınızda etkili olan kişiler kimlerdir? 179

Tablo 30: Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alıyor musunuz? 180

Tablo 31: İmkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere geri dönmek ister misiniz? 181

Tablo 32: Oturduğunuz konut çeşidi 182

Tablo 33: Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminiz kolaylaştı mı? 183

Tablo 34: Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerdeki en önemli sorununuz neydi? 184

Tablo 35: Diyarbakır'da yaşamaktan memnun musunuz? 185

Tablo 36: Diyarbakır'da yaşadığınız en önemli sorun nedir? 186

Tablo 37: Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni hangisidir? 187

Tablo 38: Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni hangisidir ve imkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere geri dönmek ister misiniz? Sorularına verilen cevapların karşılaştırmalı analizi 189

Tablo 39: Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alıyor musunuz ve şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanıyor musunuz? Sorularına verilen cevapların karşılaştırmalı analizi 191

Tablo 40: Ailenin toplam aylık geliri ve oturulan evin kime ait olduğu durumunun karşılaştırmalı analizi 192

Tablo 41: Cinsiyet ve mesleğin karşılaştırmalı analizi 193

Tablo 42: Oturulan konut çeşidi ve sosyal yardım kuruluşlarından yardım alma durumunun karşılaştırmalı analizi 194

Tablo 43: Oturulan konut çeşidi ile o konutta elektrik ve su bağlantısı ile banyo ve tuvalet bulunma durumu arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 195

Tablo 44: Diyarbakır'da yaşanılan en önemli sorun ve meslek arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 196

Tablo 45: Diyarbakır'da yaşanan en önemli sorun ve meslek arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 197

Tablo 46: Diyarbakır'da yaşanan en önemli sorun ve meslek arasındaki ilişkinin kuvvetinin analizi 197

Tablo 47: Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması durumu ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 198

Tablo 48: Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması durumu ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 198

Tablo 49: Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması durumu ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 199

Tablo 50: Ailenin toplam aylık geliri ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 200

Tablo 51: Ailenin toplam aylık geliri ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 200

Tablo 52: Ailenin toplam aylık geliri ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 200

Tablo 53: Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile İmkân bulunursa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteği arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 202

Tablo 54: Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile İmkân bulunursa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteği arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 202

Tablo 55: Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile İmkân bulunursa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteği arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 202

Tablo 56: Diyarbakır'a nereden göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülme durumu arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 203

Tablo 57: Diyarbakır'a nereden göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülme durumu arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 204

Tablo 58: Diyarbakır'a nereden göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülme durumu arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 204

Tablo 59: Eğitim düzeyi, toplam aylık gelir ve sosyal aktivitelere katılım arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 205

Tablo 60: Eğitim düzeyi, toplam aylık gelir ve sosyal aktivitelere katılım arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 206

Tablo 61: Eğitim düzeyi, toplam aylık gelir ve sosyal aktivitelere katılım arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 206

Tablo 62: Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile Diyarbakır'a göç etmenin en önemli nedeni arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 207

Tablo 63: Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile Diyarbakır'a göç etmenin en önemli nedeni arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 208

Tablo 64: Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile Diyarbakır'a göç etmenin en önemli nedeni arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 208

Tablo 65: Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 209

Tablo 66: Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 209

Tablo 67: Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 210

Tablo 68: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 211

Tablo 69: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 211

Tablo 70: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 211

Tablo 71: Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 213

Tablo 72: Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 213

Tablo 73: Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 213

Tablo 74: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 215

Tablo 75: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 215

Tablo 76: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 215

Tablo 77: Eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 217

Tablo 78: Eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 217

Tablo 79: Eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 218

Tablo 80: Eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 219

Tablo 81: Eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 220

Tablo 82: Eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 220

Tablo 83: Diyarbakır'a göç edilen yerde bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi 222

Tablo 84: Diyarbakır'a göç edilen yerde bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi 222

Tablo 85: Diyarbakır'a göç edilen yerde bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi 222

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Kuzey-güney göçü Kuzey-güney bölünmesini nasıl daha kötü bir hale getirebilir 18

Şekil 2: Dünya işgücü piyasası 20

Şekil 3: Kaynak ülke eşitsizlikleri daha az olduğunda nispi gelir eşitsizliği etkileri 21

Şekil 4: Kaynak ülke eşitsizliği daha fazla olduğunda nispi gelir eşitsizliğinin etkileri 22

Şekil 5: İklim değişikliği göç ilişkisi 38

Şekil 6: İklim değişikliklerinin kavramsal modeli 39

Şekil 7: Deniz seviyesi yükselmesinin kavramsal modeli 40

Şekil 8: Göç politikalarını açıklayan bir göç modeli 44

Şekil 9: Göç akışının kavramsal modeli 46

Şekil 10: Normal göç 47

Şekil 11: Reaksiyon eğrisinin her iki durumda aşağıya doğru kayması 48

Şekil 12: Dünya göçü yoksulluğu nasıl azaltır 49

Şekil 13: Göç yönetimi şeması 52

Şekil 14: Dengeye yol açan neo-klasik mekanizmalar 54

Şekil 15: Göç kararı analizinin şematik çerçevesi 85

Şekil 16: Firma için yığılma ekonomilerinin altında yatan temel nedenler 97

Şekil 17: Ölçek ekonomileri 97

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Yüksek öğrenimli kişilerin göç oranları (2000) 28

Grafik 2: Göç alan ülkelerin nüfuslarında bir pay olarak uluslararası göçmenler 76

Grafik 3: Özel tüketim yüzdesi olarak para havaleleri, doğal afetlerden iki yıl önce ve iki yıl sonra 78

Grafik 4: Cinsiyet 168

Grafik 5: Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerde herhangi bir işe sahip miydiniz? 169

Grafik 6: Yaş 170

Grafik 7: Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanıyor musunuz? 171

Grafik 8: Meslek 172

Grafik 9: Diyarbakır'a göç etme kararınızın doğru olduğunu düşüyor musunuz? 173

Grafik 10: Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdürüyor musunuz? 174

Grafik 11: Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya ayak uydurabildiniz mi? 176

Grafik 12: Evinizde yaşayan kişi sayısı 177

Grafik13: Eğitim durumu 178

Grafik 14: Diyarbakır'a göç etme kararınızda etkili olan kişiler kimlerdir? 179

Grafik 15: Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alıyor musunuz? 180

Grafik 16: İmkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere geri dönmek ister misiniz? 181

Grafik 17: Oturduğunuz konut çeşidi 182

Grafik 18: Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminiz kolaylaştı mı? 183

Grafik 19: Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerdeki en önemli sorununuz neydi? 184

Grafik 20: Diyarbakır'da yaşamaktan memnun musunuz? 185

Grafik 21: Diyarbakır'da yaşadığınız en önemli sorun nedir? 186

Grafik 22: Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni hangisidir? 188

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Plânlama Teşkilatı
EBK	: Et ve Balık Kurumu
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IOM	: Uluslararası Göç Organizasyonu
M.Ö.	: Milattan Önce
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SEK	: Süt Endüstrisi Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

GİRİŞ

Göç insanlık tarihi kadar eskidir. Göç olgusu, basit bir tanımlamayla ve sadece bir bilim dalının prensipleri ve kuralları uygulanarak içinden çıkılamayacak kadar karmaşık ve kökü derinlere uzanan bir yapıyı ihtiva eder. Bu özelliği nedeniyledir ki, göç, birçok bilim dalını kapsayan ve bunlarla etkileşim sonucunda incelenip açıklanabilecek bir olgudur. Göç, yapı itibariyle ekonomi, sosyoloji, siyaset, ekoloji, istatistik v.b. çoğunlukla birbirleri ile direkt etkileşimi söz konusu olmayan bilim dallarının bir arada kullanılması sonucunda formüle edilebilecek bir insan davranışı şeklidir. Göç, temel itibariyle sadece insanlar tarafından hayata geçirilen bir süreç değildir, yaşayan tüm canlılar bu süreci bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde bile ne kadar önemli ve dikkate değer bir araştırma konusu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dünya'nın varoluşundan bu yana tüm canlı varlıkların yaşamsal ya da yaşamsal olmayan nedenlerle gerçekleştirdikleri yer değiştirmeler söz konusu olmuştur. Bu yer değiştirmeler insanlar veya diğer başka canlılar tarafından belirli nedenler ve amaçlarla gerçekleştirilmiştir ve gerçekleştirilmeye devam edilmektedir. Bu yer değiştirmelerin sosyal, ekonomik ve siyasi nedenlerle belirli sınırlar dışına doğru olanları insanlar tarafından yapılmaktadır. Bu hareketliliklere göç adı verilmektedir. Yapılan bu hareketlerin, gerek bu hareketi gerçekleştiren insanlar ve gerekse bu harekete maruz kalan bölgeler açısından önemli sonuçları ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçların insanlar ve coğrafyalar açısından son derece hayati bir öneme sahip oldukları bilinmektedir.

Göçün, bu hem insanlar ve hem de coğrafyalar açısından sahip olduğu önem, bu konuda araştırmacılar tarafından birçok araştırma ve çalışmanın yapılmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın yapılmasının temel nedeni de göçün içeriğinde barınan bu çok özel neden ve sonuçlardır. İçerisinde yaşadığımız coğrafya da bize göç olgusunun ortaya çıkması için oldukça zengin bir içerik sunmaktadır. Bu içerik dahilinde hem gönüllü ve hem de zorunlu göçün ortaya çıkmasına neden olan etkenler söz konusudur. Göçün barındırdığı bu zengin içerik daha özelde, bizim araştırma konumuza kaynaklık teşkil eden Diyarbakır ili için de söz konusudur. Hem

ülkemiz ve hem de Diyarbakır ili için büyük önem arz eden göç hareketleri, çalışmamıza kaynak teşkil eden Diyarbakır ili açısından ele alındığında kırsal göç olarak tanımlanabilecek bir göç hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, insanoğlunun var oluşundan bu yana çeşitli nedenlerle gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmek zorunda kaldığı mekânsal değişiklikleri ve bu mekânsal değişikliklerin meydana getirdiği sosyal ve ekonomik şekillenmeleri, bozulmaları ve dönüşümleri genel teoriler çerçevesinde ve Diyarbakır ili özelinde ele alarak bir analiz yapmaktır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde göç kavramı, göç tarihinin analizi, göçün ortaya çıkış nedenleri, göçün sosyal ve ekonomik açıdan olumlu ve olumsuz etkileri, göçün ortaya çıkaracağı sosyal sorunlar, göçün olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için gerçekleştirilebilecek uygulamalar ele alınmıştır. Ayrıca, kırsal göç hareketlerinin ortaya çıkış nedenleri, kırsal yerleşim birimlerinde meydana getirdiği ekonomik ve sosyal değişimler, kırsal bölgelerden şehirlere yapılan göçün şehirlerin sosyal ve ekonomik yapılarında meydana getirdiği değişiklikler incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, yığılma ekonomileri kavramı ayrıntıları ile ele alınmaya çalışılmıştır. Buna göre, yığılma ekonomilerinin varoluş nedenleri, yığılma ekonomilerinin hem sermaye sahipleri ve hem de işgücü arz edenler açısından sunduğu avantaj ve dezavantajlar, yığılma kavramının gerçekleşmesi ile birlikte ortaya çıkan ekonomi türleri incelenmiştir. Ayrıca, Türkiye'de yaşanan kırsal göç hareketleri, bu kırsal göç hareketlerinin oluşmasına neden olan koşullar, uygulanan politikalar ve yaşanan bu kırsal göçün Türkiye'de meydana getirdiği ekonomik ve sosyal değişimler ayrıntılarıyla ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, kırsal göç hareketlerinin Diyarbakır iline göç edenlerin yaşamında meydana getirdiği ekonomik ve sosyal değişimler analiz edilmiştir. Bu kapsamda anket yönteminden faydalanılmıştır. Kırsal göç sonucu Diyarbakır'a göç etmiş kişilerin sosyal ve ekonomik açıdan bazı değişiklikler yaşadığına yönelik hipotezler, katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilen verilerin istatistiki yöntemler kullanılarak yapılan çeşitli

analizleri ile ispatlanmaya çalışılmıştır. Bu analiz ve hipotezler, Diyarbakır'a kırsal alanlardan göç etmiş olanların ekonomik ve sosyal değişim ve dönüşümlerini inceleyen bir içerikte olmuştur.

Çalışmada, Diyarbakır ilinin pratik çalışma için çalışma alanı olarak seçilmesinin en önemli nedeni Diyarbakır'ın, Türkiye'nin kırsal göç hareketlerinin en fazla görüldüğü bölgelerinden birisi olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sınırları içerisinde yer alıyor olmasıdır. Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almakla birlikte, bu bölgede yaşanan kırsal göç hareketlerine en fazla maruz kalan illerden biri olma özelliğini de taşımaktadır. Bununla beraber, Diyarbakır, dışarıdan aldığı göçü daha sonra bölge dışındaki diğer illere aktaran bir şehir olma özelliğine de sahiptir. Bu temel özellikleri bakımından ele alındığında, Diyarbakır, bu yönüyle göç açısından bir köprü vazifesi görmektedir. Diyarbakır, belirtilen bu özel durumu nedeniyle kırsal göçün nedenleri, kırsal göçün, göç edenlerin sosyal ve ekonomik yaşamlarında ne tür değişimler ve dönüşümlerin meydana gelmesine neden olduğunun tespit edilebilmesi bakımından önemli bir model olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle, saha çalışması Diyarbakır ili merkezinde yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE KIRSAL GÖÇ

1.1.Göç

1.1.1.Göç Kavramının Genel Tanımı:

"Genellikle yerleşmek amacıyla bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine, bir ülkeden başka bir ülkeye gitme eylemi."[1]

"Göç insanların bir yerden başka bir yere, belirli bir sınırı geçerek, uzun süreli ya da kalıcı yerleşim amacıyla yaptığı coğrafi hareketliliktir."[2]

"Göç genel olarak, belirlenmiş bir zaman dilimi içinde, belirli bir yerleşme alanından dışarıya olan, yer değiştirmelerin sayısı olarak tanımlanır."[3]

Yukarıda ki tanımlardan da anlaşılacağı gibi, göç olgusunun meydana gelebilmesi için kişinin veya kişilerin ikâmet ettikleri ve yaşadıkları yerleşim biriminin sınırları dışına taşınması ve bunun sonucunda da, yeni yaşam merkezlerine uzun süreli veya kalıcı olarak yerleşimleri gerekmektedir. Aynı yerleşim birimi içerisinde gerçekleştirilen ve sınırların aynı kaldığı yer değiştirmeler göç tanımı kapsamında değerlendirilemez. Örneğin: Aynı şehir merkezi içerisinde bir mahalle veya semtten başka bir mahalle veya semte hareketlilik, bir göç hareketi olarak kabul edilemez.

Göç olgusu birçok bilim dalı içerisinde kendine yer bulan ve bu kapsamda özenle değerlendirilmesi gereken, önemli sosyal, ekonomik, politik, çevresel nedenleri ve sonuçları barındıran bir içeriğe sahiptir. Göçü sadece insanların bulundukları mekânları terk edip başka yerleşim yerlerine hareketleri olarak değerlendirmek yanıltıcı olur, çünkü meydana gelen bu hareketlilik kendi içinde birçok önemli nedeni ve sonucu da beraberinde taşımaktadır.

---

[1] Ruşen Keleş, "Göç", Kentbilim Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı, İstanbul, **İmge Yayınevi**, 1998, s.58
[2] Kenneth Hill, "Migration: Definitions and Measurement", **Jhon Hopkins Bloomberg School of Public Health,** Jhon Hopkins University, 2006, s.4
[3] İlhan Tekeli, Leila Erder, **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, D-26, 1978, s.62

Ravenstein'in[4] 1880'lerdeki en eski bilimsel metinlerini yayınlamasından önceki dönemde göç konusu araştırmacılar tarafından ihmal edilmiştir. Ancak Ravenstein'in bu metinleri yayınlamasından bu yana, göç konusunda geniş kapsamlı bir edebiyat gelişmiştir. Göç, sosyoloji, demografi, coğrafya ve ekonomi gibi farklı bilimleri kapsayan karmaşık bir olgu olma özelliği taşımaktadır. Bu nedenle göç konusunu ele alırken, kabataslak üç ayrı bakış açısına dayanan bir sınıflandırma plânı yapmak gerekir. Buna göre; ilk bakış açısı göç dalgalarını uzamsal (mekânsal) anlamda değerlendirmeli ve çalışmaları iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayırmalıdır. Dış göç ile ilgili çalışmalar insanların farklı ülkeler arasındaki hareketlerine odaklanırken iç göç çalışmaları ise insanların ulusal sınırlar dahilinde yeniden yer değiştirmesini kapsayacaktır.

İkinci önemli bakış açısı göç modellerini kapsamalıdır. Burada da mikro ve makro yaklaşımlar olarak adlandırılan iki farklı başlık söz konusu olacaktır. Mikro yaklaşım bireylerin davranışlarını incelerken, makro yaklaşım coğrafi ve siyasi konumlara ve sınırlara odaklanacaktır (ülkeler, bölgeler, yerel yönetimler, belediyeler). Üçüncü bakış açısı ise göçün belirleyici faktörlerini tanımlamak veya sonuçlarını incelemek olmalıdır.[5]

Göç kavramının 19. Yüzyıldan önceki dönemde ihmal edildiği ve gereken önemin verilmediği Adam Smith[6] (1723-1790) tarafından 18. Yüzyılda yazılan ve ekonomi biliminin en önemli kaynaklarından birisi olan **Ulusların Zenginliği** adlı eserinde göçe çok az ilgi göstermesinden ve göç olgusunu önemsememesinden de

[4] Ernst George Ravenstein 19. Yüzyılın ikinci yarısında göç üzerine çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar daha sonra göç üzerine yapılacak bilimsel çalışmalara öncülük etmiştir. Ravenstein 1885 yılının haziran ayında, Journal of The Statistical Society of London isimli dergide yayınlanan The Laws of Migration başlıklı makalesi ile göç konusunda ilk bilimsel çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Ravenstein'in bu çalışma ile ortaya koyduğu göç modelinin temelini göçün mesafesi ve hacmi arasındaki ilişki oluşturur. Bkz.: Arjan De Haan, "Livelihoods and Poverty The Role of Migration," **Journal of Development Sdudies**, vol.36, no.2, 1999, s.9-10

[5] İvan Etzo, "Internal Migration: A Review of The Literature," **Munich Personal RePEc Archive**, MPRA Paper no.8783, May 2008, s.2

[6] İktisat Biliminin en önemli isimlerinden birisi olarak kabul edilen İngiliz iktisatçı Adam Smith, iktisat bilimi açısından oldukça önemli bir eser ve kaynak olma özelliği taşıyan **Millerlerin Zenginliği** isimli kitabını 1776 yılında İngiltere'de yayınlamıştır. Adam Smith, kişisel ekonomik bağımsızlığı savunduğu bu kitabında, kişisel teşebbüse konan sınırlamaların kaldırılması halinde ekonomide rekabetin artacağı ve bunun da milletleri zenginleştireceğini savunuyordu. Adam Smith'in önerdiği liberalizim, serbest ticaretin yanında ekonomide devletin rolünün azaltılmasını da öngörüyordu. Bkz.: Tevfik Güran, **İktisat Tarihi**, İstanbul, Acar Basım San. Tic. A.Ş., 2003, s.139-140

anlaşılmaktadır. Bunu Adam Smith'in şu sözlerinden anlamak mümkündür: **Tecrübelerden açıkça görülüyor ki, her türden bagaj içerisinde taşıması en zor olan bir insandır.** Aynı paragrafta, çok büyük ücret farklılıkların varlığından da bahsedilmektedir. Londra'da günlük 18 pens olan ücretler, birkaç mil ötede 14-15 pens dolayındadır. Bu ücretler Edinburg'da 10 pens ve İskoçya'daki vasıfsız işçilik için ise günlük 8 pens kadardı. Smith ücretler arasındaki böyle bir farklılığın bir adamı bir mahalleden diğer bir mahalleye taşımak için bile yeterli olmayacağını belirtmiştir. Smith'in, göçe olan bu ilgisizliğinin sebebini, tarım devriminin daha yeni başlıyor olması, sanayi devriminin başlamasına daha zaman olması ve bu nedenlerle, gelecek yüzyıllarda yaşanacak olan büyük çaplı uluslararası göçlerin henüz öngörülemiyor olmasıyla açıklamak mümkündür. Dahası, Smith tarafından gözlemlenen ücret farklılıkları, geçim gideri farklılıkları (özellikle kira masrafları) ve diğer faktörler eşdeğer fayda sağlayan kazanç fırsatlarını yansıtmamaktaydı.

Göçü demografik açıdan ele aldığımızda da göçe, 20. Yüzyıldan önceki dönemde demografik açıdan gereken önemin verilmediğini gözlemleyebilmekteyiz. Bunun nedeni göç verilerinin az ve genellikle zayıf olması ve **Demografik Geçiş Teorisi'nin**[7] güçlü bir teorik altyapısı bulunmaması nedeniyle göç olgusunun az bilinen demografik bir değişken veya demografik değişiklikleri açıklamak için daha az kullanılan bir veri olarak kalmasıdır.

---

[7] Demografik Geçiş Teorisi, modernleşme sürecini tamamlayamamış toplumlarda yüksek doğum ve ölüm oranlarının olduğunu, modernleşme sürecini tamamlamış toplumlarda ise düşük ölüm ve doğum oranlarının söz konusu olduğunu belirten bir teoridir. Bu teori kapsamında ele alınmış bulunan Demografik Geçiş Modeli, ülkeleri sınıflandırmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu formülasyonla ilgili ilk çalışma İngiltere'de Warren Thompson tarafından 1929 yılında yayınlanmıştır. Warren Thompson, farklı nüfus artışı oranlarına sahip olan ülkeleri üç sınıfa ayırmıştır. Birinci sınıf ülkeler, nüfus artış oranları düşen ve potansiyel nüfusları gerileyen ülkelerden oluşmaktadır. Bu ülkelerde ölüm oranları düşük olmasına rağmen, hızla azalan doğurganlık oranları nüfus üzerinde sabit bir gerileme baskısı yaratmaktadır. Bu kategoriye, Batı Avrupa ve deniz aşırı ülkeler alınmıştır. Bu ülkelere yerleşmiş olan Avrupa kökenli göçmenlerde bu sınıflama içerisinde değerlendirilmiştir. İkinci sınıf ülkeler, hem doğum ve hem de ölüm oranları düşen ülkelerden oluşmaktadır. Ancak bu ülkelerde ölüm oranları, doğum oranlarından önce ve daha hızlı bir şekilde düşüş gösterdiğinden dolayı, nüfusta hızlı bir yükselme söz konusu olmaktadır. Ama sonuç olarak, bu yükselme doğum oranlarında meydana gelen azalma ile birlikte sabit bir gerileme yaşamıştır. Bu sınıfa Doğu ve Güney Avrupa ülkeleri dahil edilmiştir. Üçüncü sınıf ülkeler ise, Malthusian baskının yoğun olduğu ve ne ölüm, ne de doğum oranlarının kontrol altına alınamadığı ülkelerden oluşmaktadır. Thompson, dünya nüfusunun %70 ile %75'inin bu sınıfa dahil olduğunu belirtmiştir. Bkz.: Kirk Dudley, "Demographic Transition Theory," **Population Studies**, vol.50, 1996, s.361-362

Ancak, 20. Yüzyıl ile birlikte, birçok bilim adamı başta uluslararası göç, özellikle de kıtalararası büyük akış ve ikinci olarak da kırsal kesimden kente olan göçü vurgulamak suretiyle bu konu hakkında çeşitli araştırmalar yapmıştır. Böyle araştırmalarda demografi yalnızca bir arka plân faktörü olmaktan öteye gitmemiştir. Malthusian[8] baskı, özellikle ölüm oranının düşük doğum seviyesinin yüksek kaldığı demografik geçişin ilk evresinde, potansiyel göçmenlerin pasif bir üreticisi olarak görülmüştür.

Öte yandan, göçün ortaya çıkmasına yol açan gerçek dinamikler, **iten** ve **çeken** etkenler arasındaki dengeye bağlıdır. Bu tür etkiler temelde ekonomiktir. Neo-klasik ekonomik düşünce temelinde ortaya çıkmış bir yaklaşıma göre göç, durgunluk ve küçülme yaşanan piyasalardan genişleyen iş piyasalarına, düşük yaşam standartlarından daha yüksek yaşam standartlarına ve kriz ortamlarından daha gelişmiş bölgelere doğru olmaktadır.[9] İnsanlar birçok sebepten dolayı göç ederler. İnsanlar yeni bölgeleri fethetmek ve sömürgeleştirmek, ekonomik durumlarını ve iş beklentilerini iyileştirmek veya sadece dünyayı görmek için göç edebilirler, bu tür göçler isteyerek yapılan göçlerdir. Bu saydıklarımızın dışında kalan çoğu göçler ise istemeyerek yapılır. Bunun bir nedeni, insanların köle veya sözleşmeli işçi olarak göç etmeye zorlanmalarıdır. Bunun dışında kıtlıktan, doğal afetlerden, savaşlardan ve politik eziyetlerden kaçanlar da kendi iradeleri dışında bir göç hareketi gerçekleştirmek zorunda kaldıklarından, yaptıkları bu göç zorunlu göç olarak nitelendirilmektedir.[10]

1.1.2.Göç Tarihinin Analizi:

Göçler insanlık tarihi kadar eskidir. Bilinen o ki, en büyük göçler, modern zamanlarla hiçbir paralellik göstermeyen, soyumuzun evrimsel geçmişinde

---

[8] Robert Malthus (1776-1834), liberal düşüncelerini "Nüfus Üzerine Bir Deneme" adlı kitabında açıklayarak, nüfus strüktürü ile gıda maddeleri arasında bir dengesizlik bulunduğunu belirtmektedir. Gıda maddelerinin artışında aritmetik oran, nüfus artışında ise geometrik oran hâkim olduğu için bir süre sonra dengesizlik ortaya çıkacaktır. Bkz.: Gülden Ülgen, **İktisat Bilimine Giriş**, 3. Basım, İstanbul, Der yayınları, 2007, s.29

[9] Michel Oris, "The History of Migration as A Chapter in The History of The European Rural Family: An overwiev," **History of the Family**, vol.8, 2003, s.189

[10] Teresa, Hayter, **Open Borders: The Case Against Immigration Controls**, London, Pluto Press, 2000, s.8

yaşanmıştır. Şu anki genel kanı, insan ırkının Doğu Afrika'da ortaya çıkmış olduğu yönündedir. İnsansılar (hominidler) başlangıçta Afrika'ya mahsustu ancak 1 milyon veya daha fazla yıl önce Eski Dünya'nın diğer bölgelerine yayıldılar. Bu teori ışığında, insanlar Doğu Afrika'dan dünyanın her yerine göç etmişlerdir denilebilir. Böylelikle, dünyadaki diğer her yerde herkes ya göçmendir, ya da göçmen soyundan gelmektedir. Bu toplumların daha sonradan, günümüzden yaklaşık 200 bin yıl önce kendi türümüzden sömürgeci ülkelerle yer değiştirip değiştirmediği hakkındaki tartışmalar günümüzde de devam etmektedir, fakat birçoğunun savunduğu gibi, böyle bir yer değiştirmeyi destekleyecek olan genetik kanıtlar oldukça güçlüdür. Çok yakın geçmişte (ve daha kesin şekilde), modern insanlığın Eski Dünya ve Okyanusya'nın uçsuz bucaksız boş alanlarını sömürgeleştirdiği bilinmektedir. Bu sömürgeleştirme olayının gerçekleştiğine dair kesin bilgilere sahibiz çünkü daha önce insan varlığının söz konusu olmadığı topraklar sonradan insanlar tarafından doldurulmuştur.[11]

Çağımızdan yüzyıllar önce, Orta Avrupa'nın büyük bir bölümü Keltler'in (Hint-Avrupa kökenli bir kavim) elindeydi. Aynı zamanda, Helenler (Yunanlılar) Perslerin ilerlemesini durdurarak, Akdeniz kıyılarına ve Anadolu'nun iç taraflarına doğru yayılmışlardı. Akdeniz dünyasında yaşanan bu Yunan göçü, esnaf, tüccar ve seçkin tabakanın Helenizasyon (Yunan uygarlığını benimseme) süreciyle biten bir göçtü. Yunan İmparatorluğu'nun genişlemesi askeri ve bir takım başka kuralların dayatılmasıyla gerçekleşmiştir.[12]

Daha sonraki dönemde Makedonya kralı Büyük İskender Helenleri fethederek bu yayılma ve Helenizasyon politikasına son vermiştir. Büyük İskender, askerleri, tüccarları ve boşta gezen insanları da yanına alarak büyük bir toplulukla birlikte Hindistan sınırına kadar ulaştı. Romalılar ise imparatorluklarını, batıda İspanya, Fransa ve İngiltere'den başlayan Ren ve Danube nehirlerini geçerek, Karadeniz'e kadar ulaşan bölgede, sınırlarına Anadolu ve günümüz İran-Irak bölgesini, yakın doğu, Mısır ve Kuzey Afrika bölgelerini de dahil ederek kurdu ve varlıklarını uzun yıllar devam ettirdi. Ancak varlığını uzun bir dönem sürdürmeyi

[11] Alan G. Fix, **Migration and Colonization in Human Microevolution**, New York, Cambridge University Press, 1999, s.1

[12] Dirk Hoerder, Leslie Page Moch, **European Migrants: Global and Local Perspectives**, Boston, Northeastern University Press, 1996, s.1

başaran bu imparatorluk, uzak yerlerde yaşayan doğudaki savaşçı göçebelerin, hepsinden öte Hunların saldırılarına karşı savunmasız olan köylülerin göçleriyle başlayan halk göçlerinin baskısı altında yıkıldı. Bu saldırılar, çiftçileri taşınmaya zorlayarak insanları ve kabileleri Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını geçmeye yönlendirdi ve yüzyıllarca devam etti. Bu Göç Çağıydı.

Milattan sonra 800 ve 1050 yılları arasında Kuzey Avrupalıların şiddetli bir yayılması söz konusu olmuştur. Bu yayılmayla, Kuzey Avrupa toplumları Rusya'ya, Bizans'a, İngiltere'nin kuzey kısmına, Grönland Adası ve Kuzey Amerika'ya taşındı. Aynı dönemde, Araplar da, dinsel ve dinsel olmayan kültürlerinin izini bırakarak Akdeniz'e doğru ilerliyorlardı. Avrupa Kıtası bütün bu ilerlemeler karşısında bir savunma pozisyonu almış durumdaydı. Takip eden yüzyıllarda, Avrupalılar kademeli olarak güçlendi ve bu yayılmanın yönünü değiştirebilecek bazı hamleler yaptı. Haçlı Seferleri, yakın doğuda güvenli bir yer oluşturmak niyetiyle yapılmış seferlerdir. Ancak doğuda dengeler istikrarsızdı, Moğolların baskısı altındaki Türkler daha batıya ilerleyebilmek amacıyla 1453 yılında İstanbul'u fethetti ve 1529 yılında da Viyana'yı kuşattı. Sonraki dört yüzyıl, Avrupa'nın büyüme ve gelişme dönemi oldu. Avrupalılar ilk olarak tacirler ve daha sora da fatihler olarak, Afrika'nın güney bölümüne, Hindistan'a ve hatta o zamana kadar bilinmeyen ve doğuda yer alan Avustralya'ya ve batıda yer alan Amerika'ya kadar gittiler.

Avrupalılar keşfettikleri yerlerde, orada var olan kültürlere çok ciddi zararlar vermiştir; tıpkı Güney ve Orta Amerika örneğinde olduğu gibi. Başka yerlerde ise, toprağı zapt ederek buralarda var olan doğal zenginlikleri açığa çıkardılar. Bunu Güney ve Orta Amerika'da olduğu gibi yağmalayarak değil, oradaki insanları ve kaynakları sömürerek yapmışlardır. Göç ettikleri bazı yerlere yerleşen bu toplumlar, yerleştikleri yerlerde, avcılıkla yaşamlarını sürdüren ve kabileler halinde yaşayan insanları topraklarından kovarak o insanların yurtsuz kalmalarına ve göç etmelerine sebep olmuşlardır. Bunun örneklerini Kuzey Amerika'da, Güney Afrika'nın bazı bölgelerinde daha sonraları da Avustralya ve Yeni Zelanda'da görmek mümkündür. Bu yayılma hareketi önceki tüm yayılma hareketlerinden çok daha fazla etki yaratmıştır. Bu yayılma hareketi yeni keşfedilmiş kıtalara Avrupalı görüntüsü

vermiş, dünyadaki Avrupalı nüfusu payını artırmış, sömürgecilik, rekabet, savaş ve emperyalizme yol açmıştır.[13]

Fetihlerle birlikte başlayan sömürgeleştirme hareketleriyle birlikte sonuç olarak bazı halklar yerlerinden edilmiş ve yeni yerlere yerleşmeye zorlanmışlardır. Bu uygulama güvenlik gerekçeleri ile yapılmışsa da, uygulamanın temel amacı çalıştırılacak işgücünün teminidir. İşgücü temini zorunluluğu 16. Yüzyılın ortalarından itibaren keşfedilen Yenidünyanın Güney ve Kuzey kıtalarında yer alan kahve, şeker ve pamuk üretim alanlarında çalıştırılacak kölelere ihtiyaç duymasıyla birlikte ortaya çıkmıştır.

Endüstri devriminden önceki Merkantilist dönemde Batı Avrupa'da yer alan ülkelerle, bu ülkelerin sömürgeleştirdiği ülkeler arasındaki ilişki Kapitalizmin gelişim koşullarını hazırlamıştır. Batı Avrupa'da yer alan ticaret merkezleri; önceleri Kuzey İtalya'da bulunan kentler, daha sonra Alman liman kentleri, İspanya ve Portekiz, 17. Yüzyıldan itibaren de Hollanda ve İngiltere'nin liman kentleri olmuştur. Batı Avrupa'da bulunan bu ticari merkezler diğer ülkelerle gerçekleştirdiği ticarette kullandığı ürünleri sömürgeleştirdiği Güney ve Kuzey Amerika, Asya ve Afrika'dan elde etmiştir.[14]

Yeni üretim tarzları önemli miktarda işgücüne ihtiyaç duyduğundan, 1550'lerden itibaren Portekizli gemiciler Afrika'dan Karayipler'e şeker ve tütün üretimi yapılan alanlarda çalıştırılacak işgücünün teminini sağlamak üzere köle götürmeye başlamışlardır. Daha sonraki süreçte Afrika'dan 15 milyon kişinin Güney ve Kuzey Amerika'ya götürüldüğü tahmin edilmektedir.[15]

1550'den itibaren, Batı Asya ve Orta ve Güney Amerika toplumlarının zenginlikleri, ekonomik yönden zayıf durumda olan Avrupa toplumlarının politik ve askeri gücü ve Avrasya'dan Amerika'ya mikrop transferi geniş demografik değişimlere yol açmıştır.

---

[13] İngrid Semmingsen, **Norway to America: A History of the Migration**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1978, s.4

[14] Stephen Castles, **Here For Good: Western Europe's New Ethnic Minorities**, Londra, Pluto Press, 1984, s.16

[15] Peter Stalker, **The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration**, Geneva, ILO, 1994, s.10

Bu değişimler:

- Güney ve Kuzey Amerika'da birçok insana soykırım yapılması ve bu topraklara Avrupalı toplumlardan getirilen göçmenlerin yerleştirilmesi
- Afrika'da Sahra Çölü'nün güneyindeki topraklarda yaşayan kültürlere mensup birçok erkek ve kadının, Avrupa kökenli yatırımcılar tarafından astropikal sömürge bölgesinin kuruluş aşamasında esir işçi olarak kullanılması
- Hint Okyanusu bölgesinden ve Doğu Asya'dan insanların, Avrupa tarafından askeri ve ticari sömürgeler haline getirilmesi yoluyla gerçekleşmiştir.

Bütün bunların sonucunda, yarımküresel ve küresel göç sistemleri ortaya çıkmış, ortaya çıkan bu göç sistemleri sonucunda da Avrupa'dan tüccarlar, askeri ve idari personel dışarıya doğru göç etmiştir. Göç eden bu insanların silahları ve satın alma gücü, üreticilerin ve işçilerin de aynı yöne doğru göç etmesi sonucunu doğurmuştur. Madenler ve büyük çiftliklerin kuruldukları yerlerde çok sayıda işçiye ihtiyaç duyulmasına rağmen yerel nüfus için kabul edilebilir maaş ve çalışma şartları sunulmamaktaydı, bu nedenle işgücü sıkıntısı çeken bu işletmeler yoğun nüfuslu Asya'da, erkekleri ve kadınları tarlalarda çalışmaya zorlamışlardır. Yine benzeri bir şekilde Latin Amerika'da, önceden beri var olan toplumların yer değiştirme şanslarını ellerinden alınarak, bu insanlar iş gücü dağıtımı sistemlerine dahil edilmiş ve bu yolla insanlar tarım işçisi aileler haline getirilmiş veya yüzlerce mil ötede bulunan gümüş madenlerinde çalışmak için göç etmeye zorlanmışlardır.

Avrupa'dan gelenler ile yerel toplumların ilişkisi sonucunda ortaya çıkan hastalıklar ve salgınlar, imha savaşları ve madenlerde ki olağanüstü kötü çalışma koşulları nedeniyle Güney ve Kuzey Amerika'da yaşayan insanlarının birçoğu ölmüştür. Bu yüzden, çalışacak insan açığını karşılamak isteyen Avrupalı tüccarlar, batıda köle yakalayan ve köle ticareti yapan sahil toplumlarının yardımıyla, Afrika'dan kitlesel esir işçi ithalatına başlamışlardır. Yapılan yatırımlar ve yoğun silahlandırma yardımlarıyla, Avrupalı sömürgeci göçmenler acımasız bir köle göçü sistemini kurmuştur. Kurulan bu zoraki göç sistemi ile tropikal üretime olan talebin karşılanabilmesi için 1500'den 1870'lere kadar aşağı yukarı 9,8 milyon erkek ve

kadının Amerika kıtasına taşındığı hesaplanmıştır. Bu önceden yapılan 15 milyonluk bir tahminin aşağı doğru revizyonudur. Esir edilen bu insanlardan yaklaşık olarak 2 milyonu taşıma işlemi gerçekleştirilirken okyanus geçişi sırasında hayatını kaybetmiştir. Buna ek olarak, milyonlar Afrika sahillerinde esir alınma esnasında ölmüştür. Bu insan kaçakçılığı, Batı ve Orta Afrika 'da ki insan nüfusunun azalmasına neden olmuştur.[16]

Bu baskıyla yapılan iş gücü hareketleri döneminde bile, kentleşme ve özgürlük arasındaki ilişki devam etmiştir. Özgür göçmenler çalışmak için şehirlere doğru göç etmişlerdir. Bazı köleler de bu şekilde bir göç hareketine niyet etmesine rağmen, özgür olmayan göçmenlerin büyük bölümü, kırsal alanlardaki zenginlik üreten tarımsal ve madensel yerleşim bölgelerinde yaşamaya mahkûm edilmişti.[17]

O dönemde yapılan hesaplamalar köleleri beslemenin ve üremelerini sağlamanın mı, yoksa ölüme terk ederek yerine yenilerini getirmenin mi daha kârlı olacağı yönündedir. Uzun bir süre yeni kölelerin getirilmesi çok daha ucuza mal olduğu için toprak sahipleri ve tüccarlar köle kadınların çocuk düşürmesini veya doğan bebeklerini öldürmelerini dayatmıştır. Çünkü bir çocuğun çalışabileceği yaşa kadar beslenmesi daha pahalıya mal olmaktadır. Uzunca bir dönem boyunca insanlık tarihinin bu en utanç verici hesaplamaları ve uygulamaları devam etmiştir.[18]

16. Yüzyıldaki Kapitalist dönemin başından günümüze kadar, dört önemli göç dönemi söz konusu olmuştur. Bunlardan İlki tamamen bir zorunlu göç dönemidir, ikincisi de kısmen benzer özellikler taşımaktaydı, üçüncüsü büyük ölçüde gönüllü bir göç hareketiydi ve dördüncüsü ise hem zorunlu ve hem de gönüllü göç özellikleri taşımaktaydı. İlk önemli göç, 10-20 milyon arasında insanın Afrika'dan Amerika'ya zorunlu göçüydü. Bu olay, Avrupalı sömürgeciler Amerika Kıtası'nda yerel nüfusu yok ettikten ve kendi madenleri ve ekim alanları için yeni iş gücüne ihtiyaç duyduktan sonra, 16. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında gerçekleşmiştir. İkinci önemli göç, sözleşmeli iş gücünün varış bölgelerindeki ucuz ve kullanıma hazır

[16] Hoerder, **European Migrants**, s.2
[17] Alejandro Portes, "Immigrations and Metropolis, Reflections on Urban History," **Journal of International Migration and Integration**, vol.1, no.2, Spring 2000, s.155
[18] Stalker, **The Work of Strangers**, s.10

işgücü eksikliğini telafi etmek için Hindistan ve Çin'den gelen geçici kölelerin göçüydü.

Kâğıt üzerinde sözleşmeli işçiler, işverenler ve işçi acenteleriyle kendi rızalarıyla sözleşme imzalamışlardı ancak pratikte çoğu için bu seçim Afrika'dan getirilen kölelere sunulandan biraz daha iyi koşullar sunmaktaydı. Çünkü imzaladıkları bu sözleşmeler onlara hiçbir politik veya insani hak sağlamıyordu. Yalnızca Hindistan'dan 30 milyon sözleşmeli işçi, sömürge dönemi boyunca, I. Dünya Savaşı'na kadar, Hindistan'ı terk etmiştir. Göç eden bu işçiler, Burma, Sri Lanka, Malezya, Singapur, Mauritius, Güney Afrika, Guyana ve Jamaika'daki madenlere ve ekim alanlarına iş gücü sağlama işlevi görmüş, buna benzer bir şekilde, birkaç milyon Çinli bu yolla Güneydoğu Asya, Pasifik Adaları, Karayipler ve Güney Afrika'ya göç etmiştir.

Üçüncü önemli dünya göçü, 18. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyılın ilk 10 yılında en üst seviyesine ulaşan, Avrupalıların Amerika ve Avustralya'ya yaptıkları göçtür. 19. yüzyılın başından 1920'lere kadar, 60 milyondan fazla Avrupalı, Amerika ve Avustralya'ya göç etmiştir. Avrupalılar, yoksulluktan macera isteğine kadar uzanan çeşitli nedenlerden dolayı bu göçü gerçekleştirmiştir. Bu göçmenlerin çoğu, abartılmış, cesaret, özgürlük ve zenginlik efsanelerinden etkilenerek bu yolu seçmiş olsa da bu seçim yerli halk için yıkım veya boyun eğme ve verimli toprakların çoğunun sömürgeciler tarafından ele geçirilmesi sonucunu doğurmuştur.

1950'lerde başlayan dördüncü önemli göç, Güney'den Kuzey'e karşılıklı olarak yaşanmış olan göçtür. Daha önceki dönemlerde, İngiltere ve Fransa gibi ülkelere bu ülkelerin sömürge krallıklarından az sayıda insan göç etmişti. Ama 1945'ten sonra göç eden insan sayısında büyük bir artış olmuştur. UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından yapılan tahminlere göre, 1960 ile 1990 yılları arasında Üçüncü Dünya ülkelerinden, 6 milyon **yasal olmayan göçmeni** de kapsayan 35 milyon kadar insan sanayileşmiş ülkelere göç etmiştir. Buna ek olarak, UNHCR (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) rakamlarına göre 1990'lı yıllarda sanayileşmiş ülkelerde, 3-4 milyon kadar mülteci bulunmaktaydı. 1960 ve 1990 yılları arasında Üçüncü Dünya ülkelerinin nüfusunun yaklaşık %1'i ya

da her bir yıl için %0,0375'i sanayileşmiş ülkelere göç etmiştir. Göçmenler, göç alan ülkelerde her yıl %0,2'lik bir nüfus artışına yol açmıştır.[19]

Göç emperyalistleri 19. Yüzyıl çekirdek Avrupa ülkelerindeki (Fransa, İngiltere ve Prusya/Almanya) sanayileşme boyutunu tahmin etme konusunda yanılmışlardır. Bu ülkeler kendi üretim boyutlarını artırabilmek için civardaki ve uzaktaki ülkelerden işçi ithal etmeye ihtiyaç duyacaktır. Örnek vermek gerekirse İrlanda şu anda İngiltere'den tesadüfen geniş bir suyla ayrılmış ve ülkeye mısır, yün sığır, endüstriyel işçiler ve askerler temin eden bir tarım bölgesi durumundadır. 1851 İtibariyle İngiltere'de vatandaşlık hakkından mahrum 700 bin İrlandalı göçmen vardı. Bu göçmenler kendilerine resmi olmayan serbest işler kurmuş, ayrıca endüstriyel işçilik ve özelliklede giyim sanayinde iş bulmuşlardır.[20]

19. yüzyılın sonunda, Avrupa'da hâkim olan ekonomik örgütlenme biçimi piyasa ekonomisi olmuştur. Ekonomik dalgalanmalar daha belirgin bir hal almış ve sonuçları dünyanın her tarafında hissedilir hale gelmiştir. 1930'larda yaşanan ekonomik kriz, bu tarz geniş ve dünya çapında sonuçları olan dalgalanmalara güzel bir örnektir. 20. yüzyılın ilk yarısında, teknik açıdan ilerlemiş, güçlü ve zengin birkaç ülkeyle dünyanın geri kalanı arasında büyüyen bir fark meydana gelmiştir. Çoğu Üçüncü Dünya Ülkesinde nüfus artışı ekonomik büyümeden daha hızlı ilerlemiş ve nüfus artışı lehine ortaya çıkan bu büyüme farkı kitlesel yoksullukların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Avrupa'da tarımsal üretim, özellikle 1950'den sonra düşüşe geçmiş ve bunun sonucunda şehirleşme oranında bir artışın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Toprak sahibi olan insanların sayısında meydana gelen önemli ölçüde azalma ile birlikte sanayi üretimi şehirlere kaymıştır. Bunun sonucunda da, kırsal sanayi kentsel sanayi ile olan yarışı kaybetmiş ve şehirlerdeki kaliteli eğitim olanakları, daha fazla üretkenlik, makineleşme ve daha düşük fiyatlar, insanların kırsal alanları terk etmesine neden olmuştur. Şehirlerde, büyüyen endüstri için çalışabilecek bu insanların varlığına rağmen, istenmeyen işlerde çalışacak ekstra iş gücüne ihtiyaç

[19] Hayter, **Open Borders,** s.9-10
[20] Robin Cohen, **Migration and Its Enemies: Global Capital Migrant Labour and The Naion State,** Ashgate Publishing, 2006, s.45

bulunmaktaydı. Zengin batılı ülkelerdeki insanların eğitimlerinin uzun sürmesi, çalışma saatlerinin uzunluğu, daha yorucu işlerde çalışmak istememeleri, düşük doğum oranları ve savaşta yaşanan insan kayıpları işgücü eksiğinin büyük oranda artmasına sebep olmuştur. Bu nedenle, batı dünyası birçok insanı geçici göç konusunda kolaylıklar sağlayarak topraklarına davet etmek zorunda kalmıştır. Bu uygulamanın nedeni elbette iş gücü açığındaki büyüklüktü.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra, işgücü açığı oluşan devletler oluşan bu işgücü açığını kapatabilmek için göç düzenlemeleri yapmaya başladı. Bu devletler, belirli endüstrilerde ihtiyaç duyulan insanların ülkelerine girişine izin vermek zorunda kalmışlardır. Hayata geçirilen bu uygulamalar sonucunda, sanayileşmiş ülkeler, daha iyi taşıma ve iletişim yöntemleri nedeniyle, dünyanın diğer bölgelerinden gelen ve sadece geçici işlerde çalışabilen yoksul göçmenlerle dolmuştur. Ekonomik krizler bu süreci daha da hızlandırmış ve gelişen kentleşmeden dolayı, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kısa mesafeli ve geçici tarımsal göç neredeyse yok olmuştur. Bu sebeple artık birçok insan, kalıcı olarak kentlere göç etme yolunu seçmiştir.[21] 2. Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte ülkelerin göçmen kabul etme kurallarını gevşetmesi sonucunda büyük bir göç dalgası yaşandı. Bu dönemde sömürgelikten yeni kurtulmuş olan ülkelerden, kendilerini daha önce sömürmüş olan ülkelere doğru önemli miktarda göç yaşanmıştır. (Senegal ve Cezayir'den Fransa'ya, Zaire'den Belçika'ya v.b.) Daha sonra, 20. Yüzyılın son yarısında ortaya çıkan küresel eğilimler, geçici işçilerin misafir olarak kabul edilmesi ve girişi kabul edilecek olanların vasıflı işçiler, yatırımcılar ve ailesi zaten o ülkede olanlarla sınırlandırılması şeklindeki uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.[22]

Tarihsel olarak ifade etmek gerekirse, göç süreçleri ekonomik yapının değişimi ve evrimine bağlı olarak farklılıklar göstermiş ve bununla beraber ekonomik yapının şekillenmesine de önemli katkılar sunmuştur. Göç'ü ekonomik

---

[21] Bülent Açma, "Economic Consequences of International Migration: Case Study of Turkey," **ISA's 49th Annual Convention Bridging Multiple Divides**, conference paper, San Francisco, 26. 03. 2008, s.2

[22] Atif Kubursi, "The Economics of Migration and Remittances Under Globalization," **United Nations Economic and Social Council Meetings**, 4-5 April 2006, New York, USA, s.3

dönüşümlerden bağımsız düşünmek ve değerlendirmek mümkün değildir. Geçmişte ve günümüzde göç ekonomik yapılara ucuz işgücü sağlayan bir işlev üstlenmiştir.

1.1.3.Göçün Ortaya Çıkış Nedenleri:

İnsanlar pek çok sebepten dolayı taşınır. Yokluk çeken ve açlığı gören bir aile, uluslararası bir spor yıldızının daha az vergi ödemek için daha düşük vergili bir ülkeye gitmesi, yabancı karısına eşlik etmek için yabancı ülkeye giden bir adam, bir istila ordusundan kaçan insanlar topluluğu. Bunların hepsi koşulları ve bu yolculuğa çıkma nedenleri çok farklı olan göçmenlerdir. Ve benzer biçimde, bu insanları kabul eden ülkeler de farklılıklar gösterir. Ülkelerin, göçmen olabilecek kişileri kabul etmek veya reddetmek için pek çok çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

Peki, insanlar neden göçer? Neden kendilerini köklerinden koparır, evlerini bırakır ve başka bir yere yerleşmek için uğraşırlar? Bu durumu açıklamaya belki iki farklı göç tipi olan **isteyerek** ve **istemeyerek** yapılan göçler arasındaki genel farkları anlatarak başlayabiliriz. Bir bakıma, bütün göçler isteğe bağlıdır tabii ki. Çünkü bir kişinin bulunduğu yerde ölmeyi tercih ederek oradan ayrılmayı reddedebilme şansı da bulunmaktadır.[23]

Göç kararları yalnızca bireylerin denetim ve kontrolünde alınan kararlar değildir. Yani göç sadece hane halkının, hiçbir dış etki, koşul ve şart gözetmeden ve dikkate almadan gerçekleştirebileceği bir eylem olmaktan çok uzaktır. Göç kararları çekirdek aile veya daha geniş ailelerin aldığı değil, çok geniş kapsamlı koşulların meydana getirdiği ve derinlemesine bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken kararlardır.[24]

Göç kararının alınmasına neden olan ve çoğunlukla ekonomik, politik ve sosyal değişim süreçlerini yansıtan geniş kapsamlı sebepler vardır. Bölgeler ve ülkelerarası eşitsizlikler, gelir dağılımı eşitsizlikleri gibi çoğu nedenler göçün ekonomik ayağını oluşturur. Bu durumda ekonomik açıdan kötü olarak kabul edilen

[23] Peter C. Meilaender, **Toward A Theory of Immigration**, New York, USA, Palgrave Macmillan, 2001, s.9-10

[24] Mariapia Mendola, "Rural Out Migration and Economic Development at Origin," **University of Sussex**, Sussex Centre for Migration Research, Sussex Migration Working Paper no:40, May 2006, s.3

yerlerden daha çok fırsatlar sunduğu düşünülen yerlere göç meydana gelir. Bunun yanında, araştırmacılar tarafından itici güç olarak adlandırılan, sosyal değişim ve modernite arayışları da önemli faktörlerdir.

Ekonomik sebeplerin yanında, doğal afetler, baraj veya yol inşaatları gibi altyapı yatırımları, anlaşmazlıklar ve savaşlar insanların yaşadıkları yerleri terk edip, başka yerlere göç etmelerine neden olur. Ülkelerin ulusal ve uluslararası içe göç ve dışa göç politikaları da insanların göç etme veya yaşadığı yerde kalma kararlarında oldukça etkilidir. Göç yalnızca göçmeni değil aynı zamanda onun bağlı olduğu kişileri de ilgilendirir. Göç bu yönüyle sadece göçmen üzerinde değil, geride kalanlar üzerinde de etkisi ve sonuçları olan bir olgudur.

Bu güdüsel faktörler göçün sebeplerini bir şekilde açıklarken, asıl odaklanma dışta kalan, kışkırtıcı ve zorlayıcı durumlardır. Göç' ün sebepleri bütün yönleriyle ele almak istendiğinde, makro ve mikro koşul ve nedenlerin bir arada ele alınması daha doğru olacaktır. Örneğin, hane halkının göç kararını, yerel ve bölgesel mikro koşullar yanında toprakların devlet tarafından yeniden dağıtımı politikaları gibi makro ölçekli politik ve ekonomik süreçler de şekillendirmektedir. Bu da bize açıkça göstermektedir ki göç akımı herhangi tek bir teoriyle açıklanamaz.[25] Aşağıda Göç'ün ortaya çıkış nedenleri ana başlıklar altında ve genel bir çerçevede ele alınmaya çalışılmıştır.

1.1.3.1.Ekonomik Nedenler:

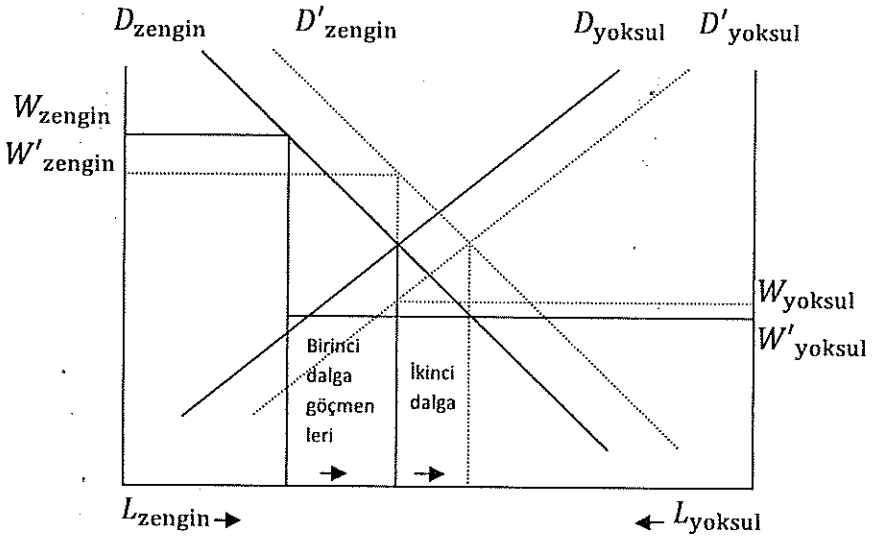
1.1.3.1.1.İşsizlik ve Ücret Farklılıkları:

Bölgesel ekonomilerde, göç ve istihdam oranındaki değişim arasındaki ilişki hâlâ önemli bir yer tutmaya devam etmektedir. Göç, bölgesel ekonomik gelişmelerde dengeleme mekanizması olarak görülür. İşgücü talebinin fazla olduğu yerlerde, işçi arzını artırmak için ücretler artar. Bu yenilenmiş daha yüksek ücretler, işgücü arzını artırır ve ücretler üzerine aşağı yönlü bir baskı yaparak, ücretlerin daha düşük olduğu yerlerdeki bireyleri çeker. Göçmen gönderen yerlerde dışa göç, ücretlerin üzerine

[25] Uma Kothari, "Staying Put and Staying Poor?," **Journal of International Development**, vol.15, 2003, s.647

yukarı yönlü bir basınç uygular ve işgücü arzını düşürerek, işgücü piyasalarını dengeye getirir. Deneysel çalışmalar, göç ve istihdam büyümesinin karşılıklı birbirine bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak yine de, istihdam büyümesi, göçü, göçün istihdam büyümesini etkilemesinden çok daha fazla etkiler.[26]

Aşağıdaki şekilde, Bölgelerarası zenginlik ve dolayısıyla bölgelerarası ücret farklılıklarının göç kararının alınmasına ve yoksul bölgelerden, zengin bölgelere yapılan göçün işgücü arz ve talebine ve işgücü ücretlerine etkisi ele alınmaktadır.

Şekil 1. Kuzey-Güney Göçü, Kuzey-Güney Bölünmesini Nasıl Daha Kötü Bir Hale Getirebilir?
Kaynak: David Ellerman, Policy Research on Migration and Development, The World Bank, s.54

Şekil 1. üç dengeyi temsil etmektedir. Burada işgücü kapıları açıldığında, W_{zengin} ve W_{yoksul} ile verilen ayrı dengeler göçmenlerin yoksul ülkeden zengin ülkeye doğru olan ilk göç dalgasını yaratmasına yol açar. Fakat göçün dinamik yığılmacı etkileri zengin ülkedeki işgücü talep eğrisini D_{zengin} dışa doğru D'_{zengin}'e kaydırır ve yoksul ülkedeki gettolaşma etkisi iş gücü talep eğrisini D_{yoksul} aşağıya doğru D'_{yoksul} kaydırır. Bu durum W'_{zengin} ve W'_{yoksul} arasındaki ücret farkını yine de aynı bırakacaktır ve böylelikle ikinci bir göçmen dalgası olacaktır. Sonuç

[26] Li Li Swain, Steven Garasky, "Migration Decisions of Dual-earner Families: An Application of Multilevel Modeling," **Journal of Family Economics Issue**, vol.28, 2007, s.153

olarak, birinci göç dalgasından sonra yoksul ülkedeki ücret, önceki orijinal ücretten yine de daha yüksek olacaktır.[27]

Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi göçün ortaya çıkış nedenlerinden birisi de işsizlik ve ücret farklılıklarıdır. Ancak İtalya'da yapılan ve 1985-2001 yılları arasındaki dönemi ele almış, 95 şehir ve taşra bölgesini kapsayan, net göç oranı kullanılarak yapılan bir araştırmaya göre, bu dönemde işsizlik oranlarının bölgelerarası göçü etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.[28]

Belirli bir bölgeyi kapsayan bu çalışmalar ve ulaşılan sonuçlar işsizlik ve göç arasındaki ilişkiyi tamamen göz ardı etmemiz sonucunu doğurmamalıdır. Yapılan bu çalışmalara ve analizlere rağmen işsizlik ile göç arasında önemli bir bağlantı olduğu yapılan birçok başka çalışmanın sonuçlarından anlaşılmaktadır.

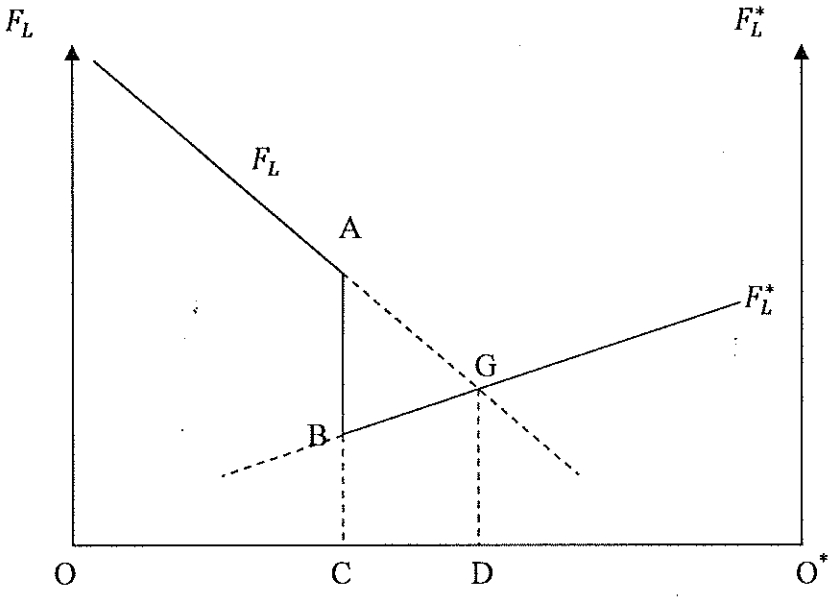
İşgücü için dünya piyasası kavramını bir üretim faktörü olarak alırsak, (mallarda yaptığımız gibi) dünya işgücü talebi ve işgücü arzını karşılaştırmamız gerekir. Dünya işgücü piyasasındaki hareketliliğin basit bir açıklaması aşağıdaki şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. İşgücü mobilitesinin tam ve kusursuz, nitelikler yönünden homojen bir yapıda olduğunu varsayalım. Buna ilaveten, işgücü arzının dışa hareketli ve sürekli olacağını kabul edelim. Bu varsayımlar çerçevesinde, dünya işgücü arzı, Şekil 2'de gösterildiği gibidir ve OO* arasında yer almaktadır. Köken ülke (OC) ve yabancı ülkeler (O*C) dağılan dünya işgücü arzıdır. Köken ülkenin işgücü talep eğrisi F_L, aynı görevi gören yabancı talep eğrisinden F_L^* daha yüksek bir marjinal üretkenlik gösterir. Bu durumda iki piyasanın ayrıldığı kabul edilir. Köken ülkedeki ücret CA, yabancı ülkedeki ücret CB'den daha yüksektir. Ücret farklılıkları BA, yeteri kadar yüksektir ve yabancı işçiler memleketlerine göç etmenin akılcı olduğunu görür. Sonuç olarak, Dünya üretimi büyütülebilir.

---

[27] David Ellerman, **Policy Research on Migration and Development**, The World Bank, Policy Research Working Paper no: 3117, August 2003, s.54

[28] Etzo, "Internal Migration," s.9

Göç, BAG üçgeninde (Harberger Üçgeni)[29] temsil edilen ilave üretimi oluşturur. Köken ülkenin ilave üretimi AGDC'dir ve bu durumda yabancı ülkenin üretimi BGDC'ye düşer.

Şekil 2. Dünya işgücü piyasası
Kaynak: Horst Siebert, **World Economy**, s.50

Göç, iki ülkenin faktör donatımının değişmesine de yol açmaktadır. Köken ülke kendi iş gücü arzını artırır ve bunun sonucunda köken ülkede ücretler düşüş gösterirse, yeni dengede (G noktası), köken ülkedeki işçilerin tümü daha düşük ücret alır. Yabancı işçiler açısından değerlendirdiğimizde ise; yabancı iş gücünde azalma olacak ve yabancı işçilerin tümü daha yüksek ücret alacaktır.[30]

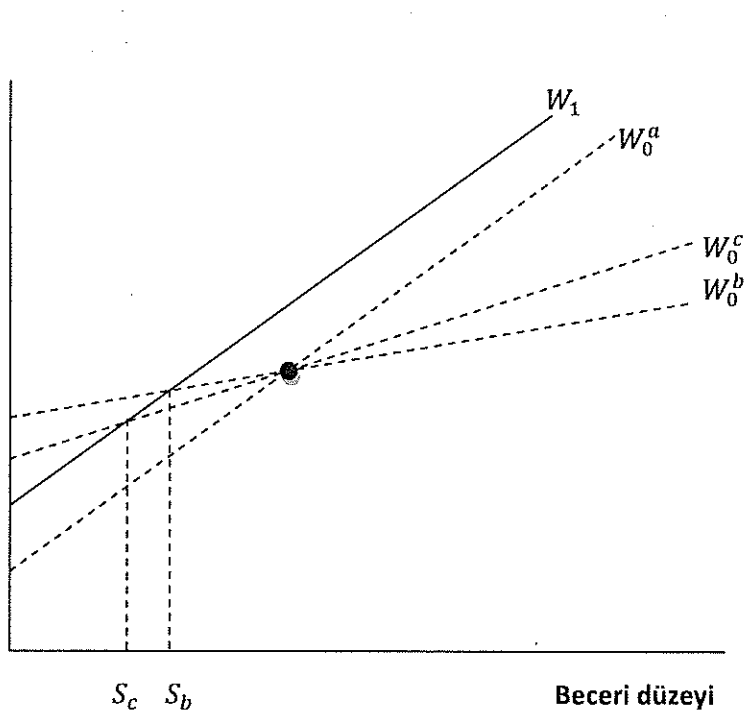
Yukarıda, işsizlik ve ücret farklıkları nedeniyle oluşan işgücü hareketliliğini ve bunun sonucunda ortaya çıkan göçün nasıl şekillenebileceğini açıklamaya çalıştık.

---

[29] Verimlilik Kaybı Ölçüm Teorisi 1950'li yıllarda oluşturulmuştur. Ekonomistler, Arnold Harberger'in bu konuda yaptığı araştırmalardan önce, verimlilik kaybının görünümünü nadiren tahmin edebiliyorlardı. Bu ölçümler için Harberger'in kullanmış olduğu şekilli teknikler sayesinde, bu tür hesaplamaların daha gerçekçi yapılabilmesi olanaklı hale gelmiştir. Harberger'in bu çalışmaları sayesinde yeni nesil bir normatif çalışma yöntemi ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaların ardından ortaya çıkan ve verimlilik kaybını gösteren üçgenler, Harberger Üçgeni olarak anılmaya başlanmıştır. Daha büyük bir yamuk içerisindeki Harberger Üçgeni'nde meydana gelen şekil değişikliği sonucu oluşan yeni verimlilik kaybı tahminleri refah üzerindeki birden çok etkiye sahip olduğundan dolayı, çeşitli piyasa başarısızlıkları ve ekonomide bozulmalara yol açacaktır. Bkz.: James R. Hines Jr., "Applied Public Finance Meets General Equilibrium: The Research Contributions of Arnold Harberger," **University of Michigan and National Bureau of Economic Research**, working paper, January 2002, s.2

[30] Horst Siebert, **World Economy**, London, GBR, Routledge, 1993, s.50

İşsizliğin yanı sıra beceri düzeyi ve bu beceri düzeyi nedeniyle oluşan, bölgelerarası ve ülkelerarası kazanç veya başka bir deyişle işgücü ücretleri arasındaki fark nedeniyle de göç hareketleri ortaya çıkabilmektedir. Bunun nedeni, işgücünü oluşturan insanların üretirken, üretimdeki katkılarından dolayı daha fazla kazanabilme imkânına sahip olabilecekleri yerleri tercih etmeleridir. Gelirlerin dağılımındaki farklılıkların göçü nasıl etkilediğini görmek için, Şekil 3 ve Şekil 4'ten faydalanabiliriz. Her iki şekilde, farklı gelir profilleri göze çarpmaktadır.

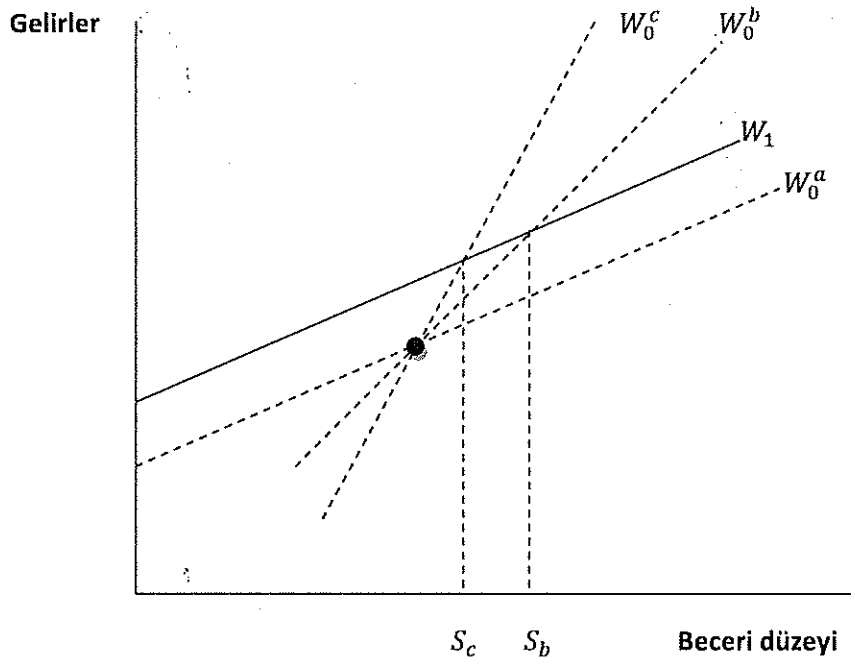

Şekil 3. Kaynak ülke eşitsizlikleri daha az olduğunda, göreli gelir eşitsizliği etkileri
Kaynak: Ö.B.Bodvarsson, H.Van den Berg, The Economics of Immigration, s.44

Şekil 3 ve Şekil 4'te, her ücret profili bir ülkedeki gelir seviyelerini vasıf ve beceri seviyeleriyle ilişkilendirir. Gelir fırsatlarının daha yüksek (daha düşük) farklılıkları beceriye göre getiriyi artırdığı için, gelirlerdeki daha yüksek bir değişiklik, bu şekillerde daha dik bir ücret profiline işaret eder. Her iki Şekilde de, göç alan ülkenin nispeten daha zengin olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca her iki Şekilde de, W_1 göç edilen ülkedeki ücret ile vasıf ve beceriler arasındaki ilişkiyi gösterir. Her iki şekilde de, kaynak ülkedeki gelir ve beceriler arasındaki fark, göçü alan ülkedeki gelir ve beceriler arasındaki farkla aynı olduğunda, $W^a{}_0$ kaynak ülkedeki ücret profilini gösterir. Gelir ve beceriler arasındaki farklar eşit ve beceriler

de tamamen aktarılabilir oluğunda, köken ülkede ki insanların tümünde bir göç dürtüsü oluşur ve göç oranı %100 olur. Sonuç olarak, her iki şekilde de, üç köken ülke'nin profilleri W_1ortalamasının altında olan ortalama gelir seviyesinde kesişir ve bu da göçü alan ülkenin nispeten daha zengin olduğu varsayımını yansıtır.

Şekil 3'e göre, kaynak ülkenin ücret profili daha az dik olduğunda (W_0^b örneğinde olduğu gibi), o zaman yalnızca beceri düzeyi S_b ya da daha yüksek olanlar göç edecektir. Eğer köken ülkedeki gelir eşitsizlikleri artarsa ücret profili yukarı, W_0^c'ye doğru dönecek ve beceri seviyesi $S_c$veya daha yüksek olanlar göç edecek ve bu durumda toplam göç miktarında da artış söz konusu olacaktır. Kaynak ülkedeki gelir eşitsizliği ilk etapta nispeten daha düşük olduğu sürece, bu ülkenin gelir eşitsizliğindeki bir artış, daha yüksek bir gelen göç oranıyla sonuçlanacaktır.

Şekil 4. Kaynak Ülke Eşitsizliği Daha Fazla Olduğunda, Nispi Gelir Eşitsizliğinin Etkileri
Kaynak: Ö.B.Bodvarsson, H.Van den Berg, The Economics of Immigration, s.45

Şekil 4'e göre, eğer köken ülke'nin ücret profili W_0^b ise, o zaman beceri seviyesi $S_b$veya daha altında olan kişiler göç edecektir çünkü bu insanlar için göçü alan ülke daha yüksek getiri sunar. Eğer köken ülkedeki gelir eşitsizliği yükselirse ve ücret profili yukarı W_0^c'e doğru dönerse, o zaman yalnızca beceri seviyesi S_c veya daha düşük olanlar taşınır. Bu nedenle, gelen göç oranı düşüş gösterir. Kaynak ülke

eşitsizliği daha büyükse ve bu yüzden kaynak ülke ücret profili daha dikse, kaynak ülke eşitsizliklerindeki bir artış veya azalış ile birlikte, gelen göç oranları düşer veya yükselir.[31]

Yeni sanayileşmiş ulusların, önceden sanayileşmiş olanlara bağımlılığı ortadan kalktığında ve bu uluslar, onlarla eşit şartlarlarda rekabet etme fırsatı sağlayacak olan teknolojiler ve beceriler kazandığında, ekonomik göç kaçınılmaz olarak yoğunlaşacaktır. Hindistanlı ve Latin Amerikalı eğitimli insanlar, kendi ülkelerinde yazılım programlamacısı, ağrı merkezi elemanı veya otomobil donanımcısı olarak çalıştıklarında akranlarından daha çok para kazansalar da, bu işleri yapmak için, gelişmiş ülkelerin ücret oranları daha yüksek olan kent merkezlerine göç ederek, çok daha fazla para kazanabileceklerdir. Ekonomik küreselleşme, küresel eşitsizliği azaltacağına dair ümitler verse de, gerçekte, ödemeler ve koşullardaki tutarsızlık insanların taşınma güdüsünü artırmaktadır.[32]

Bu kısımda, işsizlik ve ücret farklılıkları nedeniyle göç başlığı altında beyin göçünü ele almak doğru olacaktır. "Beyin göçü, belirli niteliklere sahip işgücünün doğduğu ve yaşadığı ortamdan kopup, başka bir yere göç etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Göçten sonra emeğin niteliğinden yararlanan çevre, artık doğduğu yer değil, doyduğu yerdir."[33]

Çok yetenekli insanların gerçekleştirdiği göç, göçü alan ülkelerin hükümetleri için son zamanlarda en popüler olan göç şeklidir. 1980'lerden beri, ABD (Amerika Birleşik Devletleri), Kanada ve Avustralya, girişimcileri, yöneticileri, bilim insanlarını, profesyonelleri ve teknik uzmanları etkilemek ve bu insanları ülkelerine çekebilmek için ayrıcalıklı giriş sistemleri kurmuşlardır. Çok yakın geçmişte, Batı Avrupa ve bazı Doğu Asya ülkeleri de bu politikaları hayata geçirmişlerdir. İngiltere gibi ülkelerin sağlık servisleri Afrika ve Asya'dan gelen doktor ve hemşireler olmadan neredeyse çalışamayacak durumdadır. Buna teknoloji yönlü bir örnek vermek gerekirse, Hintli bilgi teknolojisi uzmanlarını ülkelerine çekebilmek gelişmiş ülkeler açısından dünya çapında bir rekabete yol açmıştır. Bu

[31] Ö.B.Bodvarsson, H.Van den Berg, "The Determinants of International Migration: Theory The Economics of Immigration, **Springer-Verlag**, 2009, s.44-45
[32] June Edmunds, "Migration Studies: New Directions," **Ethnicities**, vol.6(4), 2006, s.557
[33] H. Gürak, **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ankara, Ekin Kitabevi, 2006, s.344

şekilde gerçekleşen göçler beyin göçü olarak nitelendirilmektedir. Beyin göçü yoksul ülkelerden zengin ülkelere insan sermayesi aktarımıdır[34]

Beyin göçünü doğuran sebepleri maddeler halinde ele alacak olursak:

- "Sayı ve nitelik olarak bazı dallarda eğitilen insan gücü ile talep edilen insan gücü arasındaki dengesizlik.
- Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında vasıfları belirli işlere farklı ücret seviyelerinin uygulanması ve maddi tatminsizliğin yanı sıra, manevi tatmine erişememek.
- İstihdam imkânlarının gelişmekte olan ülkelerde sınırlı olması, işsizliğin ve bilhassa aydın işsizliğinin görülmesi, eğitim-istihdam ilişkilerinin yeterince düzenlenmemesi.
- Yaratıcı gücün teşvik edilememesi, araştırma ve inceleme konusunda imkânların yetersizliği, ilim zihniyetinin ve ikliminin bulunmaması, araç gereç ve kalkınma hedefleriyle bütünleşmiş bir araştırma-geliştirme politikasının noksanlığı.
- Siyasi ve ekonomik istikrarın bulunmaması, demokratik yapının zedelenmesi, can ve mal güvenliğinin azalması
- Gelişmiş ülkelerin teknolojik gelişme ve yeniliklerin merkezi olmaları
- Alıştırma ve telkin yoluyla gelişmiş ülkelerin cazip gösterilmesi için sürdürülen kültürel baskı ve yüksek öğretimde yabancı dille öğretim.
- Mevcut eğitim sisteminin ve bilhassa bazı eğitim kuruluşlarının gelişmiş ülkeler için pazar olabilme özelliği."[35]

Yukarıda sıraladığımız nedenleri kısaca toparlamak istersek, beyin göçünü gerçekleştiren insanları harekete geçiren neden, kendi memleketlerinde onlara sunulan gelir miktarının düşüklüğü ve sosyo-ekonomik açıdan ilerlemeler sağlayan fırsatların olmamasıdır. Uluslararası göçmenler, sahip oldukları beşeri sermayeye göre seçildiği için, bu ulus ötesi yer değiştirme hareketleri bir beyin göçü yaratmaktadır. Beyin göçü oluşmasının temel nedeni, göç gönderen ülkenin, bünyesindeki yüksek vasıflı seçkin insanların gelir ve kariyer beklentilerini karşılayamamasıdır. Gelişmekte olan ülkeler bu nedenle bir paradoks yaşar, bir yandan ekonomik açıdan ileride olan ülkelerin iyi eğitimli ve yüksek vasıflı

[34] Stephen Castles, "Migration and Community Formation Under Conditions of Globalization," **International Migration Review**, vol.36, no.4, Winter 2002, s.1152

[35] Mustafa E. Erkal, **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2000, Yayın no.266, s.124

temsilcilerinin yardımıyla büyüyüp modernleşir ve daha fazla gelişim için gerekli olan kendi beşeri sermayelerini üretirler. Ancak öte yandan, bu beşeri sermayelerini beyin göçü olarak bu ekonomik açıdan ileri ülkelere gönderirler çünkü sahip oldukları vasıflı elemanlara bu vasıflarıyla örtüşecek bir çalışma ortamı ve yaşam olanağı sunamazlar.[36]

Eğitimli, dolayısıyla vasıflı ve kalifiye vatandaşların bulundukları yerleri terk edip başka yerlere göç etmelerinin beyin göçü olarak adlandırıldığından daha önce söz etmiştik. Bu tanım kapsamına giren vatandaşların yaşadıkları ülkeyi terk ederek başka ülkelere göç etmeleri, kaynak ülkeler açısından önemli sorunlar doğurmaktadır. Bunun nedeni, göç eden vasıflı insanların gerçekleştirdikleri bu göç hareketinin ayrıldıkları ülkedeki teknolojik dolayısıyla ekonomik ve sosyal gelişimlerin yavaşlaması veya tamamen durması sonucunu doğurabilmesidir.

Dünya çapında yaşanan beyin göçünü sayısal olarak ve kabaca ele alacak olursak; beyin göçünün 1970'lerden beri, çarpıcı bir artış göstermiş olduğunu gözlemleriz. Yaklaşık 30 yıl önce, BM (Birleşmiş Milletler), Kuzey-Güney yönünde göç eden kalifiye göçmenlerin toplam sayısının 1961-1972 yılları arasında yalnızca 300 bin civarında olduğu tahmininde bulunmuştu. 1990 yılında yapılan çalışmalar sonunda, bir nesilden daha kısa bir süre sonra, yalnızca ABD'de gelişmekte olan ülkelerden gelmiş, 25 yaş altındakiler hariç (çoğu yabancı öğrenci sayılmadan), 2,5 milyondan daha fazla, iyi eğitimli göçmen yaşadığı ortaya çıkmıştır.

1990 yılından bu yana, beyin göçüne neden olan etkenler güçlenmiş ve çeşitlilik kazanmıştır. Seçici göç politikaları öncelikle 1980'lerde Avustralya ve Kanada'da ortaya çıkmış ve daha sonra da diğer OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkelerine yayılmıştır. ABD'nin yüksek tahsilli profesyonellerin (H1-B vizesi) kotasında yaptığı önemli rahatlama, ülkenin göç politikasında önemli bir değişim yaratmıştır. Bu değişim sonucunda ABD, OECD ülkelerine olan toplam göçün %40'ını kabul eden bir konuma gelmiştir. Sonunda, birçok AB (Avrupa

[36] Eva Morawska, "International Migration: Its Various Mechanisms and Different Theories That Try to Explain It," **Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations**, 2007, s.5

Birliği) ülkesi (Fransa, Almanya, İrlanda ve Birleşik Krallık v.b.) de kalifiye işgücünü kendilerine çekebilmek için benzer programlar yapmışlardır.[37]

Beyin göçü ile ilgili olarak toparlanan birçok veri günümüzde, uluslararası beyin göçünün 20 ya da 30 yıl öncesinden çok daha yaygın olduğunu göstermektedir. Örneğin, Afrika'dan yurtdışına göç eden iyi eğitimli insanların sayısı 1960-1975 yılları arasında, bir yılda ortalama 1.800 iken, bu sayı 1975-1984 yılları arasındaki süreçte yılda ortalama 4.400'e ve 1984-1987 döneminde ise 23 bin'e kadar çıkmıştır. Bu eğilim 1990'larda da bu şekilde artmaya devam etmiştir. Bunun nedeni yukarıda da bahsedilen ve OECD ülkelerinin birçoğunda da uygulanmakta olan ve giderek artan nitelikli seçicilik ve göç politikalarıdır.

Benzer bir şekilde, Avustralya da gelen göç politikalarını 1984 yılından beri, nitelikli işçilere imtiyaz sağlayacak şekilde düzenlenmektedir. Bunun temel nedeni, göçmen olarak kabul edilecek adayların Avustralya ekonomisine yapacakları katkının göz önünde bulundurulmasıdır. Kasım 1991'de, Yeni Zelanda göçmen politikası, Avustralya'dakine benzer şekilde, geleneksel **gönderen ülke tercihi** yapısından **puan sistemli** bir seçim yöntemine kaymıştır. Kanada göçmen seçme sistemi de aynı rotayı izlemektedir. Kanada'ya kabul edilen göçmenler arasında en büyük pay iyi eğitimli insanlara aittir. Örneğin, 1997 yılında, 50 bin profesyonel uzman ve girişimci Kanada'ya göç etmiştir ve kendileriyle birlikte 75 bin aile bireyini de beraberlerinde getirmişlerdir. ABD'de 1990 göç yasasından beri (bu yasayı 1998 Amerikan Rekabet Gücü ve İş Gücü İyileştirme Yasası takip etmiştir), asıl vurgu iyi eğitimli işçilerin seçilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu, adayların akademik derecesine veya belirli uzmanlık vasıflarına ayrıcalık tanıyan bir kota sistemiyle sağlanmaktadır.

Bu uygulamalar sonucunda, gelişmekte olan ülkelerden göç edip OECD ülkelerine yerleşen iyi eğitimli göçmenlerin sayısı, 1990-2000 yılları arasında iki katına çıkmıştır. Yüksek vasıflı göç oranları gelişmekte olan ülkeler arasında

[37] Frederic Docquier, Hillel Rapoport, **Skilled Migration: The Perspective of Developing Countries**, The World Bank, Policy Research Working Paper Series, 2007, no.3382, s.5

farklılıklar göstermektedir.[38] Bu programlar sonucunda gerçekleşen göç ile yer değiştiren insanların göç ettikleri ülkelerde bazı dezavantajları ortaya çıkmaktadır. Göçle gelen vasıflı insanlar ve yerliler arasındaki sosyal statü farklılıkları, göçmenlerin dezavantajlarının ortaya çıkmasında önemli bir faktördür. Göçmen kompozisyonlarıyla yerli halkın kompozisyonları arasındaki benzerliğin en fazla olduğu ülkelerde, göçle gelenlerin dezavantajları en düşük seviyededir. Bu nedenle, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada gibi ülkeler yüksek vasıflı göçmenleri kendilerine daha fazla çekmektedirler.[39]

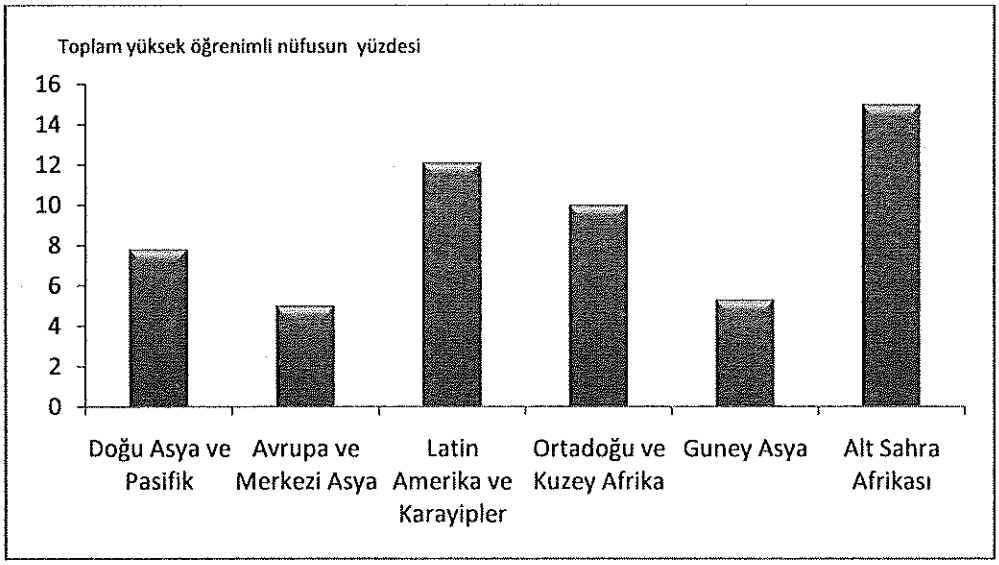
Yukarıda da söz ettiğimiz gibi, yüksek vasıflı göçteki artış kısmen, öncelikle 1980'lerde Kanada ve Avustralya'da ve daha sonra da diğer OECD ülkelerinde benimsenen seçici göç politikalarından kaynaklanmıştır. Grafik 1'de Dünya'da 2000 yılı itibariyle yüksek öğrenimli nüfusun, bölgelere göre göç dağılım yüzdeleri verilmiştir.[40]

[38] Jorge Mora, J. Edward Taylor, **International Migration, Remittances and the Brain Drain**, editör: Maurice Schiff, Washington DC, USA, World Bank Publications, 2005, s.152

[39] Sylke Viola Schnepf, "Immigrants Educational Disadvantage An Examination Across Ten Countries and Three Surveys," **Journal of Polpulation Economics**, vol.20, 2007, s.529

[40] The World Bank, **Economic Implications of Remittances and Migration 2006**, Washington, USA, Global Economic Prospects, The International Bank for Reconstruction and Development, no.34320, 2006, s.67

Grafik 1.Yüksek Öğrenimli Kişilerin Göç Oranları (2000)

Kaynak: The World Bank, Economic Implications of Remittances and Migration 2006, s.67

Yukarıda Grafik 1'de görüleceği gibi, yüksek öğrenimli nüfusun göçüne en çok kaynaklık eden bölgeler sırasıyla; Alt Sahra Afrika'sı, Latin Amerika ve Karayipler, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya, Avrupa ve Merkezi Asya'dır.

1.1.3.1.2.Bölgelerarası Eşitsizlikler:

Bölgesel gelişmişlik farklarını açıklamaya çalışan teorik yaklaşımlar, günümüzde yeni katkılarla genişlemekte ve gündemi şekillendirmeye devam etmektedir. Birçok fikir adamı, gelişmiş veya çekirdek bölgelerdeki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi için herhangi bir müdahalede bulunmamanın her zaman daha avantajlı olacağı görüşünü savunmaktadır. Temelde, bölgesel farklılıklardan doğan ve bu farklılıkların daha da artmasına neden olan, kenar gelişmemiş bölgelerden gelişmiş çekirdek bölgelere doğru hareket eden vasıflı iş gücü akışıdır.

Neo-klasik büyüme teorisine göre, sermaye kârın en yüksek olduğu yerlere, emek gücü de ücretlerin en yüksek olduğu yerlere taşınır. Ama aslında, bölgelerarası ücret farklılıklarının yanı sıra, faktör hareketlerini etkileyen diğer birçok etken

bulunmaktadır. Sayısız ülkede, tarihsel olarak her dönemde, dezavantajlı bölgeler daima göçten kaynaklı bir nüfus kaybı yaşamıştır.[41]

Ekonomik farklılıklar daha yoksul yerlerden daha zengin yerlere doğru göç hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olur. Bu temel nokta hakkında herhangi bir uyuşmazlık yoktur ancak ekonomik nedenlerin yanı sıra uluslararası göçe neden olan politik, etnik ve dini gerilimler gibi ilave sebepler de bulunmaktadır. Örneğin; Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan çatışmalar, Yugoslavya'daki iç savaş, azınlıklara uygulanan ayrımcılık gibi nedenler de insanları göçe teşvik edebilir. Benzer şekilde, Kuzey Afrika'daki aşırı islâmi tutuculuk, ekonomik farklılıklar azalsa bile, yine de göçü teşvik edici bir rol üstlenecektir. Bu faktörler bize, dışa göçü azaltmada ekonomik büyümenin önemli ancak tek başına yeterli bir koşul olmadığını göstermektedir.

Kimi ülkelerde uygulanan, ekonomik gelişmeyi ve büyümeyi hızlandırmaya yönelik politikalar da, yer değiştirme hareketlerini ve dolayısıyla işsizliği artırıcı etkiler üretirler. Bir ekonominin dışa açılması, koruma altındaki ve ulusallaştırılmış sanayilerin dışa yönelmesine neden olur ki, bu da işsizliğin artmasına neden olabilir. Bununla birlikte tarımın modernleşmesi de benzer bir sonuç doğurabilir. Bunun sonucunda kırsal alanlardan, kentsel alanlara göç artar ve bu durum kentlerde doymuş iş gücü piyasaları yaratır. Şehirler, uluslararası nakliye sistemlerinin ana geçiş noktaları olduğu için, gelişmekte olan ülkelerin yeniden yapılanan şehirlerinde bulunan işsiz gençlerin oluşturduğu iç göçmen havuzları, uluslararası göçün artmasına zemin hazırlamaktadır.[42]

Bölgelerarası eşitsizlik göçü etkilediği gibi kendisi de göçten etkilenir. Mesela, bulunduğu yerden ekonomik olarak daha zengin ülkelere veya bölgelere göç edenler, ailelerine destek olmak maksadıyla kazançlarının belirli bir kısmını para havaleleri yoluyla geride kalan ailelerine gönderirler. Gönderilen para havaleleri ile zenginleşen aileler, yatırım, üretim ve tüketim olanaklarını geliştirerek ekonomiye

---

[41] Ferhat Gezici, Berna Keskin, "Interaction Between Regional Inequalities and Internal Migration in Turkey," **ERSA Conference Papers**, 2005, s.2

[42] Philip Martin, "Migration and Development," **International Migration Review**, vol.26, no.3, Oct. 1 1999, s.1003-1004

katkıda bulunurlar ve bir yönüyle yoksulluğun ve ekonomik gelişme farklarının azalmasına veya ortadan kalkmasına yardımcı olurlar. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, eşitsizlik göçten etkilenmiş olmaktadır.[43]

1.1.3.2.Sosyal Nedenler:

1.1.3.2.1.Dinsel Baskılar Nedeniyle Göç:

Öncelikle, **iten** faktörler için, insanları yaşadıkları yerden ayrılmaya motive eden sebeplerdir diyebiliriz. Bunlardan bazıları nispeten açıktır ve hemen akla gelir. Tarihi öneme sahip böyle bir gerekçeye örnek olarak dini zulümler gösterilebilir. Örneğin, Amerika'ya ilk olarak yerleşen İngiliz Puritanları Avrupalı dinci gruplara üyeydi ve yaşadıkları yerdeki eziyetten kaçmak için göç etmişlerdi. Yine bu duruma örnek vermek gerekirse, 1825 yılında Norveç'ten ilk göç edenler, İskandinav (Kuzey Avrupalı) muhalif dindarlardır. Göç eden bu grup, Kuveykır (Quaker) ve Hans Nielsen Hauge'nin Pietist Lüteriyen (Pietist Lutheran) taraftarlarından oluşmaktaydı. Aynı şekilde, Erik Jansson'un binlerce Jassonist İsveçli taraftarı da Amerika'ya göç etmiş ve 1847 yılında İllinois'de Bishop Hill kolonisini oluşturmuşlardır. İskandinavlar, özellikle Danimarka'lılar 1846'da Utah'a yerleşen ilk Mormon mezhebi üyesi göçmenler arasındadır. Sözü edilen bütün bu insanların göç etmelerinin temel nedeni, devlet kilisesinin sunduğu imkânların sınırlı olması ve dinsel özgürlüklerin onları tatmin edecek düzeyde olmamasıydı.[44]

1.1.3.2.2.Eğitim İmkânlarındaki Eşitsizlikler:

"Beyin göçüne konu olan insan unsurunun göç olgusu içinde yer alması, çağımızda eğitimin sosyal hareketlilik üzerinde etkili olmasıyla ortaya çıkmıştır. 20. Yüzyıl eğitim alanında büyük adımların atıldığı ve fertlerin eğitim yoluyla yükselebildikleri bir çağdır. Böylece, fertler sosyal statülerini gördükleri eğitime göre kazanır olmuşlar, doğuştan elde edilen statüler önemlerini yitirmişlerdir. Her ne kadar aileden ve sosyal miras yoluyla elde

---

[43] Clare Waddington, "Livelihood Outcomes of Migration for Poor People," Development Research Centre on Migration Globalisation and Poverty, **Sussex Centre for Migration Research**, Working paper T1, December 2003, s.9-10

[44] Meilaender, **Toward A Theory**, s.4

edilen özellikler statüye yardımcı olursa da, eğitim yoluyla meslek kazanmak çağımızın temel özelliklerindendir."[45]

İnsanlar yaşadıkları yerlerdeki eğitim olanaklarının yetersizliği veya kalitesizliği nedeniyle, kendilerine daha iyi eğitim imkânları sunan ülkelere göç etme yolunu seçmektedirler. Bu göçü gerçekleştiren insanların büyük bir çoğunluğu ekonomik olanaklar bakımından gelişkin ve iyi durumda olan insanlardan oluşmaktadır. Bunun nedeni, sözü edilen gelişmiş ve kaliteli eğitime ulaşabilmenin temel şartının yüksek miktarlarda ücret ödemek olmasıdır. Bununla birlikte, daha önce de söz ettiğimiz, yüksek vasıflı göç ve beyin göçü de eğitim yoluyla gerçekleşebilmektedir. Bu durum, eğitim olanakları bakımından gelişmiş bir ülkede bulunan eğitim kurumlarının zeki ve başarılı öğrencileri herhangi bir ücret talep etmeden bünyelerine kabul etmeleri ve eğitimleri süresince bu öğrencilere maddi destek ve barınma imkânları sağlamaları yoluyla gerçekleşmektedir.

Böyle bir uygulamanın nedeni, yetenekli olduğuna inanılan öğrencilerin okuldan mezun olduktan sonra okul bünyesinde veya yine o ülkede, bilimsel ve teknolojik üretimde istihdam edilmesi isteğidir. Bu uygulama sadece zeki öğrenciler için söz konusu olamamaktadır, aynı zamanda sportif açıdan yetenekli ve başarılı bulunan öğrenciler, yine yukarıda belirtilen olanaklar sağlanarak okullara davet edilmekte, gerek okuduğu dönem içerisinde ve gerekse mezun olduktan sonra başarılı olduğu branşta profesyonel sporcu yapılmaktadırlar.

Eğitimle alakalı sebeplerden dolayı yurt dışına taşınan göçmenler eğitim kurumlarının civarlarına ağırlıklı olarak şehirleşmiş bölgelere yerleşirler. Bu öğrencilerin çoğu eğitimini tamamladıktan sonra ülkelerine dönse de, bazıları devletlerin teşebbüsleri tarafından kalmaya teşvik edilmektedir. Örneğin, The Scottish Fresh Talent Initiative (İskoç Dinç Yetenek Girişimi) gibi daha önce göçmen olarak kabul edilmiş yabancı öğrencilerin, kendilerini göçmen olarak kabul etmiş ülkelerde kalıp çalışmasını destekleyen programlar vardır.[46]

---

[45] Mustafa E. Erkal, **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, ilaveli on üçüncü basım., İstanbul, Der Yayınları, yayın no:84, 2006, s.300

[46] Petra J. B. Vergunst, "Whose Socialisation? Exploring the Social Interaction Between Migrants and Communities of Place in Rural Areas," **Population Space and Place**, vol.15, 2009, s.255

1.1.3.2.3.Evlilik:

Evlilik nedeniyle de insanlar bulundukları yaşam alanlarını terk ederek başka yaşam alanlarına göç edebilmektedirler. Bunun nedeni eşlerin aynı yerleşim merkezinde yaşama imkânlarının bulunmamasıdır. Bu nedenle gerçekleştirilen göç yolculuğu genellikle eşlerden kadının, kocasının yaşadığı yere taşınması ile son bulur.

Evliliğe olan yatkınlıkları göz önünde tutulursa, kadınların neden göç ettiği, taşınma kararını nasıl aldıkları ve bu göç kararı hakkında ne hissettikleri sorularına cevap arayan çalışmaların fazla yapılmamış olması oldukça şaşırtıcıdır. Medeni durum, cinsiyet ve göç arasındaki ilişki hakkında yapılmış çok az analiz vardır. Teorik bakış açıları, göçün kaynağı olarak daha çok ekonomik faktörlere odaklanır ve toplanan veriler de bu parasal etkileri ölçmek için kullanılır. Göçmenlerin çeşitli kategorilere ayrıldığı bu çalışmalar, cinsiyetin göçe karar verme analizlerinde önemli bir kriter olduğunu göz ardı etmiştir.

Bir göçmenin gitmek için seçtiği yer, o kişinin nasıl bir yaşam şekli seçtiğinin somut bir yansımasıdır. Gidilecek yer beklentiler ve kişisel bakış açılarına bağlı olarak, birçok seçenek arasından seçilir. En uygun yerlere göç etmeyi düşünen kişiler, kendileri ve aileleri için en uygun ve tatmin duygusu yaratacak yerler ararlar. Göçü takip eden memnuniyet, iki önemli faktörden etkilenmektedir. Bu faktörlerden birincisi, göç edilen yerin göçmenin beklentilerini aslında karşılayıp karşılayamayacağıdır. İkinci faktör, göç etme kararının alınmasında ve gidilecek yerin seçilmesinde göçmenin bir payının olup olmadığıdır.

Göçmenler göç kararını almada etkin olduklarını düşünür ve hissederlerse, bu durumda memnuniyetleri daha fazla olacaktır. Ancak eğer tam tersi bir durum söz konusu olursa, yani göç etmenin kendilerine dayatıldığını hissederlerse o zaman da tersi bir durum ortaya çıkacaktır. Çiftler arasında, kadın karar verme aşamasında çok daha az bir etkiye sahiptir ve buna bağlı olarak göçten sonra da genellikle eşlerinin olacağından daha az memnun olurlar.

Kadınların ayrıca, göçe karar verme aşamasında, uzlaşmaya erkeklerden daha yatkın oldukları gözlemlenmiştir. Her ne kadar karar verme aşamasında eşler arasında fikir birliği varmış gibi görünse de, erkekler özel hayatlarında karar verme eylemini yönlendirmeye meyillidir. Bu fark da özellikle kadınlar açısından memnuniyetsizlik yaratan bir faktördür.

Toplum ve göç hakkındaki güncel araştırmalar da, cinsiyet rolleri ve göç arasındaki bağın güvenirliliğine katkılar sağlamaktadır. Son dönemde yapılan araştırmalarda, kadınların aile, sosyal bağlar ve millet gibi toplumsal ilişkilere, erkeklerden daha çok değer verdiği sonucuna varılmıştır. Kadınlar ayı zamanda doğal çevrenin kalitesi, cemiyet tarzı sosyal ilişkiler ve karşılıklı etkileşim gibi konularda da oldukça hassastır.[47]

1.1.3.3.Politik Nedenler:

1.1.3.3.1.Savaşlar ve Etnik çatışmalar:

Dünya tarihi politik nedenlerle meydana gelmiş sürgün ve zorunlu göç örnekleriyle doludur. Bu zorunlu göçler kutsal kitaplarda bile kendisine yer bulmaktadır. Örneğin, Tevrat'ta Yahudi diasporasının[48] Mısır, Babil gibi uygarlıkların topraklarından sürülmeleri ve başka yerleşim yerlerine zorunlu göçü işlenmektedir. Bunun dışında, M.Ö. (Milattan Önce) üçüncü yüzyılda Çin İmparatoru Qin Shi Hunagdi'nin, 500 bilim adamını ve 100 binlerce insanı Kuzey Çin'den, Güney Çin'e sürmesi ile ortaya çıkan göç, Amerika Kıtasında yaşayan bir uygarlık olan İnkaların, yaşadıkları topraklardan kovulmaları sonucu yaşanan göç ve siyah kölelerin Afrika'dan Amerika kıtasına doğru gerçekleştirdikleri göç de zorunlu göçe verilebilecek diğer örneklerden bazılarıdır. Zorunlu göçün ortaya çıkmasına neden

---

[47] Anne S. Williams, Patrick C. Jobes, C. Jack Gilchrist, "Gender Roles Marital Status and Urban Rural Migration," **Sex Roles**, vol.15, no.11-12, 1986, s.628

[48] Diaspora, bir kavmin veya bir ulusun anavatanından çıkarak başka ülkelere göç etmesini tarif etmek için kullanılmış bir kelimedir. Bu kelime hem bu göç eylemi ve hem de göç eylemini gerçekleştiren uluslar için kullanılmaktadır. Diaspora, Diasperio fiilinden gelen Yunanca bir kelimedir. Bu kelime ilk olarak, Milattan Önce 5. Yüzyılda Yunan düşünürler Sofokles ve Heredot tarafından kullanılmıştır. Diaspora modern anlamda ilk defa Milattan Önce 3. Yüzyılda İskenderiye'de yetmiş Yahudi bilim adamı tarafından İbraniceden, Yunancaya yapılan Tevrat çevirisinde kullanılmıştır. Bkz.: Stephane Dufoix, **Diasporas**, Berkeley, USA, University of California Press, 2008, s.4

olan itici güçler yüzyıllar boyunca değişmeden büyük ölçüde aynı kalmıştır. Bu itici güçler, politik ve pragmatik faktörlerin belirli bir karışımıdır.[49]

Politik nedenlerle göç, genellikle aşağıda sıralanan sebeplerin bir veya birkaçının meydana gelmesi sonucunda gerçekleşir. Bu nedenler; Devlet güçlerinin insanları koruma ve muhafaza etme yeteneğinin bulunmaması, iç savaşı da kapsayan silahlı çatışmalar, genelleştirilmiş şiddet ve milliyet, ırk, siyasi görüş veya sosyal grup gerekçesiyle baskılara maruz kalmadır. Sözü edilen bu nedenlerin oluşması sonucunda, yerinden edilmiş insanların büyük bir bölümü mülteci olarak uluslararası sınırların ötesine kaçacak veya yaşadığı ülke içerisinde daha güvenli korunaklı bölgelere göç edecektir. Kendi ülkelerinin sınırları dışına göç edenlerden bazıları uluslararası hukuk çerçevesinde sığınma hakkı elde edilebilirken, bunun dışında kalanlar, sığınma taleplerinin gerçekleşmemesi ve köken ülkelere geri gönderilme ihtimaline karşı sığındıkları ülkede kaçak olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışacaktırlar. Soğuk savaşın bitiminden bu yana, yerlerinden edilmiş insanların sayısında çarpıcı bir artış meydana gelmiştir. 2004 yılı sonunda, dünya çapında mülteci ve sığınma hakkı arayan 11 milyon 500 bin ve yerlerinden edilmiş 21 milyon insan bulunmaktaydı.[50]

Silah ve şiddet kullanımı olsun ya da olmasın, insanların aileleriyle veya diğer insanlarla birlikte yaşadığı yerlerden, bir kişi veya grup tarafından yapılan baskı sonucu, insan hakları ihlallerinden korunmak veya tehlikede olan hayatlarını kurtarmak için ayrılmak zorunda kalmaları **çatışmaya bağlı yerinden olma** olarak tanımlanmaktadır. Bu çatışmaya bağlı yerinden olma durumlarında, yöneticiler ve hükümetler doğrudan veya dolaylı olarak sorumludur, çünkü onlar sözü edilen çatışmalar ve anlaşmazlıklarda taraftır. Yerinden olma durumları hükümetle çatışma halinde olan grupların baskıları sonucunda da ortaya çıkar. Örneğin, Türkiye'de 1984 ve 1999 yılları arasındaki silahlı çatışmadan kaynaklanan yerinden olma durumlarının büyük çoğunluğu bu gruba girer. Çatışmaya bağlı yerinden olma durumlarında, yer değiştirmeden kaynaklanan sorunlar genellikle çabucak çözülemez

[49] Pavel Polian, **Against Their Will: The History and Geography of Forced Migrations in the USSR**, New York, USA, Central European University Press, 2003, s.17
[50] "What is Forced Migration?," çevrimiçi www.forcedmigration.org, 09.12.2010

ve bu tür dahili yerinden olma hadiselerinin süreklileştiği ve on yıllarca çözülemediği durumlar, dünyanın birçok yerinde görülmektedir.[51]

Çok yakın geçmişte, örneğin, eski Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar ve yine Ruanda ve Kongo'daki Hutu ve Tutsi Kabileleri arasındaki etnik çatışmalardan kaynaklanan nüfus hareketleri de benzer şekilde iç çatışmalar nedeniyle yerinden olma durumuna örnek teşkil etmektedir. Daha eskiye giderek örnek vermek gerekirse, yükselen Avrupalı yerleşiminin karşısında Amerikalı yerlilerin batıya doğru göçü de aynı hadisenin farklı bir örneğidir.

İç savaş ve siyasi anarşi sıklıkla isteksiz mültecilerin oluşmasına yol açar. Bu durumu başka örneklerle açıklamak istersek; 1988 ve 1990'lı yıllar boyunca Liberya'da süren iç savaş 1 milyon 260 bin mülteci yaratmıştır ki bu rakam Liberya nüfusunun yarısından fazlasına karşılık gelmektedir. Bu mülteciler Gana, Nijerya, Gine, Fildişi Sahilleri ve Sierra Leone'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Yine Somali'de geçen 10 yılda yaşanan iç ve etnik savaş hali birkaç yüz bin mültecinin Kenya'ya gitmesine yol açmıştır. 1997 yılında Arnavutluk'taki siyasi düzenin yıkılması binlerce insanın Adriyatik Denizini aşarak İtalya'ya gitmesine yol açmıştır. Yugoslavya'daki çatışmalar milyonlarca mülteci yaratmıştır. Bunların 500 bin ile 600 bin arasındaki bölümü halen eski Yugoslavya bölgesinin dışında, Almanya, İsviçre ve İsveç gibi farklı Avrupa ülkelerinde yaşamaktadırlar. Kosova krizinde Sırbistan, yaklaşık olarak 1 milyon Arnavut kökenli insanı Kosova'dan göç etmek zorunda bırakmıştır.[52]

1.1.3.4.Çevresel Nedenler:

1.1.3.4.1.Sel-Su Baskınları ve Depremler:

Çevresel nedenler, doğal tehlikeler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Doğal tehlikeleri tanımlamak gerekirse ilk olarak şunları söyleyebiliriz; biyosferde, litosferde, hidrosferde veya atmosferde meydana gelen, insanları, onların mülkiyetini ve mal varlığını tehdit eden şiddetli doğa olaylardır. Pek çok doğal tehlike, zaman

[51] Deniz Yükseker, v.d., **Coming to Terms With Forced Migration: Post Displacement Restitution of Citizenship Rights in Turkey**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2007, s.81
[52] Meilaender, **Toward a Theory**, s.1-2

içinde tekrarlanır ve her zaman mümkün olmamakla birlikte, sadece meydana geleceği yer açısından tahmin edilebilirdirler.

Doğal tehlikelerin toplum üzerindeki etkileri azımsanamayacak kadar çoktur ve gün geçtikçe artmaktadır. Şiddetli fırtınalar, seller ve depremler genellikle, iç kargaşa gibi sosyo-politik olaylardan daha az ölümle sonuçlanmasına rağmen, bu doğal tehlikeler çok sık meydana gelen olaylardır ve genellikle göreceli olarak daha fazla sayıda bireyi etkiler.

Yapılan tahminlere göre dünya nüfusunun 1/4'ü ile 1/5'inin 1970 ve 1980'li yıllar boyunca doğal tehlikelerden etkilenmiştir. 1972-1995 dönemi boyunca, mevcut felaketler yılda %5-7 oranında artarken, bu felaketlerin sonucunda oluşan zarar yılda %5-10 oranında artmıştır. 2030 yılı için yapılan tahminler, bu eğilimlerin artmasına ek olarak bir süreklilik olacağını ileri sürmektedir. Beklenen gelecekte, insanların bu doğal tehlikeler üzerindeki etkileri, iki nedenden dolayı artacaktır. Bunlar; nüfus büyümesi ve doğal afetlerin yüksek etkilerine en açık olan, insan yapımı çevrenin (özellikle kıyı bölgeleri ve kentsel alanların) artmasıdır.[53] Tabii ki meydana gelen felaketlerin insanların eylemleri sonucunda meydana gelen iklim değişikliklerine bağlı olup olmaması, bu felaketlere maruz kalan insanlar açısından sonuçları itibariyle önemli değildir.[54]

Bu doğal felaketlerden birisi olan depremler, öngörülmesi mümkün olmayan ve önemli hasarlara yol açarak birçok insanın ölümüne neden olan felaketlerdir. Yerleşim yerlerinin yakınında meydana gelen ya da uzakta da olsa yerleşim yerlerini etkileyen depremler buralarda önemli yıkımlara neden olabilmektedir. Meydana gelen bu yıkımlar çok sayıda insanın ölmesine ya da evsiz kalmasına yol açmaktadır. Depremler sonrasında oluşan Tsunami (Deprem nedeniyle oluşan dev dalgalar) deniz ve okyanus kıyısında bulunan yerleşim merkezlerinde önemli can kaybına ve hasara yol açabilmektedir. Depremlerin yerleşim merkezlerinde meydana getirdiği hasarlar neticesinde çok sayıda insan evsiz kalmakta ve yaşanabilir koşulların ortadan

[53] Lori M. Hunter, v.d., "Environmental Hazards, Migration and Race," **Population and Environment**, vol.25, no.1, September 2003, s.24-25

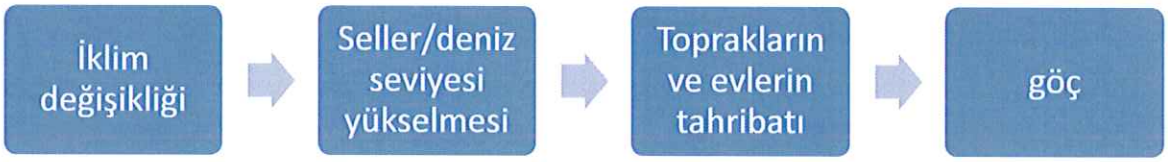
[54] Vikram Odedra Kolmannskog, "Future Floods of Refugees, A Comment on Climate Change Conflict and Forced Migrations," **Norwegian Refugee Council**, April 2008, s.8

kalkması nedeniyle daha önce yaşadıkları, yıkıma uğrayan yerleri terk etmek zorunda kalabilmektedirler. İnsanların yaşadıkları yerleri terk etmeleri sonucunda ortaya bir göç hareketi çıkmaktadır. Bu göç hareketi çoğunlukla aynı ülke içerisinde bir iç göç hareketi şeklinde kendini gösterdiği gibi, ülkeler arasında bir uluslararası göç hareketi şeklinde de görülebilmektedir.

Dünya'da yakın geçmişte meydana gelmiş ve gerçekleştiği yerlerde çok büyük hasarlara yol açmış önemli depremler söz konusu olmuştur. 1906 Yılında Amerika'nın San Francisco kentinde meydana gelen depremde 3 bin insan ölmüş ve 300 bin insan evsiz kalmıştır. 1939 Yılında Türkiye'nin Erzincan kentinde meydana gelen deprem sonucunda 33 bin kişi ölmüş ve 116 bin bina yıkılmıştır. 1985 Yılında Meksika'nın Mexico City şehrinde meydana gelen deprem, 10 bin kişinin ölümüne ve binlerce insanın evsiz kalmasına neden olmuştur. Yine bu büyük depremlerden birisi olan Kobe depremi 1995 yılında Japonya'da meydana gelmiş ve binlerce insanın evsiz kalması ve 5 binin üzerinde insanın ölümüne neden olmuştur. 1999 Yılında Türkiye'de yaşanan Kocaeli-Gölcük merkezli deprem büyük bir yıkım gerçekleştirerek, 20 bine yakın kişinin ölümüne ve 600 bin kişinin evsiz kalmasına sebep olmuştur. 2004 Yılında Endonezya'nın Sumatra adası açıklarında meydana gelen deprem ve oluşan tsunami sonucunda 200 bin kişi ölmüş ve binlerce insan yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Nihayet 2011 yılında Japonya'nın kuzeydoğu kıyıları açıklarında meydana gelen deprem ve bu deprem sonucunda oluşan tsunami dalgaları binlerce insanı öldürmüş ve evsiz bırakmıştır. Yaşanan bu depremin dolaylı sonuçlarından birisiside, nükleer santralde meydana gelen hasar nedeniyle oluşan nükleer sızıntının, belki deprem sonrası yaralarını saracak ve yine aynı yerlerde yaşamak niyetinde olan insanların da göç etmesine neden olmuş olmasıdır.

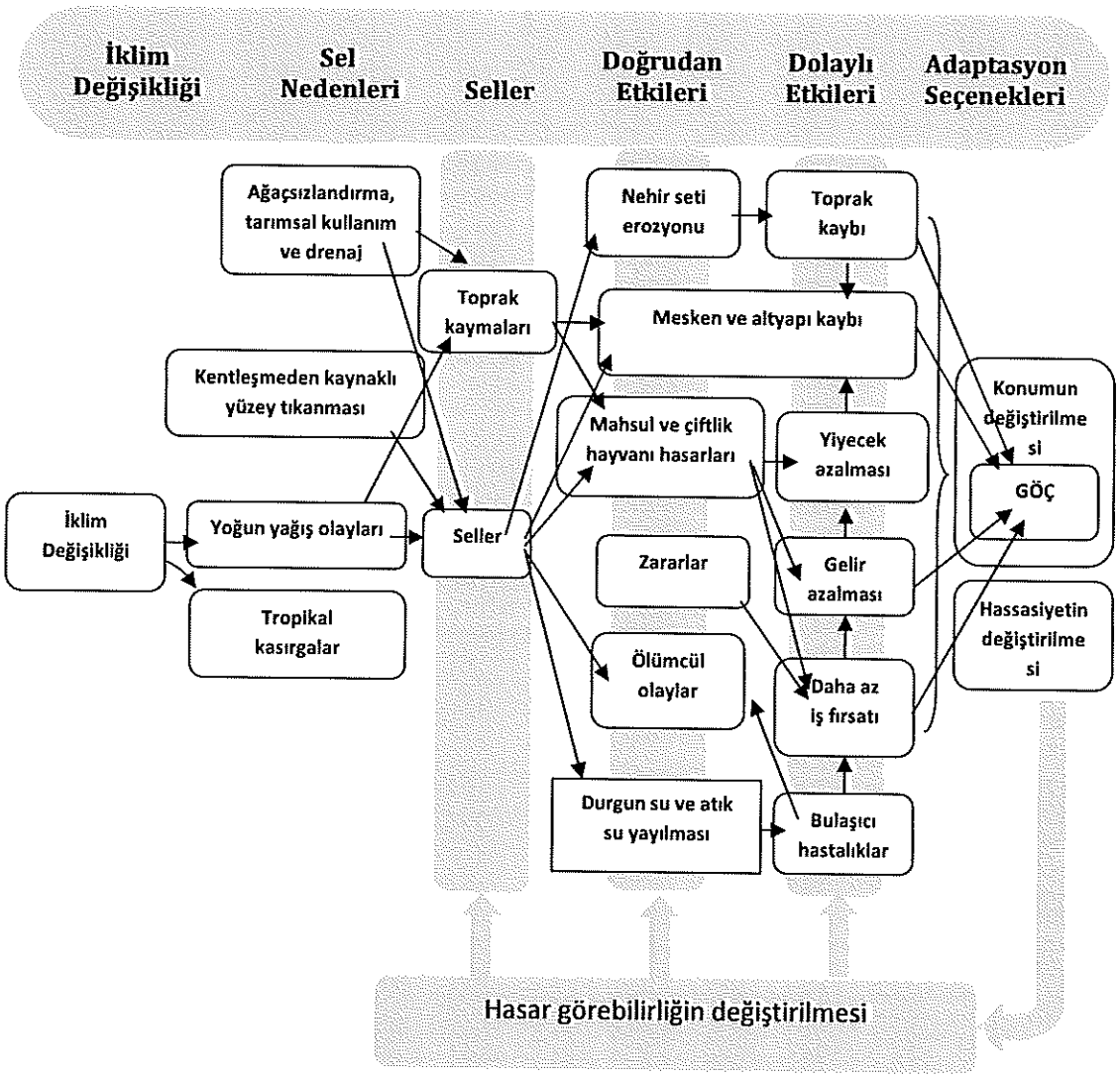
Yukarıda verilen bazı deprem örneklerinde de olduğu gibi, yıkıma neden olan depremler sonuçları itibariyle insanların evsiz kalmasına, çevrenin yaşanabilirliğini yitirmesine ve bütün bu olumsuz sonuçları ile de insanların iç göç veya dış göç hareketleri gerçekleştirmelerine neden olmaktadır.

Depremler gibi, sellerin de, göçe basit bir biçimde neden olduğu var sayılır, doğal bir tehlike insanların topraklarını, evlerini ve elle tutulur tüm mallarını ve mal varlıklarını tahrip eder. İklim değişikliği göç ilişkisini gösteren basit bir model aşağıda şekil.5'te gösterilmiştir.

Şekil 5. İklim Değişikliği Göç İlişkisi
Kaynak: Sabine L.Perch, Exploring the link between climate change and migration, s.377

İklim değişiklikleri, şiddetli yağmurlar ve fırtınalar yoluyla oluşan selleri etkileyebilir. Aşağıda, Şekil 6'da oluşturulmuş model için örnek olarak, iklim değişikliklerinin neden olduğu seller seçilmiştir. Soldaki ilk bağlantılar sel riskinin artmasında iklim değişikliklerinin rolünü gösterir. Daha sağa doğru, sonunda göçe ve farklı adaptasyon türlerine (en sağdaki sütunda) neden olabilecek doğrudan ve dolaylı etkiler betimlenmiştir.

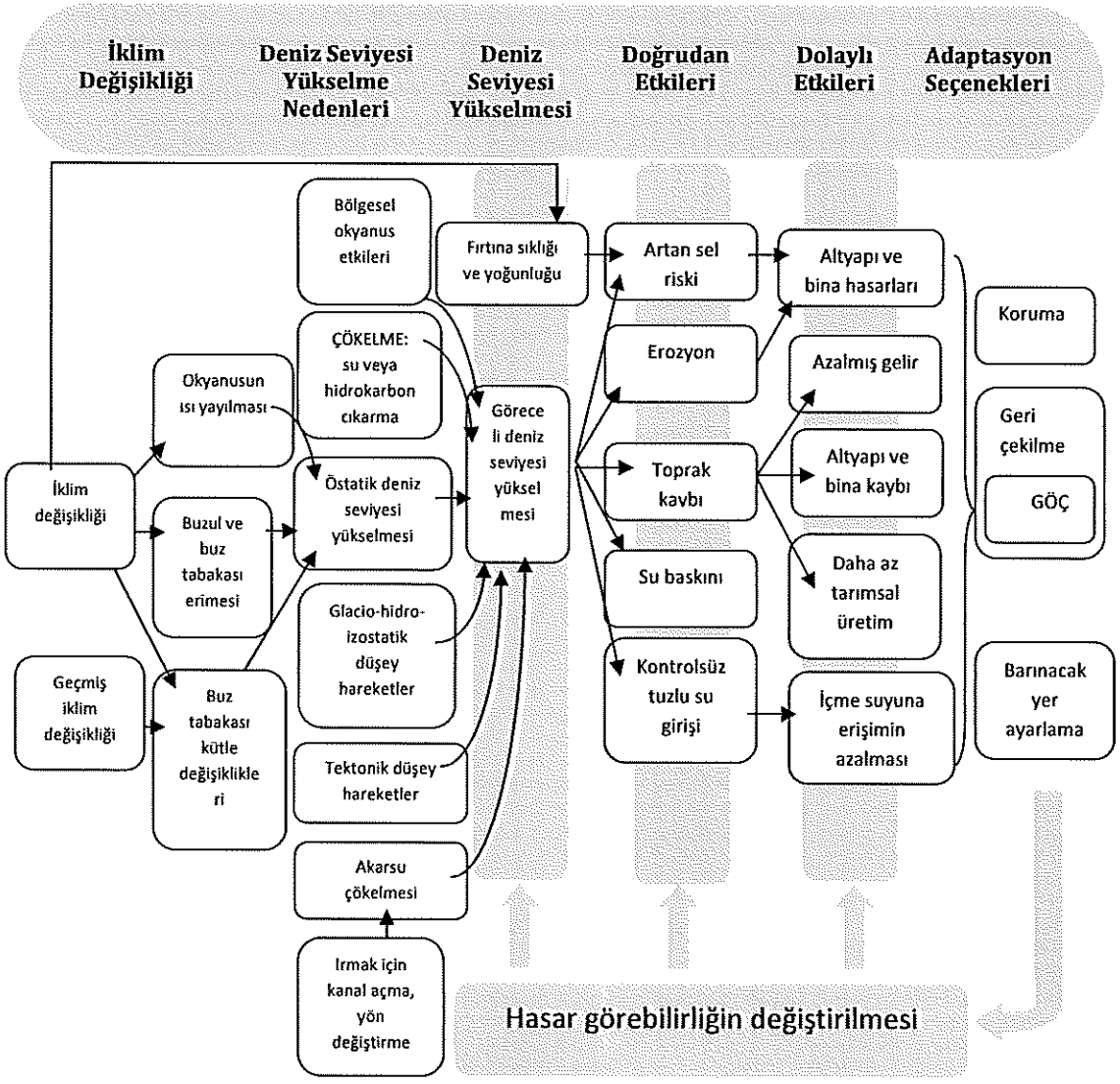

Şekil 6. İklim Değişikliklerinin Kavramsal Modeli
Kaynak: Sabine L. Perch, Exploring the link between climate change and migration, s.378

Daha sonra yeniden gerçekleşebilecek bir sel olayı karşısında, söz konusu toplumun ne kadar hazırlıklı ve korunaklı olabileceği, adaptasyon seçeneklerinin seçimi konusunda oldukça etkilidir. Etkilerin (okların) kuvveti çok çeşitlidir. Genelde, güç soldan sağa doğru azalır (yoğun yağış olayları selleri etkilerken, azalmış gelir, göç kararını etkileyen pek çok nedenden yalnızca biri olabilir).

İklim değişikleri sonucunda meydana gelen bir diğer oluşum ise deniz seviyesinin yükselmesidir. Bu durum dolaylı olarak sellerin artmasına neden olabilir.

Bunu açıklayabilmek için, şekil 7'de deniz seviyesi yükselmesinin kavramsal modeli verilmiştir.

Şekil 7. Deniz Seviyesi Yükselmesinin Kavramsal Modeli
Kaynak: Sabine L.Perch, Exploring the link between climate change and migration, s.385

Nisbi deniz seviyesi (karaya göre deniz seviyesi), karanın düşey hareketliliği kadar östatik deniz seviyesi yükselmesinden de (iklim değişiklikleri nedeniyle ısı artışı ve bu ısı artışı sonucunda buzulların erimesi ile ortaya çıkan deniz seviyesi yükselmesi) etkilenir. Östatik deniz seviyesi yükselmesinin ne kadar geniş bir etki yaratabileceği, 2010 yılına kadar yansıtılmış, yirmi mega kıyı şehriyle yapılmış bir

örneklemede görülmüştür. Buna göre örneklemeye tabi tutulan şehirlerden sekizi, muhtemel östatik deniz seviyesi yükselmelerini aşan, nispi deniz seviyesi yükselmesi yaşamıştır. Bu nispi deniz seviyesi yükselmelerinin nedeni, insanlar tarafından yapılan uygulamalar sonucunda meydana gelen düşey hareketlerdir. Bu hareketin nedeni kıyı bölgelerin altından su veya hidrokarbon çıkarılmasıdır. Yapılan uygulamalar ile birlikte karada bir çökme meydana gelmektedir. Örneğin, Çin'in Tianjin kenti 1980'lerin sonlarında, su çıkarılmasına bağlı olarak, her yıl ortalama 5cm çökmüştür.

Göç tetikleyicilerini deniz seviyesi yükselmelerinin etkileriyle karşılaştırmak, iklim değişiklikleri durumundakiyle benzerlikler gösterir. Göçe yol açan mekanizmaları ve birbirini etkileyen tepkileri açıkça inceleyen durum çalışmaları az olduğundan, bu çalışmaları genel kabul görür hale getirmek zordur. Bununla ilgili olarak yapılmış tek örnek çalışma, 20. yüzyılın başlarında ABD'de bulunan Chesapeake Bay adalarında yapılan çalışmadır. Bu ada topluluğunda çalışma yapılmasının nedeni, yetmiş yılda gerçekleşen yaklaşık 20 cm'lik bir deniz seviyesi yükselmesi ve bu yükselmenin erozyona ve toprak kaybına neden olmasıdır. Sözü edilen bu 20 cm'lik yükselme bu adanın insanlar tarafından terk edilmesine yol açmıştır. 300 insanın yaşadığı bu adayla ilgili yapılan analiz sonucunda, adada yaşayan insanların adayı terk etmeden önce erozyonu önlemek için uğraştıklarını ve öncelikle, ada içerisinde bazı yer değişiklikleri yaptıkları görülmüştür. Bu araştırmada dikkat çeken bir husus ta, adadan en son ayrılma olayının ada tam olarak yaşanamaz hale gelmeden hemen önce gerçekleşmiş olmasıdır.[55]

Deniz seviyesi yükselmesi, hem uzun vadeli ve kademeli bir su taşması sürecidir hem de fırtına ve sellerin şiddetine katkı sağlar. Bu durum, özellikle deniz seviyesi altında bir rakımı olan, küçük ada devletlerinde yaşayanlar ve aynı zamanda denizlere yakın sel havzaları civarında ve kasırga eğilimli kıyı alanlarında yaşayan insanlar için çok önemli bir tehlikedir. 600 milyondan fazla insanın (yaklaşık olarak dünya nüfusunun %10'u), rakımı 10 metre olan kıyı bölgelerinde (dünya toprak yüzeyinin yaklaşık %2'si) yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu insanların, 360 milyonu

[55] Sabine L. Perch Nielsen, Michele B. Batting, Dieter Imboden, "Exploring The Link Between Climate Change and Migration," **Climatic Change**, vol.91, 2008, s.377-378-385

(dünya nüfusunun yaklaşık %13'ü) kentsel alanlarda ve 247 milyonu ise düşük gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Belli ki, deniz seviyesi yükselmesi ve fırtınaların riski altında yaşayanların sayısı gelecek birkaç on yılda bundan daha az olacaktır, ancak deniz seviyesinde meydana gelebilecek 2 metre yükselmenin, ne gibi sonuçlar doğurabileceği ile ilgili kesin bir şey söylemek oldukça güçtür.

İnsanların deniz seviyesi yükselmesine karşı vereceği tepkinin göç olup olmayacağı toplumların ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri ve hükümetlerin alacağı önlemlere bağlıdır. Hükümetlerin alacağı bu önlemler arasında, altyapının iyileştirilmesi, toprak kullanımının ıslahı, yapı teknolojileri ve bu tehlikelere karşı en savunmasız alanların boşaltılması gibi çeşitli seçenekler bulunmaktadır. Ancak dikkat çekici olan durum, en büyük risk altında bulunan alanların bazılarının, daha çok ekonomik fırsat sundukları için en fazla göç alan yerler konumunda olmasıdır.

Deniz seviyesi yükselmelerinin gerçekleşmesi durumunda, eski tecrübelerden bazı neticeler çıkarılabilir ve taşınmaya zorlanacak insanların sayısı çevreye uyum sağlama girişimleri daha geniş ulusal plânlama stratejilerine bağlı olarak değişiklikler gösterir. İklim değişiklikleri sonucunda yaşanacak yağış şekillerindeki değişimin boyutu; tropikal kasırga, tayfun, hortumların sıklığı ve gücü hakkındaki tahminler yalnızca 50 yıl sonrasına kadar gidebildiği için, çevresel değişimler ve göç arasındaki yakın ilişkiyle ilgili uzun vadeli gerçekçi değerlendirmeler yapmak oldukça güçtür.[56]

Ulusal düzeyde deniz seviyesi yükselmesinin yiyecek güvenliği ve ekonomik büyümeyi etkileyeceği yönünde önemli işaretler de bulunmaktadır. Bangladeş'teki Gangetik ovası ve Mısır'daki Nil deltası ki her ikisi de ülkelerinin can damarıdır ve bu duruma verilebilecek iki örnektir. Nil Delta'sı dünyanın en yoğun nüfuslu yerlerinden biridir ve deniz seviyesi yükselmesine karşı savunmasızdır. Yalnızca 1 metrelik bir yükselme en az 6 milyon insanın yerinden olmasına ve 4.500 km^2 bir tarım alanının da sular altında kalmasına neden olabilecektir.

İklim olayları, muson selleri, fırtınalar, kasırgalar ve tayfunlar gibi ani ve tesirli sonuçlar doğurabilmektedir. Bu iklimsel olaylar, insanları çok daha hızlı ve

[56] Cecilia Tacoli, "Crisis or Adaptation? Migration and Climate Change in a Context of High Mobility," **Environment and Urbanization**, vol.21, 2009, s.519

etkili bir şekilde topraklarından eder. Örneğin, Katrina ve Rita Kasırgaları, 2005 yılının Ağustos ve Eylül aylarında ABD'nin Körfez Kıyısını vurarak yaklaşık 2 milyon insanın evsiz kalmasına neden olmuştur. 2000 Yılı Dünya Felaketler Raporu'na göre, 2000 yılındaki felaketlerden (hem hava durumu ile alakalı hem de jeofiziksel) toplam 256 milyon kişi etkilenmiştir. 1990'lı Yıllarda ise bu doğa olaylarından her yıl için 211 milyon kişinin etkilendiği tespit edilmiştir.

Arkeolojik kanıtlar da insan yerleşim şekillerinin iklimsel değişikliklere uyumlu olarak sürekli değiştiğini göstermektedir. İlk büyük kent toplumlarının kuruluşunun iklimsel ve çevresel koşulların değişiklik göstermesinden kaynaklandığına dair kanıtlar vardır. Örneğin, Mısır ve Mezopotamya'nın gelişmiş toplumları, kuruyan meralardan ırmak kenarındaki yaşam alanlarına göç sonucunda kurulmuştur. Bu zorunlu durum nedeniyle, yoğun olarak bir araya toplanmış nüfus için sınırlı alanlardaki kısıtlı kaynakların paylaşımı ve idaresi ilk medeniyetlerin gelişiminin altında yatan temel itici güçlerden birisidir.

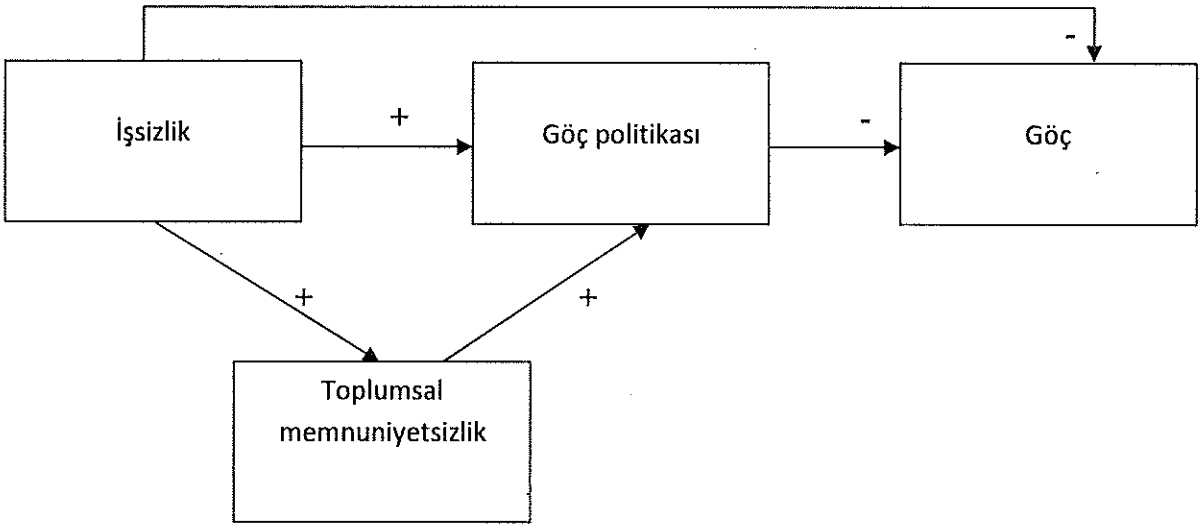
Daha sonraki dönemlerle ilişkili olarak bu duruma örnekler vermek gerekirse; 4. yüzyıl boyunca uzun süren soğuklardan doğan kuraklık Hun ve Germen kavimlerinin Volga ve Rhine'den, daha ılıman Gaul'a geçmelerine ve sonuçta da Roma'nın Vizigotlar tarafından yağlanmasına neden olmuştur. Aynı şekilde, Akdeniz ve Güney Avrupa üzerindeki 800 yıllık müslüman yayılışı, bir bakıma, Ortadoğu'daki kuraklıktan kaynaklanmıştır.[57]

Günümüzde, kuraklık nedeniyle Dünya'nın ormanları, tarım alanları ve yeşil alanlarının azalmasına karşılık, çöl vasfı taşıyan bölgelerde genişleme söz konusu olmaktadır. Birleşmiş Milletler, her yıl 6 milyon hektarlık verimli arazinin ki bu neredeyse İngiltere yüz ölçümünün yarısıdır, çölleşmeyle birlikte yok olduğunu tespit etmiştir. 1962 yılında kişi başına düşen tarıma elverişli arazi miktarı 0.32 hektarken, bu miktar 1998 yılında 0.21 hektara düşmüş ve 2030 yılına kadar da 0.16 hektara kadar düşmesi beklenmektedir. Ekolojik açıdan elverişli toprakların miktarının azalmasıyla, dünyanın artan nüfusunu göçe zorlayan baskı da artmaktadır.

[57] Oli Brown, "Climate Change and Forced Migration: Observations Projections and Implications," **UNDP**, Human Development Report Office, Human Development Report 2007-2008, 17/2007, s.11-14

Bu baskı, insan eliyle yapılan doğal tahribatın yol açtığı küresel ısınmayla daha da artmaktadır. Bunun sonucunda da göç tetiklenmektedir.[58]

1.1.4.Göç Sürecinin Açıklanması:

Şekil 8. Göç Politikalarını Açıklayan Bir Göç Modeli

Kaynak: Roel Jenissen, Economic Theories of International Migration and The Role of Immigration Policy, s.4

Şekil 8'de bulunan üç adet dikdörtgen ve orada varsayılan durumlar, ikili iş gücü piyasası teorisini temsil eder. Bu uygulamalı ve açıklayıcı model vasıfsız işgücünü çeken faktörleri ve hassas göç politikalarını ifade etmektedir. Sosyal memnuniyetsizliklerin ve işsizliğin göç politikalarına direkt etkisi, aile göçü veya etnik göçten daha fazladır.[59]

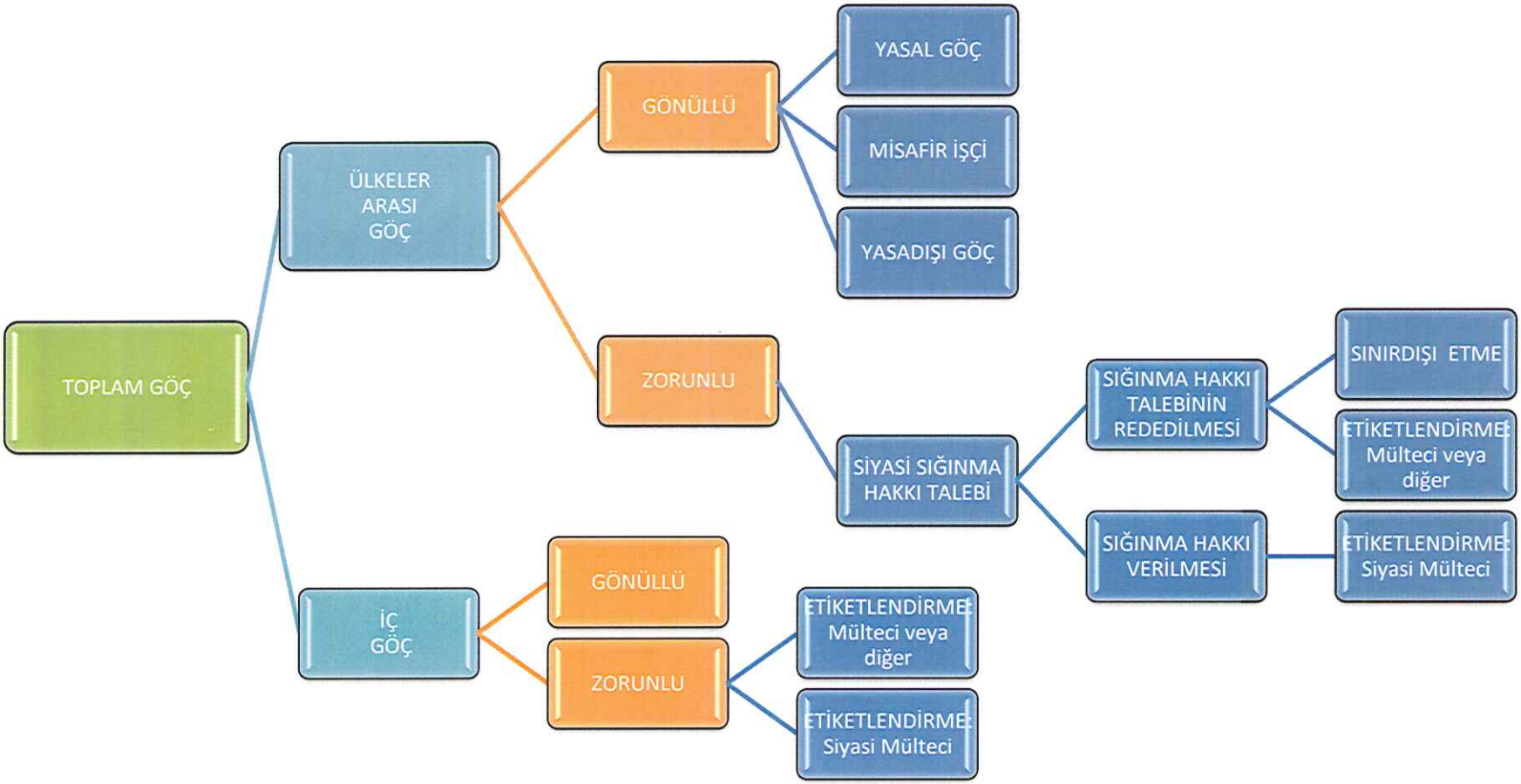
Şekil 9'da ise göç anlayışı içindeki en önemli kategorileri kapsayan bir model gösterilmektedir. Bu modelde göçler arasındaki temel farklar dikey çizgilerle belirtilmiştir. Genelde literatür, göçü iki bazen de üç temel türe ayırma eğilimindedir. Bunlar; istekli göç, mülteci göçü ve mülteci göçüne benzer özellikler taşıyan diğer isteksiz yapılan göçlerdir. Bu sınıflama, göçe neden olan ekonomik ve politik

[58] Milton H. Saier Jr., "Desertification and Migration," **Water Air and Pollution**, vol.205, 2010, s.31
[59] Roel Jenissen, "Economic Theories of International Migration and The Role of Immigration Policy," çevrimiçi, **www.epc2006.princeton.edu**, 18.05.2010

sebeplere paralel olarak yapılmaktadır. Bu göç eylemini gerçekleştirenler; gönüllü ekonomik göçmenler ve zorunlu siyasi mültecilerdir. Gönüllü göçmenler, yaşam standartlarının daha yüksek olduğu herhangi bir ülkeye göç ederek, bu yüksek standartlara ulaşmak adına göç eylemini gerçekleştiren göçmenler olarak değerlendirilir. Mülteciler ise (gönülsüz göçmenler), sonunda eve dönme isteğine sahip olan ve **çeken** faktörden çok **iten** faktörlerin etkisi altında göç kararı almış göçmenlerdir.[60]

[60] Susanne Schmeidl, "International Mass Migration: A Challenge for Quantitative Assesment," **Third Annual Meeting of The International Research and Advisory Panel for Refugee Studies in Oxford**, England, 2-5 January 1992, s.4-5

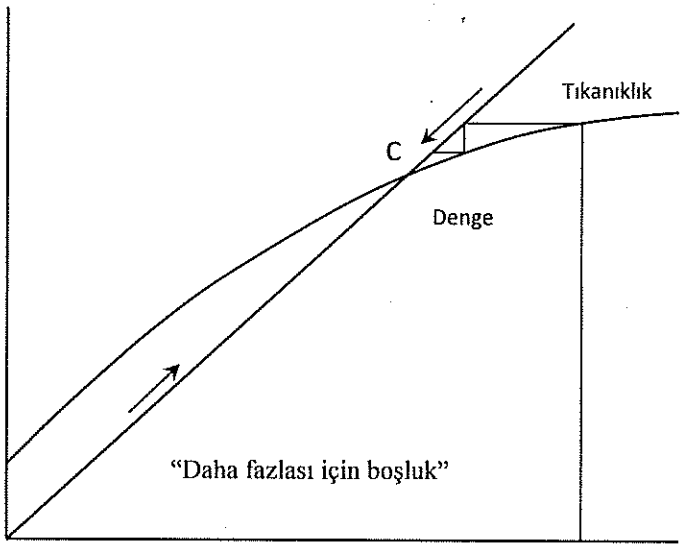
Şekil 9. Göç Akışının Kavramsal Modeli

Kaynak: Schmeidl, International Mass Migration: A Challenge for Quantitative Assessment, 1992, s.5

Göç sürecini coğrafi olarak ele alacak olursak, göç bağlamında, kritik kitle hareketleri önemli ölçüde yükselebilmektedir. Bununla birlikte aynı zamanda göç ile birlikte dengeleyici dinamikler de ortaya çıkmaktadır. Şekil 10'da görüldüğü gibi eğer kalabalık bir Avrupa'dan az nüfuslu Kuzey Amerika'ya yapılan tarihi Kuzey-Kuzey göçlerini göz önüne alırsak, dengeleyici dinamikleri ifade etmemiz kolaylaşır. Eğer Avrupa'yı (veya bazı bölümlerini) 19. Yüzyılda temsil etmesi için X% alırsak, kıyılardan yorgun ve kalabalık kitlelerin Kuzey Amerika'ya yaptığı göç, göçü veren bölgedeki kalabalığı ve tıkanıklığı hafifletecek ve böylelikle itici faktörleri de azaltacaktır. Yapılan bu göç sonucunda, Kuzey Amerika'nın boş alanları dolacak ve bu durumda göçmenler tarafından doldurulan bölgelerdeki çekici faktörler azalacaktır. Böylece göç her iki taraftaki baskıları dengeleyecektir.

Kuzey-Kuzey göçünde, göçmenleri gönderen ülke veya bölge nispeten daha çok gelişmiştir bu yüzden, göç veren ülke açısından ekonomik bir zarar söz konusu olmaz. Yukarıda da açıkladığımız gibi göç, baskıları (iki kap arasında akan su gibi) dengeler ve herhangi bir dengesizliğe yol açmaz.[61]

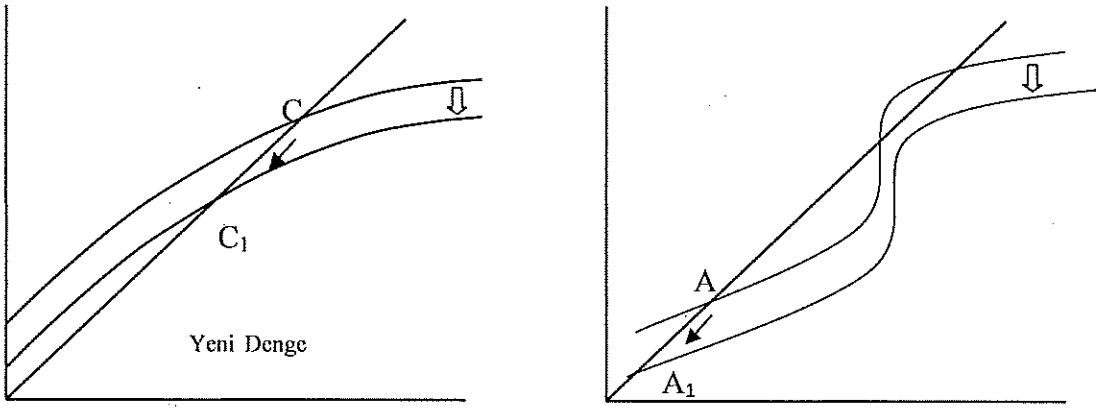

Şekil 10. Normal Göç
Kaynak: David Ellerman, **Policy Research on Migration and Development**, The World Bank, s.10

[61] Ellerman, **Policy Research on Migration**, s.9

Coğrafi olarak, Güney-Güney göçünü ele alacak olursak, Güney-Güney göçü nispeten gelişmemiş bölgeler veya ülkeler arasında veya içerisindeki akışları anlatmak için kullanılabilir (göç coğrafi olarak kuzeyde bile olsa). Örneğin, eski Sovyetler Birliği'nin kutuplara yakın kuzey bölümünde aşırı nüfus yapay olarak sübvanse edilmiştir. Rus devletinin kutup bölgelerini finanse etmek için ekonomik açıdan mantıklı bir sebebi olmaması sebebiyle kuzey kutup bölgesinden dışa doğru göç başlatılmış ve teşvik edilmiştir.

Buralarda kalanlara verilecek sübvansiyonda ve yardımlardaki düşüş, reaksiyon fonksiyonunun tartışmasız aşağı doğru yönelmesine neden olacaktır. Verilen her yüzdede, sübvansiyonun düşürülmesinden önceki sayıdan daha azı kalmayı isteyecektir. Böylece, her iki dinamik de, daha düşük bir dengeye iten dinamikler olacaktır.

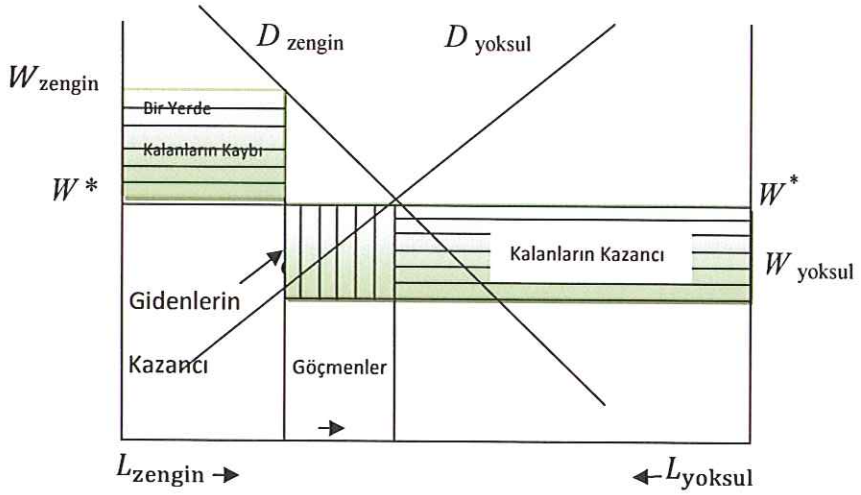

Şekil 11. Reaksiyon Eğrisinin Her iki Durumda Aşağıya Doğru Kayması
Kaynak: David Ellerman, **Policy Research on Migration and Development**, The World Bank, s.10

Normal dengeleyici dinamiklerin söz konusu olması durumunda, reaksiyon eğrisinde aşağıya doğru bir kayma olması, sürekli daha düşük dengelere geçişe neden olurdu (örneğin, Şekil 11'de C'den C_1'e). Buna rağmen, kritik kitle dinamikleri durumunda, reaksiyon fonksiyonunda yeterli bir aşağıya doğru kayma, yüksek

dengelemeyi ve kritik kitleyi yok edebilirdi ki böylelikle her şey yeni bir düşük dengelemeye doğru çekilirdi.[62]

Şekil 12'de de görüleceği gibi, yaşanan göç süreçlerinin sonucunda, göç bir denge unsuru olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu durumu iki işgücü talep eğrisi kullanılan bir diyagramda, ücret yönünden farklı olan iki bölge (zengin ve fakir) arasındaki denge grafiği ile açıklamamız mümkün olabilmektedir.

Şekil 12. Dünya Göçü Yoksulluğu Nasıl Azaltır?
Kaynak: David Ellerman, **Policy Reearch on Migration and Development**, The World Bank, s.52

Sağdaki dikey eksen, yoksul ülkedeki ücret baremi (cetveli) ve iş gücü olan L, sağdan sola doğru artan dikey bir eksenle gösteriliyor. Böylece, yoksul ülkedeki iş gücü için talep eğrisi D_{yoksul}, sağdan sola ve geriye aşağıya doğru eğimler gösteriyor. İki ülke arasındaki toplam iş gücü yatay eksenin uzunluğudur. İlk ön göç dengesinde ücret, zengin ülkede W_{zengin}, yoksul ülkede de W_{yoksul} olarak verilmiştir. İki emek havuzu arasındaki kapı açıldığında, yoksul ülkeden zengin ülkeye doğru gerçekleşen dengeleyici işgücü akışı, her iki ülkedeki ücret oranını dengeleyen göçü W* ile belirtmektedir. Göç öncesi ve göç sonrası dengeleri karşılaştırarak, zengin ülkenin kendi vatandaşı olan işçiler için **Yerleşik Sakinlerin Kaybını**, göçmenler

[62] Ellerman, **Policy Research on Migration**, s.10

için **Hareket Edenlerin Kazancını** ve fakir ülkede kalan işçiler için ise **Kalanların Kazancını** hesaplayabiliriz.

Yukarıda çizilmiş bulunan diyagram, iki dengeyi temsil eden karşılaştırmalı statik bir diyagramdır (aradaki dinamikleri değil). Bu diyagramda, her iki ülkede de yığılmacı bir ekonomi (yığın ekonomisi) veya tam tersi, yığılmacı olmayan bir ekonomi mevcut değildir. Nüfus miktarında orta vadede bir ülkeden diğerine önemli oranda kayma olmasına rağmen, emek eğrileri için talebin temsil edildiği kısmi dengede somutlaşan varsayım, iki ülke için de durumun aynı olduğunu göstermektedir.[63]

Günümüzde ulusal içe göçün ve uluslararası dışa göçün faydalı bir hale getirilebilmesi için bazı organizasyonlar ve programlar tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Göç yönetimi ulusal ve uluslararası organizasyonların göçü idare etme çabalarını kapsayan bir içerik barındırmaktadır. Kaynak, geçiş ve varılacak ülkeyi kapsayan göçmen ağları ve yeni yeni filizlenen kaçakçılık endüstrisi de bu içerikte kendine yer bulmuştur.[64]

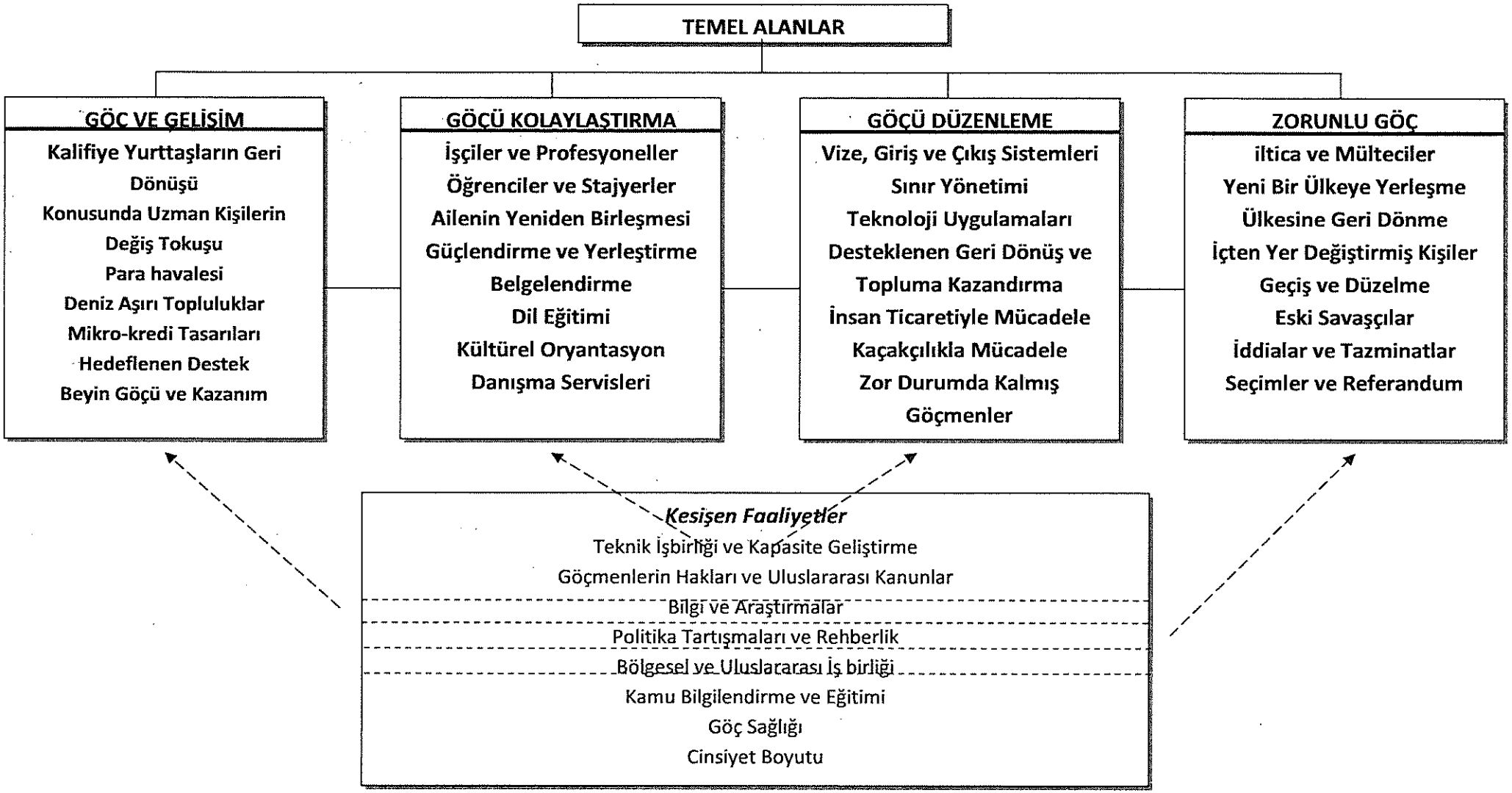
Yukarıda bahsedilen ve göçün ülkeler açısından nasıl faydalı hale getirilebileceğine yönelik olarak, göçün yönetilmesi üzerine, IOM (Uluslararası Göç Organizasyonu) tarafından bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucunda aşağıda şekil 13'te yer alan dört kutu kartı olarak bilinen analitik şema ortaya çıkmıştır. Bu grafikte, göç yönetiminin temel alanları dört ana başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar; göç ve gelişim, göçü kolaylaştırma, göçü düzenleme ve zorunlu göçtür. Her ana başlık altında ele alınması gereken unsurlar ve uygulanması gereken politikalar ayrı ayrı belirtilmiştir. Bunların dışında ise kesişen faaliyetler olarak, teknik işbirliği ve kapasite geliştirme, göçmenlerin hakları ve uluslararası kanunlar, bilgi ve araştırmalar, politika tartışmaları ve rehberlik, bölgesel ve

[63] Ellerman, **Policy Reearch on Migration**, s.52
[64] Nicholas Van Hear, **New Diasporas: The Mass Exodus Dispersal and Regrouping of Migrant Communities**, London, GBR, UCL Press Limited, 1998, s.21

uluslararası işbirliği, kamu bilgilendirme ve eğitimi, göç sağlığı ve cinsiyet boyutu ele alınmıştır.[65]

[65] "Migration: Managing Migration," editör: Jean Philippe Chauzy, **International Organization for Migration**, December 2004, s.3-4

Şekil 13. Göç Yönetimi Şeması

Kaynak: Migration: Managing Migration, editör: Jean Philippe Chauzy, **International Organization for Migration**, Decemeber 2004, s.4

1.1.5.Göç Teorileri:

Göç sürecinin başlangıcı, yönetilmesi, göç eden ve göçmen kabul eden açısından sonuçları gibi konularla ilgili çalışmalar ve bu çalışmaların sonucunda ortaya atılan birçok teori bulunmaktadır. Bu teorilerin içeriği oldukça geniş olduğundan, bu teorilerden bazıları aşağıda ekonomik ve sosyal göç teorileri başlıklı kısımda ele alınmıştır.

1.1.5.1.Ekonomik ve Sosyal Göç Teorileri:

1.1.5.1.1.Neo-Klasik Göç Teorisi:

Neo-klasik makroekonomik göç teorisi, iki kapitalist ekonomi arasındaki belirli ücret farklılıklarını açıklamaya çalışan bir teoridir. Sözü edilen bu ekonomilerden birinde işgücü fazlalığı (işsizlik) ve diğerinde de sermaye fazlalığı bulunmaktadır. Hem sermaye ve işgücünün yani üretim faktörlerinin ters yönlü hareketleri, hem de ücret seviyelerinin nispi yakınlaştırılması, bir ekonomik dengeye geri dönüşü mümkün kılacaktır. Bu denge içerisindeki ücret farklılıkları yalnızca göç girişimi masraflarını yansıtacaktır.[66]

Neo-klasik ekonomi teorisi ülkeler arasındaki sınırların açılması gerektiğini, çünkü uluslararası işgücü piyasasının işleyişi üzerindeki herhangi bir sınırlandırmanın, ekonomik karar alma sürecinde bozukluklar oluşturacağını ve önceden belirlenmiş olan üretim bakımından, küresel olarak refah maliyeti ve bunun sonucunda da, gerçekleştirilememiş yarar beklentisi ortaya çıkaracağını öne sürmektedir.[67]

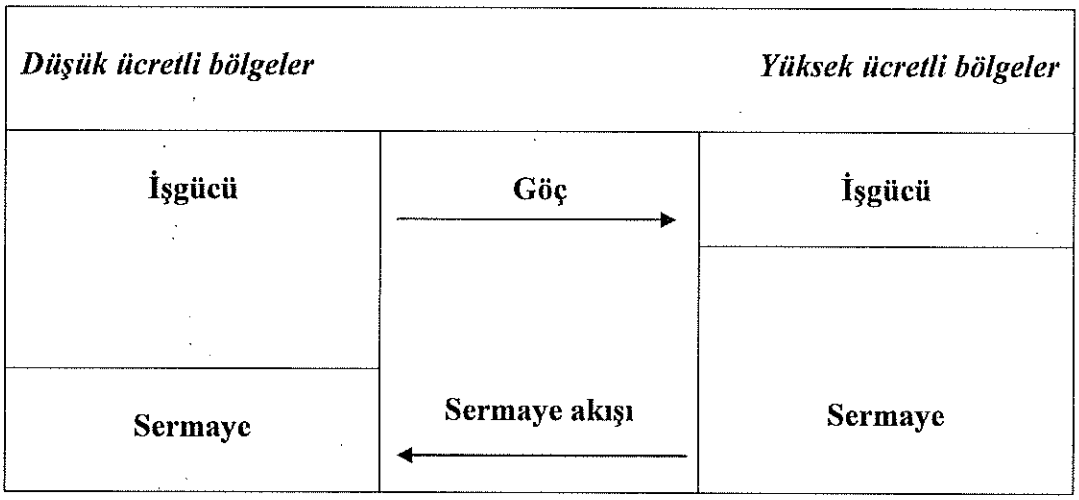
Yine bu teoriye göre, ülkeler arasındaki ücret farklılıkları iki akıma sebebiyet vermektedir. Bahsedilen birinci akım, düşük ücretli ülkelerden yüksek ücretli ülkelere, kalifiye olmayan işgücü akışıdır. İkincisi ise, yüksek ücretli ülkelerden düşük ücretli ülkelere doğru gerekleşen sermaye akışıdır. Bu sermaye akışı temel

---

[66] Jakub Bijak, "Forecasting International Migration: Selected Theories Models and Methods," **Central European Forum For Migration Research**, CEFMR Working Paper 4,2006, s.8

[67] Michael J. Trebilcock, "The Law and Economics of Immigration Policy," **American Law and Economics Review**, vol.5, no.2, 2003, s.276

olarak emek yoğun endüstriyel sermayeden oluşur. Bu akışı engelleyebilmek için, tüm ülkelerdeki gerçek ücretin eşit seviyede olmasını amaçlayan yeni bir uluslararası denge yaratılmalıdır. Bu dengeye ulaşıldığında, net iş gücü göçü ve sermaye akışı sıfıra eşit olacaktır. Bu nedenle, Neo-klasik teoriye göre, uluslararası net iş gücü göçü geçici bir hadisedir. Neo-klasik ekonomik teori ülkeler arasındaki göç akımını açıklamak için kullanılsa da, aynı zamanda iç göç için de kullanılabilecek bir teori olma özelliği taşımaktadır.

Şekil 14. Dengeye Yol Açan Neo-klasik Mekanizmalar
Kaynak: Roel Jenissen, Economic Theories of International Migration and The Role of Immigration Policy, s.1

Sermayenin zengin ülkelerden yoksul ülkelere ve emeğin fakir ülkelerden zengin ülkelere doğru akışı teorik olarak tartışmasız ve mükemmel bir hareketlilik olarak kabul edilmektedir. Yurt içinde kırsaldan şehire doğru gerçekleşen göç hareketlerini de bu teori kapsamında değerlendirmek doğru olacaktır.[68]

Neo-klasik bir bakış açısına göre, eğer bölgeler ve şehirler ticaretle aynı ölçüde ilgili olmaz ve benzer avantajlardan faydalanmazsa, dış ticaret mekânsal eşitsizliği artıracaktır. İhracat için doğal kaynaklara ve avantajlara (nehirlere, kıyılara ve taşıma ağlarına yakınlık gibi) sahip olan bölge ve şehirler dış ticaretten faydalanırken, buralardan uzakta bulunan yerler bu avantajdan yararlanma imkânına

[68] Cohen, **Migration and Its Enimies**, s.8

sahip olmayacaktır. Bunun sonucunda da bölgelerarası eşitsizlik ve işgücü hareketliliklerinin ortaya çıkması kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır.[69]

Neo-klasik yaklaşım, göçü alan ve veren yerler arasındaki ücret farkı mantığına dayandığı kadar, göçmenlerin gittikleri ülkelerde daha çok para kazanma umutlarına da dayanır. Bu nedenle, başlangıçta elde edileceği umulan kazançların elde edilememesiyle sonuçlanan başarısız göçlerin bir sonucu olarak eve dönüş göçleri görülecektir. Başka bir deyişle, Neo-klasik bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, geri dönüş göçleri büyük oranda göç edilen yerdeki yaşamın maliyetini yanlış hesaplamış ve beklediği yüksek ücreti alamamış göçmenleri kapsar. Geri dönüş, onların yurt dışında yaşadıkları başarısız tecrübeler veya beklentilerine ulaşamamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Dahası, Neo-Klasik teori göçmenleri yalnızca daha fazla kazanç elde etmek değil, aynı zamanda, göç ettikleri ülkede vatandaşlık hakkını kazanmak isteyen ve ailelerini yanlarına alabilmek için, yurt dışında kalma sürelerini maksimuma çıkaran bireyler olarak görmektedir.[70]

Bu ekolün mensubu olan iktisatçılar göçü, ortaya çıkaracağı maliyet, getiriler, bu günkü ve gelecekteki istihdam olanakları bakımından, ekonomik bir olgu olarak ele almışlardır. Bu ekole mensup bir iktisatçı olan Todaro'nun 1960'lı yılların ortalarında Kenya'da yaptığı araştırma kapsamında uyguladığı **Beklenen Gelir Modeli**[71], göç araştırmaları için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Todaro'nun bu çalışması, göç araştırmaları için ekonometrik bir çerçeve sağlaması açısından oldukça önemli bir katkı sunmuştur. Todaro'nun uyguladığı bu modelde

---

[69] Robert M., Buckley, **Urbanization and Growth**, USA, The World Bank Publishing, 2008, s.141

[70] Jean-Pierre Cassarino, "Theorising Return Migration: The Coseptual Approach to Return Migrants Revisted," **International Journal on Multicultural Societies**, vol.6, no.2, 2004, s.255

[71] Beklenen Gelir Modeli'ne göre; her bir potansiyel göçmenin göç kararının temeli yani kaynak sektörden, hedef sektöre hareketi, beklenen gelirin maksimizasyonuna dayanmaktadır. Buna göre, bireylerin kırsal bölgelerden kentsel bölgelere göçü eğer kırsal-kentsel beklenen gelir farklılıkları onların göç maliyetinin üzerinde olursa gerçekleşecektir. Burada, beklenen kırsal gelir; kırsal üretim kazancı ve potansiyel bir göçmenin gelecekte kırsal sektörde çalışabilme olasılığıdır. Beklenen kentsel gelir ise; şehirde gerçekleştirilecek üretiminden sağlanacak kazanç ve şehirde bir iş sahibi olabilme olasılığıdır. Bkz.: Fung Mey Huang, "Globalization and Urban-Rural Migration in Taiwan," **American Agriculture Economics Association Annual Meeting**, Portland, USA, 29 Temmuz-01 Ağustos 2007

göç elastikiyeti, kentsel ve kırsal ücret farklılıkları ve kentsel istihdam olasılıkları temelinde ele alınmıştır.[72]

1.1.5.1.2. Marksist Teori:

Karl Marks[73], Sanayileşmedeki maddi bolluğun sürdürülebilmesi ve ücret karşılığı çalışan tam zamanlı emekçilerin (proleterya) beslenebilmesi için tüm ürün yıllarında kesin bir yiyecek fazlalığı olması gerektiğini ileri sürmüştür. Marks, bu ifadesi ile şunu anlatmaya çalışmıştır; her zaman bir yiyecek fazlalığı oluşabilir, çünkü tarım emekçileri de tıpkı fabrika işçilerinin mal üretmesi gibi, yiyecek üretecektir. Ancak Marks, yine de köylüleri ticari yiyecek üreticilerine dönüştürmek için gereken siyasi gücü tamamen azımsamıştır.[74] Marks, işgücünü değişken sermaye, üretim araçlarını da sabit sermaye olarak tanımlamıştır. İşgücü değişkendir çünkü işçiler, iş ve mevsimsel dönemlerin bir sonucu olarak işe alınabilirler veya işten kovulabilirler, diğer yandan, üretim araçları değişmez yatırımları oluşturdukları ve ekonomik durgunluk dönemlerinde çalışmadan durabildikleri için devamlıdırlar.[75]

Marksist yaklaşım çeşitli unsurlardan oluşmaktadır. İlk olarak, işgücü göçünün kapitalizmin yapısal bir öğesi olduğu ve bunun kapitalist, yöneten sınıfa hizmet ettiği görüşündedir. Kapitalistler bu nedenle, kapitalist gelişim süresince, eşit oranda gelişmeyen ülkeler arasındaki göçü teşvik etmişlerdir ve bunun sonucunda işgücü göçünün uzun vadede büyümesi şaşırtıcı olmamalıdır. İkinci olarak, ekonomik dönüşüm ve işsizlik oranlarındaki dalgalanmalar kısa vadede göç üzerinde etkili olacaktır. Hükümetler, ekonomik durguluk dönemlerinde bu durgunlukların parasal krizlere dönüşmemesi için göçü durdurmak ve hatta tersine çevirmek için çeşitli politikalar uygulamaktan geri durmayacaklardır. Bu unsurlardan üçüncüsü ise,

---

[72] **Survey of Agricultural Economics Literature, Volume 4: Agriculture in Economic Development 1940s to 1990s**, editör: Martin Lee R., Minneapolis, USA, University of Minnesota Press, 1991, s.193

[73] Karl Marx, 1818-1883 yılları arasında yaşamış ve düşünceleriyle oldukça etkili olmuş olan Alman düşünürüdür. Felsefenin Sefaleti, Kapital, Kutsal Aile gibi eserlerin yazarı olan Marx, bir toplum teorisyeni ve düşünürü, fakat aynı zamanda bir filozof olarak, kariyerinin özellikle ilk döneminde yabancılaşma kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bkz.: Ahmet Cevizci, "Marx, Karl," Felsefe Sözlüğü, gözden geçirilmiş ilaveli beşinci baskı, İstanbul, **Paradigma yayınları**, Ekim 2002, s.687

[74] Ronald E. Seavoy, **Subsistence and Economic Development**, Westport CT, USA, Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2000, s.19

[75] Harald Bauder, **Labor Movement: How Migration Regulates Labor Markerts**, USA, Oxford University Press Incorporated, 2006, s.19

kapitalist sınıfın farklı kesimlerinin çıkarlarının tekelci sermayeyle mi yoksa daha az kâr oranlarına sahip endüstrilere yatırım yapılan sermayeyle mi ilişkili olduğuyla alakalıdır. Bu durumun sonucu olarak; tekelci sermaye göçün düzenlenmesini tercih ederken, diğerleri daha fazla sömürülebilecek yasadışı göçmenleri istihdam edecek ve hatta uzun süren işsizlik dönemlerinde bile göçü artırmaya çalışacaktır.

Sonuçta, Marksist yazarların çoğu kapitalistlerin işçi sendikalarına önemli bir rol vermeden göçü artırma ve sınırlandırmadaki rolüne odaklanmaktadır. Ancak bazı yazarlar, bu tür ayrımcı politikaların uluslararası anlamda, işçi sınıfını böleceğini savunarak, işçi sendikalarının göçmen işçilere karşı çıkmasını eleştirmektedir.

Marksist teoriye göre toplum iki sınıfa ayrılır, bunlar; kapitalist burjuva sınıfı ve işçi sınıfıdır. Bir bireyin ait olduğu sınıf, üretim araçlarıyla olan ilişkisiyle belirlenir. Göç, işçilerin sermaye tarafından zorla kabul ettirilen üretim araçları sistemine teslim olmasının ve sektörler, bölgeler ve ülkeler arasındaki eşit olmayan ekonomik ve sosyal gelişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Göç yalnızca ileri kapitalist ülkelerin değişen insan gücü ihtiyaçları tarafından üretilmez, aksine bu tekelci kapitalizmin mevcut durumunun yapısal bir özelliğidir. Sonuç itibariyle, kısa dönem istihdam durumu göç seviyesindeki değişikliklerle hemen yansıtılırken, uzun dönem trendi gelen işgücü göçü büyümesiyle devam ettirilecektir.

Bu yaklaşıma göre, gelen göç çeşitli biçimlerde, yöneten kapitalist sınıfa hizmet etmektedir. Bunun nasıl gerçekleştiğini maddeler halinde açıklayacak olursak; Birincisi, her şeyden önce, kapitalistler emek gücü göçünü, işçi sınıfı ücretlerini zorla azaltan bir yedek sanayi ordusu olarak kullanmaktadır. İkincisi, gelen göç kapitalistlere genişleyen bir sermaye birikimi süreci tedarik etmektedir. Üçüncüsü, göç kârların düşme eğilimini etkisiz hale getirir. Dördüncüsü, göç ekonomik faaliyetlerdeki ani dalgalanmaları engeller. Beşincisi, göç yapısal enflasyonların etkisini yok eden bir etki yaratmaktadır. Altıncısı, göç işçi sınıfını böler. Kapitalistler bu son amacı gerçekleştirmek için eğitim sistemi ve medya vasıtasıyla toplumdaki ırkçılık eğilimini teşvik etmektedir. Örneğin, Marks ve Engels İngiltere ve İrlanda işçi sınıfları arasındaki var olan ve kapitalizmin gücünü devam ettirmesine yardımcı olan düşmanlıktan (antagonizm) bahsetmektedirler. Yedincisi,

göç ırkçılık ve kapitalist sistem içerisindeki sınıf yapılanmasına katkıda bulunur. Bunu bireyleri kategorize ederek, onları gruplara ayırarak ve daha sonra onları üretim araçlarıyla ilgili yapısal pozisyonlara ayırmak suretiyle, sınıf oluşumunu kolaylaştırarak gerçekleştirdiği savunulmaktadır.[76]

1.1.5.1.3.Yapısalcı Yaklaşım ve Yapılandırma Teorisi:

1970'lerde ortaya çıkan ve yapısalcı yaklaşım olarak adlandırılan yaklaşım uluslararası göçü açıklamaya çalışan alternatif bir yaklaşımdır. Entelektüel temellerini Marksist Politik Ekonomi ve Dünya Sistemi Teorisinden alan Yapısalcı yaklaşım, hem dünya ekonomisinde ve hem de dünyadaki siyasal güç dağılımında mevcut eşitsizlikle ilgili vurgular yapmaktadır. Yapısalcı Yaklaşıma göre, emeğin kabulü hem sömürgeciliğin bir kalıntısı hem de savaşın ve Avrupa'daki bölgesel eşitsizliğin bir sonucudur.[77]

Yapısalcı göç yaklaşımı göçmenleri mantıklı karar veren kişilerden çok, kurbanlar olarak resmeder. Bunun nedeni, hareketin makro-sosyal, tarihsel ve diyalektik süreçler tarafından belirlenmesidir, tıpkı üretimin ulusal ve küresel seviyelerde mekânsal olarak yeniden yapılandırılması gibi. İten-çeken faktörler burada, kaynaklara ulaşma ve göç hakkında bir kutuplaşma olarak görülmektedir.[78]

Son yıllarda, yeniden popüler olan birey yönlü teorilerin farklı formlarıyla birleşen yapısal ekolün eleştirilen geleneksel kısımları, sosyal bilimler içerisinde bir dizi yeni, alternatif yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımlar, özellikle birey ve sosyal yapı arasındaki ilişkiyle alakalıdır ve genellikle buna odaklanılır.

---

[76] Eytan Meyers, Theories of International Immigration Policy A Comparative Analysis," **International Migration Review**, vol.34, no.4, Winter 2000, s.1248-1249

[77] Stephen Castles, Mark J. Miller, **Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**, çevirenler: Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Göç Çalışmaları, 8 Şubat 2008, s.34-35

[78] Cecilia Tacoli, "Rural-Urban Interaction: A Guide to the Literature," **Environment and Urbanization**, vol.10, no.1, April 1998, s.154

Buna örnek olarak Giddens'in[79] **Yapılandırma Teorisi** verilebilir. Bu teori Yapısal Ekol içerisinde, alternatif bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu modelde Giddens, kısaca, insan etkinliği veya insan faktörüne daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Giddens modelinde, insan etkinliği sosyal sistem içine önemli bir role sahiptir. Bu modelde özne veya insan etkinliğinin, yaşadığımız toplum ve gerçeklik hakkında kusursuz bir bilgiye sahip olmadığı göz önünde bulundurulur. Bu modelde her bireyin davranışlarının arkasında bir rasyonellik olduğu ancak bu rasyonelliğin, bireyin toplum ve onu çevreleyen dünya hakkındaki kanaati ve bilgisiyle sınırlı olduğu ifade edilmektedir.[80]

Yapılandırma teorisi, bilgili ve yetenekli sosyal temsilciler ve içine karıştıkları daha geniş sosyal sistem ve yapıların buluştuğu noktalarla ilgilenen bir sosyal teori yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok çalışmada, Giddens'in göç yaklaşımını benimsemenin avantajları vurgulanmaktadır. Bunun nedeni, göçmenlerin çok çeşitli şekillerde formüle edebilecekleri sebepleri anlamak için nitel yaklaşımların kullanılması gerektiğidir. Çünkü nicel yaklaşımlar örtük bilgilerden etkilenen gerekçeleri gölgeleyebilmektedir. Burada sözü edilen örtük bilgi, göçmenlerin açıklayamayacakları, rasyonel olmayan göç davranışı gibi bilgileri ifade etmektedir.

Giddens, sözü edilen bu sosyal teorisinde zaman ve mekânın toplumun yapılanmasında önemli olduğunu vurgulamıştır. Giddens, belirgin olarak, sosyal teorideki temel hatalardan birinin bir yerin tarihi ve yere özgü özelliklerine yeterince ilgi duyulmaması olduğunu ifade etmiştir. Giddens'e göre, zaman ve mekân bileşkesine yoğunlaşmak kendi teorisi için ana tema olma özelliği taşımaktadır. Toplumun oluşturulması veya geliştirilmesi yalnızca insanlara ve toplumun yapısına bağlı değildir. Ancak toplumun yapılandırılması bir toplumu etkileyen tarihi ve

---

[79] Anthony Giddens (18 Ocak 1938), İngiliz toplumbilimcidir. Yapılandırma Kuramı ve modern toplumlar üzerindeki bütünsel görüşleriyle tanınır. Sosyoloji alanındaki en önemli modern bilimcilerden birisidir. 29 Dilde yayınlanan 34'ten fazla kitabıyla önemli katkılar sunmuştur. Jhon Maynard Keynes'ten sonra, İngiltere'nin en tanınmış sosyal bilimcisidir. Bkz.: "Anthony Giddens," www.e-sosyoloji.com, 18.02.2011

[80] Olof Stjernström, "Theory and Migration Towards A Framework of Migration and Human Actions," **Cybergeo European Journal of Geography**, no.254, 03.02.2004, s.4

coğrafi süreçlerden de etkilenmektedir. Bu, zaman ve mekân ilişkisi, Giddens'in Sosyal Teoriye en önemli katkılarından birisi olarak kabul edilmektedir.[81]

1.1.6.Göç'ün Ekonomik ve Sosyal Etkileri:

1.1.6.1.Göç ve Gelişme:

Göç ve gelişme gittikçe büyüyen bir ilgi alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçün gelişme üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri hakkında çok fazla tartışma söz konusudur. Bu tartışmalarda bir yandan, az gelişmişliğin göçün bir nedeni olduğu savunulurken, öte yandan, göçün gelişmekte olan ülkelerin kalifiye vatandaşlarını kaybetmesine neden olduğu belirtilmektedir.

Bu her iki iddianın da doğru yönleri bulunmaktadır. İyi bir şekilde denetlenen ve organize edilen uluslararası göçün ülkelerin gelişimine büyük faydası vardır. Göç etmiş insanların geride kalanlara gönderdikleri ve resmi kalkınma yardımlarının üzerinde rakamlara ulaşan para transferleri, gelişmekte olan ülkeler için oldukça önemli bir dış kaynak olma özelliği taşımaktadır. 2003 yılında, 100 milyar Amerikan Doları, göçmenler tarafından, gelişmekte olan kendi ülke ekonomilerinin devamını sağlamak için memleketlerine gönderilmiştir. Aslında bu havale edilen paranın miktarı tespit edilen ve açıklanan resmi rakamlardan iki ya da üç katı daha fazla olabilir, çünkü yapılan bu para transferlerinin büyük bir çoğunluğu yasadışı kanallarla gerçekleşmektedir. Bu şekilde gerçekleşen para akımı sayesinde, göç, yoksulluğun yerel ve ulusal seviyede azalmasına katkıda bulunabilmektedir.

Bu durumu bir de farklı bir açıdan değerlendirecek olursak, eğer işgücü piyasası en üretken ve kalifiye üyelerinin göç etmesiyle birlikte kalifiye eleman arzı bakımından sıkıntı yaşamaya başlarsa, yaşanan bu vasıflı işgücü sıkıntısı, göçü gönderen topluma zarar verebilir. Vasıflı göçün bu olumsuz etkisine rağmen, göç hareketini gerçekleştiren ve becerilerini yurt dışında geliştiren göçmenler edindikleri bilgi, beceri ve teknolojik birikimleri kendi memleketlerine transfer edebilirlerse bu

[81] Richard L. Wolfel, "Migration in the New World Order: Structuration Theory and Its Contribution to Explanations of Migration," www.siue.edu, 12.12.2010, s.20

nedenle oluşan zararı en aza indirebilirler. Bu durum, göçü gönderen toplum açısından iki yönlü bir sonuç içermektedir[82]

Göç, göçmen gönderen ülke ekonomileri üzerindeki çeşitli genel denge etkilerinin ortaya çıkmasına da neden olabilir. Örneğin, eğer göçten kaynaklanan iş gücü kaybı kaynak ülkedeki maaşları yükseltirse, kırsal ekonomiler işgücü kıtlığı yaşayan bölgeler etrafında yeniden yapılanacak, daha az iş gücü yoğunluklu ve daha fazla sermaye yoğunluklu faaliyetlere ve üretim teknolojilerine kayacaktır. Bu hareketlilik sonucunda, talep bağlantıları kırsal ekonomi içerisinde gelir çarpanları yaratabilecek ve bu gelir çarpanlarının etkisi gelecekteki göçleri şekillendirici bir etki yaratabilecektir.[83]

Uzun vadeli büyüme ve göç arasındaki ilişki karmaşık bir sorundur. Bu konuda karşımıza çıkan ilk sorun nedensellik konusundadır. Buna göre, göç alan ülkelerdeki hızlı büyüme daha çok göçü davet eder mi? Tersine, göç alan ve veren ülkelerin büyüme oranlarının göçe etkisi nedir? Gibi sorularla karşı karşıya kalabilmekteyiz. Tarihsel olarak ele alacak ve bir örnek verecek olursak; 19. Yüzyılın ikinci yarısı ve 20. Yüzyılın başlarında, büyüyen, kaynak zengini Yenidünya ülkeleri Avrupa'nın iş gücü bolluğu olan ülkelerinden göç alan güçlü bir çekim noktası haline gelmişti. Bu tarihsel deneyimden yola çıkarak şu rahatlıkla söylenebilir ki, göç alan ülkedeki hızlı büyüme ve büyüyen fırsatlar genellikle göçü teşvik etmektedir.

Bu durumu işgücü piyasasından bir örnek vererek açıklamak istersek; uluslararası göç, işgücü piyasasındaki eksiklikleri karşılama özelliği taşımaktadır. Bu nedenle, büyüme için işgücü eksikliğini ortadan kaldırmak, genellikle, nispeten işgücü kıtlığı olan ekonomilerde sergilenen bir davranış şeklidir. 1990'ların sonlarından beri ABD'de bulunan bilgi sektörü ve iletişim ekipmanları sektöründeki şirketler hızlı büyüyen ve kendilerinin de yer aldığı bu sektörlerdeki vasıflı işgücü gereksinimlerini karşılamak için yoğun olarak Hindistan, Çin ve diğer gelişmekte olan ülkelerden yabancı bilgisayar mühendisleri ve bilgi uzmanları istihdam

[82] "Migration: Migration and Development," ed.:Chauzy, s.5
[83] J. Edward Taylor, George A. Dyer, "Migration and the Sending Economy, A Disaggregated Rural Economy Wide Analysis," **Journal of Development Studies**, vol.45, no.6, July 2009, s.969

etmektedir. Buna ek olarak, yine tarihsel sürece baktığımızda, girişimci kapasitelerin gerçekleştirdiği risk almaya eğilimli insanların göçü, zenginliğin yaratılması, sömürgeleştirme ve Yenidünya ülkelerindeki değişimler gibi gelişmelere ilk küreselleşme dalgası süresince önemli katkılar sunmuştur.[84]

Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında ele alacak olursak, genel inanışın aksine, uluslararası göç ekonomik büyüme ve kalkınmanın olmamasından değil, kalkınmanın kendisinden kaynaklanmaktadır. 1800'den sonra, sanayi Avrupa'da yayılırken, beraberinde ülke ülke göç dalgalarını harekete geçirmeğe başlamıştır ve günümüzde de en fazla uluslararası göçmen gönderen toplumlar en yoksul ve en az gelişmiş olanlar değildir. İşin aslı, hiçbir ulus, kitlesel nüfus hareketleri (çoğunlukla kırsal alanlarda yaşayan geleneksel geçim kaynakları kullanan insanların hareketi) olmadan, gelişmiş bir piyasa ekonomisine geçiş dönemi yaşamamıştır.[85]

Göç ve kalkınma arasındaki ilişki karmaşık ve değişkendir. Bu konuyla ilgili olarak yapılmış bilimsel çalışmalarla ulaşılan sonuçların çeşitliliği, genelleme yapılmasına engel olmaktadır. Yapılan bu bilimsel çalışmalar sonucunda genellikle, dört farklı etkileşim türüne ulaşılmıştır. Bunlardan birincisi; gidilen yerdeki gelişim (kalkınma) göçmeni nasıl etkilediği, ikincisi; köken bölgedeki gelişim göçmeni nasıl etkilediği, üçüncüsü; göçmenlerin gittikleri yerdeki gelişimi nasıl etkiledikleri, Dördüncüsü ise; göçün, köken bölgedeki etkilerinin ne olduğudur.

Birinci etkileşim açıklaması en kolay olanıdır çünkü çeken faktörler ulusal ve uluslararası göç hareketlerini açıklamaya çok yardımcı olur. Göçmenlerin daha yoksul bölgelerin oluşmasında sorumluluklarının olduğuna dair bazı görüşler olsa da, çoğu araştırma, göçmenlerin yeni ve gelişen fırsatlara tepki olarak göç ettiğini belirtmektedir. Daha önceki göç modellerine göre de, en az gelişmiş olan alanlar göçe daha yatkın insanların yaşadığı alanlardır. İkinci etkileşimi değerlendirmek gerekirse, birçok gelişim uzmanı, kırsal gelişimin göç baskısını azalttığını savunmaktadır. Ancak yapılan ayrıntılı çalışmalar bize (mesela, yakın zamanda Çin

[84] Andres Solimano, "International Migration and The Global Economic Order", **The World Bank**, Policy Research Working Paper, no.2720, November 2001, s.15

[85] Douglas S. Massey, "Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century," **Conference on African Migration in Comparative Perspective**, conference paper, Johannesburg, South Africa, 4-7 June 2003, s.25

ile ilgili olarak yapılan), dışa göçün nedenleri için birden çok unsurun yer aldığı çok nedenli bir tablo sunmaktadır.

Kırsal gelişimin dışa göçü azaltacağı beklentisi mutlak ve tartışılamaz bir durum değildir (göçün koşullarını ve göçmenlerin kompozisyonunu değiştirme ihtimali olmasına rağmen). Yukarıda da belirttiğimiz gibi yapılan bir araştırmada Çin'de kırsal gelişim artmasına rağmen, dışa göç oranlarının arttığı görülmüştür (yüksek vasıflı köylüler hariç). Yine Meksika'da yapılan bir araştırmaya göre ise de, kırsal gelişimi sağlamak için yapılan toprak reformunun göç üzerinde çok az bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine bu konuya ilişkin olarak yapılan başka bir araştırmaya göre, Japonya kentsel bir sanayi toplumuna dönüşürken, göç oranlarında da artışlar söz konusu olmuştur.

Üçüncü ve dördüncü etkileşimlerle ilgili açıklama yapmak gerekirse; üçüncü etkileşim açısından değerlendirdiğimizde, uluslararası göçün, göç alan ülkedeki ekonomik refahı iyileştirdiği görülmektedir. Dördüncü etkileşim açısından değerlendirildiğinde ise, çoğu araştırma, göçün köken ülkedeki işsizliği azalttığı ve göç edenlerin kazançlarının bir bölümünü geride kalanlara para havaleleri yoluyla aktarmalarından dolayı, köken ülke ile gidilen ülkeler arasındaki eşitsizliklerin azalmasına yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır.[86]

Bu etkileşim, varsayım ve politikalara rağmen Russell ve Teitelbaum (1992) isimli araştırmacılar yaptıkları çalışmalar sonucunda ulaştıkları verileri bir araya getirdiklerinde, uluslararası göç ve ekonomik gelişme arasında varsayılan ilişkinin birçok özelliğinin aşırı derecede basite indirgenmiş olduğunu ve bu ilişkinin bazı çelişki ve paradokslar içerdiğini belirtmişlerdir.

İlk paradoks, ekonomik gelişmenin göç üzerindeki kısa ve uzun dönemli etkileri arasındaki çelişkide yatmaktadır. Kısa dönem on veya yirmi yıllık zamanı kapsarken, uzun dönem, nesiller veya birkaç on yıl anlamına gelmektedir. Paradoks şöyledir: Uzun dönemde, fakir ülkelerdeki hızlı ekonomik gelişmenin, günümüzde ve gelecekte, göçe yönelik aşırı istek yaratan baskıları azaltması beklenir. Birkaç on

[86] De Haan, "Livelihoods and Poverty," s.19-20

yıldan fazla süren hızlı ekonomik gelişme, hızlı artan işgücü sayısı için iş imkânları sağlayabilir, yüksek eğitimli profesyoneller ve yeterli becerideki işadamları için kariyer fırsatlarını genişletip artırabilir, hükümetlere eğitim, sağlık, altyapı ve sosyal hizmetleri geliştirmek için gerekli olan finansal kaynakları verebilir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ve sanayileşmiş ülkelerin kazançları arasındaki yüksek farklılıkları azaltabilir ve birçok ülkede göçü tetikleyen nüfus baskılarını hafifletmeye yardımcı olabilir. Ama daha kısa vadede başarılı ve hızlı ekonomik gelişmenin etkileri tam tersi yönde olmaktadır. Çünkü kısa vadede gerçekleşen ekonomik büyüme, göçe eğilimi artırıcı bir etkiye neden olmaktadır.

Russell ve Teitelbaum, hızlı gelişmenin eski sosyal ve ekonomik düzenleri son derece dengesizleştirdiğini öne sürmektedirler. Kırsal modernleşme, genellikle uluslararası göçün başlangıcı olan kırsal-kentsel hareketleri cesaretlendirerek, tarımsal üreticiliği artırır fakat bu modernleşme sonucu geleneksel sosyal ağlar ve ekonomik ilişkiler zayıflayacak ve hatta kopacaktır. Şehirlerin kalkınmayı da beraberinde getiren hızlı gelişimi ile birlikte insanların gelirlerinde meydana gelecek olan artışlar sonuç olarak insanların beklentilerinde de artışların ortaya çıkmasına neden olacak ve artan bu beklentilere sahip olan ve bu beklentilerine başka ülkelerde ulaşabileceğine inanan daha çok sayıda insana, göç edebilme olanağı sağlayacaktır. Bundan dolayı ekonomik gelişme, kısa dönemde, yani on ila yirmi yıl arası bir zamanda, göçü artırmak ve hızlandırmak eğilimindedir.

İkinci paradoks şöyle özetlenebilir; bütün sanayileşmiş ülkeler yoksul ülkelerdeki ekonomik gelişmeyi devam ettirmek için açık politikalar ve resmi mekanizmalar benimsemiş olmalarına rağmen uygulamada, genellikle doğrudan veya dolaylı olarak bu çabaları etkisiz hale getirme eğilimindedir. Çoğu sanayileşmiş ülke, gelişmekte olan ülkelere finansal yardım teklif etmekte ve kendi ülke piyasalarına imtiyazlı ticaret geçişleri sunmaktadır. Ama ayrıcalık olarak verilmiş olan yardımlar ekonomik bir gelişme sağlayamayacak kadar azdır. Ayrıca, kendi çıkarlarını koruyabilme bakımından endişeli olan iç baskı grupları, birçok sanayileşmiş ülkede ticaret politikası üzerinde oldukça etkili durumdadır. Bu nedenle yoksul ülkeler lehine uygulandığı söylenen bu politikaların yoksul ülkeler açısından fiilen önemli bir faydası söz konusu olmamaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerdeki iç politika baskıları sonucunda genellikle, düşük gelirli ülkelerin potansiyel gelişimine zarar veren sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bunu bir örnekle açıklamak istersek; Karayip Havzası Girişimi ve Lomé Konvansiyonları gibi açık bir şekilde ayrıcalıklar sunan ticaret anlaşmaları bile, daha az gelişmiş ülkelerin açıkça daha fazla avantajlı olduğu işçiliği fazla ürünleri (ayakkabı, giyecek ve tarımsal ürünler gibi) bu ticari anlaşmalar kapsamına dâhil etmemekte veya sınırlandırılmaktadır. Bu yolla az gelişmiş ülkelerin avantajlı olduğu ürünlerin kendi piyasalarına girişini engellemektedirler. Bu duruma başka bir örnek daha vermek istersek; ABD, şeker grupları topluluğunun baskıları sonucu, Karayipler'den ithal ettiği şekerin miktarında yaklaşık olarak %75 oranında indirime gitmek zorunda kalmıştır. Bu baskıların sonucunda meydana gelen talep düşüşü, en büyük tedarikçi olan Dominik Cumhuriyeti'nde ciddi bir dışa göç baskısı oluşturmuştur.[87]

Bütün bu etkileşim ve paradoksları ele alıp açıkladıktan sonra sonuç olarak şunu söylemek yanlış olmaz; ekonomik ve politik yapılarda var olan mekânsal eşitsizlikler, nüfusun düşük ücretli yerlerden yüksek ücretli yerlere doğru akmasına neden olmaktadır. Bir Klasik ekonomist olan David Ricardo[88] ise, böyle bir hareketliliğin kalkınma için olmazsa olmaz bir faktör olduğunu öne sürmüştür.[89]

1.1.6.2.Döngüsel Göç:

Döngüsel göç kavramı, on yıllardır bilinen ve pek yeni olmayan bir kavramdır. İlk kez 1970'li yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Bilimsel anlamda ilk kez 1982 yılında, Graeme Hugo Endonezya'daki iç göçü tanımlamak için döngüsel göç kavramını kullanmıştır. Daha sonraları bu kavram, birçok farklı modeli anlatmak için kullanılmıştır. Günümüzde döngüsel göç, kavramsal olarak, daha çok ekonomik

---

[87] Cohen, **Migration and Its Enimies**, s.10-11

[88] David Ricardo (1772-1823) Liberal düşünceye ayrı bir yön vermiş olan ve Klasik Ekol içerisinde yer alan İngiliz İktisatçıdır. Ricardo, özellikle milli gelirin üretim faktörleri arasında nasıl dağıldığını ve faktör paylarını belirleyen kanunların neler olduğunu incelemiş ve iktisadi düşünceyi sosyal tarafa doğru yöneltmiştir. 1871'de 'Principles of Political Economy and Taxation (Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri) adlı eserini yazan Ricardo, bu eserle Klasik Okul'a önemli katkılarda bulunmuştur. Ricardo'nun, Rant, Emek Değer, Mukayeseli Üstünlükler gibi teorileri bulunmaktadır. Bu teoriler iktisat bilimine yön vermesi açısından oldukça önemlidir. Bkz.: Ali Özgüven, **İktisadi Düşünceler Doktrinler ve Teoriler**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 3. baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005, s.101-102-103

[89] David Carr, "Population and Deforestation: Why Rural Migration Matters," **Progress in Human Geography**, vol.33, 2009, s.363

işbirliği örgütleri kuran ülkeler arasında gerçekleşen, uzun vadeli ve akışkan programlara dayanmaktadır. Bu programlar herhangi bir sınırlama ve zorlama içermeyen uyarlanabilir programlardır. Programların uygulanmasında yer alan ana karakterler çeşitlilik arz etmektedir. Bu ana karakterler arasında yalnızca yöneticiler değil, aynı zamanda sayısı her geçen gün artan özel sektör kuruluşları, sivil toplum, uluslararası toplum ve göçmenlerin kendileri de yer alır. Burada, göçmenler yalnızca pasif katılımcılar değil, kendi hareketliliklerinin aktif temsilcileri durumundadırlar.[90]

Göç ile ilgili olarak yapılmış olan çalışmaların oluşturduğu göç literatüründe, geri dönüş göçlerinin dikkate değer ve oldukça seçici olduğu görülmektedir. İlk taşınma hareketi gerçekleştikten sonra göçmenler tekrar taşınmaya daha yatkın bir hale gelirler. Gerçekleştirilen her bir hareket kaçınılmaz olarak göçe özel sermayenin birikmesi sonuçunda, kendi kendini idame ettiren bir döngüsel göç hareketliliği inşa eder ve bundan ötürü, döngüsel göç gelişim gösteren bir hareket özelliği kazanır.

Dönüş göçü, aslında göçle ilgili olarak alınan kararın ideal olmadığının farkına varılması nedeniyle, sonradan düzeltici bir mekanizma olarak, ya da uygulama öncesi belirlenmiş ve plânlanmış geri dönüş kararlarından dolayı ortaya çıkabilir. Döngüsel göç kesin olmayan devamlı bir hareket görüntüsüne sahip olsa da bu, bir kişinin ekonomik, sosyal ve kişisel durumunu her dönemde en uygun hale getiren veya tekrar gerçekleştirildiğinde daha uygun hale getiren bir yol olarak düşünülebilir. Farklı şekilde ele alacak olursak, döngüsel göç hem köken ülke, hem de ağırlayan ülkedeki fırsatlardan yararlanmanın bir yolu olarak ta değerlendirilebilir. Bu geri dönüş göçleri aynı zamanda, menfaatleri en üst seviyeye çıkarmak için sık sık konumsal değişiklikler yapmayı tercih etme anlamı da taşımaktadır.

Bir bakıma, döngüsel göç, göçmenin hem ev sahibi ülke hem de köken ülke seçeneklerini açık tutmasına yardımcı olmakta ve uzun vadeli bir bağlanma riskini de azaltmaktadır. Buna ek olarak, ev sahibi ülkeye yapılan ilk göçte önemli ölçüde bir belirsizlik söz konusuyken, geri dönüş kararları, daha eksiksiz bilgi sahibi olarak

[90] Dovelyn Rannveig Agunias, Kathleen Newland, "Circular Migration and Development: Trends Policy Routes and Ways Forward,"**Migration Policy Institute**, Policy Brief, April 2007, s.2

alınan kararlar özelliği taşıdığı için dolayısıyla araştırma ve yerleşme maliyetleri ve hatta ödenecek duygusal bedelin miktarını da azaltmaktadır.[91]

2. Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa'ya gerçekleşen kitlesel göç akımları esas olarak içerisinde geçici göç fikrini barındırmaktadır. Avrupa'daki göçmen kabul eden ülkelerin bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, bu emek gücü göçü 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaş kayıplarını telafi etme ve savaş sonrası ekonomik gelişme için işgücü sağlama ihtiyaçlarından doğan bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, savaştan sonraki ilk yıllarda, bu ülkelere yapılan göçlerin genellikle, geçici ve sınırlı süreli göçler olması beklentisi hâkimdi ve bu nedenle, göçlerin belirli bir düzen içerisinde gerçekleşmesi için oldukça iyi örgütlenmiş bir sistem kurulmuştu. Buna örnek olarak, Batı Almanya'daki misafir işçi tecrübesi gösterilebilir. Batı Almanya'daki misafir işçiler, iki veya üç yıllık geçici süreler için işe alınmıştı. Bu işçilere ailelerini kendileri ile birlikte veya daha sonradan getirme izini verilmemiştir. Yapılan bu programlar dahilinde gerçekleşen göçler ilk başladığında, göçmenlerin beklentileri, gittikleri ülkelerdeki işverenler ve hükümetlerin beklentileriyle büyük oranda paralellik göstermekteydi çünkü bu işçilerin temel amacı birkaç yıl içerisinde parasal olarak hedeflerine ulaşmalarına yetecek kadar para biriktirmek ve ülkelerine geri dönmekti.

Ancak, zaman geçtikçe, bu düşünceye sahip göçmenlerden bazıları memleketine dönerken, çoğu göçmen yurt dışındaki ülkelerde kalmanın avantajlarını keşfetmiş, bununla birlikte, göç alan ülkeler de, ekonomilerinde iş gücüne olan talebin devam edebileceğinin farkına varmıştır. Bu nedenle çoğu göçmen yaşamlarını geçici olarak çalışma niyetiyle gittikleri ülkelerde sürdürme kararı almışlardır. Hiç şüphe yok ki, yalnızca geçici bir göçe niyetlenen bireysel göçmenler için olduğu kadar, göç alan ülkeler için de, kalıcı yerleşme süreci pek de öyle basit bir süreç değildir. Daha önceki politikalardan farklı olarak, ailelerin yeniden birleşmesine olanak sağlayan politikaların uygulamaya konulması, elbette ki bu değişimde çok önemli bir rol oynamıştır. Göçü alan ülkeler tarafından, göçmenlere aile bireylerini

[91] Amelie Constant, Klaus F. Zimmermann, "Circular Migration: Counts of Exits and Years Away From the Host Country," **German Institute for Economic Research**, Discussion Papers 718, Berlin, August 2007, s.3-4

yanlarına getirme izni verildiği zaman, önceleri göçmenler bu durumdan faydalanıp daha fazla süre çalışmayı ve bu yolla daha fazla para kazanıp tekrar eve dönmeyi düşünmüştü. Ancak geniş ölçekli iş gücü göçü ailelerin yeniden birleşmesiyle daha da arttıktan ve çocuklar doğup okula başladıktan sonra, bu göçmenler için uzun süreli kalma durumu kaçınılmaz bir hal almıştır. Örneğin, 1970'lerin başından 1980'lerin başına kadar olan süreçte her on İtalyan göçmenden dokuzu ülkesine geri dönerken, her on Türk göçmenden yalnızca üçü ülkesine geri dönmüştür.

Döngüsel göç, göçmen kabul eden ülkeler, göçmen gönderen ülkeler ve göçmenlerin kendileri için, üç kazananı olan bir çözüm olarak algılanır. Bu durumu şöyle açıklamak mümkündür; göç alan ülkeler açısından değerlendirdiğimizde, gidilen ülkeler bu göç hareketi yoluyla hem vasıflı hem de vasıfsız işlerde ihtiyaç duyulan iş gücü ihtiyacını sürekli olarak temin etme imkânına kavuşacaktır. Göçmenler açısından durumu değerlendirdiğimizde, göç edenler hem bir iş ve hem de daha fazla kazanç elde etme olanağı bulacaklardır. Döngüsel göçü köken ülkeler açısından ele aldığımızda ise bu ülkeler, göçmenler geri dönmeden önce göçmenlerin gönderdiği para havaleleri sebebiyle, daha sonra da bu göçmenlerin elde etmiş oldukları becerilerin değerlendirilmesi ve yapacakları yatırımlar nedeniyle kazanç sağlayabileceklerdir. Yukarıda anlatılanlar ışığında ele almak gerekirse, bu hareketi gerçekleştiren göçmenler, memleketleri ve misafir oldukları ülkeler arasında yasal bir gidiş-geliş hareketini gerçekleştirmektedir. Bu nedenle, döngüsel göç hareketinin, eşit olmayan taraflar arasındaki bir alış verişten çok, ortaklar arasındaki bir dayanışma olarak organize edildiğini savunmak mümkün olmaktadır.[92]

Döngüsel göçe ilişkin olarak yapılan en çağdaş çalışma tanımları dört farklı boyut içermektedir, bunlar; uzamsal, zamansal, tekrarlamalı ve gelişimsel boyutlardır. Bunları maddeler halinde kısaca açıklamak gerekirse:

- ***Uzamsal boyut*** (coğrafya): En az iki kutup ihtiva eder, bunlar; köken ülke ve gidilecek yerdir. Döngüsel göçmenlerin küçük bir kısmı da ikiden daha fazla kutba yönelim gösterir; örneğin, Lübnanlı sanayicilerin, Nijerya'da iş

[92] Ahmet İçduygu, **Circular Migration and Turkey an Overview of the Past and Present Some Demo Economic Implications**, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Circular Migration Series, 2008/10, s.2-4

merkezleri, Lübnan'da tarihsel aile bağları ve Londra'da da ailelerine ait bir evleri olması durumu gibi.

- ***Zamansal boyut*** (süreç): Kısa dönemli taşınmalar (sezonluk işçiler için birkaç ay kadar kısa ve vasıflı geçici işçiler için birkaç yıla kadar) ve yaşamsal dönüşümlerden kaynaklanan kalıcı taşınmalar (örneğin emekli olmak ve sonrasında orada yaşamak için kendi ülkesine giden insanlar) şeklinde sınıflandırılır.
- ***Tekrarlamalı boyut***: Birden fazla döngüyü içermektedir. Köken ülke ile ağırlayan ülke arasında yalnızca bir gidiş-geliş yapan göçmenler normalde geri dönen göçmenler olarak adlandırılır. Döngülerin tekrarını barındıran daha akışkan bir ileri geri hareket etme modeli, döngüsel göçün ayırt edici bir özelliğidir.
- ***Gelişimsel boyut***: Hem göç veren hem de göç alan yerde yaşayan insanların bu gidiş geliş hareketliliğinden yarar sağladığını ve yapılan düzenlemelerin bunu sağlamak için tasarlandığını ifade etmektedir.[93]

Tablo 1. Döngüsel Göç Politika Rotası

	Olağan Rota Köken Ülkelerle İlişkilerin Devam Ettirilmesi	**Daha Az İzlenen Rota** Gidilen Ülkelerle İlişkilerin Devam Ettirilmesi
Kalıcı Göçmenler: (Diaspora Üyeleri Dahil)	Geri Dönüş Teşviklerinin Sağlanması: Daha Yüksek Vasıflı ve/veya İyi Finanse Edilenlere Odaklanma	Döngüden Caydıran Faktörlerin Ortadan Kaldırılması -Esnek Oturum ve Vatandaşlık Hakları -Taşınabilir Kârlar -Ulaşılabilir Bilgi
Geçici Göçmenler	Sınırlayıcı Özellikle Güçlü Geri Dönüş Hükümleri Olan Geçici İşçi Programları ve Gereğinden Fazla Kalma Durumunda Cezalar	Esnek ve Açık Çalışma Düzenlemeleri -Daha Esnek Kontratlar -Tekrar Giriş Seçenekleri -Vizelerin Taşınabilirliği -Beceriler ve Girişimcilik Kazandırma

Kaynak: Dovelyn Rannveig Agunias, Kathleen Newland, "Circular Migration and Development: Trends Policy Routes and Ways Forward,"**Migration Policy Institute,** 2007, s.9

[93] Steven Vervotec, "Circular Migration: The Way Forward in Global Policy," **James Martin 21st Century School University of Oxford**, working papers, paper 4, year 2007, s.9

Döngüsel göç, çifte vatandaşlığı ve aynı zamanda göçmen haklarının tanınmasını ve göçmenlerin daha saygın bir konuma gelmesine olanak sağlayan bir göç hareketi olarak ta karşımıza çıkmaktadır. Döngüsel göç kavramı, yoksulluğu azaltma temel görüşüne dayanarak, göçün bilinen nedenlerini göstermeyi amaçlamakta ve sosyo-ekonomik gelişimin müjdecisi olarak ulusal ve uluslararası küresel insan hareketlerine gereken önemi vermektedir.

Döngüsel göçten kaynaklanan avantajlar aşağıda verilmiştir:

- Döngüsel göç, işgücüne ihtiyaç duyan ülkelerde bulunan işverenlere, kendi yetişmiş işgücünün dolduramadığı sektörlerdeki işgücü açıklarını, karşılıklı olarak her iki ülkenin kanunlarını ve göçmen haklarını göz önünde bulundurarak kapatma imkânı sağlayabilir.
- Yasadışı göçle gelen göçmenleri ülkelerine dönmeye zorlamak için yapılan kötü muameleyi azaltır.
- Döngüsel göç, iki yolla beyin göçünü telafi edebilir:
  - Yoksul ülkelerdeki işsizlerin kendi ülkelerinde ihtiyaç fazlası olarak kalmaları yerine, beyin rejenerasyonu amacıyla göç etmelerine olanak sağlayabilir.
  - Göçmenleri, kendi memleketlerinde rahat bir aile hayatı sürdürmek ve diğer işlerde çalışmak için geri dönmeye teşvik edebilir.[94]

Şunu unutmamalıyız ki, sosyo-ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için tek başına uluslararası göç yeterli değildir. Bu ayrıca uygun politikalarla beslenmeli, yönlendirilmeli ve desteklenmelidir.

1.1.6.3.Uluslararası Göç:

"Uluslararası göç, insanların ülkeler arası boyutta, yoksul ekonomilerden daha zengin olanlara doğru gerçekleştirdiği hareketlerdir."[95] Uluslararası emek göçü birkaç evreye göre değişim göstermiştir. Hemen savaş sonrası dönemde, statik neo-klasik

[94] Betty Okott, "Migrant's Rights Double Citizenship and Circular Migration," **Europa-Africa Civil Society Forum**, Lisbon, Portugal, 15-17 November 2007, s.6-7

[95] Ian Bruff, "Migrants are not Variables: A Critique of the Migration Literature and Associated Policy Development," **Multicultural Center Prague**, Migrationonline.cz, May 2007, s.2

modele dayanan, işgücü göçünün göç gönderen ülkenin ekonomisi üzerindeki olumlu etkisiyle ilgili belirli bir iyimserlik bulunmaktaydı. Bu bakış açısından değerlendirildiğinde, iş gücü göçü daha iyi istihdam fırsatları barındıran ülkelere taşınma imkânı sağlayarak, göç veren ülkedeki işsizlik için bir tür emniyet valfi görevi görüyordu. Ayrıca, uluslararası emek göçü, düşük ve yüksek gelirli ülkeler arasındaki ücret ve gelir farklarını azaltarak, ekonomiler arasında bir yakınsamaya yol açıyordu. Ve sonuç olarak köken ülkeye gönderilen para havaleleri ve doğrudan yabancı yatırımlar göçü gönderen ekonomi için önemli bir parasal girdiye sebep olmaktaydı.

Tartışmanın daha sonraki aşamasında Bağımlılık Teorisi[96] yanlıları tarafından, uluslararası emek göçü ve kalkınma arasındaki olumlu ilişki hakkındaki görüşlere itirazlar gittikçe artmıştır. Bu teoriyi savunanlar, göçün gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ticaret ve yatırımlarla ilgili, yapısal anlamda eşitsiz koşullar nedeniyle ortaya çıktığını iddia etmişlerdir. Uluslararası emek göçü, ücret ve gelir farklılıklarını kademeli olarak yok etmek yerine aslında göç gönderen ekonomilerin yapısal bozukluklarını daha fazla şiddetlendirmekteydi. Bağımlılık Teorisi yanlılarına göre bu durum, beyin göçü olarak bilinen süreç nedeniyle, nadir bulunan mühendis, idareci ve bilim adamlarının kaybedilmesi yoluyla gerçekleştiriyordu.[97]

Empire (İmparatorluk) adlı kitaplarında Michael Hardt ve Antonio Negri **toplu göç üretim için gerekli hale gelmiştir** görüşünü ileri sürmüşlerdir. Bu konuya ilişkin olarak yapılan diğer araştırmaların bir kısmı da uluslararası göçün ekonomiler için yapısal zorunluluk olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu uzmanlara göre, uluslararası göç, işgücü piyasasının düzenlenmesinde kritik bir unsur olma özeliği

---

[96] Bağımlılık Teorisi'nin genel varsayımları şunlardır: Gelişmekte olan ülkeler, genelde hammadde üreticisi ve nihai endüstriyel mal tüketicisi sıfatıyla küresel ekonomideki gelişmelerden etkilenmekte, küresel ölçekli firmalar, bu ülkelerin gelişme süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkeler, ekonomilerinin bağımlı olduğu diğer ülkelerdeki gelişmelerden etkilenmekte ve az gelişmişlik, sanayileşmiş kapitalist ülkelerin dünya çapında genişlemesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla az gelişmişlik dışsal bir olgudur. Uluslararası sistemin yapısı, Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin kalkınması ile ilgili fırsatları sınırlamaktadır. Bkz.: Leyla Dolun, A. Hakan Atik, "Kalkınma Teorileri ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları," **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ekim 2006, Ankara, s.10

[97] Jeroen Johannes Klink, "Cities International Labor Migration and Development: Towards an Alternative Research Agenda," **Habitat International**, vol.32, 2008, s.238

taşımaktadır. Bu görüş, göçün sadece sermaye birikiminden dolayı ortaya çıkmadığını, aksine, göçmenlerin motivasyonları ve göç sürecinde etkili olan diğer etkenlerin karmaşık olduğunu ve üretimin yanı sıra diğer boyutları da içine aldığını belirtmişlerdir.[98]

Uluslararası göçmen gönderen ülkenin işgücü arzını değiştirerek o ülkenin mali hesabını etkileyebilir. Bu durum iyi eğitimli göçmenlerin başka ülkelere göç etmesi sonucunda, köken ülkelerin yüksek gelirli vergi mükelleflerinden mahrum kalması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Göçmenlerin göç etmeden önceki eğitim ve sağlık giderlerinin devlet tarafından karşılandığı düşünüldüğünde, gönderen devletin bu bireylere aslında önceden yatırım yaptığı ancak bu yatırımların karşılığını ise göç alan ülkelerin aldığı sonucuna varılabilir.[99]

Günümüzde, ekonomistler uluslararası göçün bilincine git gide daha fazla varmaya başlamışlardır. Gelişmiş ülkelerde, uygun göç politikaları hakkındaki tartışmalar yoğunlaşmaktadır. Kalkınma ekonomistleri arasında ise asıl ilgi göç ve kalkınma arasındaki bağlara odaklanmıştır. Örneğin, yoksulluğun hafiflemesinde göç ve para aktarımının rolü, göç ve insan gelişimi, beyin göçü, ticaret ve yatırım arasındaki bağlar gibi konularda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Göçe duyulan bu artan ilgiye rağmen, araştırmacıların ülkeler ve bölgeler arasındaki uluslararası göç modellerine küresel bir bakış açısıyla yaklaşmamaları oldukça şaşırtıcıdır. Bu yetersizlik, esasında iki taraflı göç akımları hakkında kapsamlı ve güvenilir bilgi yokluğundan kaynaklanmaktadır.

Bu eksikliği gidermek için OECD, örgüt içerisinde bulunan ülkelerde mevcut göçmenler hakkında ayrıntılı stok ve akış bilgisi üreten çalışmalar yapmaktadır. Bu bilgi üretme işini kendi organizasyonu dışındaki sadece birkaç ülkeyi de içine alarak gerçekleştirmektedir. Toplanan bu bilgiler, göç ile ilgili analizler için kullanılmaktadır. OECD dışında, BM' de, uluslararası göçmen hareketlerini küresel

---

[98] **Refugees and Forced Displacement, International security Human Vulnerability and the State**, editör: Edward Newman, United Nations University Press, 2003, s. 15

[99] Gordon H. Hanson, "The Economic Consequences of the International Migration of Labor," **National Bureau of Economic Research**, NBER Working Paper Series, working paper: 14490, November 2008, s.26

olarak ele alan çalışmalar yapmaktadır. Ancak bu çalışmalar her ülke için yalnızca toplam göçmen stokunu içermektedir.[100]

Her biri, sınırlarını kimin geçip kimin geçemeyeceğini belirli politika ve kurallarla düzenlemiş bulunan 200 civarında egemen ulus devletini barındıran dünyada, hesaplamalara göre, 2000 yılında 175 milyon göçmen vardı ki bunların 110 milyonu yani %63'ü daha gelişmiş olarak nitelendirilen bölgelerdeydi. Bu gelişmiş bölgeleri; Avrupa, Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya ve eski Sovyetler Birliği şeklinde sınıflamamız mümkündür. 1960'tan bu yana daha az gelişmiş ülkelerdeki göçmen payı azalmışken, daha gelişmiş ülkelerdeki göçmen payı artmıştır. Bunun en büyük sebebi, göç için daha gelişmiş ülkelerin tercih edilmesi ve bu ülkelerdeki yavaş nüfus artışıdır.

Göçmen sayısı çok fazla mı, az mı, yoksa tam olması gerektiği gibi mi? Bu tartışmaya açık bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. Dünyada çok fazla göçmen olduğunu düşünenler, Dünyanın 175 milyon göçmenin bir araya gelmesi durumunda, bu topluluğun Çin, Hindistan, ABD, Endonezya ve Brezilya'dan sonra Dünya'daki altıncı en kalabalık nüfus olacağını belirtmektedirler. Bir başka bakış açısıyla, eğer daha gelişmiş ülkelerdeki 110 milyon göçmen bir topluluk oluştursa, bu topluluk, ABD, Rusya ve Japonya'dan sonra, Almanya'nın da önünde en kalabalık dördüncü endüstriyel topluluk olma özelliği taşıyacaktır.

Göçmenlerin sayısı dünya nüfusundan daha hızlı bir şekilde artmaktadır, bu da komünizmin çöküşüne, Yugoslavya ve Afganistan'da olduğu gibi mültecilerin ortaya çıkmasına neden olan savaşlara, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın kabulüne ve Asya'daki ekonomik kalkınma mucizesine bir yanıt teşkil etmektedir. Birçok endüstriyel ülkedeki göçmen sayısındaki artışta azalmalar görülmeye başlamıştır. Bunun temel nedeni hükümetlerin ülkeye giriş ve ülkede çalışma izni verme konusunda oluşturdukları denetleyici, kısıtlayıcı ve engelleyici politikalardır. Ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar artmakta ve bu da daha

[100] **International Migration and Economic Development**, editör: Özden Çağlar, The World Bank 2007, s.17-18

yüksek gelir ve meslek sahibi olabilmek için yapılan göçleri teşvik edici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyanın toplam GSYİH (gayri safi yurt içi hasılası) 2000 yılında 30 trilyon Dolardı. Bu rakamın dünya nüfusu arasında paylaştırılması sonucunda ortaya çıkan ürün ve hizmetin ortalama değeri kişi başına yılda 5 bin Dolar olarak hesaplanmıştır. Fakat rakamsal olarak ülkeler açısından gözle görülür bir fark söz konusu olmaktadır. Çünkü kişi başına düşen milli gelir Etiyopya'da yılda 100 Dolarken bu rakam İsviçre'de 38 bin Dolar civarında olmaktadır. Ülkeler kişi başına düşen GSYİH'larına göre gruplandırıldıklarında, kişi başına düşen milli geliri yılda 9 bin 300 Dolar ya da daha fazla olan yüksek gelirli ülkelerle, kişi başına yılda 750 Doların altında milli gelire sahip düşük ve orta gelirli ülkeler arasındaki farkın artış gösterdiği görülmektedir. Bununla beraber, düşük ve orta gelirli ülkelerden çok azı yüksek gelir seviyesindeki ülkeler arasına yükselebilmiştir.

1975'te yüksek gelirli ülkelerin kişi başına düşen milli geliri, düşük gelirli ülkelerinkinden 41 kat, orta gelirli ülkelerinkinden ise 8 kat daha büyüktü. Çeyrek yüzyıl sonra, yüksek gelirli ülkelerde kişi başına düşen milli gelir, düşük gelirli ülkelerinkinin 66 katı, orta gelirli ülkelerinkinin de 14 katıydı. Kişi başına düşen gelir farklılıklarının artması, her geçen gün yüksek gelirli ülkelere neden daha fazla göç ve göç girişiminin olduğunu bize açıklamaktadır.[101]

Uluslararası göçü ortaya çıkaran küresel faktörleri ele alacak olursak bunlar; yeni ulaşım ve iletişim teknolojileri, batı tarzı yaşam şeklini pazarlayan küresel medya projeleri, göçmenlerin hareketliliğini kolaylaştıran ağlar ve uluslararası toplumun genişlemesidir.[102]

Göç akışlarının yönü bize kültürel ve tarihsel bağlantıların önemi kadar coğrafi mesafeyi de göstermektedir. En büyük göç akımları en fakir ülkelerden gelmez. Dahası, ülkelerin uluslararası göçlerdeki pozisyonu zaman içerisinde değişiklik gösterir. Değişen gelir seviyeleri göç alanında artış veya düşüş

[101] Philip Martin, **Managing Labor Migration in the Twenty First Century**, USA, Yale University Press, 2006, s.3-4-9

[102] Stephen Castles, "Understanding Global Migration, A Social Transformation Perspective," **UNDP Human Development Report 2009 Staff Seminar**, New York, November 2008, s.24

yaratmaktadır. Göç gönderen ülkeler zamanla göç alan ülkelere dönüşebilir örneğin, İtalyan göçmenler 1960'lı yıllarda Almanya'ya giderken, İtalya daha sonra Afrikalı göçmenler için bir göç ülkesi haline gelmiştir.[103]

Modern göçteki en açıklayıcı değişim, 1960'ların ortasında Avustralya, Kanada ve ABD'nin kendi göç politikalarını tamamen yeniden gözden geçirmeleriyle gerçekleşmiştir. Bu reformlar sadece daha fazla göçmen akımına neden olmamış, aynı zamanda Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki işgücü kaynaklarından gelen göçlere de kapılarını açmıştır. Göç etme maliyetlerindeki belirgin düşüş ve kıtalararası ulaşım ve iletişim hızındaki artışla birlikte, göç kısıtlamaları konusunda yapılan reform, hem göçmen miktarında hem de göçmen çeşitliliğinde düzenli bir artışı beraberinde getirmiştir.[104]

Tablo 2. Uluslararası Göçün Gidilen Ülkeler Yönünden Büyüklüğü (1970-2000)

Göçmen stoklarında yıllık yüzde değişiklikler			
	1970-1980	1982-1990	1990-2000
Dünya	2.0	4.4	1.3
Yüksek gelirli ülkeler	2.4	2.9	3.1
Gelişmekte olan ülkeler	1.8	5.5	-0.1
Eski S.S.C.B. hariç	1.9	2.1	0.0
Eski S.S.C.B.	0.5	25.0	-0.3

Kaynak: Economic Implications of Remittances and Migration 2006, The World Bank, s.27

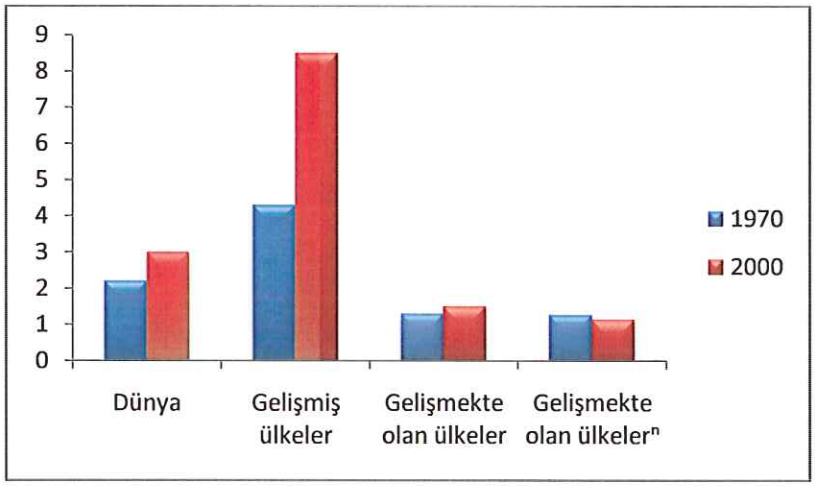
Daha önce de belirttiğimiz gibi BM, 2000 yılında dünyadaki göçmen sayısının dünya nüfusunun %3'ünü oluşturduğunu ve 175 milyon göçmen olduğunu hesaplamıştır. Göçmenlerin yüksek gelirli ülkelerdeki varlığı 1980 ve 2000 yılları arasında her yıl yaklaşık %3 oranında artmıştır ki bu oran 1970'lerde %2,4 seviyesindeydi. Yüksek gelirli ülkelerdeki göçmenlerin nüfustaki payı 30 yıllık süreçte neredeyse 2 katına ulaşmıştır. Dünyadaki nüfus artışı (göçmenler hariç) 1970'lerde %0,7'den, her yıl düşerek, 1990'lı yıllarda %0,5'e kadar indi. Göç birçok yüksek gelirli ülkenin nüfus artışı üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin,

[103]Ulrike Schuerkens, "Transnational Migrations and Social Transformations: A Theoretical Perspective," **Current Sociology**, vol.53, no.4, July 2005, s.537

[104] Ian Goldin, **Globalization for Development: Trade Finance Aid Migration and Policy**, USA, The World Bank, 2007, s.156

eğer göç olmasaydı Almanya, İtalya ve İsveç gibi ülkeler geçen yüzyılda nüfus azalmaları yaşamak durumunda kalacaklardı.

Grafik 2.. Göç Alan Ülkelerin Nüfuslarında Bir Pay Olarak Uluslararası Göçmenler

Kaynak: Economic Implications of Remittances and Migration 2006, The World Bank s. 27
Not: n. Eski S.S.C.B. ülkeleri hariç

Çoğu yüksek gelirli ülke 1980'den 2000'e kadar olan dönemde, yılda en az %2'lik bir göç artışı yaşamıştır. Bu artış kısmen, gelirleri artırmanın yanında, hizmete olan talebi ve teknolojik gelişmeler nedeniyle yüksek vasıflı işgücüne olan talebi artırdığından, yüksek vasıflı işçiler için küresel rekabeti, yüksek gelirli ülkelerdeki (yeni göçlerin olmasını koylaştıran) ağların büyümesini ve mülteci hareketlerini de büyük oranda artırmıştır. Göçteki bu artışın %70'lik bölümüne yakınına ABD ve Almanya ev sahipliği yapmıştır. Bu oran yüksek gelirli ülkelerin toplam nüfuslarının neredeyse %40'ına eşittir.

Sanayileşmiş ülkelerde göçmenlerin sayısında nüfusa bağlı bir artış görülmesine rağmen, bazı konularda son yıllarda uluslararası göç modelleri ve kompozisyonları süreklilik sergilemiştir. Örneğin, kadın göçmenlerin göç eden nüfus içerisindeki oranı neredeyse hiç değişmemiştir. Bu oran 1970 yılında küresel göçmen nüfusunun %47'si olurken, 2000 yılında ise %49'u olmuştur.[105]

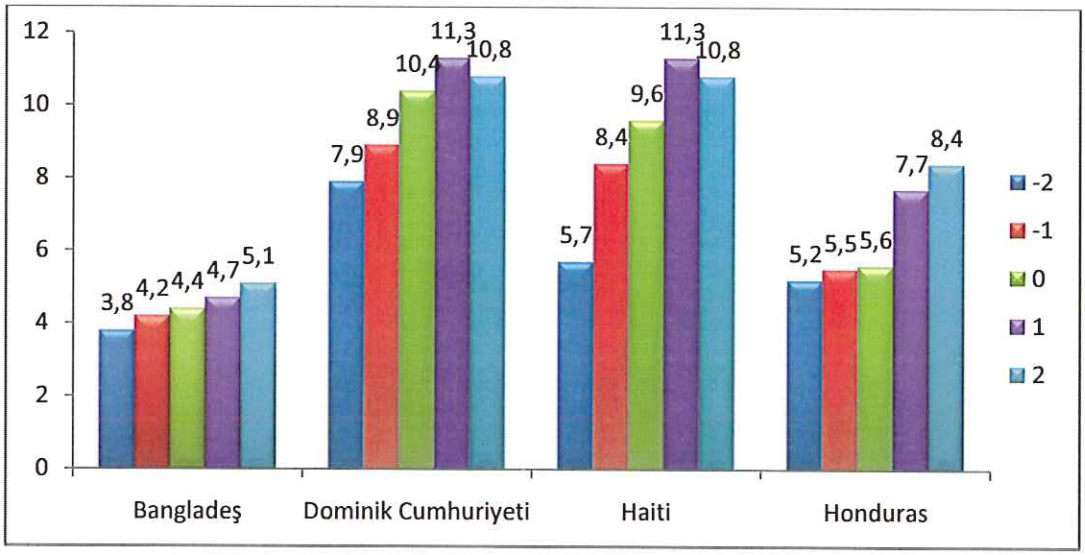
[105] The World Bank, **Economic Implications**, s.27

1.1.6.3.1.Uluslararası Göç ve Para Havaleleri:

Son yıllara kadar para havaleleriyle ilgili araştırmalar ve tartışmalar, bu havaleleri alan hane halkının bunu nasıl değerlendirdiğine ve bu havalelerin yoksulluğa etkisine odaklanmıştır. Para havaleleri alıcı ülkedeki ekonomik gelişmelere bağlı olarak değişiklikler gösterebilir. Örneğin, alıcı ülke, ekonomisinde yaşanan bir darboğaz, finansal kriz, doğal afet veya siyasi çatışmalardan kaynaklı bir makroekonomik şok yaşadığında yurtdışındaki göçmenlerin gönderdikleri para havalelerinde artışlar söz konusu olabilmektedir. Çünkü göçmenler zor zamanlarda ailelerine ve arkadaşlarına yardım etmek için daha çok para gönderirler. Bu sebeplerden kaynaklı olarak artan para havalesi miktarı, tüketimi düzeltebilir ve makroekonomik şoklardan kaynaklanan yabancı döviz düşüşünü telafi ederek köken ülkenin istikrarına katkı sağlayabilir.

Birçok araştırmacı, yaptıkları araştırmalar sonucunda, gerçekleşen bir doğal afet veya ekonomik darboğazın hemen sonrasında yapılan para havalelerinde artış gözlemlemişlerdir. Yapılan bir araştırmaya göre, Filipinler'de 1997 yılında yaşanan mali krizinden sonra para havalesi miktarında bir artış olduğu gözlemlenmiştir. Filipin Pezosuna karşı göçmenlerin havale yoluyla gönderdiği para birimindeki %10'luk bir değer artışı, ev halkının havale yoluyla aldığı para miktarında bir artışa neden olmuş ve bu da ev halkının yoksulluk oranlarında %0,6'lık bir düşüşün meydana gelmesine neden olmuştur.

Grafik 3. Özel Tüketim Yüzdesi Olarak Para Havaleleri Doğal Afetlerden İki Yıl Önce ve İki Yıl Sonra

Kaynak: Economic Implications of Remittances and Migrations 2006, The World Bank, s.100
Not: '0' ile gösterilen bütün doğal afetlerin gerekleştiği yıldır.

Son olarak, para havalelerinin aile içerisindeki eşitsizlik için önemli sonuçları olduğu belirtilmelidir. Gönderilen para havaleleri genç göçmenlerin daha erken ev kurmalarına olanak sağlar, ev ve evin dışında kadınların bağımsızlığını artırır ve bu yolla doğurganlığı azaltmak suretiyle demografik değişikliklere yol açabilir.[106]

Son yıllarda kadar para havaleleriyle ilgili yapılan araştırmalar, bu havalelerin alıcısı durumundaki hane halkının ve havalelerin gittiği ülkenin ekonomisi açısından özel bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen verilere göre, en çok para havalesi girdisine sahip olan 19 ülke, GSYİH' lalarının %10'undan fazlasını bu para havalelerinden elde etmektedirler.

Gönderilen para havalelerinin, köken ülkede bulunan hane halkı tarafından sağlanan iş gücü arzının düşmesi yönünde bir etkiye sahip olması beklenebilecek bir durumdur. Bu durumun ortaya çıkmasının nedeni, hane halkının havale gelirlerinin bir kısmını aylaklık için kullanmasıdır. Bu gelir etkisi, kaynak ülkede genellikle bir kaygıya yol açmaz, çünkü ortaya çıkan bu sonuç para havaleleri ile oluşan refah

[106] Robert E.B. Lucas, **International Migration Regimes and Economic Development**, Edward Elgar Publisher, October 2005, s.40

artışının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Eğer, göçmen para havalesi göndermeyi hane halkı gelirinin düşük olması şartına bağlarsa yani sadece hane halkı gelirinin düşük olduğu durumlarda para havaleleri gönderirse, bu tutum hane halkının işgücü arzına geri dönmesini sağlayabilir. Böyle bir ikâme etkisi, hane halkı işgücü kararlarını etkileyerek, para havalelerinden kaynaklanan refah artışının düşmesi sonucunu doğurabilir. Buna rağmen para havalelerinin geride kalanların işgücü arzları üzerindeki gelir etkisi ile ikâme etkisini birbirinden ayırmak zordur. Managua ve Nikaragua'da yapılan araştırmalara göre, para havalelerindeki artış işgücüne katılımı azaltmış, bununla beraber serbest meslek girişimlerinin oranını artırmıştır. Ayrıca bir kısım Karayip ülkelerinde yapılmış olan çalışmalara göre de para havalelerinin etkisi geride kalan aile bireyleri arasında işgücü katılım oranını azalmıştır.[107]

Göçmenlerin gönderdikleri paralardan oluşan gelirler, kaynak ülkelerdeki hane halkı gelirlerine doğrudan katkı sağlamaktadır. IMF (Uluslararası Para Fonu) tarafında yapılan bir çalışmaya göre, yerleşmiş bütün göçmen işçi dövizlerinin ve çalışanların tazminatlarının 1998 yılında 95 milyar Dolar civarında olduğu hesaplanmıştır. Hesaplanan bu rakam resmi kalkınma yardımlarının çok üzerinde bir rakam olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hesaplamada yalnızca resmi kanallardan gönderilen para havaleleri dikkate alındığından dolayı gerçekte olduğundan daha düşük bir rakam bizlere sunulmaktadır. Ancak buna rağmen, hane halkı araştırmaları genellikle göçmenlerden gelen para havalelerinin az gelişmiş ülkelerin kırsal alanlarındaki toplam gelirde önemli bir paya sahip olduğunu gösterir ve mevcut olan bu çok az bilgilere göre bu paralar, göçmenlerin kazandıklarının da önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Eğer göçmenler çoğunlukla fakir ailelerin bireylerinden oluşuyorsa, gerçekleştirilmiş olan göç olayının göçmen gönderen alanlardaki yoksulluğu azalttığını söylemek mümkün olmaktadır.

Göç ve göçmenlerin gönderdiği para havaleleri, göçmenin köken ülkesi ve göçmeni ağırlayan ülke ekonomileri üzerinde çok sayıda dolaylı etkiye de sahiptir. Bu paralar az gelişmiş ülkelerdeki kırsal ekonomileri kapsayan eksik rekabet piyasası

[107]The World Bank, **Economic Implications**, s.99-124

çevrelerinde, kaynak ülke hane halkının üretimi üzerindeki likidite ve risk kısıtlamalarını azaltabilir. Göçmenlerin gönderdiği paraları alan hane halkı tarafından yapılan harcamalar, göçmen kaynaklı ülke ekonomilerinde gelir çarpanları yaratabilecek ve muhtemelen dolaylı olarak, göçmen göndermemiş olan hanelerin gelirlerinde de bir artışa neden olabilecektir. Bundan dolayı, para havalelerinin harcama bağlantıları vasıtasıyla oluşan dolaylı etkileri yoksulların lehine bir sonuç doğurmaktadır.

Yukarıda sözü edilen dolaylı etkileri daha ayrıntılı olarak ele almak gerekirse, göç ve göçmenlerin gönderdiği para havalelerinin etkileri ne kadar karmaşık görünürse görünsün, yalnızca göçün kaynak ekonomilere doğrudan ve ilk dönem etkilerini temsil etmektedir. Göçmen gönderen hanelerdeki üretim ve harcama şekillerinde meydana gelecek değişiklikler, göç etkilerini kırsal ekonomi içerisinde ve dışında bulunan diğer ailelere aktarır. Göçmen gönderen aileler, yerel üretime girdi temin ederek ve yerel üretilmiş malları talep ederek, yerel üretim ve faktör piyasalarına yakından entegre olabilir. Bu bağlamda, göç ve para havalelerindeki değişiklikler yerel fiyatlar ve üretim gelirlerini etkileyebilecektir. Sonuç olarak, göçmenlerin gönderdiği para havalelerinin etkilerinin çoğu dolaylı olarak, göçe doğrudan katılmayan aileleri de ilgilendirecektir.[108]

Göçmen işçilerin dünya çapındaki para havaleleri arttıkça kalkınma politikalarının artan ilgisini çekmesi pek de şaşırtıcı değildir. Politika belirleyenler arasında ortaya çıkan önemli sorulardan biri, bu para havalelerinin kalkınma üzerindeki faydalarını, özellikle yoksulluğun azaltılması ve kalkınma hedefleri üzerindeki etkilerinin, en üst noktaya nasıl çıkarılacağı sorusudur.[109]

Bazı ekonomistler, Dünyanın, göçün liberalleşmesiyle elde edeceği bazı kazançları hesaplama girişiminde bulunmuştur. Örneğin, 1977 verilerini kullanarak yapılmış eski bir çalışmada, Bob Hamilton ve John Whalley kritik parametreler hakkında çeşitli varsayımlara dayanan bir dizi çalışma üretmiştir. Ancak onların yaptığı hesaplamaların tümü, sonuçları itibariyle potansiyel kazançların çok büyük

[108] Mendola, "Rural Out Migration," s.3
[109] **Dynamics of International Migration and Settlement in Europe: A State of the Art**, editör: Rinus Penninx, Amsterdam University Press, 2006, s.49

olduğunu iddia etmektedir. Yapmış oldukları çalışmaların birçoğu, gelen göç sınırlamalarının kaldırılması durumunda dünyanın gerçek gelirlerinin ikiye katlanacağı yönündedir. En ihtiyatlı tahminleri bile dünya gelirinin %13'e kadar artacağını göstermektedir. Hamilton ve Whalley, bu çalışmalardan elde ettikleri verilerden hareketle ayrıca, liberalleşmiş göçün, dünyanın en fakir işçilerinin ücretlerini de artırarak, küresel eşitsizliği azaltacağı sonucuna ulaşmıştır.

Aynı varsayımları 1998 verilerine uygulayan daha yakın zamanlı bir çalışmada, Jonathon Moses ve Bjorn Letnes benzer sonuçlar üretmiştir. Onlar da yaptıkları çalışmalar ile şu verileri elde etmiştir: Gelen göç kontrollerinin ortadan kaldırılması ile birlikte elde edileceği hesaplanan etkinlik kazançları zamanla artmıştır, ücretlerdeki artışın bir sonucu olarak da, son yirmi yıl boyunca bölgelerarası eşitsizliklerde bir azalmanın ortaya çıkması durumu söz konusu olmuştur. Moses ve Letnes yaptıkları bu çalışmalarında, en ihtiyatlı tahminlerle bile, hesaplanan gelirler oldukça tatmin edici bir düzey arz etmektedir (dünyanın reel geliri %5,6'dan %12,3'e çıkmakta başka bir deyişle yıllık geliri 1 trilyon 970 milyar Dolardan, 4 trilyon 300 milyar Dolara çıkmaktadır). Onların en ihtiyatlı tahminlerini göz önünde bulundurduğumuzda bile, ortaya çıkan rakamların gelişmekte olan dünyaya yönelik olarak yapılmakta olan kalkınma yardımları ve doğrudan yabancı yatırımların birleştirilmiş cari seviyesini aştığını görmekteyiz.

Bu konuya ilişkin olarak çalışmalar yapan Dünya Bankası ekonomistleri ise, yaptıkları bu çalışmalar sonucunda, gelişmekte olan ülkelerden yüksek gelirli ülkelere yapılan göçteki artışın, işçileri ağırlayan ülkelerdeki iş gücünde, 2025 yılına kadar, yaklaşık %3'lük bir artış yaratmaya yetecek düzeyde olduğu sonucuna varmışlardır. Araştırmacılar aynı zamanda, bu senaryonun dünya reel gelirini 2025 yılına kadar %0,6, yani 356 milyar dolara kadar arttırarak, küresel refahta büyük artışlar yaratacağı sonucuna ulaşmışlardır.[110]

[110] Howard F. Chang, "The Economics of International Labor Migration and the Case for Global Distributive Justice in Liberal Political Theory," **Cornell International Law Journal**, vol. 41, 2008, s.4-5

1.2.Kırsal Göç:

Kırsal göçü ve göç modellerinin çeşitlerini anlamak için gerekli olan kapsamlı bir çerçeve geleneksel göç edebiyatı içinde tam olarak ortaya konulmamıştır. Nüfus hareketleriyle ilgili genel olarak yapılan açıklamalarda ortaya konan görüş çoğunlukla, köylüler ve işçilerin gerçekleştirdikleri göç hareketlerinin üretim faktörlerinin coğrafi dağılımındaki dengesizliklere bir cevap olarak ortaya çıktığıdır. Bu görüşü savunanlar göç edenlerin, işgücünün bol ancak buna karşılık sermayenin az olduğu yerlerden, sermayenin bol buna karşılık emek gücünün sınırlı olduğu yerlere doğru göç ettiğini belirtmektedirler. Bu analizlerde, genellikle adaletsiz toprak dağılımı, sosyal sınıfların kutuplaşması v.b. durumlar göz ardı edilmiştir. Bu nedenle, göç teorisindeki gelişim, göçün daha geniş sosyal süreçlerle, hane halkının davranışları ve cinsiyetin özellikleri gibi gerçeklerin ele alınmasıyla gerçek anlamda ortaya çıkacaktır.

Literatürde, kırsal göçle ilgili ikinci bir bakış açısı Marksist çerçeve temelinde oluşturulmuştur. Bu bakış açsına göre, nüfus hareketleri sosyal üretim ilişkileri içerisinde ortaya çıkan baskılar ve karşı baskılarla ilişkili görülmektedir. Bu yaklaşım, sosyal sınıflar arasındaki etkileşime vurgu yaparak sosyal, ekonomik ve politik güçlerin işgücü talebi ve birbiriyle bağlantılı olan, işe alma ve hizmet karşılığı ödeme yapma süreçlerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği mekanizmaları göz önünde bulundurmaktadır. Bu çerçevede, kırsal göç çalışmaları tarım içerisine nüfuz eden kapitalizmin (özellikle makineleşme ve ticarileştirme yoluyla) kırsal nüfus içerisindeki artan ekonomik ayrılıkları nasıl oluşturduğu üzerine yoğunlaşır. Bazıları bu gelişimin küçük toprak sahipleri sınıfı ve büyüyen bir proletarya oluşturduğunu ifade etmektedir. Genel olarak kabul edildiği gibi; tarıma sermayenin nüfuz etmesi sınıf ayrımlarını şekillendirmekte ve bu da sonuç olarak, kırsal kesimde yerinden olmalara neden olmakta ve birçok aile bireyini kent merkezlerinde daimi veya mevsimlik işler aramaya itmektedir.[111]

[111] Suzan M. Ilıcan, "Peasant Struggles and Social Change: Migration Household and Gender in a Rural Turkish Society," **International Migration Review**, vol.28, no.3, Autumn 1994, s.557

Ekonomik açıdan ileri ülkelerdeki bölgesel işgücü piyasalarının yeniden yapılandırılması, ekonomik olarak merkezi durumda olan bölgelere profesyoneller ve yönetme kabiliyeti olan insanları kapsayan belirgin bir göç akışına yol açmıştır. Bu Fielding tarafından 1992 yılında **Yürüyen Merdiven Bölge Hipotezi**[112] teorisiyle tanımlanmıştır ve kırsal ve civar bölgelerin önemli ölçüde değerli beşeri sermayeden yoksun kalmasının nedenlerini açıklamaktadır.[113]

Kırsal göç hareketlerini Avrupa açısından ele aldığımızda şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız; 19. Yüzyılda Avrupa tarımı zaman zaman ortaya çıkan işgücü kıtlıkları yüzünden bunalımlar geçirmiştir. Bu kıtlık ve bunalımlar, özellikle ürün toplama mevsiminde tarım işçilerinin daha yoğun bir biçimde sömürülmesine, bunun mümkün olmadığı yer ve zamanlarda da işçilerin yerini alabilecek makinelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avrupa'da Napolyon Savaşları (1800-1815) ile başlayan işgücü kıtlığı 1875 yılından sonra en geniş ölçeğine ulaşmıştır. Ancak, ilerleyen dönemlerde tarımda yaşanan makineleşme nedeniyle tarımda işgücü sorun olmaktan çıkmıştır. Ortaya çıkan bu işgücü kıtlıklarının bir nedenin yaşanan savaşlar olduğu bilinmekle birlikte, bunun temel nedeninin sanayi kapitalizminin hızlı gelişimi sonucu şehirlere doğru yaşanan insan akışı olduğu daha fazla kabul gören bir yaklaşımdır.[114]

Avrupa'nın kırsal bölgelerinde yaşanan nüfus azalması 1850'lerden bu yana oldukça yaygın olarak görülmektedir. Bu konuya ilişkin olarak yapılan son araştırmalar da bu durumun Avrupa'nın birçok yerinde hâlâ devam ettiğini doğrular niteliktedir. Bu tür nüfus azalmaları öncelikle genç yetişkinlerin, genellikle en zeki olanlarının, dışa göçünden kaynaklanmaktadır.

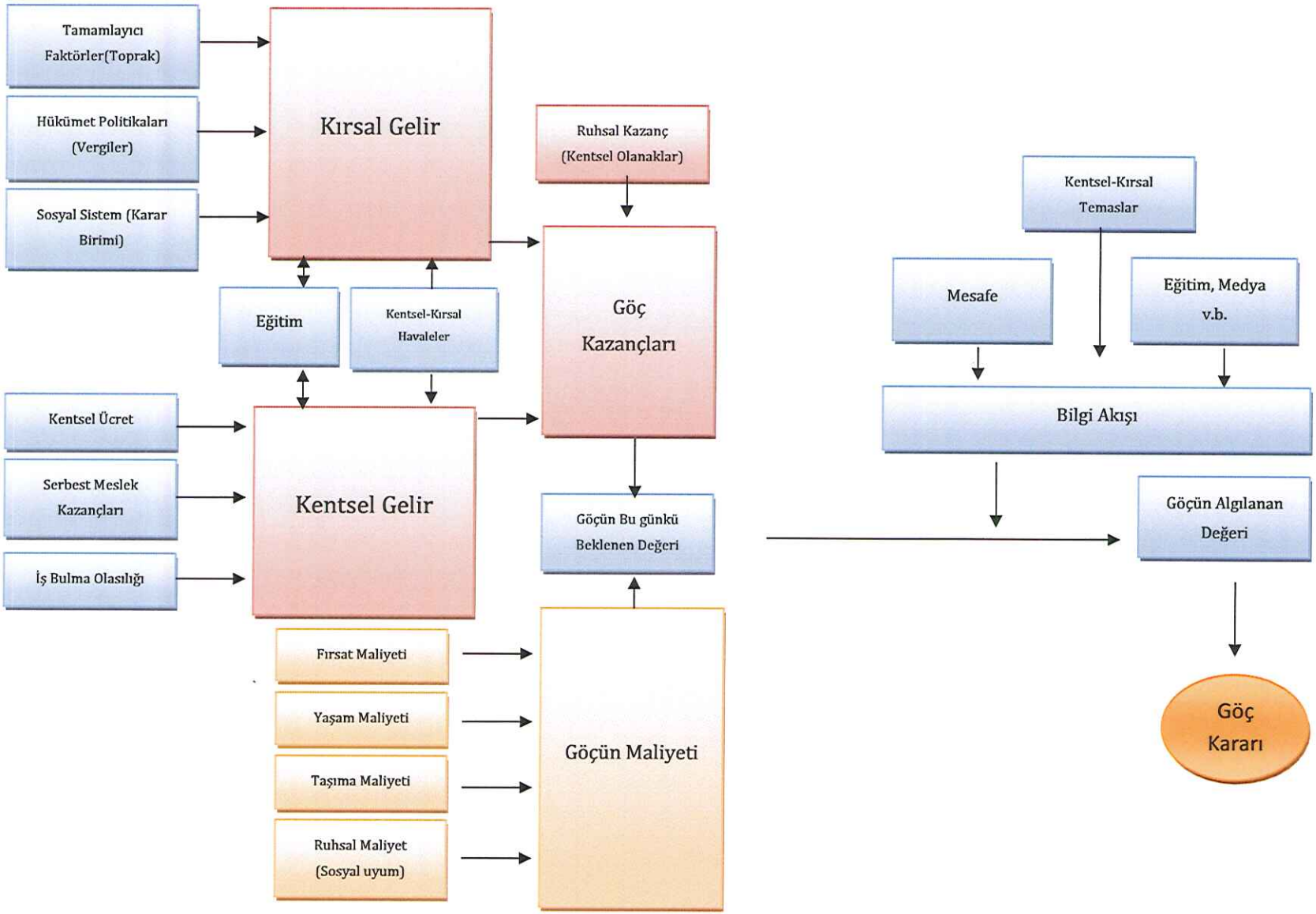
[112] Fielding, Yürüyen Merdiven Bölge Hipotezi'ni mesleki hareketlilik kavramı kapsamında geliştirmiştir. Bu hipotez, kavram olarak bir yürüyen merdiven metaforu üzerinde açıkça hem ileri ve hem de yukarı hareketliliği coğrafi bir bağlam içerisinde ele almıştır. Buna göre, bazı bölgeler sadece mesleki hareketlilik için daha fazla fırsat sunmakla kalmaz, bunun yanında mesleki olarak daha hızlı ilerleme imkânı vereceğinden, yürüyen merdiven bölgelere yönelik bir göç hareketi oluşturur. Fielding, bu yürüyen merdiven bölgelerde yüksek yoğunlukta iş imkânları, yüksek maaş zamları ve mesleki olarak diğerlerine göre daha hızlı ilerleme olanaklarından bahsetmiştir. Bkz.: Maarten Van Ham, v.d., "Is There an Advantage in Being English in Scotland," **IZA**, IZA DP no. 4797, March 2010, s.4

[113] Alieen Stockdale, "Migration: Pre-Requisite for Rural Economic Regeneration," **Journal of Rural Studies**, vol.22, 2006, s.355

[114] Orhan Kurmuş, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, 3. Baskı, Ankara, Savaş Yayınları, Ağustos 1982, s.74

Aşağıda şekil 16'da kırsal-kentsel göçü ortaya çıkaran nedenler ve sonunda göç kararının nasıl alındığını gösteren bir şematik çerçeve çizilmiştir. Buna göre, kırsal ve kentsel gelirin ortaya çıkış şekilleri, göç sonucu elde edilebilecek kazançlar ve göçün maliyetini oluşturan unsurlar ele alınmış ve bu unsurların analizi sonucunda göçün beklenen değeri ile birlikte, göçün algılanan değeri ve sonucunda kısal-kentsel göç kararının ortaya çıkışı şematik bir çerçeve dahilinde ele alınmaya çalışılmıştır.

Şekil 16. Göç Kararı Analizinin Şematik Çerçevesi

Kaynak: Michael P. Todaro, Stephen C. Smith, **Economic Development**, Pearson Education Inc. 2003, s.10

1.2.1.Tarımsal Politikaların Kırsal Göç Üzerine Etkileri:

Tarımın gücünü yoksulluğu azaltma ve ekonomisi tarıma dayalı ülkelerde büyümenin lokomotifi olarak kullanma politikası günümüzde hala uygulama alanı bulmaktadır. Tarımın bu anlamda etkili kullanımı, yapılacak faaliyetlerin her ülke için plânlanmasını gerektirmektedir. Ayrıca her ülkenin kendi içerisinde de bu konuda bir plânlama çalışması yapması gerekir. Ancak bütün bu etkilerine ve kalkınmadaki başarılı rolüne rağmen tarıma birçok ülkede gerektiği kadar önem verilmemektedir. Bunun nedenleri: Tarım karşıtı siyaset eğilimleri, tarımsal alanlara gereğinden az veya yanlış yatırım yapılması, tarımsal desteklerin yeterli olmaması şeklinde açıklanabilir. Tarımdaki bu önemli potansiyeli fark etmek için bugün yeni fırsatlar mevcut bulunmakla birlikte, yeni zorlukların da söz konusu olduğu söylenebilir. Bu zorluklardan en önemlisi, tarımın ekonomik, sosyal ve çevresel faktörlerini bağdaştıran tarımsal büyümeye, küçük yatırımcı güdümlü yaklaşımların devam ettirilmesidir.

Kırsal alanlarda azalış gösterecek yoksulluk oranları, toplam yoksulluğu azaltma yönünde önemli ve anahtar bir faktör olma özelliği taşımaktadır. Ancak şu an dünyadaki toplam yoksul nüfusun %75'i hâlâ kırsal alanlarda yaşamakta ve kırsal bölge yoksulluk oranları özellikle Güney Asya ve Alt Sahra Afrika'sında inatla yüksek kalmaya devam etmektedir. Kırsal alanlarda yoksulluk oranlarındaki azalma 1993-2002 yılları arasında Dünyada ki toplam yoksulluğun azalma oranlarına %45'ten daha fazla bir katkı sağlamıştır ve bu sonucun yalnızca küçük bir oranı kırsal alanlardan kentlere yapılan göçten kaynaklanmıştır. Uygulanan ekonomik politikalar ile kırsal alan kentsel alan gelir farkları Asya hariç çoğu bölgede daraltılmıştır. Asya açısından ele aldığımızda, kırsal alanlar ile kentsel alanlar arasında genişleyen bu fark politik gerginliklerin kaynağı olduğundan, bu coğrafyada yer alan ülkeler açısından tarımsal ve kırsal gelişmeye teşvik etme çabaları için önemli bir gerekçe olma özelliği taşımaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, kırsal alanlar ulusal yoksulluğun azalmasına büyük oranda bir katkı sağlamaktadır. Peki, kırsal alan yoksulluğun azalmasının toplam yoksulluğun azalmasına katkısı ne yönde şekilde olmaktadır? Yoksulluğun

toplam değişimini ayrıştırmanın, iki yolu vardır. Birinci ayrıştırmada, kırsal alan katkısı, kırsal nüfusa uygulanan kırsal alan yoksulluk oranlarındaki düşüşle birlikte ortaya çıkmaktadır. Kentsel katkı ise, kentsel nüfusa uygulanan kentsel alan yoksulluk oranlarının düşmesidir. Kırsal-kentsel yoksulluk oranlarının düşmesine göçün katkısı, yoksulluğun azalması ve göçmenlerin kırsal bölgelerden, kentsel bölgelere yoksulluk oranlarını taşımaları ile ortaya çıkmaktadır.

İkinci bir ayrıştırma, bütün göçmenlerin fakir olduğu varsayımına dayanarak yapılır. Buna göre, göçün kırsal alandaki yoksulluğun düşmesine olan katkısı maksimum seviyededir. Çünkü göç edenler yoksulluklarını beraberlerinde göç ettikleri yerlere taşımakta ve bu yolla göç, kaynak bölgelerdeki yoksulluk miktarının azalmasına neden olmaktadır.[115]

Kırsal bölge ekonomileri, günümüze kadar, birincil veya birincile yakın üretim için çalışmalar yapmaktaydı. Bunlar: Yiyecek, kumaş, kereste, madensel maddeler ve emek yoğunluklu üretimlerdi. Günümüzde ulaşım maliyetleri düştüğü ve ticaret engelleri ortadan kalktığı için, daha geniş ve daha kuvvetli rekabetin olduğu piyasalar doğmuştur. Bu, sonuç olarak, kırsal alanlar için ticaret açısından nispi bir düşüşe sebebiyet vermiştir ve bu da kırsal göçün ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır.[116]

1.2.2. Göç ve Kırsal Yoksulluk Arasındaki İlişki:

Göç, kırsal yoksulluğu birçok yolla etkileyebilmektedir; eğer göçmenler kırsal sektörden ayrıldığında üretimde bir düşüş söz konusu olmuyorsa, o zaman göçmen sağlayan alanlardaki kişi başına düşen gelir göçle birlikte artış gösterir çünkü göç hareketi nedeniyle, geliri paylaşan kişi sayısında bir azalma söz konusu olacaktır. Bununla birlikte eğer göçmenlerden bazıları yoksul hanelerin mensubuysa ve resmi kurumlar yoksullar yararına daha yüksek bir kişi başına üretim dağılımı sağlayabilirse, kırsaldan kente gerçekleşen göç kırsal yoksulluğu azaltıcı bir etki sağlayabilecektir. Ancak bütün bunlara rağmen, göç sonucu oluşan aile iş gücü

[115]The World Bank, **World Development Report 2008: Agriculture for Development**, USA, 2007, s.44-45-47

[116] Peter Midmore, Julie Whittaker, "Economic for Sustainable Rural Systems," **Ecological Economies**, vol.35, 2000, s.175

kayıplarının tarımsal üretim üzerinde en azından kısa vadede olumsuz etkiler yaratması söz konusu olabilmektedir. Göç edenlerin neden oldukları, üretim miktarında meydana gelecek olan düşüş sonucu ortaya çıkacak olan olumsuz etkinin aksine, göçmenlerin gidişinden dolayı azalacak olan işgücü arzından dolayı geride kalanların ücretlerinde bir artış mümkün olabilecek ve göç etmeyenler bundan fayda sağlayabileceklerdir. Bununla birlikte daha öncede bahsettiğimiz gibi, göç eden bu işçilerin yoksul insanlar olması, kırsal kesimde yaşayan yoksul insan sayısında meydana gelecek olan düşüş nedeniyle kırsal yoksulluğu azaltıcı bir etkiye yol açacaktır.

Kırsal göçün yukarıda bahsettiğimiz yoksulluk azaltıcı etkisinin yanında tam tersi bir etkisinin varlığı da söz konusu olabilmektedir. Bu durum, göç eden kişinin sahip olduğu sermayeyi kendisiyle beraberinde götürmesi veya göçten kaynaklanan iş gücü kaybının toplam üretimin düşmesine neden olması halinde ortaya çıkmaktadır. Eğer göç olayı gerçekleşirken beraberinde bu tür olumsuzlukları da getirirse, kırsal yoksulluğun aksi yönde etkilenmesi kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkacaktır.[117] Tarım ekonomilerinde, göçün olumsuz emek kaybı etkileri, genellikle göçmenlerin göçten önce istihdam edildiği tarım üretimi sektöründe yoğunlaşır, ancak buna rağmen, para havalelerinin olumlu etkileri kendisini yatırımdan elde edilen gelirlerin yüksek ve aile işgücü talebinin tarıma göre daha düşük olduğu diğer sektörlerde de gösterebilmektedir.[118]

Göçmenler kırsal alanlardan göç ettikten sonra, gittikleri yerden ailelerine parasal destek sağlayabilmektedirler. Bu parasal desteği memleketlerine gönderdikleri para havaleleri yoluyla sunarlar. Daha önce uluslararası göç kısmında da ele aldığımız para havaleleri yoksulluğu hem doğrudan hem de dolaylı yollarla azaltabilme etkisine sahiptir (tabii eğer yoksul kırsal hane halkının lehine olursa). Bu para transferleri hane halkına gelir sağlayarak yoksulluğu doğrudan azaltırken, yoksul halkın üretimindeki likidite sorununu rahatlatarak ve risk baskılarını azaltmak suretiyle bu hanelere yeni yerel gelir kaynakları yaratarak dolaylı yollardan da

[117] J. Edward Taylor, "Migration: New Dimensions and Characteristics Causes Consequences and Implications for Rural Poverty," Current and Emerging Issues for Economic Analysis and Policy Research, **Food and Agriculture Organization**, Rome, 2001, s.192
[118] Mendola, "Rural Out Migration," s.9

azaltmış olur. Ancak genelde, kırsal kesimden gelen göçmelerin varlıklı olmayan ve üretimi artırmak isteyen en fakir ailelerin mensubu olmadığı görülmektedir. Bunun aksine köylerde yaşayan orta halli insanların göç etmeğe daha meyilli olduğu söylenebilir.

Yoksul kırsal kesim hane halkı, yeni teknoloji veya üretim faaliyetlerine yatırım yapabilmelerine olanak sağlayacak ve göç edenler tarafından transfer edilecek para havaleleri elde edebilmek için üretimi geçici olarak feda edebilirler. Ancak, göçmenin göndereceği para havalesinin, kaynak bölgede kalıp tarlada çalışmasından daha fazla gelir getireceğini düşünürlerse üretimden kalıcı olarak ta vazgeçebilirler. Sonuçta, eğer bazı hanelerin üretimi aile bireylerinden biri göçmen olarak gönderdikten sonra azalıyorsa, bu yoksul aileleri olumsuz yönde etkileyecektir. Bunun tersi bir durum söz konusu olduğunda ise, göçün yoksul aileler açısından olumlu etkiler doğuracağı söylenebilir.[119]

Kırsal yoksulluk nedeniyle gerçekleşen göçler için örnek vermek gerekirse: Kırsal yoksul alanlardan şehirlere yapılan göç özellikle Güney ve Doğu Asya'nın kentleşmekte olan ekonomilerinde üretim ve hizmetlerdeki hızlı artış ile 1970'in ortalarından itibaren önem kazanmıştır. Yoksul kırsal bölgelerden daha zengin olan kentsel alanlara göçlerin iç göçün en belirgin şekli olduğu Hindistan'da köylerden şehirlere göçler son yıllarda aniden artmıştır. Hindistan'ın fakir bir eyaleti olan Bihar'dan, şehirlere yapılan göçler 1970'lerden beri iki katına çıkmıştır. Bir başka örnek olarak verilebilecek olan Bangladeş'te ise kırsal alandan yapılan bütün göçlerin 2/3'ü şehirlere doğru olmuştur. Çin'de, ikâmet etme kısıtlamalarına getirilen kolaylıklar sonucunda, kırsal alanlardan şehirlere yoğun şekilde yapılan göçler yaşanmıştır.[120]

---

[119] Taylor, "Migration: New Dimensions," s.192

[120] The World Bank, **Reshaping Economic Geography, World Development Report 2009**, USA, 2008, s.155

1.2.3.Kırsal Kesim Gençliğinin Yaşadığı Zorluklar ve Göç:

Genç insanlar kırsal bölgelerde yaşamanın dezavantajlarını en çok yaşayan ve en fazla sınırlandırmalarla karşılaşan kesim olarak tanımlanabilir. Ancak, bir avantaj olarak kabul edilebilirse, bununla birlikte kırsal kesimde yaşayanlar açısından iş edinmenin önemli bir problem olmadığı da bilinmektedir. Uzun dönem işsizliği kırsal işgücü piyasasında daha az karşılaşılan bir durum olma özelliği taşımaktadır ve burada yaşayan gençler işsizlikten şehirlerde yaşayan benzerlerinden daha az etkilenirler. Kırsal üretimde çalışan gençlerin tekrar iş bulmalarının daha hızlı olmasının sebebi kısmen, yerel bağlantıların iş aramada daha çabuk sonuca ulaşmaya yardımcı olmasıdır. Ancak öte yandan, bulunan işler daha düşük ücretli daha az beceri isteyen ve kariyer beklentisinden yoksun işlerdir. Bunun temel nedeni kırsal yerleşim merkezlerinde genellikle, vasıfsız işgücüne ihtiyaç duyan düşük kaliteli üretimin gerçekleştirildiği işletmelere sahip küçük sermayeli işverenlerin yaygın olarak yerleşmiş olmasıdır. Sözü edilen düşük kaliteli işlerde çalışan bu gençlerin elde ettiği gelir, sağlık ve güvenlik için gerekli olan minimum seviyenin bile altındadır. Bu düşük ücretli istihdam ortamında gençler genellikle en emniyetsiz ve kötü pozisyonlarda çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Kırsal kesimde yaşayan erkek ve kadın işgücü düşük ücretli, zor ve kötü çalışma koşullarına sahip olan işlerde çalışmak zorunda olmalarından dolayı, buralarda yaşayan birçok genç bu nedenle yaşadıkları yerleri terk etmektedir. Bu da kırsal kesim toplulukların sürdürülebilirliğini tehdit eden bir durumun ortaya çıkmasına neden olur.

Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan gençlerin başka yerlere göç etmelerinin bir diğer nedeni de kaliteli eğitim olanaklarının çok sınırlı olması ya da hiç olmamasıdır. Sırf bu nedenle birçok genç yaşadıkları yerleri terk ederek kendilerine daha iyi eğitim imkânları sunan yerlere göç etme eğilimindedir. Eğitimlerini tamamlayan öğrencilerin bazıları mezun olduktan sonra bir süreliğine evlerine geri dönerler. Araştırmalar bunun eğitim süresince oluşan borçların ödenmesi için, kırsal iş gücü piyasasında iş aramak amacıyla yapılan bir geri dönüş olduğunu ortaya koymaktadır. Herhangi bir şekilde bulunduğu yeri terk edemeyen ve daha gelişmiş bölgelere göç

edemeyen gençler ise kendilerine ayrı evler kuramadıkları için uzun süre anne ve babaları ile birlikte veya ücra köşelerde bulunan kalitesiz kiralık evlerde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalırlar.

Genç insanların yukarıda sözü edilen nedenlerle göçlerini engellemenin çeşitli yolları vardır. Bunlar: Onlara maddi ve fiziki ulaşım olanakları, kaliteli okullar ve kaliteli eğitim imkânları, mesleklerine yönelik iş imkânları sunmak ve eğitimin daha iyi olduğu yerlere ulaşımlarını sağlamak, mesleklerine uygun iş sağlanamadığı durumlarda tekrar eğitilme ve kariyer değiştirme konusunda desteklemek, barınabilecek bir konut sağlamak gibi değişik türlerde devlet desteklerinin verilmesidir. Yukarıda sözü edilen kaliteli iş ve eğitim imkânları, genç insanlara kalmak veya göçmek arasında gerçek bir seçim yapma şansı verebilecektir.[121]

1.2.4.Kırsal Göçün Şehirlerde Meydana Getirdiği Dönüşümler:

Kırsal bölgelerin ihmal edilmesi ve sonuçta oluşan yüksek yoksulluk seviyelerinin ortaya çıkışıyla aynı anda gerçekleşen kentsel sanayi gelişimi, köyden kente göç oranlarının büyük oranda artmasına neden olmuştur. Bu durum yoksul kırsal aileler arasındaki yüksek doğurganlık oranlarıyla iyice körüklenmiştir. Bu fakir kırsal kesim insanlarının çoğu istihdam, konut, eğitim, vb. gibi sorunlarının büyük şehirlerde çözüme ulaşacağını umarak bu göç hareketlerini gerçekleştirmektedir. Ancak göç edenlerin büyük bir çoğunluğunun yaşamayı düşlediği bu sosyal ve ekonomik gelişim hayali gerçekleşememiştir. Onların bu serüvenleri berbat koşullarda, herhangi bir gelire sahip olmadan ve en temel ihtiyaçlara dahi erişemediği, kendilerine yabancı insanların oluşturduğu toplulukların bulunduğu kentlerdeki gecekondu mahallelerinde sonuçlanmaktadır.

Kırsal göçmenlerin devlet başkentlerine ve büyük ekonomik merkezlere doğru artan göç hareketi, bu büyük şehirlerde gecekonduların sayısının artmasına neden olmuş ve bu da şehirlerin alt yapısı için önemli bir sorun oluşturmuştur. Bu yüzden birçok yönetici, başkentlerin ve ekonomik merkez konumundaki şehirlerin yükünü hafifletmek için aynı ülke içerisinde yer alan ve diğerlerine göre daha az

[121] Birgit Jentsch, "Youth Migration from Rural Areas: Moral Principles to Support Youth and Rural Communities in Policy Debats," **Sociologia Ruralis**, vol.46, no.3, July 2006, s.230-231

gelişmiş bazı şehirlerin sosyal ve ekonomik altyapısını iyileştirme yönünde adımlar atma kararı almak durumunda kalmışlardır. Bu yolla nispeten az gelişmiş şehirler diğer büyük şehirlerin maruz kaldığı göç akışının bir kısmını emecek ya da bu iyileştirme çalışmaları sonucunda bu az gelişmiş şehirlerden diğer gelişmiş şehirlere insan akışının önü kesilmeye çalışılacaktır. Bu nüfus yığılmalarının önüne geçmek ve bölgelerarası gelişmişlik farklarını en aza indirebilmek açısından makul bir girişim olarak ele alınmaktadır.

Yukarıda açıklanan bağlamda fakat farklı bir bakış açısıyla değerlendirmek gerekirse; politika üretenler ve karar alma konumunda olanlar köyden kente göç oranlarını düşürmek için yapılacak pek fazla bir şey olmadığı konusunda ciddi bir karamsarlık yaşamaktadırlar. Bu karar alıcılara göre, kırsal kesimde yaşayanların çoğu, kendilerine istihdam ve daha fazla iş fırsatları, daha iyi eğitim ve mesleki gelişim imkânları ve çeşitli sosyal aktiviteler sunan kentsel bir çevrede oturmayı tercih etmektedir. Fakat kırsal kesimde yaşayanların bu sorunlarının ortadan kaldırılabilmesi için önlem olarak, hâlâ küçük olan bazı şehirlerin kentsel altyapılarını iyileştirmek, yalnızca kırsal ve kentsel yerleşimler arasındaki farkı arttırmaktan öteye gitmez. Bu önlemler hızlı kentleşmenin yalnızca sonuçlarıyla ilgilenir, sebepleriyle değil. Eğer bu göçmen akışı acilen durdurulmazsa, çok paralar harcanarak alt yapısı güçlendirilen daha az gelişmiş bazı şehirlerin, gelecek 10 yıl içerisinde başkentlerle ve ekonomik açıdan gelişmiş diğer şehir merkezleri ile aynı kaderi paylaşması kaçınılmaz olacaktır. Bu şehirlerde de, standartların altında bir barınma imkânı sağlayan geniş gecekondu bölgeleri, aşırı yoğun nüfus ve artan suç oranları görülecektir.[122]

[122] T. Scarlett Epstein, David Jezeph, "Development There is Another Way: A Rural-Urban Partnership Development Paradigm," **World Development**, vol.29, no.8, August, 2001, s.1444

İKİNCİ BÖLÜM

YIĞILMA EKONOMİLERİ VE TÜRKİYE'DE KIRSAL GÖÇ

2.1.Yığılma Ekonomileri:

2.1.1.Yığılma Ekonomisi Kavramı:

Yığılma Ekonomileri kavramı 19. Yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlanmıştır. Neo-klasik ekonomist Alfred Marshall 1890 yılında yazdığı **Ekonominin Prensipleri** isimli kitabında bu kavramı kullanmıştır. Yine aynı kitapta Marshall, artan getiriler ve toplam artan getiriler kavramlarından da bahsederek daha önceleri Malthus ve Ricardo tarafından öne sürülmüş bulunan nüfus artışı ve yığılması ile ekonomik gelişme arasında ters ilişki bulunduğu yönündeki açıklamalarının geçersiz olduğunu ispatlamak amacıyla yola çıkmıştır. Buna göre, aynı iş kolunda faaliyet gösteren firmalar belirli merkezlerde toplanarak yaratılan dışsallıklar nedeniyle, üretim maliyetlerden tasarruflar sağlayabilmekte ve verimliliklerini artırabilmektedirler. Marshall, bu yığılmaların üretim merkezlerinde bir bilgi yoğunlaşması ve birikimi yaratacağını, bu yoğunlaşma ve birikimin işgücünü bu merkezlere çekeceğini bununla beraber de işgücü havuzunun ortaya çıkacağından bahisle bu ve benzeri avantajları nedeniyle, yığılma ekonomilerinin ortaya çıkışının kaçınılmaz olduğunu söylemiştir.[1]

Kaynaklar veya aktivitelerin belirli bir yere yoğunlaştırılmasından doğan yığılma ekonomileri veya dışsal ekonomiler bölgesel ve kentsel ekonomiler açısından oldukça önemli bir role sahiptir. Ölçek ekonomilerinin yeni uluslararası ticaret modellerine dahil olması çok yakın geçmişte, yeni ekonomik coğrafyanın oluşturulmasıyla sonuçlanmıştır. Ortaya çıkan bu coğrafya büyük oranda yığılma ekonomileri olgusuna dayanmaktadır. Fakir ülkelerdeki gelirde büyük bölgesel farklılıklar bulunmaktadır. Bölgeler arasındaki bu farklar gelişmiş ülkelerde daha az hissedilir, ancak yine de, nüfus ve ekonomik aktiviteler belirli bölgelerde

[1] Martjin Burger, Otto Raspe, Frank Van Oort, "Agglomeration Economies and Firm Performance: a Mixed Hierarchical and Cross Classified Model," **Regional Studies Association**, Annual International Conference, conference paper, Leuven, Belgium, 6-8 April 2009, s.5

yoğunlaştırılmaktadır. Ortaya çıkan bu durumun nedenini şu şekilde açıklamamız mümkündür: Firmalar büyük ölçek ekonomilerinden faydalanmak için, tek bir yerleşim yerinde üretim yapmak ve taşıma maliyetlerinden dolayı da ana piyasalarının yakınına yerleşmek ister. Eğer tarihsel bir şans gibi herhangi bir sebepten dolayı, bir bölge diğerinden daha yoğun bir sanayi bölgesi olarak gelişim göstermeye başlarsa, o zaman diğer bölgedeki firmaları bulunduğu yere çeker ve daha önceden yaratmış olduğu geniş piyasasından sağladığı avantajlarını artırma imkânı yakalar. Bu kümülatif süreç sanayinin tek bir noktada yoğunlaşmasıyla sonuçlanacak ve ekonomik olarak az gelişmiş diğer bölge yatırımcılar ve üreticiler tarafından terk edilecektir.[2]

2.1.2. Yığılma Teorisi

Ekonomi biliminin en tanınmış eserlerinden birisi olan ve 1776'da yayımlanan **Ulusların Zenginliği** adlı kitabın ilk sayfasında Adam Smith iğne üretmek için işgücünü bölümlere ayırmanın faydalarından bahsetmiştir. Tek bir işçi, makinelerin yardımı olmadan, günde yirmi taneden daha az iğne üretebilir. Fakat Smith'in ziyaret ettiği bir iğne fabrikasında, iğne yapımında gerçekleştirilmesi gereken on sekiz işlemi kendi aralarında bölüştüren on işçi günde 48 bin iğne üretmekteydi. Günde sadece birkaç tane iğne üretmek için çabalayan işçilerin aksine, işbölümü yapılmış bir fabrikada bir işçi günde yaklaşık 5 bin tane iğne üretebiliyordu.

Smith'in klasik çalışmasının sonraki bölümlerinde iki önemli değerlendirme bulunmaktadır; işgücünü bölmekle elde edilecek kazanç, piyasanın boyutuyla sınırlıdır ve bütün faaliyetler ölçeğe göre artan getiri sağlamamaktadır. Bu değerlendirmelerden hareketle denilebilir ki, ürünlerin ulaşımını sağlayan ulaşım ağlarının geliştirilmesi piyasayı büyütücü etki yaratacaktır, bu yüzden şehirler en doğal ve etkili ulaşım sistemlerinin ve anayolların yakınında bulunmaktadır. Bu doğal altyapıya sahip olan yerler çoğu zaman gelişmiş yerlerdir. Üretim ve ticaret

[2] El Mouhoub Mouhoud, "International Migration for Development: The Impact of Globalization and Regional Economic Integration on International Migration," **United Nations Working Group on International Migration**, Technical Symposium on International Migration and Development, The Hague, Netherlands, 29 June-3 July 1998, s.7-8

gibi işler sadece daha büyük yerleşim birimlerinde yürütülebilir çünkü hem işçiler hem de tüketicilerle iletişimi sağlamak gelişimin anahtarı durumundadır.[3]

Bu teori açısından, tüketiciler göz önünde bulundurulduğunda hane halkının refahı, işlem gören mallar, konut ve yerel malların çeşitliliğine bağlıdır. İşlem gören mallar ve konut piyasası rekabete dayanır. Öte yandan, yerel mallar açısından değerlendirdiğimizde, farklı yerel mallar tekelci bir serbest piyasada satılır eğer yerel mallar arasında farklılaşma az ise, o zaman çeşitlilik hane halkı refahı için daha az önemli olur, daha büyük ayrımlar ise tüketici menfaatlerini artıracaktır. Makul şartlar altında, şehirdeki bir hane halkının refahı olumlu anlamda, tükettiği yerel malların ekonomide bulunabilirliği, toplam miktarı ve bu malların çeşit ve sayısına bağlıdır.

Yine yığılma teorisi açısından, üreticiler göz önünde bulundurulduğunda; yerel olarak üretilmiş girdiler aynı paralelde önem arz etmektedir. Varsayalım ki çıktı, işgücü, mekân ve bir dizi uzmanlaşmış girdi sonucunda elde edilmiş olsun yine bu durumda da işgücü ve mekân rekabete dayalı olarak elde edilmekte ancak uzmanlaşmış yerel girdiler tekelci rekabet piyasalarından satın alınmaktadır. Şayet girdiler arasında daha az fark varsa o zaman çeşitlilik çıktı üzerindeki etkisini kaybedecek ve daha az çeşitlilik arz eden ürünler ortaya çıkacaktır. Girdi miktarındaki daha büyük farklar çeşitliliğin çıktı üzerinde daha çok etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yine, makul koşullar altında şehirde üretilen çıktılar, işgücü niceliği, mekân ve aynı zamanda o şehirde mevcut olan farklı üretici girdileri sayısına bağlı olarak değişiklikler gösterebilmektedir. Örneğin, bir firmanın genel danışmanı tek başına hareket edebilir ama yine de, uygulamaları genel bir kurul tarafından denetlenir ve desteklenirse daha üretken olabilecektir.

Bu analizler kayda değer bir sonuca varılmasını sağlayabilmesi açısından önem arz etmektedir. Yığılma ekonomilerinin ortaya çıkışı ile ilgili olarak ele aldığımızda, tüm bireysel rakipler ve firmalar normal kârlar sağlasa bile, tüketicinin tükettiği mallar veya üretici girdilerinin ayrıcalıkları ve çeşitliliği dışsal ölçek ekonomileri ortaya çıkmasına neden olabilir. Bir şehrin ve sahip olduğu emek güncünün büyüklüğü ihtisaslaşmış yerel tüketici malları ile ihtisaslaşmış üretici

[3] The World Bank, **World Development Report 2009**, s.126

girdilerinin miktarını belirleyecektir. Bu da daha büyük bir şehrin daha fazla çeşitliliği barındıran tüketici mallarına ve üretici girdilerine sahip olma imkânının doğmasına neden olacaktır. Daha büyük bir çeşitlilik tüketicinin refahına katkıda bulunacağı için, bunu daha büyük şehirlerin daha üretken olduğu ve daha büyük şehirlerde yaşayanların refah seviyelerinin şehrin boyutuyla orantılı olarak arttığı gerçeği takip edecektir.

Özetlemek gerekirse, bir piyasa içerisinde, yığılma iki ayrı kazanç verimliliği kaynağı sağlamaktadır. İlk etapta, farklı bir takım ürünler, örneğin işlem maliyeti mesafelerle ciddi anlamda artan mallar, yalnıza yığın içerisinde değiş tokuş edilir. Mesafeye göre değişen işlem maliyetleri çeşitliliğin yığın içerisinde teşvik edildiğini göstermektedir. İkinci olarak, işlem ve taşıma maliyetleri yakınlığa bağlı olarak düşüş göstermektedir. İleriye ve geriye dönük işlem ve ulaşım maliyeti avantajı yakalayan firmalar, birlikte yerleşme ve yığılma modellerini teşvik etmekten geri durmayacaklardır.[4]

2.1.3.Yığılma Ekonomisinin Belirleyicileri:

Yığılma ekonomileri maliyetlerin firma için düşürülmesine olanak sağlayan ekonomiler olarak kabul edilmektedir. Bu maliyet düşüşü üretimin belirli bir bölgede bir araya toplanması ile hem bireysel olarak firma ve hem de piyasadaki tüm firmaların lehine gerçekleşmektedir. Yukarıda belirtilen sınıflandırmada, yığılma ekonomilerin firma içi yani içsel ve aynı zamanda dışsal ekonomilerden türediği görülmektedir. Bu ekonomi türleri aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır.

Şekil 17'de bir firma için yığılma ekonomileri oluşturmanın ya da yığılma ekonomilerinin bulunduğu yerlere taşınmanın nedeninin, mekânsal anlamda kısıtlanmış olarak içsel ekonomiler ve dışsal ekonomiler açısından sınıflandırılması yapılmıştır. Bu ekonomi türleri ayrıca aşağıda başlıklar altında açıklanmaya çalışılmıştır.

---

[4] Börje Johansson, John M. Quigley, "Agglomeration and Networks in Spatial Economies," **Papers in Regional Science**, vol.83, 2004, s.6-7

Tablo 3. Firma İçin Yığılma Ekonomilerinin Altında Yatan Temel Nedenler

Boyut	Mekânsal Anlamda Kısıtlanmış	Mekânsal Anlamda Kısıtlanmış
	İçsel Ekonomiler	Dışsal Ekonomiler
Ölçek	Yatay Entegrasyon Ekonomileri	Lokalizasyon Ekonomileri
Kapsam	Yan Entegrasyon Ekonomileri	Şehirleştirme Ekonomileri
Karmaşıklık	Dikey Entegrasyon Ekonomileri	Aktivite Ekonomileri

Kaynak: John B. Parr, Agglomeration Economies, s.718

2.1.3.1. İçsel Ekonomiler:

"Ölçek ekonomileri ya da başka bir deyişle içsel ekonomiler firmanın tesis ölçeğini büyütmesi halinde maliyetinin düşmesine ya da artmasına neden olan avantaj ve dezavantajlardır. Firmanın tesis ölçeği büyüdükçe parça başına düşen üretim maliyetlerinin azalmasına neden olan içsel ekonomiler de denilen ölçek ekonomileri aşağıda şekil 18'de görüldüğü gibi reel ekonomiler ve parasal ekonomiler olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır."[5]

Tablo 4. Ölçek Ekonomileri

ÖLÇEK EKONOMİLERİ	
Reel Ekonomiler	Parasal Ekonomiler
A- Üretim a) Emekte İşbölümü ve Uzmanlaşma b) Teknolojik Avantajlar c) Stok Avantajları B- Satış ya da Pazarlama C- Taşıma ve Depolama	A- Satın Alınan Hammadde Fiyatlarında İndirim Sağlanması B- Daha Düşük Faizli Kredi C- Daha Ucuza Reklam D- Düşük Tarifeli Taşıma

Kaynak: Zeynel Dinler, Mikro ekonomi, s.199

[5] Zeynel Dinler, **Mikro Ekonomi**, gözden geçirilmiş on sekizinci basım, Bursa, Ekin kitapevi yayınları, Eylül 2007, s.199

Daha çok içsel ölçek ekonomileri olarak bilinen yatay entegrasyon ekonomileri, bir üretimde birim fiyatın (bazı minimum ölçek dışında) çıktının azalan fonksiyonu olduğu gerçeğine işaret etmektedir. Bu tür ekonomiler, firmanın iki veya daha fazla ürününün ortak çıktı maliyetinin ayrı ve tek bir ürün üreten firmaların üretim maliyetinden daha düşük olduğunda ortaya çıkar. Dikey entegrasyon ekonomilerinin varlığı (veya içsel karmaşıklık ekonomileri), firmanın maliyet tasarrufunun onun yalnızca üretimi tamamlanmış mamul üretmesinden ziyade, ürünün üretim aşamasındaki bir çok aşamada yer almasına bağlıdır. Böyle bir üretim yapısı, bitmiş ürün için diğer faklı aşamaları farklı uzman firmalar tarafından gerçekleştirilen üretim yapısından daha düşük bir maliyet imkânı sağlamaktadır. Bu tür ekonomiler, gelişmiş yönetim becerileri ve üstü düzeyde koordinasyon gibi bir takım avantajları da içerisinde barındırmaktadır.

Firmaların bu içsel ekonomilerinden hiç biri ekonomik aktivitelerin zorunlu olarak bir araya toplamasını gerektirmez, ancak yine de, bu entegrasyonun çeşitli şekillerinin ortaya çıkmasını gerektiren nedenler mekânsal bir kısıtlamayı zorunlu hale getirdiğinde, ilgili aktivite ve aktivitelerin bir arada toplanması kaçınılmaz olacaktır. Yatay entegrasyonun en açık şekilde görülebileceği üretim şekli, ölçek ekonomilerinin fiziksel çıktı (örneğin kristal cam üreten bir tesis için) üretimi ile ilgili çalışma yaptığı durumdur. Buna rağmen, kapsam boyutunu içeren yan entegrasyon ekonomileri mekânsal olarak kısıtlanmış olabilir. Tıpkı bir tesis veya yaygın olarak bulunan, paylaşılan (fakat bölünemez ve hareket ettirilemez) girdiyi temsil eden özel tasarım uzmanlığı ile elektrik jeneratörleri ve pompalama makineleri üreten tesisleri işleten bir firma durumunda olduğu gibi.

Mekânsal kısıtlamalar aynı zamanda karmaşıklık boyutunu da kapsayan (demir ve çelik işi veya petrokimya tesislerinde olduğu gibi) dikey entegrasyon ekonomileriyle birlikte bulunabilirler. Burada enerji ve ulaşımdan elde edilen tasarruflar çeşitli üretim aşamaları veya süreçlerinin mekânsal yakınlığına göre değişiklik gösterecektir. Bu, mekânsal olarak kısıtlanmış içsel ekonomiler, yatay

entegrasyon ekonomileri, yan entegrasyon ekonomileri ve dikey entegrasyon ekonomileri başlıkları altında sınıflandırılmaktadır.[6]

2.1.3.2. Dışsal Ekonomiler:

Dışsal ekonomileri ele almaya başlamadan önce, dışsallığın kısa bir tarifini yapmak faydalı olacaktır. Dışsallık; "bir karar biriminin başka bir karar birimine doğrudan sağladığı yarara veya doğrudan yüklediği maliyettir. Bu tanımdaki doğrudan kelimesi, bir karar biriminin başka bir karar birimine piyasa mekanizması aracılığıyla (dolaylı olarak) sağladığı yararın veya yüklediği maliyetin veya kısaca fiyatlandırılan bir yararın veya fiyatlandırılan bir maliyetin dışsallık kapsamında yer almadığını ifade eder. Dolayısıyla da dışsallık kavramı, bir karar biriminin bir başka karar birimine sağladığı fiyatlandırılamayan yarar veya yüklediği fiyatlandırılamayan maliyet biçiminde de tanımlanabilir."[7]

Bu tür, dışsal ekonomiler yığılma ekonomisinin firma dışında kalan ekonomilerden kaynaklandığını göstermektedir. Bu tür dışsallıklar firmanın kontrolü dışındadır ve tipik olarak diğer firmaların varlıkları veya müşterek hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Dışsal ekonomiler açısından ele aldığımızda en büyük önem, ölçek, kapsam ve karmaşıklık boyutlarına verilmektedir. Dışsal ölçek ekonomileri, firmanın ait olduğu endüstrinin ölçeğine bağlı olarak, firmaya maliyet tasarrufları sağlamaktadır. Bu ekonomiler özel hizmet faaliyetleri, işbirliğiyle araştırmalar yapma imkânı, aktivite gelişimi ve tüm sanayi piyasasının avantajlarına dayanmaktadır. Buna karşın, dışsal kapsam ekonomileri ise maliyet tasarruflarını diğer endüstrilerdeki firmalara bağımlı olan bireysel firmalara dayandırır. Burada, tasarruf girdinin yanal veya çok yanlı, diğer firmalarla paylaşılmasına bağlıdır (paylaşılan girdinin mülkiyeti genellikle bir firmanın elinde bulunur ancak dışsallık tüm firmaların paylaşım düzenlemelerini etkiler).

Üçüncü bir dışsallık ise, dışsal karmaşıklık ekonomileriyle ilgilidir. Burada bir firma üretim açısından tanınabilirliğine sahip olmak için girdi çıktı koşulları yönünden diğer endüstrilerdeki firmalarla bağlantılıdır. Bu noktada maliyet

---

[6] John P. Barr, "Agglomeration Economies: Ambiguities and Confusions," **Environment and Planning**, vol.34, s.718-719

[7] Erdal M. Ünsal, **Mikro İktisat**, Genişletilmiş 6. Baskı, Ankara, İmaj yayıncılık, 2005, s.575

tasarrufları, etkili bilgi akışı ve kendi aktivitelerini diğer firmalarla birlikte koordine edebilme yeteneğinden ve özellikle de girdi tedarik etme problemlerinden kaçınılarak elde edilmektedir.

Dışsal ekonomilerin her biri, birbiriyle alakalı aktivitelerin dağınık olarak bulunduğu çeşitli mekânsal düzenlemeler içinde varlığını devam ettirebilir. Öte yandan, aslında bu dışsal ekonomilerden bazılarında birbiriyle alakalı aktivitelerin mekânsal birliktelik gerektirdiği bir gerçektir.

Bu ekonomiler birbirinden farklı ancak birçok konuda birbirine bağımlı firmaları kapsar. Bu bağlantılar genel olarak ardışık (örneğin, bir giyim kompleksi) veya bir noktada birleşen (örneğin gemi yapımı ve havacılık kompleksi) tiptedir. Tesis içindeki birleşen firmalar için yakınlık, ulaşım maliyetleri tasarrufu, materyallerin devletlerarasında etkili akışı ve daha düşük mal stok maliyeti konusunda pek çok avantaj söz konusu olmaktadır. Dışsal Ekonomileri, Lokalizasyon Ekonomileri, Şehirleştirme Ekonomileri ve Aktivite Ekonomileri başlıkları altında sınıflandırmamız mümkündür.[8]

2.1.3.3. Artan Getiriler:

Yerel dışsal ölçek ekonomileri, daha geniş ve daha yoğun kentsel çevrelerde tesislerin aynı girdiyle daha fazla çıktı üretebilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle, yığılma ekonomilerinin büyüklüğünü ve önemini doğrudan ölçmenin en doğal yolu, çıktı ve girdi hakkındaki verileri kullanarak üretkenliğin alan üzerinde nasıl değiştiğini hesaplamaktır. Bunu yapmak için ortaya çıkan ilk etkili modern çalışma

[8] Barr, "Agglomeration Economies," s.719

Sveikauskas (1975)[9] tarafından yapılmış ve bu çalışmanın sonucunda, iki katına çıkan nüfusun, ürün çıktısını işçi başına yaklaşık %6 artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

İşçi başına üretilen çıktı, bu bağlamda üretkenliğin en iyi ölçüsü olmayabilir. Bu nedenle, çalışmalar, kabul edilen her alan için toplu düzeyde ve daha yakın zamanda, tesis seviyesinde hesaplamış, toplam faktör verimliliğini kullanma yönünde hareket etmiştir. Yığılma ekonomileri içerisinde daha önceki büyüklük hesaplamalarında ortaya çıkmış olan diğer bir problem de; daha yüksek işçi başına üretim çıktısının daha yüksek bir yerel istihdam veya yoğunluğun sonucu değil sebebi olabileceği durumudur. Eğer bir yerelleşme kayda değer üretim avantajlarını barındırıyorsa, o zaman daha çok firma ve işçiyi kendine çekecek ve sonuçta kaçınılmaz olarak daha çok büyüme kaydedecektir.

Rekabete dayalı piyasalarda işgücünün, marjinal ürün değeri üzerinden ödendiği varsayımı bulunmaktadır. Ancak yine de, işgücü piyasaları tam anlamıyla rekabete dayalı olmasa bile, yüksek ücretler geniş yoğun kentsel alanlarda daha yüksek üretkenliğin kanıtı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenlerden dolayı ortaya çıkan yüksek üretkenlik sonucunda, üretim yapan işletmeler için gelir artışları söz konusu olmaktadır. Daha yüksek üretkenlik ve gelir artışı elde eden bu işletmelerde çalışan işçiler açısından ele aldığımızda, daha yüksek ücretler, daha fazla günlük gidiş-geliş masrafları ve barınma masraflarıyla dengelenmektedir. Bütün bunlara rağmen, eğer büyük şehirlerde önemli üretim avantajları olmasaydı buralardaki daha

[9] Sveikauskas'ın 1975 yılında yaptığı çalışma verimlilik ile kentsel büyüklük arasındaki ilişki üzerinedir. Bu çalışmada Sveikauskas, 212 metropol alanda ve 14 endüstri verisini kullanarak bir çalışma yapmıştır. O, bu çalışma ile örnek bölgelerdeki nüfus ve verimlilik (işçi başına katma değer) miktarı arasındaki ilişkiyi tahmin etmeye çalışmıştır. Bu tahmin sonuçlarına göre, kentin nüfusu 2 katına çıktığında, emek verimliliğinde yaklaşık %6 oranında bir artış söz konusu olmaktaydı. O'na göre emek verimliliğinde ortaya çıkan bu fark, şehirlerdeki sermaye yatırımı miktarının şehirlerin dışındaki sermaye yatırım miktarını aştığı zaman gerçeği yansıtmamaktadır. Benzer şekilde, şehirlerin büyüklüğü 2 katına çıktığında bile eğitim v.b. gibi diğer faktörlerin etkisi ile birlikte, ücretlerde yaklaşık olarak %5 oranında bir artış söz konusu olmaktadır. Sveikauskas'ın elde ettiği sonuçlara göre, büyük şehirlerde verimliliğin daha fazla olduğu görülmektedir. Bkz.: Kelly Ragan, Bharat Trehan, "Cities and Growth," **Federal Reserve Bank of San Francisco**, Research Department, no.98-27, San Francisco, 11 Eylül 1998, Ayrıca Bkz.: Leo Sveikauskas, "The Productivity of Cities," **Quarterly Journal of Economics**, Ağustos 1975, s.393-411

yüksek işçi ücretleri ve toprak kiraları firmaları başka yerlerde yatırım yapmaya, daha fazla ulaşım ve barınma masrafları da işçileri başka yerlerde çalışmaya iterdi.[10]

Sonuç olarak, verimliliğin yüksek olduğu ve büyük miktarlarda göç alan bölgelerde yığılma ekonomileri sayesinde üretkenlik oldukça artmaktadır. Verimlilik açısından mevcut ulusal düzeyde farklılıklar, firmaların ve çalışanların verimliliğin daha yüksek olduğu yerlere taşınmalarına yol açacaktır. Böylece, verimliliğin düşük olduğu yerlerde istihdam olanakları ve gelirlerde bir düşüş söz konusu olacak, bunun aksine, verimliliğin yüksek olduğu yığılma ekonomilerinin bulunduğu yerlerde ise istihdam ve gelirlerde artışlar söz konusu olacaktır.[11]

Yukarıda da açıkladığımız gibi, yığılma ekonomilerinin sunduğu ve bir arada iş yapmanın sağladığı avantajlar, beraberinde firmalar ve işçiler için artan getiriler sağlamakta, bunun sonucunda da yığılma ekonomileri kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.3.4. Eksik Rekabetçi Piyasa Yapısı:

Bölgesel yığılmanın temelini tekelci rekabet güçleri oluşturmaktadır. Bunun nedeni, tüketicilerin, ürün ve hizmet çeşitliliğine ulaşımının bu tür ekonomilerde daha kolay olmasıdır. Tüketicileri yığılmacı oluşumların bulunduğu bölgelere çeken bu çeşitlilik ve ulaşılabilirlik, yığılma ekonomilerinin oluşumunu destekleyen bir durum yaratmaktadır. Tekelci rekabetin oluşabilmesi için piyasada üretilen ürünlerin heterojen olması ve piyasada çok sayıda firma bulunması gerekmektedir.

Ürünlerin homojen bir nitelik taşımaması, piyasalara beraberinde monopol etkileri getirmektedir. Piyasada bulunan her firmanın sattığı malın diğer firmaların mallarından az da olsa farklı olması, bu firmalara sınırlı da olsa bir monopol gücü kazandırmaktadır. Yığılmanın olduğu piyasada mevcut firmaların sattıkları mallar birbirlerinin yerine kolayca ikâme edilebilecek mallardır.

---

[10] Diego Puga, "The Magnitude and Causes of Agglomeration Economies," **Journal of Regional Science's 50th Anniversary Symposium**, April 2009, s.3-5

[11] "The Case for Agglomeration Economies," direktör: Henry Overman, **Manchester Indipendet Economic Review**, 6 Nisan 2009, s.30-31

Piyasadaki ürünün farklılığı bu ürünün gerçek niteliklerinden meydana gelmiş olabilir. Bir firmanın ürettiği ürün, bir başka firmanın ürettiği üründen kimyasal ve fiziki özellikleri bakımından farklı olabilir. Ama mutlaka böyle olması gerekmez. Alıcı ürünün farklı olduğuna inanmışsa, o ürünün homojenliği ortadan kalkar. Tüketici ve üreticiler için olumlu sonuçlar doğuran bu oluşumlar, yığılma ekonomilerini ortaya çıkışında etkili olmaktadır.[12]

2.1.4.Yığılma ve Bölgesel İşgücü Pazarı:

Firmalara göre, yerelleşme ve kentleşme ekonomileri yakın mesafedeki insanlar arasındaki bilgi aktarımından kaynaklanır. Bu sebeple, insanlar özellikle de vasıflı insanlar çoğu zaman diğer insanlara göre ekonomik açıdan daha üreticidirler. Göç ve yığılma, birbirlerini kendi yararlarına kullanan kavramlardır. Bu yığılma ister coğrafi bir bölgede olsun, ister bir ülkede olsun, isterse de gelişmiş bölgeleri fazla olan, gelişmiş ülkelerde olsun, insan sermayesi her zaman ekonomik açıdan gelişmiş ve daha çok imkânlar sunan yerleri tercih edecektir.

Bir yerde toplanma politikasından yayılmaya geçişlerin artması özellikle, insan sermayesi ile ilgili yayılmaların geri kalmış yerlerden gelişmiş yerlere işgücü göçlerine olanak sağlayan politikaların gelişmesi ve bu bölgelerde meydana gelen refah artışı sonuçları ile açıklanmaktadır. Yerel mekânsal ölçekten ulusala, ulusal ölçekten de uluslararasına bir yerde toplanmanın faydaları aynıdır. Bu nedenle, politikaları belirleyenlerin karşılaştığı sorunlar hem artmakta ve hem de daha karmaşık bir hal almaktadır. Açıkça söylemek gerekirse bunun nedeni, politika belirleyicilerin, insanları ve insan sermayesini kaybetmek istememeleridir.

Ekonomik teori, hükümetlerin ve politika belirleyenlerin insanları ve insan sermayesini ellerinde tutmaya çalışmaması gerektiğini artık fark etmiştir. Gelişmiş yerlerdeki yığılma güçlerinin çekimi herhangi bir karşıt tedbirin devam ettirilemeyeceği kadar güçlüdür. Ekonomik teorinin bu yönde şekillenmesinin temel nedeni, şehirlere, gelişmiş bölgelere ya da gelişmiş ülkelere giden göçmenlerin kendi ülkeleriyle bağları koparmamalarıdır. Göçe kaynaklık eden kendi ülkeleri ile

[12] Orhan Türkay, **Mikro İktisat Teorisi**, Cilt I-II, Ankara, Turhan Kitap evi yayınları, 1989, s.214

bağlarını devam ettiren çoğu göçmen kendi halkıyla güçlü ve aktif bir iletişim halindedir. Bu güçlü bağlarını devam ettiren göçmenler geride kalan ailelerine para havaleleri gönderirler. Üstelik para havalesi göndermekle kalmaz çok daha fazlasını da yaparak, edindikleri bilgi ve teknik donanımı da geride kalanlarla paylaşabilirler. Bu paylaşımı genellikle, kaynak ülkede vasıflı bir üretim olanağı doğduğunda gerçekleştirirler. Bu durum gerçekleştiğinde, beraberlerinde fikirler, bilgiler ve profesyonel bir yönetim anlayışı ve gelişmiş piyasalarla bağlar getirirler. Doğru politikalar uygulayan göç veren ülkeler daha hızlı büyüme, yaşam standartlarında daha hızlı bir iyileşme ve gelişme yakalayabileceklerdir.[13]

İşgücü piyasası havuzlarının yığılma ekonomilerinin bir kaynağı olması hakkında çok çeşitli yorumlar vardır. Firmaların elde ettiği kârlar, firmanın yaşadığı ekonomik sorunlar ve şoklar sonucunda dışarıya hareket edecektir, çünkü her kuruluş şoka hem üretim hem de istihdam seviyelerini ayarlayarak karşılık vermek durumundadır. Yapılacak bu ayarlamalar sonucunda kuruluşun istihdam miktarında meydana gelecek değişimler yerel ücretleri de etkileyecektir. Eğer kuruluş, sektördeki diğer kuruluşlarla benzer nitelikte işçiler çalıştırıyor ancak içe kapanık bir ekonomik politika benimsiyorsa şokun etkilerini daha fazla hissetmesi kaçınılmaz olacaktır. Eğer bir firma olumlu bir şoka karşılık olarak üretimi arttırmak istediğinde ücretler yüksek bir seviyede bulunuyorsa, buna karşılık olarak, olumsuz bir şokla karşılaştığında fiyat seviyesi düşükken üretim kısıtlamasına gitmek durumunda kalırsa, bu durum kuruluşun kendi istihdam seviyesini iyi ve kötü zamanlara uyarlama yeteneğini sınırlayacaktır. Sonuçta, istihdam ettiği işçilerin nitelikleri bakımından kendiyle benzer vasıflara sahip işçiler istihdam eden diğer kuruluşlara göre önemli değişiklikler yapmaya daha eğilimli firmaların, benzer vasıflarda işgücünü barındıran firmaların yoğun olarak bulunduğu ve üretim yaptığı yerlerde üretim yapması oldukça avantajlıdır.

Yukarıda ele alınan işgücü havuzu avantajlarına ek olarak, geniş bir işgücü piyasasının diğer bir avantajı da çalışanlar ve işverenler arasında daha iyi bir eşleşmenin yapılabilmesine olanak sağlamasıdır (unutmayalım ki, benzer bir

[13] The World Bank, **World Development Report 2009**, s.158-159

değerlendirme alıcılar ve tedarikçiler veya iş ortakları arasındaki eşleşme hakkında da yapılabilir). İşçiler, aynı çevre içerisinde eşit oranda dağıtılmış ayrı ayrı becerilere sahiptirler bu nedenle işverenlerin istediği niteliklerle işçilerin sahip oldukları arasındaki farkı azaltmak için maliyeti yüksek yeniden eğitimlere maruz kalmaları gerekir. Ekonomik olarak merkezi bir konumda olan daha büyük bir kentte firmalar tarafından daha yoğun talep edilecek beceri alanları söz konusu olacaktır. Bu özelliklere sahip merkezlerde toplanmak veya başka bir deyişle yığılma ekonomilerinin oluşumu, yanlış eşleşmelerden kaynaklanan yüksek maliyetleri azaltılmış veya ortadan kaldırmış olur.

Yığılma ekonomileri sonucunda oluşan iş ve işgücü havuzlarının avantajlarını bir örnekle açıklamaya çalışırsak; aynı anda kendine uyacak bütün iş ilanlarına başvurabilecek bir işçiyi göz önünde bulunduralım, ilk etapta işçi, mevcut iş ilanlarının tamamına başvuracaktır. Eğer bu başvurulardan hiçbiri başarılı olmazsa, işçi daha sonradan yalnızca yeni yayınlanan ilanlara başvurur. Benzer şekilde, yeni iş ilanı veren firmalar işçi stokunun tamamının başvurularını alır, fakat bu ilk başvuruların hiç biri uygun bir eşleştirmeyle sona ermezse, bu nedenle daha sonra yeniden bir iş ilanı veren firma yalnızca yeni işsiz kalmış kişilerin başvurularını almak durumunda kalacaktır. Bu durumda eşleşmelerin toplam sayısı, iş ilanı akışıyla işçi stoku arasındaki eşleşme toplamı ve işsiz durumda olan işçi akışı ile iş ilanı stoku toplamıdır. Bu doğal olarak artan gelir kademeleri sergileyen bir eşleme fonksiyonudur. Bu konudaki yaklaşım oldukça basittir şöyle ki; aynı anda araştırılacak birçok iş fırsatı olan bir piyasada iş arayanlardan hiçbirinin kendisi için herhangi bir iş bulamaması daha düşük bir ihtimaldir.

Sonuç olarak, daha iyi ve uygun bir eşleme şansının artması açısından ve daha kaliteli eşleşmelerin ortaya çıkması için ilginç etkileşimler söz konusu olmaktadır. Daha geniş piyasalardaki daha yüksek eşleşme ihtimalleri, firmaların ve işçilerin daha seçici olmasına izin vermekte ve bu da eşleşmelerin ortalama kalitesini artırmaktadır.[14]

[14] Puga, "The Magnitude," s.10-11-12

2.1.5.Yığılma Ekonomisi Türleri:

2.1.5.1.Kentleşme Ekonomileri:

Kent temelli bir ekonominin gelişmesi, tarımdaki düzenlemelere ve yiyecek arzına (ki bu işgücünün yeni kentsel alanlara gitmesine izin verir) bağlıdır. Bu yalnızca tarımın daha etkin olmasını değil, aynı zamanda da hem kırsal hem de kentsel nüfusun yiyecek ihtiyacını karşılama sorununun çözülmesini gerektirir. Bu beklentinin başarısızlığı, ortaya çıkan kentsel vurguyu, yiyecek ithalatına dayanan masraflı bir süreç haline getirecektir. Başarılı bir tarımsal düzenleme bile, ekonomik büyüme kaydedileceğini garanti edemez. Kentleşme, ekonomik kalkınma için gerekli ama elbette ki, tek başına yeterli bir koşul değildir. Bu, gelişmiş bir ekonominin ortaya çıkması için çok önemli olabilmekle beraber, genişlemeden yana olan bir süreci durdurabilecek çeşitli değişmezliklerin ortaya çıkmasına da neden olabilecektir. Kentleşme ekonomileri bir kentin sınırları dahilinde bulunan tüm endüstriler ve burada çalışan bütün firmaları kapsamaktadır.

Kent merkezleri, kârlı ve büyüyen belirli ekonomik faaliyetleri barındırmakta başarılı olduğu için, nüfusu kendine çekmekte ve kendi başına bir büyüme gerçekleştirmektedir. Kentleşme ve ekonomik kalkınma arasındaki bağlantının, pek de yeni bir fikir olduğu söylenemez. Kentsel ve endüstriyel alanlardaki nüfus artışı, ekonomik yayılmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Elbette ki, bir ekonomideki en güçlü elemanlar genellikle kent merkezlerinde veya yakınlarında yer alacaktır. Bu nedenle, daha sınırlı ve düşük düzeyde bir kalkınmanın, sözü edilen merkezlere daha uzak yerlerde görülmesi kaçınılmazdır.[15]

Kentsel yığılma ekonomilerinin varlığını açıklamak amacıyla üç farklı sınıf geliştiren geniş teorik bir edebiyat vardır. Bu ekonomiler dahilinde ortaya çıkacak olan daha geniş bir piyasa yerel altyapının ve kolaylıkların daha etkili kullanılmasına, çeşitli ara girdi tedarikçisi veya benzer nitelikte işçilerden oluşan bir işgücü havuzunun oluşmasına izin verecektir. İkincisi, daha geniş bir piyasa işverenlerle çalışanlar, alıcılarla tedarikçiler ve iş ortakları arasında daha iyi bir

[15] David L. McKee, **Urban Environments in Emerging Economies**, USA, Grenwood Publishing Group Incorparated, 1994, s.30-31

uyumun doğmasına yardımcı olacaktır. Bu da daha iyi ve daha uygun eşleşmelerin ortaya çıkmasına, daha yüksek kalitede eşleşmelerin gerçekleşmesi de bu ekonomiler açısından daha iyi bir iyileştirme şansı yakalamaya yardımcı olabilecektir. Sonuç olarak, daha geniş bir piyasa ayrıca, gelişime ve yeni teknolojiler ve iş pratiklerinin benimsenmesine teşvik ederek, öğrenmeyi kolaylaştırma imkânları sunacaktır.[16]

2.1.5.2. Yerelleşme Ekonomileri:

Nitelikli işgücü havuzu, uzman hizmetlerin bulunması ve bilgi yayılması gibi avantajlar, bir firma için dışsal ancak sanayi için ise içseldir ve bu yerelleşme toplam üretim ölçeğinin bir fonksiyonudur. Bu ekonomiler yerelleşme ekonomileri olarak adlandırılmaktadır.[17] Yerelleşme ekonomilerini, kentleşme ekonomilerinden ayıran en önemli fark, yerelleşme ekonomilerinin tek bir endüstri ölçeğinde ve o endüstriye dahil olan tüm firmaları kapsamına almasıdır.

Yerelleşme ekonomileri aynı sanayi ve yerde bulunan çok sayıdaki firmanın bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkar. Firmalar açısından mekânsal yakınlığın birçok faydası vardır; çünkü aynı sektördeki rakiplere hemen ulaşımı sağlamak, firmalara müşterilerle ve satıcılarla görüşüp anlaşarak piyasa bilgilerini takip etme imkânı verecektir. Bu tür ekonomilerde küme halindeki firmalar daha büyük ve daha güvenilir bir işgücüne sahip olma olanağına kavuşmaktadırlar.[18]

Bir yerleşim alanını firmalar veya sanayiler için çekici kılan ya da kılmayan belirleyici faktörler arasında, kaynakların durumu, iklim ve suyollarına giriş gibi doğal faktörlerle bağlantılı avantaj ve dezavantajlar da bulunmaktadır. Şirketler için benzer teşvikler, vergi seviyeleri, yapılar ve altyapı gibi konular da yerel ekonomi tarafından şekillendirilmektedir. Yerel işgücünün kalitesi de orta ya da uzun vadede eğitim ve öğretimin kalitesi ile doğrudan ilişkilidir.

Belirli bir bölgede coğrafi olarak yığılma, diğer yerlerden daha fazla anında görülebilen avantajlar sergilemese bile şirketler için bir ödül niteliği

---

[16] Puga, "The Magnitude," s.7
[17] Gavin A. Wood, John B. Parr, "Transaction Costs Agglomeration Economies and Industrial Location," **Growth and Change**, vol.36, no.1, Winter 2005, s.3
[18] The World Bank, **World Development Report 2009**, s.129

taşıyabilmektedir. Bir yandan şirketler arasındaki yerel etkileşim, diğer yandan da şirketlerle çalışanlar arasındaki yerel iletişim de bu durumun ortaya çıkmasının önemli nedenlerindendir. Bu, içten gelen ekonomik yığılmanın alan avantajları yeni ekonomik coğrafya için referans noktaları olma özelliği taşımaktadır. Bu çeşit yığılmanın avantajları aşağıda maddeler halinde tanımlanmıştır:

- ***Maddi dışsallıklar- piyasa boyutu etkileri:*** Bitmiş ve ara mal sanayilerinin bölgesel yığılmasının iki taraflı avantajı vardır; ilki, bitmiş mal üreticileri, belirli ara mallarına ve hizmetlere masrafsız bir şekilde ulaşabildikleri için bu avantajın onlara daha fazla kâr sağlamasıdır (maliyet etkisi). İkincisi, belirli ara mal tedarikçileri ve hizmet sağlayıcıları için müşterilere ulaşımın oldukça kolaylaşmasıdır çünkü zaten müşteriler o çevrede bulunmaktadırlar (talep etkisi). Bölgesel yığılma tedarikçiler ve tüketiciler için taşıma ve iletişim maliyetlerinde de azalmalara sebep olabilmektedir. Bu avantaj bölgesel piyasanın boyutuna paralel olarak artış gösterecektir.
- ***Teknolojik dışsallıklar:*** Eğer şirketler ve çalışanlar mekânsal olarak kümelenmişlerse (bir noktada toplanmış), organizasyonla ve üretimle ilgili süreçler hakkında bilgi ve tecrübe bir şirketten diğerine sızar. Öğrenme etkileri ve bilginin yayılması böylece şirketleri daha üretken ve aynı zamanda kârlı kılacaktır. Alt yapı gibi ortak mallar herkes tarafından kullanılabilir ve bu da bir yerde kümelenmenin avantajlarına ek bir durum olarak değerlendirilebilir.
- ***İş gücü piyasasında havuz:*** Şirketler için, bölgesel olarak kümelenmiş işgücü piyasalarının avantajlarından birisi de, tam olarak ustalaşmış çalışanları daha kolay bulabilme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Gerektiğinde bu çalışanları işe almak ve onları diğer bölgesel işgücü piyasalarından çekebilmek amacıyla yüksek ücretler teklif etmek zorunda kalmamak için bu şirketler uzmanlaşmış işgücünün yoğun olduğu yerlere kurulur. Çalışanlar ise, bu şirketlerin elemanı olmak için, şirketlerden kendi niteliklerine uyacak olanakları sağlamalarını isteyeceklerdir. Bu tür bölgesel işgücü havuzlarının bulunduğu merkezlerde ortalama işsizlik seviyesi daha düşüktür ve ortalama hizmet karşılığı alınan

ücret daha yüksektir. Çünkü işletmeler büyüyebilmek için daha nitelikli bir üretim ve yönetim ekibiyle birlikte çalışmak zorundadırlar.[19]

2.1.6.Yığılma Ekonomileri Göç İlişkisi:

Firmalar düzeyinde artan geri dönüşler ve taşıma maliyetinin düşürülmesi anlayışı, **Yeni Ekonomi Coğrafyası**[20] modelleri kapsamında ortaya çıkmıştır. Ticaret ve göç arasındaki tamamlayıcılar, yığılma ekonomileri olarak adlandırılan, olumlu dışsallıkların varlığı sonucu, bireylerin (tüketiciler, işçiler) ve firmaların konumlanma kararları ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Özellikle, işgücü göçü, artan geri dönüşler ve üretimin maliyeti arasındaki etkileşim firmalar ve işçilerin bir araya toplanması eğilimini yaratmıştır. Geniş bir bölgede yığılma, ölçek ekonomileri tarafından yönlendirilmektedir. Aynı zamanda, merkezin dışında kalan yerlerdeki sabit tarımsal nüfus, çekirdekteki tam yığılmaya karşı çalışan bir merkez kaç kuvveti olma özelliği taşımaktadır.

Ticaret ve göç arasındaki tamamlayıcılık, kümülatif nedensellik süreci sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle, bir bölgedeki firma sayısında, ticari maliyetlerdeki düşüşten kaynaklanan bir artış olması, bu bölgeyi bireyler için daha cazibeli bir yer haline getirir (örneğin, daha yüksek ücretler ve iş olanaklarının çeşitliliğindeki artış) ve yukarıda bahsedilen kümülatif nedensellik sürecini oluşturur. Böylelikle, eksik rekabet koşulları altında ticari liberalleşme, bireyler ve firmaların yerleşim yeri seçimlerini etkileyecek ve ortaya bir çekirdek bölge yapısı çıkarabilecektir.[21]

---

[19] Frank Björn, Michael Pflüger, "Agglomeration and Regional Labour Markets," **German Institute for Economic Research**, vol.69, no.19, April 2002, s.237-238

[20] Yeni Ekonomik Coğrafya Modelleri, çeşitli nedenlerle oluşan bölgesel ekonomik alanları açıklamak ve analiz etmek için ortaya çıkmıştır. Yeni ekonomik coğrafyayı tanımlamak, geniş bir ekonomik çeşitlilik sunan ekonomik yığılma (ya da konsantrasyon) nedeniyle sorunlu bir durum olma özelliği taşımaktadır. Yığılma veya ekonomik faaliyetlerin kümelenmesi çeşitli coğrafi düzeylerde ve farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu tür yığılmalar örneğin; küçük işyerleri ve restoranların bir mahallede kümelenmesi sonucu ortaya çıkabileceği gibi, büyüklükleri farklı kentlerde ve farklı şekillerde de ortaya çıkabilir. Örneğin; New York ile Little Rock arasında büyüklükleri değişen ve bölgelerarası eşitsizliklerin fazla olduğu çeşitli endüstri merkezleri ortaya çıkmıştır. Bkz.: Masahisa Fujita, Paul Krugman, "The New Economic Geography: Past, Present and the Future," **Regional Science**, vol.83, s.140, 2004

[21] Stephen Drinkwater, v.d., "The Economic Impact of Migration: A Survey," **Hamburg Institute of International Economics**, Flowenla Discussion Paper 8, November 2003, s.15

Yığılma sürecini anlamak, göçü, yani insanların daha büyük şehirlere taşınmasının altında yatan nedenleri anlamayı gerektirir. Göçle ilgili olarak yapılan analizler, insanların kendilerine benzer insanların olduğu ve dahası aynı tür ve miktardaki yerel kamu mallarını tercih eden insanları barındıran bölgelere taşınacağı sonucuna varmaktadır. Bu etki bir şehrin boyutunu şekillendirebilecek düzeydedir.

Politikacılar da göçe neden olan etkenler arasında sayılabilir. Bu durumu şöyle özetlemek mümkündür; bazı politikacıların söylemleri seçmen kitlelerinin belirli merkezlere taşınmasına ve o merkezlerde toplanmasına neden olabilmektedir. Bununla ilgili olarak yapılan bir çalışmaya göre, Amerika'nın Boston şehrinde, Mayor Curley adında bir siyasetçi, kendi fakir İrlandalı seçmenlerine birçok vaatte bulunarak onları Boston'a göç etmeğe yönlendirmek için kışkırtıcı söylemler kullanmış böylelikle orada menfaatine uygun bir seçmen kitlesi yaratmağa çalışmıştır. Bu amacına ulaşan Curley seçimleri kazanmış fakat bunun Boston şehrine herhangi bir katkısı olmamıştır. Ama sonuç olarak politika, bir bölgede toplanmayı ve orada yığılmayı bu yönüyle teşvik edebilmektedir.

Yukarıda tartışılan çalışmalar tercihlerin heterojen olduğunu varsaymaktadır, örneğin, zengin insanlar diğer zengin insanların oturduğu yerleri tercih edecektir. Göç ve yığılma ise tercihler homojen olduğunda ancak bilgiler homojen olmadığında ortaya çıkabilen durumlardır. Yüksek gelirli insanların yaşadığı ve konut değerlerinin yüksek olduğu süper star şehirlerin var olmasının nedeni, farklı şehirlerde yaşayan ve kendilerine biçilmiş değerler açısından çeşitlilik gösteren insanların buralarda yaşaması veya yaşamak istemesidir. Toprağın sınırlı olduğu şehirlerde zenginler ev almak için yoksullardan daha fazla fiyat teklif ederler ve bu da yüksek gelirli ailelerin, yüksek fiyatlı daha gözde merkezlerde toplanmasına neden olur.

Bu sermaye yığılması vasıflı işgücünün de bu bölgelere göç etmesine neden olur ve bu durumda, eğitimli işçilerin varlığı diğer işçilerin de ücretlerinde artışlara neden olacaktır. 1980 yılında ABD'de deki şehirlerde işçilerin ortalama eğitim seviyeleri ve ücretlerini gözlemlemek için yapılan bir araştırmaya göre, eğitim seviyesindeki yıllık %1'lik bir artışın ücretlerde %3'ten %5'e kadar bir atışa neden olduğu; ayrıca kentlerdeki daha fazla beşeri sermayeyle birlikte konut fiyatlarının da

daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine yapılan başka bir araştırmaya göre de üniversite (kolej) mezunlarının arzında %1'lik bir artışın, liseden ayrılmış olanların maşlarını %1,9 oranında, lise mezunlarının maaşını %1,6 oranında ve üniversite mezunlarının maaşını ise % 0,4 oranında artırdığı sonucuna varmıştır.[22]

2.2.Türkiye'de Kırsal Göç:

2.2.1.Türkiye'de Kırsal Göç Hareketleri:

Bugün ülkemizin en önemli sorunlarından biri 1960'lı yıllardan günümüze çeşitli nedenlerle kırsal alanlardan koparak şehir merkezlerine yönelen insanların gerçekleştirdiği göç hareketidir. Kırsal göç olarak tanımlanabilecek olan bu yer değiştirme hareketi çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bunun temel nedenlerini açıklayacak olursak; öncelikle günümüzde bile sürmekte olan ve geçmişte kendini çok daha fazla hissettirmiş olan kırsal ağa, bey ve yerel eşraf üçlüsünün toprakları bir şekilde ele geçirmesidir. Bunun sonucunda tekelci bir talep potansiyeli oluşmuştur. Bununla beraber, tarımsal alanda meydana gelen teknolojik gelişmeler toprak işlemede insana olan ihtiyacı azaltmış ve böylece insan gücüne olan talepte bir azalma söz konusu olmuştur. Bütün bunların sonucunda da kırsal alanda atıl duruma düşen insanlar şehirlere göç etmek zorunda kalmışlardır.

Türkiye'de tarımsal teknolojinin gelişimi ve insana duyulan ihtiyacın azalmasının miladı olarak 1948 yılında uygulamaya konulan Marshall Plânı gösterilebilir. Bunun nedeni, bu plân kapsamında ülkemize çok sayıda traktör girmiş olması (240 bin adet) ve böylece makineli tarıma geçilmiş olmasıdır.[23] Bununla birlikte, kapitalizmin gelişimi toplumsal sınıfların yapısında da önemli değişimler meydana getirmiştir. Türkiye'de sermaye yoğunlaşması ve tekelci şirketlerin kurulması büyük burjuvazinin oluşması sonucunu doğurmuştur. Türk ekonomi sisteminin dünya kapitalizmine girmesi ile birlikte bu ticari, sanayi ve finans burjuvazisinin büyük bir bölümü çok uluslu kuruluşların iş ortağı durumuna

---

[22] Amihai Glazer, Hiroki Kondo, "Migration in Search of Good Government," **Regional Science and Urban Economics**, vol.37, 2007, s.705-706

[23] Orhan Türkdoğan, **Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı**, 2. Baskı, İstanbul, Çamlıca yayınları, Ekim 2004, s.425

gelmiştir. Türkiye'de böylece batılılaşmış tekelci bir burjuvazinin ortaya çıkışı gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak, kapitalizmin gelişim süreci boyunca tarımla uğraşan nüfus azalmış ve kırsal bölgelerin dönüşümü ile birlikte topraksızlaşan köylüler köysüzleşerek, şehirlerdeki üretim alanlarına işgücü sağlayan kaynaklar halini almışlardır. Bu da beraberinde göçün ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.[24]

Türkiye, son elli yılda önemli miktarda göçe tanıklık eden bir ülke olma özelliği taşımaktadır. Bazı araştırmacılar, 1950'lerden beri, kitle iletişimi ve taşımacılığında gerçekleşen gelişmelerin Türkiye'deki iç göçmenler için kentsel ortamları daha çekici hale getirdiğini ifade etmektedirler. TÜİK'ten (Türkiye İstatistik Kurumu) alınan verilere göre 1990 yılında kentsel alanlarda yaşayanların oranı % 59 iken, bu oran 2000'li yılların başlarında % 65'e ve 2007'de ise %72'ye kadar çıkmıştır. Dahası, gecekondu bölgelerinde yaşayan nüfus 1955 yılında %5 iken 2002 yılında %27'ye çıkmıştır. Bu tür bölge içi, kırsal-kentsel bir hareket, yeni oluşan topluklardaki eğitimi etkilediği kadar geride kalan toplumun eğitiminde de etkili olmuştur.[25]

Yukarıda da açıkladığımız gibi, Türkiye'de 1950'lerde artan gelişme ve sanayileşme hareketleriyle hız kazanan sosyal ve ekonomik dönüşüm, kaçınılmaz olarak iç göçe neden olmuştur. Türkiye iç göçü en yoğun anlamda 1950-1985 yılları arasındaki dönemde yaşamıştır. 1945-1950 yılları arasında köyden kente olan net göç 214 bin bireyle sınırlı iken sonraki beş yıllık dönem içerisinde bu sayı 904 bine çıkmıştır. Sonraki on yıllık dönemde, köyden kente göç hemen hemen aynı seviyede kalmıştır. Ancak buna rağmen, 1965 yılından sonra, göç yeniden hız kazanmış ve artmaya başlamıştır. Örneğin, şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı 1975 yılında % 41,8 iken bu oran 1985'de %53'e ve 2000 yılında ise %64,9'a kadar ulaşmıştır. Bu nüfus hareketlerine kırsal göçün katkısı %50'nin üstünde bir oranda gerçekleşmiştir.

Türkiye'de 1950'lerden 1990'lara kadar olan köyden kente göç büyük ölçüde zayıf ekonomik koşullarla açıklanabilirken, 1990'ların başından itibaren gerçekleşen

---

[24] Yıldız Sertel, **Türkiye'de Dışa Dönük Ekonomi ve Çöküş**, çeviren: Ayşen Gür, İstanbul, Alan Yayıncılık, Güncel Sorunlar Dizisi:16, 1988, s.84-85

[25] Hanife Akar, "Challenges for School in Communities With İnternal Migration Flows: Evidence From Turkey," **International Journal of Educational Development**, 2009, s.1

göçler esas olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu da ki güvenlik ve zorunlu göç gibi faktörleri de kapsayan bir artan istikrarsızlık durumundan kaynaklanmıştır. Bu artan istikrarsızlık ortamıyla, köylerdeki nüfus öncelikle kendi bölgelerinde bulunan yakın şehir merkezlerine göç etmeye başlamış ve daha sonra da batıdaki Adana, İçel, İstanbul, İzmir ve Bursa gibi daha büyük şehirlere yönelmiştir.

Türkiye aynı zamanda azımsanmayacak ölçüde bir dış göç tecrübesi de yaşamıştır ama yine de, iller arası göçün oranı ile karşılaştırıldığında, uluslararası göçün oranı oldukça küçüktür. Türkiye İş Kurumu istatistiklerine göre, 1975 ve 2000 yılları arasında beş yıllık aralıklarla gerçekleşen iller arası göç ortalaması 3 milyon kişinin üzerinde olmuştur. Öte yandan, 1975- 2000 yılları arasındaki beş yıllık aralıklarda diğer ülkelere göç eden kişilerin ortalaması yaklaşık 200 bin kişi dolayındaydı. Diğer bir değişle, 1975 ve 2000 yıları arasında, her uluslararası göçmene karşılık 15 iller arası göçmen bulunmaktaydı.[26]

Bu uluslararası göçün nedenlerinden birisi de Türkiye'nin 1920'li yıllardan beri bir modernleşme çabası içerisine girmiş olmasıdır. Türkiye 1960'lı yıllarda, ihtiyaç fazlası işgücünün yurt dışına ihraç edilmesini teşvik etmiştir. Bunu ülkenin az gelişmiş bölümlerinden yurt dışına gönderilen işçilerin getireceği para havalelerinden faydalanmak ve aynı zamanda geri dönüş yapan işçilerin modernleşme için gerekli olan becerilerini kendi ülkeleri için kullanmalarını sağlamak amacıyla hayata geçirmiştir. Emek gücü ihraç eden ülkeler arasında Türkiye, işe alım, para havaleleri ve geri dönüş umutlarının yüksek olması açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu parasal ve niteliksel geri dönüşlerin ülkenin dönüşümüne önemli katkılar sunması beklenmekteydi. Bu gerçekleşmemiş umutlar, göçün Türkiye'deki gerçek etkilerinin yarattığı geniş çaplı hayal kırıklığını anlatmaya yardımcı olması bakımından önem arz etmektedir.[27]

Aşağıda bulunan tablo 5'te 1975-2000 yılları arasında Türkiye'de illerin aldığı ve verdiği göç ile bu illerin net göç hızları verilmektedir. Bu tablodaki

---

[26] Murat G. Kırdar, D. Şirin Saracoğlu, "Migration and Regional Convergence: An Empirical Investigation for Turkey," **Regional Science**, vol.87, no.4, November 2008, s.548-549

[27] Philip Martin, Elizabeth Midgley, Michael Tietelbaum, "Migration and Development, Focus on Turkey," **International Migration Review**, vol.35, no.2, Summer 2001, s.596

verilerden faydalanarak, Türkiye'de 1975-2000 yılları arasında, her bir dönem için net göç hızı sürekli olarak pozitif (+) yani aldığı göç verdiği göçten fazla çıkan toplam on iki il bulunduğunu söylememiz mümkün olmaktadır. Bu iller; Tekirdağ, Muğla, Antalya, İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara, Aydın, Eskişehir, İçel, Manisa ve Kocaeli'dir. Göç alan bu iller sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından diğer illere göre daha ileri durumdadırlar.

Tablo 5. İllerin 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı, (1975-2000)

İl	1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000	
	Net Göç	Net Göç Hızı	Net Göç	Net Göç Hızı	Net Göç	Net Göç Hızı	Net Göç	Net Göç Hızı
Tekirdağ	4 849	16.5	3 438	10.03	17 907	46.7	51 335	96.8
Muğla	1 659	4.3	3 058	7.0	17 907	32.9	42 921	70.2
Antalya	17 142	26.5	25 339	32.8	82 737	89.7	90 457	64.3
Bilecik	-394	-3.0	1 095	7.9	3 009	19.6	10 105	57.9
İstanbul	288 653	73.4	297 598	60.5	656 677	107.6	407 448	46.1
Bursa	58 720	61.0	47 434	41.1	83 641	61.6	85 325	45.1
İzmir	119 896	73.7	82 173	41.9	146 208	63.8	120 375	39.9
Isparta	-2 792	-9.3	-5 148	-15.4	- 6495	-17.0	13 869	30.7
Çanakkale	-1 408	-4.0	-1 834	-4.9	-2 042	-5.2	11 491	27.4
Ankara	49 499	20.6	36 631	13.0	69 511	24.9	90 884	25.6
Aydın	9 382	16.7	9 365	14.7	19 077	27.1	21 553	25.5
Şırnak[1]	-	-	-	-	- 5 165	-24.7	5 950	21.8
Denizli	-3 040	- 5.7	2 095	3.5	10 570	15.4	15 205	19.9
Kırklareli	-3 170	-13.4	-2 252	-8.9	-5 510	-20.7	5 270	18.0
Eskişehir	7 759	16.4	8 506	16.0	6 510	11.3	9 582	14.8
İçel	40 273	57.5	49 593	56.5	74 717	68.3	18 429	12.4
Düzce[1]	-	-	-	-	-	-	2 243	8.0
Balıkesir	-6 020	-7.8	3 260	3.9	4 848	5.4	4 804	4.9
Yalova[1]	-	-	-	-	-	-	514	3.5
Manisa	8 980	11.1	6 499	7.1	20 946	20.6	3 687	3.2
Gaziantep	-1 256	-1.8	-4 256	-5.2	-481	-0.5	3 499	3.1
Konya	-10 152	-7.5	-10 623	-6.8	-27 184	-17.2	2 787	1.4
Kocaeli	53 640	112.9	41 287	67.0	83 262	108.2	211	0.2
Kütahya	383	0.9	37	0.1	-4 609	-8.7	-1 064	-1.8
Niğde	-7 311	-16.6	-11 167	-22.6	-15 857	-55.7	-699	-2.2
Kayseri	10 698	16.3	-5 145	-6.9	-16 005	-18.9	-3 307	-3.5
Erzincan	-9 369	-38.4	-11 583	-45.4	-25 574	-93.3	-1 325	-4.7
Uşak	-1 108	-5.0	-2 909	-11.8	570	2.1	-2 058	-6.9
Nevşehir	-3 412	-15.5	- 1399	-5.8	-10 708	-41.0	-1 954	-7.1
Iğdır[1]	-	-	-	-	-	-	-1 361	-9.3
Trabzon	-17 143	-26.2	-25 496	-35.6	-51 495	-67.9	-9 977	-11.1
Giresun	-17 523	-40.6	-19 955	-43.4	-34 828	-73.9	-5 849	-12.1
Hâkkâri	-2 064	-16.5	-1 052	-7.6	-4 472	-32.9	-2 346	-12.5
Karaman[1]	-	-	-	-	934	4.7	-2 771	-12.6
Aksaray[1]	-	-	-	-	-2 391	-8.2	-4 769	-13.4
Edirne	-2 783	-9.0	-5 515	-16.5	-7 493	-21.2	-5 106	-14.0
Çankırı	-13 828	-59.2	-9 135	-38.1	-15 503	-61.0	-4 471	-18.3

Tablo 5. İllerin 1995-2000 Dönemi Net Göç Hızına Göre Sıralanışı, (1975-2000) (Devam)

İl	1975-1980		1980-1985		1985-1990		1995-2000	
	Net Göç	Net Göç Hızı	Net Göç	Net Göç Hızı	Net Göç	Net Göç Hızı	Net Göç	Net Göç Hızı
Bitlis	-17 653	-81.9	-9 204	-37.0	-20 509	-71.9	-7 104	-21.2
Malatya	-23 183	-43.2	-12 944	-22.0	-35 207	-54.2	-16 823	-21.5
Rize	-8 624	-26.1	-11 257	-32.6	-28 726	-84.0	-7 473	-21.9
Afyon	-13 379	-25.4	-15 855	-26.5	-25 779	-37.7	-16 616	-22.5
Burdur	-1 580	-7.5	-4 045	-17.8	-8 825	-36.8	-5 374	-22.7
Sakarya	4 315	9.1	7 082	13.2	6 353	10.5	-15 898	-23.1
Gümüşhane	-21 762	-86.2	-14 075	-54.1	-22 305	-135.3	-4 003	-23.5
Elazığ	-17 366	-44.2	-13 683	-31.6	-21 164	-46.1	-12 363	-23.8
Adana	819	0.7	23 829	16.4	26 934	15.8	-40 497	-24.0
Osmaniye[1]	-	-	-	-	-	-	-10 385	-24.7
Amasya	-7 368	-24.5	-10 463	-32.5	-19 916	-59.7	-9 099	-26.8
Kahramanmaraş	-8 206	-13.0	-10 500	-14.2	-33 949	-41.6	-25 530	-28.3
Kırıkkale[1]	-	-	-	-	-8 813	-27.7	-11 626	-32.7
Kastamonu	-10 717	-26.5	-11 094	-26.9	-26 777	-66.1	-11 689	-32.8
Hatay	14 046	20.0	4 869	5.7	-4 002	-4.1	-38 241	-33.9
Tunceli	-13 318	-93.7	-17 797	-123.9	-20 332	-153.8	-3 123	-36.7
Kilis[1]	-	-	-	-	-	-	-4 042	-38.9
Şanlıurfa	-35 253	-60.1	-14 509	-20.9	-26 800	-30.0	-49 312	-38.9
Diyarbakır	-15 795	-24.2	-12 550	-16.1	-32 212	-34.8	-48 064	-40.0
Karabük[1]	-	-	-	-	-	-	-8 640	-40.7
Bolu	-505	-1.2	-4 902	-10.9	-4 149	-8.6	-10 254	-40.8
Yozgat	-21 905	-49.2	-14 279	-29.3	-34 502	-64.3	-26 275	-41.9
Van	-7 627	-19.7	-11 994	-26.3	-20 780	-37.9	-32 353	-43.6
Ordu	-20 668	-32.3	-24 230	-34.5	-42 910	-54.6	-36 958	-44.7
Kırşehir	-8 330	-39.3	-6 080	-26.4	-19 647	-80.4	-10 748	-45.1
Batman[1]	-	-	-	-	3925	13.9	-18 032	-45.2
Samsun	-11 144	-12.6	-13 709	-13.8	-31 222	-29.1	-51 644	-45.5
Tokat	-16 772	-30.0	-16 782	-27.3	-45 746	-67.5	-37 172	-48.4
Bingöl	-10 678	-54.6	-9 286	-44.1	-19 888	-87.7	-11 407	-50.1
Sivas	-50 302	-75.4	-37 687	-54.6	-76 451	-105.8	-35 627	-51.0
Erzurum	-46 093	-66.3	-48 745	-64.8	-88 298	-113.2	-46 491	-54.8
Ağrı	-24 986	-80.5	-19 005	-53.5	-37 312	-95.4	-26 213	-56.4
Çorum	-23 753	-46.3	-17 712	-32.6	-33 897	-58.5	-33 022	-58.4
Bayburt[1]	-	-	-	-	-13 808	-133.2	-5 360	-59.5
Muş	-16 937	-66.4	-14 346	-49.4	-33 829	-100.5	-24 069	-59.8
Kars	-70 872	-113.1	-50 426	-77.9	-105 025	-163.5	-18 331	-61.1
Artvin	-12 687	-61.2	-10 855	-51.1	-20 372	-98.6	-11 560	-63.6
Mardin	-28 919	-59.8	-17 495	-31.2	-34 750	-70.2	-42 082	-67.6
Adıyaman	-11 371	-34.7	-13 614	-35.4	-17 372	-37.5	-40 745	-70.2
Zonguldak	8 679	10.8	-18 551	-20.0	-29 368	-29.4	44 009	-73.8
Siirt	-10 922	-29.5	-18 232	-41.7	-31 311	-140.7	-17 062	-75.1
Sinop	-7 944	-32.6	-9 777	-38.4	-22 569	-88.7	-16 387	-75.7
Bartın[1]	-	-	-	-	-	-	-15 658	-86.8
Ardahan	-	-	-	-	-	-	-13 526	-106.7

Kaynak: TÜİK (2005)

"1980'li yıllar öncesi Türkiye genelinde göçlerle ilgili iki yönlü bir süreçle karşılaşmaktayız. Bir yandan topraksızlık, geçim darlığı, nüfus artışı ve bölgenin karakteristiğine göre, kan davası, ağa zulmü, kentlere olan istek, empati, beklenti gibi çeşitli nedenlerle kırsal alanlardan kentlere ve metropol merkezlere yönelen iç göçlerle; öte yandan

sanayileşme ve kentleşme gibi önemli iki sosyo-ekonomik gelişme sonucu, erozyona uğrayan kırsal alanların boşalması ve yeni kent merkezlerinin doğmasına tanık olmaktayız. Nitekim ülkemizde kırsal nüfusun toplam nüfusa oranının, kentleşme nedeniyle gittikçe azalmakta olduğunu, DPT'nin (Devlet Plânlama Teşkilatı) yurt çapında yapmış olduğu bir araştırmada gözlemlemekteyiz. Bu araştırmaya göre, 1955 yılında (%71,2) olan bu oran, 1960'da (%68,1) ve 1965 yılında ise (%62,3) olmuştur. Bütün Türkiye için yıllık ortalama artış hızı (%26) iken kentlerde (%4,2), kırsal alanlarda ise (%1,9)'dur."[28]

1980'lerden sonra, Türkiye daha geniş kapsamlı bir ekonomik yeniden yapılandırma sürecine entegre olmuştur. Bu süreç, dünyanın diğer yerlerindeki gibi, Türkiye'nin birçok şehrinde sosyal kutuplaşmayla sonuçlanmıştır. Türkiye aynı esnada, 1970'lerdeki ekonomik krizin olumsuz etkilerinden kurtulmak için, 1980'lerde yapısal ayarlama programlarını da benimsemiştir. Bu tür programların uygulanması, orta ve düşük gelirli aileler üzerinde birçok olumsuz etki yaratmış ve ihracat temelli, liberalleşmeye bağımlı bir kalkınma modeli benimsendiği için, sömürücü bir ihracat desteği enflasyonun kaynağı olmuştur. Bu dönemde dış borç oranları ve fiyat kontrolleri serbestleştirildi ve bazı alanlardaki sübvansiyonlar da kesildi. Bu arada ülke, küreselleşen ekonominin baskı altında bulunmaktaydı ve bütün bu etkiler nedeniyle Türkiye 1990'ların sonunda bir ekonomik kriz yaşamak durumunda kalmıştır. Bu kriz neticesinde para piyasalarının gelişmesiyle birlikte üretim kapasitesinde düşüşler ortaya çıkmış, kentsel yerler ve sermaye piyasası ekonomik yatırımların yeni aracı olmuştur.[29]

Türkiye nüfusu 1960 yılından bu yana önemli miktarda artarak iki katına çıkmıştır. Nüfus artışı istihdam artışından daha fazla olduğu için, özellikle kırsal alanlarda yaşayan, kırsal bölge insanının kentsel alanlara göçü oldukça yüksek orandadır. Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında kurulduğunda, nüfusun büyük çoğunluğu (%83) kırsal alanlarda yaşamaktaydı. Kentsel bölgelerde, ülkenin kalkınmasından sorumlu olacak, nitelikli insan gücü eksiği bulunuyordu. Özellikle, büyük şehir İstanbul, sanayi, ticaret, yüksek eğitim, hastaneler ve diğer kurumlar için uygun olan tek şehirdi. Bu nedenle, başarılı Türk yöneticileri kentselleşmeyi,

---

[28] Türkdoğan, **Türk Toplum Yapısı**, s.429

[29] İpek Özbek Sönmez, "Concentrated Urban Poverty: The Case of İzmir Inner Area Turkey," **European Planning Studies**, vol.15, no.3, April 2007, s.326

modernleşmeyi ve kalkınmayı yeni bölgelere yaymaya ve Ankara, Bursa, İzmir ve Adana gibi şehirlere genişletmeye karar vermiş ve bunu gerçekleştirmişlerdir.

Sonuç olarak, 1950'li yıllar sonrası Türk toplumunun yapısında, önemli değişiklikler görülmüştür. Yüzyıllardır bu topraklara bağlı yaşamış Anadolu köylüleri kitleler halinde kentsel merkezlere göç etmeğe başlamıştır. Sonuç hem kırsal hem de kentsel ekonomilerin dönüşümünün yanı sıra, hem köylülerin yaşam tarzını ve hem de Türk toplumunun yapısını, yani sosyal yapıları değiştiren hızlı bir dönüşüm olmuştur. Türkiye nüfusunun büyük bir bölümü artık toprakta çalışmamaktadır. Ankara, 1923 yılında başkent olduğunda burada 25 bin kişi yaşamaktaydı. 1990 yılında ise 2 milyon 500 bin kişiden daha fazla kişiyi barındıran ve aynı zamanda Türkiye'nin ikinci en büyük sanayi, ticaret, eğitim ve kültür merkezi olmuştur.[30]

Tablo 6. 1975-2000 Yılları Arasında Yerleşim Yerlerine Göre Göç Eden Nüfus

Yerleşim Yeri		1975-1980	1980-1985	1985-1990	1995-2000
Toplam		3 584 421	3 819 910	5 402 690	6 692 263
	%	100	100	100	100
İl ve İlçe Merkezinden		1 752 817	2 146 110	3 359 357	3 867 979
İl ve İlçe Merkezine	%	48.90	56.18	62.18	57.80
Belde ve Köyden		610 067	860 438	969 871	1 168 285
İl ve İlçe Merkezine	%	17.02	22.53	17.95	17.46
İl ve İlçe Merkezinden		692 828	490 653	680 527	1 342 518
Belde ve Köye	%	19.33	12.84	12.60	20.06
Belde ve Köyden		528 709	322 709	392 935	313 481
Belde ve Köye	%	14.75	8.45	7.27	4.68

Kaynak: TÜİK (2005)

Yukarıda, tablo 6'da 1975-2000 yılları arasında Türkiye'de yerleşim yerlerine göre göç eden nüfusa ilişkin rakamlar yer almaktadır. Buna rakamlara göre 1975-1980 yılları arasında göç eden toplam 3.584.421 kişinin 1.752.817'si yani %48,9'u il ve ilçe merkezinden, il ve ilçe merkezine, 610.067'si yani %17,02'si belde ve köyden il ve ilçe merkezine, 692.828'i yani %19,33'ü il ve ilçe merkezinden belde ve köye, 528.709'u yani %14,75'i belde ve köyden belde ve köye göç etmiştir. Bu dönemde yaşanan göçün %65,92'si il ve ilçe merkezlerine doğru olmuştur. Yine aynı dönemde yaşanan göçün %34,08'i ise belde ve köylere doğru bir hareketlilik

[30] Halil İ. Taş, Dale R. Lightfoot, "Gecekondu Settlement in Turkey: Rural Urban Migration in the Developing European Periphery," **Journal of Geography**, vol.104, s.264-265

göstermiştir. 1975-1980 Yılları arasında yaşanan yer değiştirmeler açısında değerlendirdiğimizde, karşımıza çıkan önemli bir husus dikkat çekmektedir. Bu husus, belde ve köyden, il ve ilçe merkezlerine göç eden nüfusun toplam nüfusa oranı%17,02 iken, il ve ilçe merkezinden, belde ve köye göç eden nüfusun toplam nüfusa oranının %19,33 olmasıdır.

1980-1985 Yılları arasında Türkiye'de, göç hareketine katılan 3.819.910 kişinin 2.146.110'u yani %56,18'i il ve ilçe merkezinden yine il ve ilçe merkezine, 860.438'i yani %22,53'ü belde ve köyden, il ve ilçe merkezine, 490.653'ü yani %12,84'ü il ve ilçe merkezinden, belde ve köye, 322.709'u yani %8,45'i ise belde ve köyden yine belde ve köye göç etmiştir. 1980-1985 Döneminde meydana gelen göçün %78,71'i il ve ilçe merkezlerine doğru, %21,9'u ise belde ve köylere doğru olmuştur. Bu dönemde il ve ilçelere doğru yaşanan göç bir önceki yani 1975-1980 dönemine göre %12,79 artış göstermiştir.

1985-1990 Yılları arasında göç edenlerin sayısına ve oranına baktığımızda ise ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır; toplam 5.402.690 kişiden 3.359.357'si yani %62,18'i il ve ilçe merkezinden il ve ilçe merkezine, 969.871'i yani %17,95'i belde ve köyden il ve ilçe merkezine, 680.527'si yani %12,6'sı il ve ilçe merkezinden belde ve köye, 392.935'i yani %7,27'si ise belde ve köyden belde ve köye göç hareketi gerçekleşmiştir. Bu dönemde, gerçekleşen göçlerin %80,13'ü il ve ilçe merkezlerine doğru olmuştur. 1985-1990 Dönemi ele alındığında, il ve ilçe merkezlerine doğru gerçekleşen göç, hem 1975-1980 ve hem de 1980-1985 dönemlerine göre artış göstermiştir.

Tablo 6'da yukarıdaki yılları takip eden bir başka dönem ise 1995-2000 yılları arasını kapsayan dönemdir. Bu dönemde gerçekleşen göç hareketine katılan kişi sayısı 6.692.263'tür. Göç eden bu insanların 3.867.979'u yani %57,8'i il ve ilçe merkezlerinden il ve ilçe merkezlerine, 1.168.285'i yani %17,46'sı belde ve köyden il ve ilçe merkezlerine, 313.481'i yani %4,68'i ise belde ve köyden belde ve köye göç etmiştir. 1995-2000 Döneminde göç edenlerin %75,26'sı il ve ilçe merkezlerine, %24,74'ü ise belde ve köylere göç etmiştir. 1975-1980 dönemi dikkate alındığında 1995-2000 döneminde il ve ilçe merkezlerine doğru olan göçte bir artış gerçekleşmiş

fakat 1980-1985 ve 1985-1990 dönemleri dikkate alındığında, 1995-2000 döneminde, bu il ve ilçe merkezlerine doğru olan göçte bu dönemlere göre bir azalma söz konusu olmuştur. Bir başka dikkate değer hususta, 1995-2000 Yılları arsında belde ve köyden il ve ilçe merkezine göç eden nüfus oranı %17,46'ı iken, il ve ilçe merkezinden belde ve köye göç eden nüfus oranı %20,06'dır. Bu durum bize 1975-1980 döneminde olduğu gibi, 1995-2000 yılları arasında da Türkiye'de bir tersine göç hareketi yaşandığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Aşağıdaki tablolarda, 1985-1990, 1995-2000 yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre aldığı ve verdiği göç rakamları yer almaktadır. Bu tablolarda yer alan rakamlardan, her iki dönem için, göç etmiş insanların bu göç hareketini hangi yerleşim birimine doğru yaptıklarını incelememiz mümkün olmaktadır. Bu da bize göçün yönünün daha çok kırsal bölgelerden, şehirlere doğru mu yoksa tam tersi, şehirlerden kırsal bölgelere doğru mu olduğu konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Tablo 7'de, 1985-1990 yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre aldığı göç rakamları verilmiştir. Buna göre, Türkiye'de bu dönemde diğer şehirlerden en fazla göç alan ilk on il sırasıyla; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, İçel, Antalya, Kocaeli, Konya ve Kayseri'dir. Bu on ilden en fazla şehirlerarası göçü 793.310 kişiyle İstanbul almıştır. Bu on ilin almış olduğu toplam göçün 1/3'ünden fazlası İstanbul'a doğru olmuştur. En az göçü ise 54.634 kişi ile Kayseri ili almıştır. Aynı dönemde köyden göç edenlerin en fazla rağbet ettiği on il ise şunlardır; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Konya, İçel, Antalya, Kocaeli, Manisa. Köyden göç edenlerin en fazla yöneldiği il 159.857 kişi ile şehirden göç edenlerde olduğu gibi İstanbul ilidir. İstanbul'u 61.087 kişi ile Ankara izlemektedir.

Bu tabloda dikkat çeken diğer bir husus ise şehirden köye doğru olan göçün, köyden şehre olan göçten daha fazla olan illerin varlığıdır. Bu illerde kırsal bölgelere hareketin daha fazla olduğu, yani bir tersine göç olayının yaşandığı söylenebilir. Tersine göç olayının yaşandığı bu iller; Antalya, Balıkesir, Çanakkale, Çankırı, Erzincan, Gümüşhane, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kocaeli, Muğla, Nevşehir,

Niğde ve Ordu illeridir. Köyden, köye en fazla göç alan ilk on il ise; İstanbul, Kocaeli, İzmir, Manisa, Aydın, İçel, Antalya, Adana, Bursa ve Sakarya illeridir.

Tablo 7. 1985-1990 Yılları Arasında İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı Göç

1990 Yılı Daimi İkâmetgâhı	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Adana	178 564	118 284	30 273	19 500	10 525
Adıyaman	32 267	14 965	8 736	5 273	3 293
Afyon	43 766	20 070	12 929	7 013	3 754
Ağrı	24 307	13 728	4 763	3 987	1 829
Amasya	27 210	16 093	5 591	3 829	1 697
Ankara	397 753	309 484	61 087	19 994	7 188
Antalya	154 872	100 926	25 047	44 167	11 179
Artvin	20 903	8 257	5 884	4 873	1 889
Aydın	80 188	39 675	15 391	12 534	12 518
Balıkesir	89 221	50 600	14 594	16 455	7 572
Bilecik	21 110	11 740	3 996	3 400	1 974
Bingöl	15 618	7 367	4 096	2 285	1 870
Bitlis	18 592	10 009	3 818	2 286	2 479
Bolu	49 723	22 292	11 843	9 580	6 008
Burdur	21 941	11 887	5 584	2 503	1 967
Bursa	194 091	131 712	37 328	15 693	9 358
Çanakkale	39 707	20 201	7 033	8 836	3 637
Çankırı	27 588	13 435	4 016	7 015	3 122
Çorum	41 078	20 385	10 630	7 187	2 876
Denizli	70 134	34 218	16 728	11 253	7 935
Diyarbakır	71 170	48 897	11 175	6 491	4 607
Edirne	31 687	20 062	5 382	4 348	1 895
Elazığ	41 648	24 542	8 330	6 153	2 623
Erzincan	32 822	15 617	5 358	7 112	4 735
Erzurum	54 169	31 734	9 931	8 486	4 018
Eskişehir	77 884	48 065	19 406	5 330	5 083
Gaziantep	79 119	54 454	16 772	4 698	3 195
Giresun	37 368	17 698	9 427	7 843	2 400
Gümüşhane	13 950	6 565	2 622	2 964	1 999
Hâkkâri	10 825	6 169	3 038	917	701
Hatay	64 308	32 080	12 663	11 932	7 633
Isparta	38 605	24 946	6 969	4 885	1 805
İçel	163 470	102 535	26 188	22 681	12 066
İstanbul	1 119 110	793 310	159 857	98 344	67 599
İzmir	356 167	258 386	46 181	34 844	16 756
Kars	39 847	20 489	7 835	8 018	3 505
Kastamonu	35 008	15 415	6 816	9 777	3 000
Kayseri	85 878	54 634	18 377	8 945	3 922
Kırklareli	27 192	16 012	4 383	4 710	2 087
Kırşehir	22 710	13 851	4 142	2 948	1 769
Kocaeli	161 295	87 309	24 710	29 250	20 026
Konya	124 691	72 959	29 830	15 122	6 780
Kütahya	43 825	20 456	11 930	6 926	4 513
Malatya	52 928	35 833	8 135	5 974	2 986
Manisa	94 343	45 701	23 329	11 294	14 019
Kahramanmaraş	41 519	20 224	10 548	7 356	3 391
Mardin	31 081	15 539	6 736	5 418	3 388
Muğla	58 186	25 674	10 429	14 721	7 362
Muş	17 763	7 622	4 006	3 174	2 961
Nevşehir	21 438	12 059	3 261	3 995	2 123

Tablo 7. 1985-1990 Yılları Arasında İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı Göç (Devam)

1990 Yılı Daimi İkâmetgâhı	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Niğde	22 480	10 162	4 607	5 243	2 468
Ordu	46 936	20 879	11 055	11 457	3 545
Rize	34 167	14 944	9 717	6 618	2 888
Sakarya	60 284	27 866	12 265	11 447	8 706
Samsun	79 602	48 526	14 878	10 523	5 675
Siirt	17 232	10 648	3 507	1 777	1 300
Sinop	19 306	10 227	3 085	4 362	1 632
Sivas	53 528	28 864	11 540	9 781	3 343
Tekirdağ	59 035	35 376	8 829	9 150	5 680
Tokat	39 299	20 318	9 774	6 236	2 971
Trabzon	51 064	26 806	9 744	10 951	3 563
Tunceli	12 489	7 333	1 984	2 092	1 080
Şanlıurfa	47 421	27 772	8 193	7 552	3 904
Uşak	24 308	14 677	4 451	2 399	2 781
Van	37 427	20 678	9 709	4 338	2 702
Yozgat	29 341	14 609	6 017	5 526	3 189
Zonguldak	62 597	28 850	15 667	12 579	5 501
Aksaray	17 201	9 951	3 324	2 143	1 783
Bayburt	7 388	4 205	580	1 445	1 158
Karaman	16128	7 508	3 119	1 901	3 600
Kırıkkale	25 208	18 128	3 503	2 227	1 350
Batman	28 824	19 791	5 466	2 031	1 536
Şırnak	12 856	7 074	3 124	1 495	1 163

Kaynak: TÜİK (1995)

Aşağıda, Tablo 8'de 1985-1990 yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre verdiği göç rakamları yer almaktadır. Bu rakamlardan hareketle, başka şehirlere en çok göç veren iller sırasıyla; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Konya, Erzurum, Sivas, Kars, Bursa ve Samsun'dur. İstanbul 295.188 kişi ile başka şehirlere en fazla göç veren illerin başında gelmektedir. İstanbul'u, 249.800 kişi ile Ankara ve 140.362 kişi ile İzmir izlemektedir. Bu on ilden Samsun ise 71.686 kişi ile en son sırada yer almaktadır. 1985-1990 yılları arasındaki dönemde, köyden şehre en çok göç veren on il ise; Konya, Sivas, Kars, Erzurum, Ankara, Çorum, Adana, Samsun, Bursa ve İzmir'dir. Bu on ilde köylerden şehirlere doğru bir göç hareketi yaşanmıştır. Bu iller arasında köyden şehire en çok göç hareketinin yaşandığı il 34.145 kişi ile Konya ilidir. Konya'yı 29.645 kişi ile Sivas ve 29.420 kişi ile Kars ili izlemektedir.

Tablo 8'deki verilere göre, aynı dönemde bazı illerin köylere verdiği göç şehirlere verdiği göçten daha fazladır. Bu iller; Adana, Ankara, İçel, İstanbul, İzmir illeridir. Yani bu illerden, şehirlerden daha çok, kırsal bölgelere doğru bir göç

hareketi yaşanmıştır. Köyden köye en çok göç veren ilk on il ise; Kars, Erzurum, İstanbul, Konya, Trabzon, Ağrı, Ordu, Ankara, Adana ve Sivas illeridir.

Tablo 8. 1985-1990 Yılları Arasında İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Verdiği Göç

1990 Yılı Daimi İkâmetgâhı	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Adana	151 633	97 405	21 300	23 670	9 258
Adıyaman	49 639	26 513	12 794	5 101	5 231
Afyon	69 546	36 472	20 493	6 073	6 508
Ağrı	61 615	33 929	10 642	6 711	10 333
Amasya	47 125	30 673	9 348	4 052	3 052
Ankara	328 239	249 800	23 576	45 251	9 612
Antalya	72 140	40 912	15 906	11 309	4 013
Artvin	41 274	23 715	10 503	3 639	3 417
Aydın	61 039	33 504	12 980	8 202	6 353
Balıkesir	84 373	49 779	16 396	10 211	7 987
Bilecik	18 089	11 250	4 166	1 552	1 121
Bingöl	35 506	19 151	8 263	2 976	5 116
Bitlis	39 070	23 504	7 842	3 180	4 544
Bolu	53 868	29 436	14 537	6 345	3 550
Burdur	30 767	16 430	7 979	2 825	3 533
Bursa	110 470	72 375	20 797	13 963	3 335
Çanakkale	41 749	24 761	8 505	5 800	2 683
Çankırı	43 091	27 590	11 390	2 093	2 018
Çorum	74 973	44 454	21 541	4 831	4 147
Denizli	59 562	29 926	15 035	9 596	5 005
Diyarbakır	103 382	70 954	14 973	9 282	8 173
Edirne	39 180	25 541	6 869	4 244	2 526
Elazığ	62 787	41 521	11 252	6 726	3 288
Erzincan	58 391	37 580	11 105	5 397	4 309
Erzurum	142 462	87 174	26 502	12 554	16 232
Eskişehir	71 369	45 732	15 678	7 492	2 467
Gaziantep	79 600	55 804	12 618	7 599	3 579
Giresun	72 197	42 660	18 331	5 238	5 968
Gümüşhane	36 259	19 560	8 070	2 957	5 672
Hâkkâri	15 296	8 948	3 923	1 223	1 202
Hatay	68 302	41 453	11 938	10 148	4 763
Isparta	45 101	29 757	8 015	4 547	2 782
İçel	88 755	51 077	15 320	16 121	6 237
İstanbul	462 503	295 188	16 617	138 688	12 010
İzmir	209 965	140 362	20 608	40 852	8 143
Kars	144 863	82 895	29 420	11 782	20 766
Kastamonu	61 788	36 395	14 472	6 405	4 516
Kayseri	101 886	68 916	18 207	10 160	4 603
Kırklareli	32 703	21 178	5 455	3 654	2 416
Kırşehir	42 356	28 337	8 931	2 721	2 367
Kocaeli	78 034	49 356	12 669	12 392	3 617
Konya	151 874	90 446	34 145	15 323	11 960
Kütahya	48 432	25 924	13 421	5 531	3 556
Malatya	88 136	62 164	14 311	6 731	4 930
Manisa	73 400	39 421	18 309	8 603	7 067
Kahramanmaraş	75 474	43 583	17 243	7 484	7 164
Mardin	65 834	38 187	13 109	6 557	7 981
Muğla	42 189	21 990	10 344	6 611	3 244
Muş	51 591	27 722	11 887	4 639	7 343
Nevşehir	32 145	21 101	6 860	2 394	1 790

Tablo 8. 1985-1990 Yılları Arasında İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Verdiği Göç (Devam)

1990 Yılı Daimi İkâmetgâhı	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Niğde	38 337	23 124	9 548	3 304	2 361
Ordu	89 830	50 795	20 152	8 782	10 101
Rize	62 891	39 010	14 087	5 680	4 114
Sakarya	53 932	31 446	12 335	6 733	3 418
Samsun	110 827	71 686	21 025	10 268	7 848
Siirt	48 544	29 919	10 326	2 700	5 599
Sinop	41 875	25 023	8 799	2 954	5 099
Sivas	129 976	83 140	29 645	8 453	8 738
Tekirdağ	41 128	26 580	6 967	5 150	2 431
Tokat	85 050	51 689	19 263	6 512	7 586
Trabzon	102 558	37 200	17 354	10 479	10 525
Tunceli	32 821	19 487	6 456	2 300	4 578
Şanlıurfa	74 228	44 203	11 436	9 606	8 983
Uşak	23 737	14 181	4 663	2 619	2 274
Van	58 206	34 292	12 857	5 343	5 714
Yozgat	63 847	39 264	15 578	4 096	4 909
Zonguldak	91 964	53 068	18 529	13 224	7 143
Aksaray	19 591	12 159	4 719	1 572	1 141
Bayburt	21 194	14 039	3 376	1 571	2 208
Karaman	15 194	8 738	3461	1 547	1 448
Kırıkkale	34 020	24 799	5 676	2 495	1 050
Batman	24 898	16 220	4 146	2 175	2 357
Şırnak	18 020	9 790	4 878	1 529	1 823

Kaynak: TÜİK (2005)

Tablo 9'da, 1995-2000 yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre aldığı göçe ilişkin rakamsal veriler yer almaktadır. Şehirden şehire en çok göç alan on il sıralamasında, 1985-1990 dönemine paralel bir durum söz konusu olmuştur. Buna göre, 1995-2000 yılları arasında şehirden şehire en fazla göç alan iller sırasıyla, İstanbul, Anakara, İzmir, Bursa, Antalya, Konya, Adana, Kocaeli, İçel ve Balıkesir'dir. Bu iller arasında İstanbul 685.173 kişiyle şehirden şehire en fazla göç alan il olurken, İstanbul'u 324.044 kişiyle Ankara izlemiştir.

1995-2000 Yılları arasında köyden şehire en fazla göç alan iller ise 1985-1990 dönemi ile benzerlikler göstermektedir. Köyden en fazla göç alan on ili sırasıyla yazmak istediğimizde bunlar; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya, Adana, Gaziantep, Kayseri, Kocaeli, Antalya illeridir. 1995-2000 döneminde köyden şehire en fazla göçü alan il 227.847 kişi ile İstanbul olurken, ilk on il içerisinde köyden en az göçü alan il 21.452 kişi ile Antalya olmuştur.

Her iki dönemde de köylerden şehirlere doğru yaşanan bu göç özellikle, bu göçe daha fazla maruz kalmış illerin sosyal yapısında önemli olumsuz değişikliklere

neden olmuştur. Bu sonuca, artan suç oranları, eğitimde fiziki koşullardan kaynaklı sıkıntılar, şehirlerde oluşan gürültü ve hava kirliliği, çarpık kentleşme, göç edenlerin sosyal yaşantıya uyum problemleri nedeniyle kentsoylu insanlar ile yaşadıkları sosyal uyuşmazlıklar v.b. gibi nedenlerden ulaşılabilmektedir.

1995-2000 Yılları arasındaki dönem Türkiye'de tam bir tersine göç dönemi olmuştur. Bizi bu sonuca götüren neden, bu dönemde tam kırk altı ilin şehirden köye doğru aldığı göçün, köyden şehre doğru aldığı göçten fazla olmasıdır. Bu kırk altı ilde şehirden köye doğru hareketlik, köyden şehire doğru hareketlilikten fazladır. Bununla birlikte bunun tersi durumda bulunan bazı illerde de bu rakamlar birbirine oldukça yakın seyretmektedir.

Tersine göçün yaşandığı bu iller; Afyon, Antalya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bingöl, Bolu, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Hatay, İçel, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Kahramanmaraş, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Tunceli, Şanlıurfa, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Kırıkkale, Şırnak, Bartın, Iğdır, Yalova ve Düzce illeridir. Bu illerden tersine göçün en fazla yaşandığı il 64.076 kişi ile Antalya ilidir. Antalya'yı 63.524 kişi ile Kocaeli, 52.783 kişi ile İçel illeri izlemektedir.

1995-2000 Yılları arasında köyden köye doğru en fazla göç alan illeri sırasıyla yazmak gerekirse bunlar; İstanbul, İzmir, Antalya, Kocaeli, İçel, Denizli, Aydın, Muğla, Bursa ve Ankara illeridir. Köyden köye en fazla göçü 35.930 kişi ile İstanbul ili almış, onu 18.144 kişi ile İzmir ve 15.963 kişi ile Antalya illeri izlemiştir.

Tablo 9. 1995-2000 Yılları Arasında İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı Göç

2000 Yılı Daimi İkâmetgâhı	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Adana	144 325	83 555	27 811	26 012	6 947
Adıyaman	31 446	15 812	8 011	5 746	1 877
Afyon	52 281	31 027	9 319	9 586	2 349
Ağrı	35 755	19 985	8 834	5 492	1 444
Amasya	38 737	25 943	7 034	4 573	1 187
Ankara	472 467	334 044	73 854	55 603	8 966
Antalya	229 812	128 348	21 452	64 076	15 936
Artvin	22 467	10 958	4 294	5 855	1 360
Aydın	105 102	55 941	14 046	24 002	11 113
Balıkesir	117 387	67 570	18 894	25 008	5 915
Bilecik	30 348	20 075	6 130	3 294	849
Bingöl	21 183	10 774	4 706	4 793	910
Bitlis	31 018	21 574	5 113	3 527	804
Bolu	34 112	19 594	5 753	7 307	1 455
Burdur	23 759	14 322	4 198	4 106	1 133
Bursa	252 339	154 726	46 778	41 789	9 046
Çanakkale	60 663	33 332	10 066	13 957	3 308
Çankırı	26 850	17 329	3 758	4 988	775
Çorum	46 285	25 690	11 680	7 113	1 802
Denizli	101 431	42 094	19 377	29 489	10 471
Diyarbakır	109 499	57 082	17 979	29 065	5 373
Edirne	45 839	29 363	7 873	6 707	1 896
Elazığ	54 065	32 963	9 027	9 060	3 015
Erzincan	35 389	22 216	4 016	7 580	1 577
Erzurum	80 202	50 099	16 251	10 770	3 082
Eskişehir	83 400	57 754	12 515	10 415	2 716
Gaziantep	96 971	61 469	24 999	8 716	1 787
Giresun	44 171	24 708	7 358	10 461	1 644
Gümüşhane	17 599	8 351	3 062	5 327	859
Hâkkâri	19 190	11 556	4 673	1 907	1 054
Hatay	87 439	39 129	13 905	27 541	6 864
Isparta	62 232	44 274	9 907	6 258	1 793
İçel	163 448	81 096	18 447	52 783	11 122
İstanbul	1 159 703	685 173	227 847	210 753	35 930
İzmir	407 407	268 607	60 850	59 806	18 144
Kars	36 846	22 191	7 024	5 715	1 916
Kastamonu	39 281	20 641	8 030	8 439	2 171
Kayseri	115 959	63 896	23 539	25 023	3 501
Kırklareli	38 443	22 644	7 499	6 533	1 767
Kırşehir	24 692	14 997	4 718	3 970	1 007
Kocaeli	180 035	81 212	23 245	63 524	12 054
Konya	174 886	111 451	33 458	24 010	5 967
Kütahya	58 947	33 071	11 472	10 834	3 570
Malatya	73 934	43 606	13 129	14 407	2 792
Manisa	107 466	58 171	21 224	19 192	8 879
Kahramanmaraş	54 966	28 390	11 981	23 585	2 991
Mardin	38 147	22 902	7 018	6 809	1 418
Muğla	106 124	43 454	10 100	42 659	9 911
Muş	20 117	8 622	4 107	6 087	1 301
Nevşehir	29 620	13 613	4 628	8 025	3 354
Niğde	34 302	19 735	4 531	8 533	1 503
Ordu	63 799	28 855	14 288	16 478	4 178
Rize	35 845	17 758	7 302	8 983	1 802
Sakarya	79 873	40 228	11 224	24 308	4 113

Tablo 9. 1995-2000 Yılları Arasında İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Aldığı Göç (Devam)

2000 Yılı Daimi İkâmetgâhı	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Samsun	96 084	55 369	18 113	18 268	4 334
Siirt	23 641	14 716	3 991	3 931	1 003
Sinop	22 703	11 311	3 929	6 317	1 126
Sivas	63 151	37 285	12 550	11 523	1 793
Tekirdağ	108 159	61 486	17 404	22 227	7 042
Tokat	52 910	27 748	11 298	11 547	2 317
Trabzon	81 350	43 007	12 236	22 340	3 767
Tunceli	18 209	10 904	2 900	3 504	901
Şanlıurfa	66 345	36 570	12 941	13 113	3 730
Uşak	27 937	15 626	6 737	4 272	1 302
Van	64 560	32 599	19 299	9 198	3 464
Yozgat	47 181	24 823	9 255	9 754	3 349
Zonguldak	45 801	20 945	8 531	12 314	4 011
Aksaray	25 957	14 274	4 857	5 691	1 135
Bayburt	7 430	3 825	1 338	1 817	450
Karaman	17 833	10 054	3 706	3 382	691
Kırıkkale	29 975	20 776	4 158	4 177	864
Batman	29 185	17 277	6 732	4 077	1 099
Şırnak	34 788	18 294	4 695	9 432	2 367
Bartın	13 637	6 119	2 283	4 142	1 093
Ardahan	12 504	5 821	3 028	2 932	723
Iğdır	14 719	7 888	2 307	3 627	897
Yalova	29 226	14 185	1 738	11 717	1 586
Karabük	23 958	14 527	4 822	3 753	856
Kilis	8 585	5 887	1 370	973	355
Osmaniye	30 547	19 297	6 487	3 507	1 256
Düzce	38 279	15 376	3 246	16 385	3 272

Kaynak: TÜİK (2006)

1995-2000 Yılları arasında illerin yerleşim yerlerine göre verdiği göçü tablo 10'da görebiliriz. Bu dönemde, Şehirden şehire en fazla göç veren on il; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Kocaeli, Konya, Bursa, Diyarbakır, İçel, Samsun şeklinde sıralanmaktadır. İstanbul türlü nedenlerle şehirden şehire toplam 407.134 göç vermiştir. İstanbul'u 267.978 kişi ile Ankara ve 188.518 kişi ile İzmir illeri takip etmektedir. Bu sıralama illerin sıralaması açısından çok büyük oranda 1985-1990 dönemi ile benzerlik göstermektedir.

1995-2000 Yıllarını kapsayan dönemde, köyden şehire en çok göç veren illeri büyükten küçüğe doğru sıralayacak olursak; İstanbul, Konya, Samsun, Erzurum, İzmir, Ankara, Ordu, Sivas, Van, Çorum illeridir. Köyden şehire göç sıralamasında İstanbul 55.132 kişi ile birinci sırada bulunurken, 35.230 kişi ile Konya ve 33.149 kişi ile de Samsun, İstanbul'u izlemektedir. Bu sıralamada, İstanbul, Ankara ve İzmir

illerini dışarıda tutacak olursak, bu illerin dışında kalan iller sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş illerdir.

Yine aynı dönemde şehirden köye göçün, köyden şehire göçten fazla olduğu illerin sayısı 23'tür. Bu tersine göçün yaşandığı iller; Adana, Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Muğla, Sakarya, Tekirdağ, Şanlıurfa, Yalova, Osmaniye ve Düzce'dir. 1995-2000 Yılları arasında köyden köye göçün en fazla olduğu on il ise sırasıyla şunlardır; Şanlıurfa, Diyarbakır, Ordu, Erzurum, Denizli, Antalya, Hatay, İstanbul, Balıkesir ve Samsun. Köyden köye göçün en fazla yaşandığı il 12.606 kişi ile Şanlıurfa ilidir. Şanlıurfa'yı, 9.903 kişi ile Diyarbakır ve 9.214 kişi ile Ordu illeri takip etmektedir.

Tablo 10. 1995-2000 Yılları Arasında İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Verdiği Göç

2000 Yılı Daimi İkâmetgâhı	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
Adana	184 818	114 496	23 954	40 014	6 354
Adıyaman	72 191	36 633	18 199	10 569	6 790
Afyon	68 897	36 700	17 540	9 647	5 010
Ağrı	61 968	30 647	16 535	9 140	5 646
Amasya	27 636	29 574	10 171	6 254	1 837
Ankara	381 576	267 978	28 777	81 049	3 772
Antalya	139 357	78 967	14 736	36 961	8 693
Artvin	34 027	18 772	8 614	4 388	2 253
Aydın	85 802	50 189	13 199	15 191	4 970
Balıkesir	112 582	65 250	21 559	18 027	7 746
Bilecik	20 243	12 380	4 710	2 464	689
Bingöl	32 590	17 217	8 140	4 885	2 348
Bitlis	38 122	22 883	8 805	4 321	2 113
Bolu	44 362	27 495	7 207	7 714	1 946
Burdur	29 133	16 616	6 048	4 332	2 137
Bursa	167 014	101 617	23 379	38 701	3 317
Çanakkale	49 172	27 732	10 950	7 554	2 936
Çankırı	31 322	17 798	9 085	3 013	1 426
Çorum	79 307	42 326	25 214	7 784	3 983
Denizli	86 228	38 497	15 863	23 052	8 816
Diyarbakır	157 562	88 150	24 871	34 638	9 903
Edirne	61 028	31 809	10 252	6 509	2 375
Elazığ	66 427	43 305	10 867	9 798	2 457
Erzincan	36 714	23 462	6 042	5 485	1 725
Erzurum	126 693	69 964	32 722	14 943	9 064
Eskişehir	73 818	50 246	9 624	12 584	1 364
Gaziantep	93 472	57 272	16 535	17 045	2 620
Giresun	50 019	27 700	13 291	6 066	2 962
Gümüşhane	21 603	10 632	6 967	2 329	1 675
Hâkkâri	21 536	12 103	5 130	2 488	1 815
Hatay	125 681	70 926	19 159	27 442	8 154
Isparta	48 364	29 507	9 198	6 976	2 683

Tablo 10. 1995-2000 Yılları Arasında İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Verdiği Göç (Devam)

2000 Yılı Daimi İkâmetgâhı	Toplam	Şehirden Şehire	Köyden Şehire	Şehirden Köye	Köyden Köye
İçel	145 022	86 233	14 649	38 745	5 395
İstanbul	752 269	407 134	55 132	282 141	7 862
İzmir	287 033	188 518	29 358	62 836	6 321
Kars	55 176	29 345	14 453	6 647	4 731
Kastamonu	50 970	27 148	15 657	5 053	3 112
Kayseri	119 266	69 784	20 991	25 048	3 443
Kırklareli	33 172	20 354	7 206	4 002	1 610
Kırşehir	35 441	21 826	8 685	3 763	1 167
Kocaeli	179 820	106 877	15 912	52 931	4 100
Konya	172 098	102 510	35 230	26 731	7 627
Kütahya	60 012	30 927	15 822	9 198	4 065
Malatya	90 755	57 655	17 984	12 394	2 722
Manisa	103 780	60 261	20 382	17 245	5 892
Kahramanmaraş	80 497	41 234	21 426	11 726	6 111
Mardin	80 229	44 336	15 843	13 073	6 977
Muğla	63 203	32 929	10 228	14 923	5 123
Muş	44 186	22 949	11 062	6 405	3 770
Nevşehir	31 574	17 794	8 546	3 804	1 430
Niğde	35 001	18 965	9 563	4 834	1 639
Ordu	100 757	48 746	28 115	14 682	9 214
Rize	43 318	25 696	9 613	6 154	1 855
Sakarya	95 771	56 130	11 916	24 045	3 680
Samsun	147 729	85 956	33 149	21 354	7 225
Siirt	40 702	24 493	9 899	4 558	1 752
Sinop	39 090	20 383	11 103	4 167	3 437
Sivas	98 777	57 045	27 840	9 700	4 192
Tekirdağ	56 824	34 930	9 765	9 916	2 213
Tokat	90 082	48 596	23 778	11 759	5 949
Trabzon	91 328	50 778	19 294	15 081	6 175
Tunceli	21 332	13 543	4 109	2 454	1 226
Şanlıurfa	115 667	55 138	21 516	26 227	12 606
Uşak	29 994	16 109	6 374	5 679	1 832
Van	96 912	48 860	26 315	13 814	7 923
Yozgat	73 457	39 338	22 648	7 328	4 143
Zonguldak	89 810	49 794	18 860	14 837	3 439
Aksaray	30 723	17 330	7 775	4 253	1 368
Bayburt	12 790	7 324	3 403	1 295	768
Karaman	20 604	11 615	4 670	3 233	1 086
Kırıkkale	41 601	30 340	5 626	4 978	657
Batman	47 217	29 150	9 257	6 778	2 032
Şırnak	28 837	16 034	6 750	4 238	1 815
Bartın	29 395	14 848	8 203	3 740	2 504
Ardahan	26 029	11 378	8 645	3 000	3 006
Iğdır	16 080	8 684	3 554	2 428	1 414
Yalova	28 710	19 358	1 439	7 462	451
Karabük	32 597	20 341	5 913	4 778	1 565
Kilis	12 627	7 926	2 816	1 327	558
Osmaniye	40 931	24 696	5 833	8 640	1 762
Düzce	36 037	17 753	4 635	11 751	1 898

Kaynak: TÜİK (2006)

Tablo 11. Türkiye'de Şehir ve Köy Nüfusu (1975-2000)

Yıllar	1975	1980	1985	1990	2000
Toplam	40 347 719	44 736 957	50 664 458	56 473 035	67 803 927
(%)	100	100	100	100	100
Şehir	16 869 068	19 645 007	26 865 757	33 326 351	44 006 274
(%)	41.81	43.91	53.02	59.01	64.9
Köy	23 478 651	25 091 950	23 798 701	23 146 684	23 797 653
(%)	58.19	56.09	46.98	40.99	35.1

Kaynak: TÜİK (2003)

Tablo 11'de Türkiye'de 1975-2000 yılları arasında şehirlerde ve köylerde yaşayan nüfus ile şehir ve köy nüfuslarının toplam nüfus içerisindeki yüzde oranı verilmiştir. Buna göre, 1975 yılında toplam nüfusun %58,19'u köylerde, %41,81'i ise şehirlerde yaşamaktaydı. Bu oran ve nüfus miktarı 1980 yılına gelindiğinde şehirlerin lehine bir değişimin başladığının göstergesi olarak, köylerde %56,09'a düşmüş ve şehirlerde %43,91'e yükselmiştir. 1985 Yılına gelindiğinde ise şehirlerde yaşayan nüfus miktarı dengeyi şehirler lehine bozmuştur. 1985 Yılında şehirlerde yaşayan nüfus %53,02'ye yükselmiş bunun aksine, köylerde yaşayan nüfusta önemli bir azalma meydana gelmiş ve %46,98'e gerilemiştir. Şehirlerin lehine değişen bu nüfus hareketliliği 1990 yılına gelindiğinde de kendini bariz bir şekilde göstermiştir. Buna göre, toplam nüfusun şehirlerde yaşayan kısmı %59,01'e yükselmiş, köylerde yaşayan kısmı ise %40,99'a gerilemiştir. 2000 Yılında ise yine bu değişim tekrarlamaya devam etmiş ve şehirlerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı %64,9' çıkarken, köylerde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranı azalarak, %35,1'e gerilemiştir.

Yukarıda açıklanan rakamlardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'de 1975-2000 yılları arasında kırsal alanlardan şehirlere doğru önemli bir hareketlilik yaşanmıştır. Bu hareketlilik önemli bir kırsal göçün yaşanmasına neden olmuştur.

Aşağıda tablo 12'de 2000 yılı itibariyle doğduğu ilde ve doğduğu ilden başka illerde ikâmet edenlerin sayıları gösterilmektedir. Bu tabloda ki verilerden hareketle, Türkiye'de insanların doğdukları yerlerde yaşama ve doğdukları yerleri terk ederek başka yerleşim yerlerinde yaşama tercihleri veya zorunlulukları bakımından, iller ve bu illerde yaşayan nüfusa göre bir değerlendirme yapmamız mümkün olacaktır.

Buna göre, ilin toplam nüfusu içerisinde, o ilde doğanların oranının en yüksek olduğu on il arasında Şanlıurfa ili başta gelmektedir. Bu ilde ikâmet edenlerin %94,9'u Şanlıurfa'da doğmuş olanlardan oluşmaktadır. Bundan dolayıdır ki, başka ilde doğmuş olanların en az ikâmet ettikleri il de Şanlıurfa olmaktadır. Şanlıurfa'dan sonra, Adıyaman, Ordu, Muş, Kahramanmaraş, Ağrı, Mardin, Çorum, Afyon, Bingöl illeri, doğduğu ilde ikâmet edenlerin en fazla olduğu illerdir. Bu iller ele alındığında, doğduğu ilde ikâmet edenlerin en yüksek olduğu oran %94,8 ve en düşük oran ise %92,0'dır. Yine bu iller açısından ele aldığımızda, dolayısıyla bu iller, başka il doğumluların en az ikâmet ettiği iller olmaktadır.

Başka ilde doğanların en fazla ikâmet ettikleri şehir ise Yalova'dır. Yalova ilinin toplam nüfusu içerisinde, başka illerden gelerek ikâmet etmiş olanların miktarı %63,4'tür. Bu da bize, doğduğu ilde yaşayanların en az olduğu ilin Yalova olduğunu göstermektedir. Yalova ilini, İstanbul, Kocaeli, İzmir, Ankara, Tekirdağ, Bursa, Antalya, Bilecik, İçel illeri izlemektedir. Bu iller arasında başka il doğumluların ikâmeti bakımından en yüksek oran %61,5 ve en düşük oranı ise %31,8'dir. Bu durum tersten okunduğunda ise bu iller, doğduğu ilde yaşayanların yüzde oranının en düşük olduğu iller olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Doğduğu ilden başka illerde ikâmet edenler ele alındığında, bu oranının en yüksek olduğu il %69,9 ile Tunceli olmaktadır. Tunceli'yi sırasıyla, Ardahan, Bayburt, Kars, Sinop, Gümüşhane, Erzincan, Artvin, Kastamonu ve Çankırı izlemektedir. Bu illerden Çankırı dışındaki illerde doğanların yarıdan fazlası başka illerde ikamet etmektedir. Doğduğu ilden başka illerde ikâmet edenlerin oranının en az olduğu illerin başında Antalya gelmektedir. Antalya'da doğmuş olanların sadece %8,5'i Antalya dışında ikâmet etmektedir. Bu sıralamada Antalya'yı, Bursa, İstanbul, İzmir, İçel, Muğla, Hâkkâri, Hatay, Gaziantep ve Konya illeri izlemektedir. Bu iller arasında, doğduğu ilden başka ilde yaşayanların oranı en düşük %11,8 ve en yüksek %16,8'dir.

Tablo 12. Doğduğu İlde ve Doğduğu İlden Başka İllerde İkâmet Eden Nüfus Paylarının Büyüklüklerine Göre İllerin Sıralı Dağılımı (2000)

Doğduğu İlde İkamet Edenlerin En Fazla Olduğu 10 İl			Başka İl Doğumluların En Fazla İkamet Ettiği 10 İl			Doğduğu İlden Başka İllerde İkamet Edenlerin En Fazla Olduğu 10 İl		
İller	Nüfus	Yüzde Pay (1)	İller	Nüfus	Yüzde Pay (2)	İller	Nüfus (3)	Yüzde Pay (4)
Şanlıurfa	1 391 817	94.9	Yalova	102 508	63.4	Tunceli	164 720	69.9
Adıyaman	605 002	94.8	İstanbul	6 129 319	61.5	Ardahan	215 369	63.8
Ordu	848 033	94.3	Kocaeli	636 476	53.5	Bayburt	117 901	57.2
Muş	430 741	94.3	İzmir	1 571 919	47.1	Kars	372 144	56.3
K.Maraş	951 252	93.8	Ankara	1 804 845	45.8	Sinop	246 725	54.9
Ağrı	501 677	93.8	Tekirdağ	264 692	43.6	Gümüşhane	188 177	52.5
Mardin	666 948	93.6	Bursa	889 990	41.9	Erzincan	267 062	51.9
Çorum	563 951	92.7	Antalya	582 630	36.4	Artvin	177 920	51.3
Afyon	749 894	92.4	Bilecik	64 036	33.0	Kastamonu	347 517	50.6
Bingöl	232 574	92.0	İçel	528 312	31.8	Çankırı	229 175	49.9
Doğduğu İlde İkamet Edenlerin En Az Olduğu 10 İl			**Başka İl Doğumluların En Az İkamet Ettiği 10 İl**			**Doğduğu İlden Başka İllerde İkamet Edenlerin En Az Olduğu 10 İl**		
İller	Nüfus	Yüzde Pay (1)	İller	Nüfus	Yüzde Pay (2)	İller	Nüfus (3)	Yüzde Pay (4)
Yalova	59 187	36.6	Şanlıurfa	75 095	5.1	Antalya	94 762	8.5
İstanbul	3 839 124	38.5	Adıyaman	32 868	5.2	Bursa	164 653	11.8
Kocaeli	553 462	46.5	Ordu	51 572	5.7	İstanbul	518 101	11.9
İzmir	1 767 412	52.9	Muş	26 277	5.7	İzmir	241 641	12.0
Ankara	2 132 338	54.2	K.Maraş	62 534	6.2	İçel	165 001	12.7
Tekirdağ	342 418	56.4	Ağrı	33 031	6.2	Muğla	74 343	12.9
Bursa	1 236 597	58.1	Mardin	45 820	6.4	Hâkkâri	33 590	14.0
Antalya	1 018 594	63.6	Çorum	44 086	7.3	Hatay	180 030	14.2
Bilecik	130 153	67.0	Afyon	62 062	7.6	Gaziantep	182 386	15.1
İçel	1 131 528	68.2	Bingöl	20 112	8.0	Konya	395 195	16.8
Bilinmeyen	0	0	Bilinmeyen	0	0	Bilinmeyen	16 485	0
Toplam	**48 814 107**	**72.2**	**Toplam**	**18 752 504**	**27.8**	**Toplam**	**17 673 691**	**26.6**

Kaynak: Tuncer Kocaman, **Türkiye'de İç göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)**, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Nisan 2008, s.61

(1) Doğduğu ilde ikâmet edenlerin, ikamet ettiği ilin toplam nüfusuna oranı
(2) Başka ilde doğanların, ikâmet ettiği ilin toplam nüfusuna oranı
(3) Yurtdışında doğan 1.078.813 kişi kapsanmamıştır
(4) Doğduğu ilden başka ilde ikâmet edenlerin, o ilde doğan toplam nüfusa oranı

2.2.2.Türkiye'de Kırsal Göçü Ortaya Çıkaran Sebepler:

2.2.2.1.Bölgelerarası Eşitsizlikler:

İnsanların kırsal göç hareketi Türkiye için oldukça eskilere dayanan bir olgudur. Ancak 1950'lerin hızlı sanayileşme süreci beraberinde yeni bir göç dalgası getirmiştir. Bu göç Anadolu'nun doğusundaki en fakir kırsal alanlardan Marmara, Ege ve Akdeniz gibi batıdaki en zengin üretici bölgelere doğru gerçekleşmiştir. Tarımın makineleşmesi, hızlı nüfus artışı, nispeten kısıtlı miktarda işlenmiş toprak ve üretkenlikteki geniş bölgesel ve sektörel farklılıklar gibi ek faktörler de göç hareketlerinde etkili olmuştur.

Artan göç hareketleri sonucunda, 1955 yılında %28,8 olan kentsel nüfus, 1997 yılında %65,1'e ve 2007 yılında ise %70,5'e kadar ulaşmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalar göçün sebeplerini, barınma ve yaşam kalitesi, kültürel etkileşim, kimlik ve entegrasyon gibi pek çok açıdan incelemiştir.[31]

Türkiye'de bölgelerarası ekonomik ve sosyal gelişmişlik farkları sonucu oluşan göç oldukça dikkat çekicidir. Daha önceki kısımlarda ele alıp açıklamaya çalıştığımız **yığılma ekonomilerinin** bir sonucu olarak ortaya çıkan bu gelişmişlik farkları, insanları ekonomik ve sosyal olarak az gelişmiş bölgelerden, daha çok gelişme sağlamış bölgelere doğru bir hareketlenmeye sevk etmektedir. Bu hareketlilik sonucunda kaynak bölgelerden, göç alan bölgelere önemli bir sermaye ve işgücü akışı söz konusu olmaktadır.

Tablo 13'te yer alan, DPT tarafından yaptırılmış olan, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması** sonucunda elde edilen verilere göre, Türkiye beş ayrı gelişmişlik derecesine göre sınıflandırılmıştır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterine göre yapılan bu çalışma sonucunda, beş il 1. Derecede gelişmiş, yirmi il 2. Derecede gelişmiş, yirmi bir il 3. Derecede gelişmiş, on dokuz il 4. Derecede gelişmiş ve on altı il 5. Derecede gelişmiş iller kategorisinde yer

[31] Hülya Koşar Altınyelken, "Coping Strategies Among Internal Migrant Students in Turkey," **International Journal of Educational Research**, vol.48, 2009, s.175

almıştır. Tabloda 1. ve 2. Derecede gelişmiş iller kategorisinde yer alan iller göç hareketinin en fazla olduğu ve en fazla göç alan iller durumundadır.

Tablo 13. Derecesine Göre İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2003)

1.Derecede Gelişmiş İller		2.Derecede Gelişmiş İller		3.Derecede Gelişmiş İller		4.Derecede Gelişmiş İller		5.Derecede Gelişmiş İller	
Sıra	İl	Sıra	İl	Sıra	İl	Sıra	İl	Sıra	İl
1	İstanbul	6	Eskişehir	26	Konya	47	Osmaniye	66	Bayburt
2	Ankara	7	Tekirdağ	27	Karabük	48	K.Maraş	67	Kars
3	İzmir	8	Adana	28	Isparta	49	Niğde	68	Şanlıurfa
4	Kocaeli	9	Yalova	29	Hatay	50	Giresun	69	Iğdır
5	Bursa	10	Antalya	30	Uşak	51	Kastamonu	70	Batman
		11	Kırklareli	31	Burdur	52	Tunceli	71	Gümüşhane
		12	Denizli	32	Samsun	53	Sivas	72	Mardin
		13	Muğla	33	Kırıkkale	54	Kilis	73	Siirt
		14	Bolu	34	Nevşehir	55	Bartın	74	Ardahan
		15	Balıkesir	35	Karaman	56	Aksaray	75	Van
		16	Edirne	36	Elazığ	57	Sinop	76	Bingöl
		17	Mersin	37	Rize	58	Erzincan	77	Hâkkâri
		18	Bilecik	38	Trabzon	59	Çankırı	78	Şırnak
		19	Kayseri	39	Amasya	60	Erzurum	79	Bitlis
		20	Gaziantep	40	Kütahya	61	Tokat	80	Ağrı
		21	Zonguldak	41	Malatya	62	Ordu	81	Muş
		22	Aydın	42	Kırşehir	63	Diyarbakır		
		23	Sakarya	43	Artvin	64	Yozgat		
		24	Çanakkale	44	Afyon	65	Adıyaman		
		25	Manisa	45	Düzce				
				46	Çorum				

Kaynak: Bülent Dinçer, **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)**, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın no.2671, Mayıs 2003, s.71

"Ülkemizdeki nüfus hareketleri bölgeler temelinde ele alındığında, sürekli göç veren ve sürekli göç alan bölgeler ayrımı söz konusu olabilmektedir. Sürekli göç veren bölgeler Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz Bölgeleri, sürekli göç alan bölgeler ise, İstanbul ve Kocaeli gibi sanayi merkezlerini, Muğla ve Antalya gibi yumuşak iklimli kentleri içine alan

Akdeniz, Marmara ve Batı Anadolu Bölgeleridir."[32] Daha geniş bir ifade ile sosyo-ekonomik gelişmişlik farkları Türkiye'nin doğusunda yaşayan insanları, sanayi, turizm yatırımları gibi ekonomik yatırımların yanı sıra, eğitim, sağlık v.b. sosyal yatırımların daha çok hayat bulduğu batı illerine göç etme konusunda teşvik etmektedir.

Yığılma ekonomileri oluşturan bu yatırım tek yönlülüğü coğrafi, ekonomik ve siyasi özellikleri bakımından daha önemli avantajlar barındıran ve önemli dışsallıklar sunan bu bölgeleri ve bu bölgelerde bulunan illeri, göç açısından daha cazip bir hale getirmektedir. Dolayısıyla ülkemizde iç göçün yönü sürekli olarak bu bölgelere doğru olmaktadır.

Yukarıda açıklanan bütün bu etkenler sebebiyle oluşan göçü aşağıdaki tablolarda rakamsal olarak ele alma şansı yakalamaktayız.

Tablo 14. 1985-1990 Yılları Arasında İllerin Aldığı ve Verdiği Göç

1990 Yılı Daimi İkâmetgâhı	1990 Daimi İkâmetgâh Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Adana	1 714 297	124 479	97 545	26 934	16
Adıyaman	454 013	19 370	36 742	-17 372	-38
Afyon	670 610	25 053	50 832	-25 779	-38
Ağrı	372 450	17 162	54 474	-37 312	-95
Amasya	323 387	20 273	40 189	-19 916	-60
Ankara	2 825 967	326 301	256 790	69 511	25
Antalya	964 218	123 737	41 000	82 737	90
Artvin	196 401	12 341	32 713	-20 372	-99
Aydın	714 718	60 657	41 580	19 077	27
Balıkesir	897 357	65 588	60 740	4 848	5
Bilecik	155 327	17 269	14 260	3 009	20
Bingöl	216 793	9 878	29 766	-19 888	-88
Bitlis	274 864	13 606	34 115	-20 509	-72
Bolu	481 066	33 826	37 975	-4 149	-9
Burdur	235 124	14 624	23 449	-8 825	-37
Bursa	1 399 259	141 460	57 819	83 641	62
Çanakkale	390 145	27 428	29 470	-2 042	-5
Çankırı	246 538	21 591	37 094	-15 503	-61
Çorum	562 781	25 299	59 196	-33 897	-58
Denizli	692 543	43 521	32 951	10 570	15
Diyarbakır	910 683	46 883	79 095	-32 212	-35
Edirne	349 517	24 462	31 955	-7 493	-21
Elazığ	448 882	25 880	47 044	-21 164	-46
Erzincan	261 300	24 246	49 820	-25 574	-93
Erzurum	736 075	34 250	122 548	-88 298	-113

[32] Devlet Planlama Teşkilatı, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nüfus Demografi Yapısı, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayın no. 2556, Ankara 2001, s.31

Tablo 14. 1985-1990 Yılları Arasında İllerin Aldığı ve Verdiği Göç (Devam)

1990 Yılı Daimi İkâmetgâhı	1990 Daimi İkâmetgâh Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Eskişehir	581 203	53 563	47 053	6 510	11
Gaziantep	998 887	52 589	53 070	-481	0
Giresun	453 687	23 308	58 136	34 828	-74
Gümüşhane	153 717	10 526	32 831	-22 305	-135
Hâkkâri	133 594	6 990	11 462	-4 472	-33
Hatay	973 895	44 580	48 582	-4 002	4
Isparta	379 020	24 326	30 821	-6 495	-17
İçel	1 131 345	131 573	56 856	74 717	68
İstanbul	6 433 569	995 717	339 040	656 677	108
İzmir	2 366 343	276 378	130 170	146 208	64
Kars	589 680	26 759	131 784	-105 025	-164
Kastamonu	391 714	22 565	49 342	-26 777	-66
Kayseri	840 876	52 529	68 534	-16 005	-19
Kırklareli	263 279	21 749	27 259	-5 510	-21
Kırşehir	234 578	16 094	35 741	-19 647	-80
Kocaeli	811 051	137 408	54 146	83 262	108
Konya	1 569 640	71 113	98 297	-27 184	-17
Kütahya	526 986	26 327	30 936	-4 609	-9
Malatya	631 377	36 364	71 571	-35 207	-54
Manisa	1 025 406	71 669	50 723	20 946	21
Kahramanmaraş	800 036	23 957	57 906	-33 949	-42
Mardin	477 854	21 281	56 031	-34 750	-70
Muğla	494 575	43 712	27 714	15 998	33
Muş	319 813	12 425	46 254	-33 829	-100
Nevşehir	255 531	16 662	27 370	-10 708	-41
Niğde	276 989	15 653	31 510	-15 857	-56
Ordu	764 782	28 124	71 034	-42 910	-55
Rize	327 715	20 159	48 885	-28 726	-84
Sakarya	610 208	44 380	38 027	6 353	10
Samsun	1 058 963	53 547	84 769	-31 222	-29
Siirt	206 834	10 960	42 271	-31 311	-141
Sinop	243 144	14 532	37 101	-22 569	-89
Sivas	684 183	33 463	109 914	-76 451	-106
Tekirdağ	392 512	49 734	31 827	17 907	47
Tokat	654 932	25 974	71 720	-45 746	-67
Trabzon	732 919	29 999	81 494	-51 495	-68
Tunceli	122 027	9 118	29 450	-20 332	-154
Şanlıurfa	881 366	30 660	57 460	-26 800	-30
Uşak	267 175	17 362	16 792	570	2
Van	537 978	22 187	42 967	-20 780	-38
Yozgat	519 285	20 843	55 345	-34 502	-64
Zonguldak	983 254	38 943	68 311	-29 368	-29
Aksaray	290 581	12 313	14 704	-2 391	-8
Bayburt	96 788	6 480	20 288	-13 808	-133
Karaman	197 443	13 027	12 093	934	5
Kırıkkale	313 350	18 457	27 270	-8 813	-28
Batman	285 194	20 542	16 617	3 925	14
Şırnak	206 434	9 368	14 533	-5 165	-25

Kaynak: TÜİK (2001)

Tablo 14'te 1985-1990 yılları arasında Türkiye'de bulunan illerin aldığı ve verdiği göç ile net göç ve net göç hızı yer almaktadır. Tablo 14'teki verilere

dayanarak bir analiz yapmak gerekirse; net göç hızı pozitif (+) olan il sayısı sadece yirmidir. Bu da bize, verdiği göçten fazlasını kabul eden yirmi il olduğunu göstermektedir. Bu iller sırasıyla; İstanbul, Kocaeli, Antalya, İçel, İzmir, Bursa, Tekirdağ, Muğla, Aydın, Ankara, Manisa, Bilecik, Adana, Denizli, Batman, Eskişehir, Sakarya, Karaman, Balıkesir ve Uşak'tır. Net göç hızı pozitif (+) olan bu illerden en çok göç alan beş ili sırasıyla yazmak gerekirse bunlar; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Kocaeli'dir.

Bunun aksine, diğer illerin net göç hızı negatif (-) çıkmaktadır. Aldığı göçten fazlasını veren yani net göç hızı negatif olan ilk on ili sırasıyla yazacak olursak; Kars, Tunceli, Siirt, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Sivas, Muş, Artvin ve Ağrı'dır. Yine net göç hızı negatif (-) çıkan bu illerden en çok göç veren beş ili sırasıyla yazmak gerekirse bunlar; Kars, Erzurum, Sivas, Ağrı ve Muş'tur.

Yukarıdaki açıklamalarımız ışığında değerlendirecek olursak, Türkiye'de iç göç hareketi, sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş Doğu ve Güneydoğu ile Karadeniz Bölgesi illerinden, sanayi ve turizm yatırımlarının ve dolayısıyla iş ve daha fazla kazanç olanaklarının yoğun olarak bulunduğu Akdeniz, Marmara ve Batı Anadolu illerine doğru olmuştur.

Tablo 15'teki verilere göre ise 1995-2000 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen iç göçü ve bu iç göç sonrasında ortaya çıkan net göç oranlarını analiz etmemiz mümkündür. Tablo14'teki verilerden hareketle, 1995-2000 yılları arasındaki dönemde net göç hızı pozitif (+) olan il sayısının 1985-1990 dönemine göre artış gösterdiği ve yirmi üç ile çıktığı görülmektedir. Bu illeri sırasıyla yazacak olursak; Tekirdağ, Muğla, Antalya, Bilecik, İstanbul, Bursa, İzmir, Isparta, Çanakkale, Ankara, Aydın, Şırnak, Denizli, Kırklareli, Eskişehir, İçel, Düzce, Balıkesir, Yalova, Manisa, Gaziantep, Konya ve Kocaeli'dir. Net göç hızı pozitif (+) çıkan bu iller arasında en çok göç alan beş il sırasıyla şunlardır; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya.

Net göç hızı negatif (-) olan yani aldığından daha fazla göç veren iller arasında en yüksek negatif (-) göç oranına sahip olan ilk on il ise sırasıyla şöyledir; Ardahan, Sinop, Siirt, Zonguldak, Adıyaman, Mardin, Artvin, Kars, Muş, Bayburt.

Net göç hızı negatif (-) olan bu iller arasında en çok göç veren beş il ise şu şekilde sıralanmaktadır; Zonguldak, Mardin, Adıyaman, Kars, Muş. 1985-1990 Döneminde olduğu gibi, 1995-2000 döneminde de Türkiye'de iç göç hareketleri, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde bulunan illerden, Akdeniz, Marmara ve Batı Anadolu illerine doğru olmuştur. Bunun temel nedeni daha önce de belirttiğimiz gibi, bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarıdır.

Yukarıda ele alınmış her iki dönemde gerçekleşmiş bulunan iç göç hareketleri değerlendirildiğinde ortaya çıkan genel görünüm, pozitif (+) net göç hızına sahip iller genel itibariyle her iki dönemde de bu durumunu korumayı başarmıştır. Bu genel durumun dışında kalan 5 il ise; Adana, Batman, Sakarya, Karaman, Uşak'tır.

Tablo 15. 1995-2000 Yılları Arasında İllerin Aldığı ve Verdiği Göç

2000 Yılı Daimi İkâmetgâhı	2000 Daimi İkâmetgâh Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Adana	1 669 361	92 684	133 181	-40 497	-23.97
Adıyaman	559 772	17 624	58 369	-40 745	-70.23
Afyon	728 613	35 636	52 252	-16 616	-22.55
Ağrı	451 287	24 586	50 799	-26 213	-56.45
Amasya	334 884	30 294	39 393	-9 099	-26.81
Ankara	3 597 662	377 108	286 224	90 884	25.59
Antalya	1 451 771	171 982	81 525	90 457	64.31
Artvin	176 083	14 374	25 934	-11 560	-63.56
Aydın	857 507	76 570	55 017	21 553	25.45
Balıkesir	992 564	80 207	75 403	4 804	4.85
Bilecik	179 562	24 586	14 481	10 105	57.91
Bingöl	222 139	13 795	25 202	-11 407	-50.07
Bitlis	331 728	24 270	31 374	-7 104	-21.19
Bolu	246 417	25 532	35 786	-10 254	-40.76
Burdur	234 021	17 328	22 702	-5 374	-22.70
Bursa	1 933 732	180 171	94 846	85 325	45.12
Çanakkale	425 212	42 818	31 327	11 491	27.39
Çankırı	242 287	20 869	25 340	-4 471	-18.28
Çorum	549 321	27 073	60 095	-33 022	-58.36
Denizli	773 169	57 412	42 207	15 205	19.86
Diyarbakır	1 176 390	62 996	111 060	-48 064	-40.04
Edirne	361 227	35 973	41 079	-5 106	-14.04
Elazığ	513 839	36 075	48 438	-12 363	-23.77
Erzincan	282 622	29 336	30 661	-1 325	-4.68
Erzurum	825 427	50 809	97 300	-46 491	-54.78
Eskişehir	650 265	62 802	53 220	9 582	14.84
Gaziantep	1 119 535	68 550	65 051	3 499	3.13
Giresun	481 779	30 844	36 693	-5 849	-12.07
Gümüşhane	168 573	13 777	17 780	-4 003	-23.47
Hâkkâri	186 976	13 369	15 715	-2 346	-12.47
Hatay	1 110 055	47 298	85 539	-38 241	-33.87
Isparta	458 365	45 579	31 710	13 869	30.72

Tablo 15. 1995-2000 Yılları Arası İllerin Aldığı ve Verdiği Göç (Devam)

2000 Yılı Daimi İkâmetgâhı	2000 Daimi İkâmetgâh Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
İçel	1 497 575	117 894	99 465	18 429	12.38
İstanbul	9 044 859	920 955	513 507	407 448	46.09
İzmir	3 078 981	306 387	186 012	120 375	39.88
Kars	290 611	28 937	47 268	-18 331	-61.15
Kastamonu	350 200	26 171	37 860	-11 689	-32.83
Kayseri	954 397	64 169	67 476	-3 307	-3.46
Kırklareli	294 998	29 968	24 698	5 270	18.03
Kırşehir	233 028	19 273	30 021	-10 748	-45.08
Kocaeli	1 079 603	119 301	119 090	211	0.20
Konya	1 958 640	107 316	104 529	2 787	1.42
Kütahya	603 765	38 553	39 617	-1 064	-1.76
Malatya	773 959	49 192	66 015	-16 823	-21.50
Manisa	1 149 708	76 526	72 839	3 687	3.21
Kahramanmaraş	890 448	33 864	59 394	-25 530	-28.27
Mardin	601 621	26 083	68 165	-42 082	-67.58
Muğla	632 850	80 782	37 861	42 921	70.20
Muş	390 308	13 379	37 448	-24 069	-59.82
Nevşehir	273 293	23 171	25 125	-1 954	-7.12
Niğde	312 784	27 740	28 439	-699	-2.23
Ordu	809 013	35 790	72 748	-36 958	-44.66
Rize	337 609	25 050	32 523	-7 473	-21.89
Sakarya	681 577	50 354	66 252	-15 898	-23.06
Samsun	1 108 182	59 628	111 272	-51 644	-45.54
Siirt	218 773	17 932	34 994	-17 062	-75.06
Sinop	208 376	16 205	32 592	-16 387	-75.67
Sivas	680 536	43 309	78 936	-35 627	-51.02
Tekirdağ	555 916	88 618	37 283	51 335	96.81
Tokat	748 680	33 384	70 556	-37 172	-48.45
Trabzon	893 179	52 923	62 900	-9 977	-11.11
Tunceli	83 642	15 705	18 828	-3 123	-36.65
Şanlıurfa	1 243 058	38 320	87 632	-49 312	-38.90
Uşak	297 112	18 807	20 865	-2 058	-6.90
Van	726 202	35 053	67 406	-32 353	-43.58
Yozgat	614 176	32 948	59 223	-26 275	-41.88
Zonguldak	574 182	27 839	71 848	-44 009	-73.82
Aksaray	353 155	18 892	23 611	-4 769	-13.41
Bayburt	87 386	6 027	11 387	-5 360	-59.51
Karaman	219 055	13 374	16 145	-2 771	-12.57
Kırıkkale	349 476	23 455	35 081	-11 626	-32.72
Batman	390 289	20 133	38 165	-18 032	-45.16
Şırnak	276 300	28 457	22 507	5 950	21.77
Bartın	172 597	10 069	25 727	-15 658	-86.78
Ardahan	119 982	8 791	22 317	-13 526	-106.72
Iğdır	145 602	11 944	13 305	-1 361	-9.30
Yalova	148 182	22 774	22 260	514	3.47
Karabük	208 057	15 440	24 080	-8 640	-40.68
Kilis	102 002	7 157	11 199	-4 042	-38.86
Osmaniye	415 089	23 845	34 230	-10 385	-24.71
Düzce	281 797	23 982	21 739	2 243	7.99

Kaynak: TÜİK (2005)

2.2.2.2.Cinsiyet Temelli Göç:

Türkiye'nin başkenti Ankara'da yürütülen bazı deneysel araştırmalar, birinci nesil kadın göçmenlerin şehir yaşantısını köy yaşantısına tercih ettiği sonucuna ulaşmıştır. Kısal yaşamı ve köy toplumunun otoriter kontrolünü şekillendiren ağır iş yükünden kurtulmuş olan kadın göçmenler genellikle şehirde yaşamaktan mutludurlar. Eğitim, sağlık ve diğer imkânlara ulaşabilme de yine kadınların şehir yaşantısını tercih etmelerinin bir diğer sebebidir. Öte yandan, 1990'larda büyük şehirlerde işsizliğin ve beraberinde ekonomik sorunların artması, kadınların şehirlerdeki, özellikle Türkiye'deki en büyük metropol olan İstanbul'daki yaşantılarından duydukları memnuniyetin önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur.

Kadın göçmenlerin cinsiyet ilişkileri bağlamında ele alındığında, şehirde yaşaması ne anlama gelmektedir? Kenti tercih etmelerine rağmen, kadın göçmenler ailelerindeki konumlarını iyileştirebilir mi? Dünyanın değişik bölgelerinde yürütülen deneysel araştırmalar neticesinde bu sorulara cevap olabilecek bazı bulgular elde edilmiştir. Bu incelemelerden elde edilen sonuçlara göre; kadın göçmenlerin statüsü, çeşitli nedenlere bağlı olarak, ilerleme veya gerileme kaydedebilmekte ya da cinsiyet asimetrisi şehirlerde yeni yollarla yeniden yapılandırılabilmektedir. Kadın göçmenlerin konumunu değiştirebilecek olan bu faktörler ise şu şekilde sıralanabilir: Kadının genç ve bekârken mi yoksa evi ve ailesiyle birlikte mi göç ettiği, kadının göçten önce istihdam ediliyor olup olmadığı veya göçten sonra ücretli işlere iştirak edip etmediği, kendi kazancını kontrol edip etmediği, göçün kalıcı mı yoksa geçici mi, uzun mesafeli mi yoksa kısa mesafeli mi olduğu (bunlar sırayla kadın göçmenin köydeki kadın akrabalarından aldığı desteği etkiler) ve gittikleri yerde kadın göçmenleri destekleyecek sosyal ağlarının olup olmadığıdır. Bunların dışında, kültürel yapı ve ilişkiler de göçmen kadının şehirdeki konumunu belirleme de rol oynayan oldukça önemli bir faktör olma özelliği taşımaktadır.

Bu faktörleri Türkiye bağlamında incelemek istediğimizde karşımıza aşağıdaki tablo çıkmaktadır. Buna göre, kırsal alanlarda birçok kadın ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Çalışan bu kadınların 1970 yılı verilerine göre % 90,5'i ve 1990 yılı verilerine göre ise de % 82,1'i tarımsal üretimde rol almaktaydılar ve

çoğu da bunu kadın olarak sahip oldukları rolün bir parçası olduğuna inanarak yapıyorlardı. Bunu desteklemek için bir örnek vermemiz gerekirse; mesela 1990 yılı verilerine göre, çalışan kadınların %74,8'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktaydı.

Kadınların göç etme eğilimini evlilik bağlamında ele almak istersek; özellikle, Türkiye'nin doğu bölgelerinde evlenen ve aileye yeni katılan kadından beklenen şudur; gelin kocanın geniş ailesinde bir ast olarak yaşamaya başlar ve bunun gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Sözü edilen bölgelerde köylü kadınlar açısından yaşam genellikle daha baskıcı bir aile ve toplum yapısı içerisinde ve bunaltıcı bir şekilde sürmektedir. Bütün bunlar, köylü kadınlar için şehirlerin çekiciliğini artıran unsurlar olarak ön plâna çıkmaktadır Bu nedenle, sözü edilen toplumsal yapı içerisinde sıkışan ve bunalan kadınlar şehire taşınmak istemektedirler. Kırsal kesim kadınlarının bu isteği gerçekleştirmesinin yolu ya kocalarıyla birlikte göç etmek ya da zaten şehirde oturan biriyle evlenmektir. Bu iradi göç hareketinin dışında, kadının göç etmesinin diğer bir nedeni ise evli bir kadının bağımlı göç olarak tanımlayabileceğimiz bir mekân değişikliğine mecbur kalması sonucu oluşan hareketliliktir. Bu da, ailenin iş bulmak, tayin v.b. nedenlerle yer değiştirmesi gerekliliği hasıl olduğu durumlarda o ailenin bireyi olan kadının (eş, anne, kız çocuk) aile içindeki pozisyonuna göre başka bir mekâna taşınma zorunluluğunun ortaya çıkmasıdır.

Türkiye'de şehirlere yapılan göç çoğu durumda o şehire kalıcı olarak yerleşme sonucunu doğurmaktadır. Ancak göçmen aileler buna rağmen köyleriyle ilişkilerini devam ettirme çabası göstermektedir, bu çaba özellikle orada yaşayan yakın akrabaların veya sahibi olunan toprakların varlığıyla orantılı olarak daha fazla artmaktadır. Bu duruma Türkiye dışından örnek vermek gerekirse; Nijerya ve Tayland gibi, diğer bazı ülkelerde yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, köyle bağlantının kesilmesi kadın göçmenlerin kendi hemcinsleri olan akrabalarından aldıkları desteğin sona ermesi anlamına gelmektedir. Sonuç olarak göç edilen yer ile iletişim ve ilişki kurmaya devam etmek araştırma yapılan bu ülkeler açısından ele alındığında göçmen açısında olumlu bir etki yaratmaktadır. Fakat bu ülkelerdeki durumun tersine Türkiye'de, bu tür göç sonrası ilişkilerin devam etmesi kadın açısından genellikle dezavantajlı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bunun nedeni, özellikle de kendi evinin dışında çalışmayan kadının, kocasının ailesine ait olan arazilerde belirli bir süre de olsa çalışmak zorunda kalması ve yapılan çalışmanın kadın için bir iş yükü oluşturmasıdır. Çünkü bu durumda olan kadınlar, yaz aylarında bir süreliğine de olsa köye dönüp kaynana ve kayınpederlerinin yaşadığı evde ikâmet etmek ve aynı zamanda da onlara ait tarlalarda çalışmak durumunda kalacaklardır. Sonuç olarak, göçmen aile bu geleneksel uygulama sebebiyle bazı tahıl ürünlerinin paylaşılması anlamında yarar sağlayabilir ancak bu nedenle, köy ile ilişkilerin devam etmesi kadın göçmenlerin kentsel etkilere açılmasının önünde duran ciddi bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Köyle olan yakın ilişkiler kadın göçmen üzerindeki sosyal kontrol mekanizması gibi bir işlev görmekte, sosyal ve kültürel gelişimine engel olabilmektedir. Göçmenler genellikle çekirdek aile şeklinde yaşadıklarından bu durum kadın için bazı güçlükler doğurma potansiyeline sahiptir.

Akraba evlilikleri ve akrabalarla köylüler arasında devam eden yakın ilişkiler kadının aile içerisinde güç kazanmasını engellemektedir. Mevcut bu sosyal yapıyla ilişkili olarak ele aldığımızda ve değerlendirdiğimizde görülmektedir ki Türkiye'de boşanma oranları sözü edilen kırsal bölgelerde ve bu bölgelerden şehirlere göç etmiş ailelerde genele göre oldukça düşük seviyededir. Göçmen kadının akraba çevresi içerisinden biriyle evlilik yapmış olması kadının boşanma seçeneğini düşünmemesine ve boşanma fikirden vazgeçmesine neden olan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de göçmen kadınların büyük bir çoğunluğu ev dışında çalışmamakta ve kırsal göçmenlerin şehirlerde toplandığı gecekondu mahallelerinde yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bu her iki durum da, kente göçün özgürleştirici etkilerini ortadan kaldıran faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda ifade edilen bulgular genel olarak, ataerkil yapının kentsel alanlardaki yeniden yapılanmasını ve kadınlar üzerindeki bazı muhtemel (ancak sınırlı) özgürleştirici etkilerini işaret etmektedir.[33]

[33] Tahire Erman, "Rural Migrants and Patriarchy in Turkish Cities," **International Journal of Urban and Regional Research**, vol.25.1, March 2001, s.121-122

2.2.2.3.Terör ve Kan Davaları:

Türkiye'de iç göç hareketine sebep olan terör olayları ve kan davaları bu hareketin önemli aktörleri haline gelmişlerdir. 1980'li yıllardan sonra özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan insanların sözü edilen bu zorunlu nedenlerle göçü, hem göç edenler ve hem de ülke açısından oldukça dramatik sonuçlar doğurmuştur. Çoğunlukla, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusu'nda faaliyet gösteren ve silahlı eylemler gerçekleştiren terör örgütü, burada yaşayan insanların ciddi güvenlik endişeleri yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Bu bölgelerde bulunan mezra, köy, kasaba v.b. yaşam alanlarında hayatlarını sürdüren insanlar, üzerlerindeki örgüt baskıları nedeniyle can güvenliğinden endişe duymaya başlamıştır. Duyulan bu endişelerin, insanların ticari faaliyetlerine de önemli yansımaları söz konusudur. Hayvancılıkla uğraşan insanlar, otlak ve meraları, çiftçilikle uğraşan insanlar ise topraklarını kullanamaz hale gelmiştir. Bu sebeple insanlar bölge illerine ve hatta bölge dışında bulunan illere göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu durum önemli bir kırsal göç hareketi yaşanmasına neden olmuştur.

Can güvenliği endişesiyle yapılan bu zorunlu göçlerin bir diğer aktörü ise kan davalarıdır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde oldukça fazla yaşanmakta olan bu durum nedeniyle, insanlar can güvenliği endişesiyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadırlar. İki aile arasında daha önceden gerçekleşmiş bir çatışma ve sonucunda gerçekleşmiş olan bir ölüm olayının ardı sıra yaşanan bu süreç, olaya taraf olan her iki aile için de güvensiz bir ortamın doğmasına ön ayak olmaktadır. Bu güvensiz durumdan kurtulmak isteyen aileler bu nedenle yaşadıkları yerleri terk etmek ve başka yaşam alanlarına göç etmek durumunda kalmaktadırlar.

Yukarıda sözü edilen nedenlerle gerçekleştirilen bu hareketlilikler sonucunda, önemli sayıda insan kırsal göçün önemli aktörleri olmak zorunda kalmışlardır. Resmi kurumların yayınlamış olduğu bazı raporlara göre Türkiye'nin bu bölgelerinde bulunan binin üzerinde köy, terör olayları nedeniyle terk edilmiştir.

2.2.2.4.Tarımsal Politikalar:

Devletin, tarıma düzenleyici ve destekleyici olarak katılımı hem tarımsal kalkınma hem de tümden bir ekonomik ilerleme için gerekli koşuldur. Bu nedenle, tarıma karşı olan herhangi bir politika, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılmasına engel olacaktır. Ekonomi teorisi, ekonomi tarihi ve çağdaş deneysel analizlerin önemli bir kısmı da bu iddiaları şiddetle desteklemektedir.

Ekonomi tarihi açısından ele aldığımızda, 19. Yüzyılda, şimdiki gelişmiş toplumlar statüsünde yer alanlar ülkeler en fazla tarımsal üretimin yapıldığı ve tarımsal üretimin en fazla desteklendiği batılı ülkeleridir. Bu ülkeler sonradan çok hızlı bir büyüme grafiği kaydetmiştir. Buna ilişkin olarak, Avrupa'da ve Japonya'da Sanayi Devrimi öncesi veya eş zamanlı bir Yeşil Devrim'in (tarım devrimi) gerçekleştiği savunulmaktadır. Daha yakın zamanda, Tayvan ve Güney Kore ile ilgili olarak yaşanmış bulunan tecrübeler, savaş öncesi tarımsal üretkenliğin, bu ülkelerin savaş sonrası sanayi gelişimine etkisinin önemini gözler önüne sermiştir. Kısacası, tarih, ekonomi ve çağdaş analizlerden elde edilen bulgular tarımsal büyümenin daha geniş kapsamlı büyümeler için bir ön koşul olduğuna işaret etmektedir. Daha önemli bir nokta da tarımsal büyümenin yoksullardan yana bir büyüme olmasıdır. Tarım genellikle emek yoğun ve daha az beceri isteyen ve geniş kitleleri barındırabilen bir üretim alanıdır. Bu yönüyle tarımsal büyüme, daha fazla işgücünün piyasaya girebilmesine olanak sağlayarak ek istihdam yaratma özelliği de taşımaktadır.

Tarımsal üretkenliğin artırılması ayrıca, hem kırsal alanlarda ve hem de kentsel alanlarda yaşan ve ev bütçelerinin büyük kısmını yiyecek için harcayan yoksullar için yiyecek fiyatlarını düşürücü bir etki yaratmaktadır. Üretkenliğin özellikle küçük aile çiftliklerindeki artışı çok daha düşük gelirli ve yoksul insanlardan yana bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun 1.700 yüz yıl öncesinden günümüze kadar, tüm dünyada yoksulluğun azaltılmasına önemli katkıları olduğu bilinmektedir. Bu konuya ilişkin deneysel bulgular çapıcı özellikler taşımaktadır. Sayısız ülkelerarası ve ülke içi çalışma sonucunda, tarımsal

üretkenliğin yoksulluğu azaltmada çok önemli bir kaynak olduğu ve gelişimin en önemli anahtarlarından birisi olduğu sonucuna varılmıştır.[34]

Kırsal kalkınma politikaları ile kırsal yoksulluğun azaltılması arasındaki ilişki ile ilgili olarak Dünyanın diğer ülkelerinden bir iki örnek vermek gerekirse; Çin'de, geniş boyutta yapılan alt yapı yatırımları, 1978 yılında yapılan toprak reformu, tahıl alım fiyatlarıyla ilgili politikalar ve köyden kente göçü sınırlandıran uygulamalar neticesinde yoksulluk oranlarında bir düşüş gözlemlenmiştir. Çin'deki yoksulluğun azaltılmasında 1978 yılındaki kamulaştırmama ve toprak reformunu takip eden tarımsal büyümedeki önemli miktardaki artışın büyük oranda etkisi olduğu söylenebilir. Benzer şekilde, Hindistan'daki kırsal yoksulluğun azaltılması tarımdaki Yeşil Devrim'in yayılmasına bağlanmaktadır. Hindistan'daki yoksulluğun azaltılması ayrıca, buradaki geniş yoksulluk karşıtı programlar ve sosyal uygulamalardan kaynaklanmıştır. Endonezya'da ise, 1981-2001 yılları arasında, yoksulluğun azaltılmasında kullanılmış olan hassas makroekonomik politikalar, pirinç fiyatlarında izlenen aktif bir stabilizasyon politikası, alt yapıya çok fazla harcama yapılması ve Yeşil Devrim önemli rol oynamıştır.[35]

Uluslararası düzeyde verdiğimiz örneklerden sonra yeniden Türkiye'ye dönecek olursak, Türkiye'de, 1950 yılını izleyen ilk yıllarda büyük arazi sahipleri (toprak ağaları) ekonomik olduğu kadar siyasi bakımdan da önemli bir güce sahiptiler. Parlamenter sistemin hayata geçirilmesi ile birlikte bu güce sahip olanlar, köylüler üzerindeki nüfuzlarından ötürü önemli oy potansiyeline sahip hale gelmişlerdir. Tarımsal üretim yoluyla ülkeyi kalkındırma düşüncesi, bu kesimi tarım alanında egemen bir konuma getirmiştir.

Devlet tarafından tarım makinelerinin ithal edilmesi, tarımsal kredilerin verilmesinin yanı sıra, tarımsal alanların bu alanları eken kişilere dağıtılması tasarlanmaktaydı. Ancak önemli oy potansiyeline sahip toprak ağalarının tepkisinden çekinen siyasi irade, bunun yerine kamuya ait alanları bu ekicilere dağıtma yoluna

---

[34] Dırk Bezemer, Derek Header, "Agriculture Development and Urban Bias," **World Development**, vol.36, no.8, 2008 s.1343-1345

[35] Pranab Bardhan, "Globalization and Rural Poverty," **World Development**, vol.34, no.8, 2006, s.1393-1394

başvurmuştur, ancak bu uygulama köylüler açısından tatmin edici bir sonuç doğurmaktan uzak kalmıştır.[36]

2. Dünya Savaşı'nın bitiminden önce, Türkiye nüfusunun yalnızca küçük bir bölümü resmi ücretli olarak çalışmaktaydı. Toplam 20 milyon nüfusun %80'i köylerde yaşıyordu ve bunların büyük bir çoğunluğu küçük ölçekli çiftçi olarak yaşamlarını sürdürmekteydi. Kentsel alanda perakende ticaretle uğraşanların çoğu kendi işini yapanlardı. Hatta üretimde bile, çalışanların neredeyse 1/3'den fazlası kendi işlerinde veya ailelerine ait işlerde çalışıyordu. Toplamda yalnızca yaklaşık 400 bin kişi ücretli işçi olarak çalışmaktaydı.

2. Dünya Savaşı'nı takip eden otuz yılda, Türkiye kırsal alanlardan kentlere büyük bir göç dalgası yaşamıştır. 1950'den sonra, köyden kente göç keskin bir hız kazanmış ve bu nedenle 1950 ve 1960 yılları arasında dört büyük şehrin nüfusu %75 oranında artış göstermiştir. Bu radikal demografik değişimi kentsel alanlardaki normal nüfus artışı ile açıklamak mümkün değildir. Kırsal bölgelerden dışa göç olgusu bu nüfus büyümesini anlatmak için daha uygun bir tespit niteliği taşımaktadır. Kırsal bölgelerden şehirlere doğru gerçekleşen bu göç hareketlerini ortaya çıkaran faktörler; uluslararası ve ulusal piyasa talebindeki artış, yabancı teknolojinin ithal edilmesi (özellikle de tarım makineleri), sermaye ve aynı anda gelişen sosyal grupların kutuplaşmasını (hem köyde hem de kentte) içermektedir.

Uluslararası ekonomik sistem sanayileşmiş ülkelerdeki kırsal dönüşümü şekillendirirken, ulus devletler de bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'de devletin resmi ekonomideki rolü 1920'lerde, altyapı, banka kurma, ticareti düzenleme gibi endüstrinin farklı kollarına yönelik girişimler nedeniyle genişlemiştir. 1950'den 1980 yılına kadar, devlet politikalarının teşviki, ekili alanları (yaklaşık %66 oranında), traktör kullanımını (1950'de 10 bin iken 1980'de 450 bin'e çıktı) ve gübre kullanımını arttırıcı etkiler doğurmuştur. Tarımdaki bu endüstriyel büyüme yine de, birkaç insanın veya toprak sahibinin geniş alanlara hükmettiği yerlerde etkili olmamıştır.

---

[36] Stefanos Yerasimos, **Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, I. Dünya Sanaşından 1971'e**, çeviren: Babür Kuzucu, kitap 3, Altıncı baskı, İstanbul, Belge Yayınları:65, Kasım 1992, s.188

Türkiye'de kırsal değişim süreçleri coğrafi ve tarihsel koşullara bağlı olarak farklı hızlarda ve şekillerde ilerlemiştir. Toprağın büyük kısmının toprak ağaları tarafından kontrol edildiği yerlerde, feodal toprak ağalarının kapitalist çiftçilere ve toprağın kirasını ürünle ödeyen çiftçilerin de ücretli işgücüne dönüşmesi devam etmektedir. Ortakçıların (toprağın kirasını ürünle ödeyenler) ücretli emekçilere dönüşmesi, nadiren de olsa, makineleşme ve emekten tasarruf edici diğer teknolojilerden faydalanmayı ve geniş ölçekli toprak düzenlemelerini mümkün kılan kredilere ulaşmanın daha da kolaylaşması sonucunda gerçekleşmiştir (özellikle 1950'lerde). Modern tarım teknolojisine geçiş ve piyasa için üretim, toprağın orta ve büyük ölçekli çiftçilerin elinde bir araya getirilmesiyle gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'deki tarımsal toplumların birçoğu, mekanikleşmenin tanınması, ihracata yönelik ürün ve piyasa bağımlılığı gibi birçok sebepten ötürü ciddi ekonomik dönüşümlere tabii olmuştur. Sonuçta, birçok çiftçi toprağa sahip olma ve erişme şansını kaybetmiş, ya büyük tarımsal yatırımcılar için çalışan ücretli emekçi olmuş, ya da çiftlik üretimi için göçmen işçilere bel bağlamak durumunda kalmıştır.

Ancak buna rağmen, bu tür yeni gelişimlerle henüz tanışmamış, evlerin kendi küçük topraklarına sahip olduğu ve makineleşmiş tarımla üretim yapmayan veya ihracata yönelik ürün üretmeyen köyler bulunmaktadır. Türkiye'de tarımla uğraşan insanlar bir yöntem olarak, topraklardan çıkarılma baskıları hafifletmek veya hayatını devam ettirebilmek için mevsimlik göçmen işçi olarak çalışmaktadırlar.[37]

1981 Yılı verilerine göre, Türkiye'de son beş yılda 409.666 aile köyden göç etmiştir. Bunlardan 160.047 aile (664.319 kişi) yurtdışına, 249.619 aile ise yurtiçinde başka bir yerleşim merkezine göç etmiştir. Köyde toprak sahibi olup köy dışına yerleşen aile sayısı ise 509.020'dir. Bu durum şöyle bir neden sonuç ilişkisi yaratmaktadır. Neden; çok küçük toprak parçasına sahip olan bu aileler geçim sıkıntısı nedeniyle köylerini terk etmişlerdir. Sonuç ise; bu insanlar göç ettikleri yerde geçimlerinin bir bölümünü köylerinde mevcut topraklarından sağlayacakları yani tamamen işyerlerinden alacakları ücretle geçinmek zorunda kalmayacakları için

[37] Ilıcan, "Peasant Struggles," s.554-555-556

daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olmuş ve bunun sonucunda da çalıştıkları işyerlerinde işçi ücretlerinin düşmesine neden olmuşlardır.[38]

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan, 1980'li yıllara kadar tarım çeşitli yapısal değişim ve dönüşümlere uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümlerin oluşmasında, Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı göçler (mübadele), hükümetlerin hazine arazilerini dağıtması, kentleşmenin yarattığı iç göçler, hızlı nüfus artışı, daha önce ekime elverişli olmayan toprakların yeni yatırımlarla kullanıma açılması, meraların tarım arazisine dönüştürülmesi, traktör kullanımının yayılması, ara girdi kullanımının yayılması gibi karmaşık sosyo-ekonomik süreçler etkili olmuştur. Kısacası, 1980'li yıllara kadar geçen elli yıllık zaman süresince tarım, örgütlenme biçiminden, sosyal yapısına, kullanılan teknolojilerden, piyasa düzenine kadar çok boyutlu bir değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu değişim ve dönüşümün oluşmasında mevcut hükümetlerin bilinçli bir politika izlemelerinin önemli bir payı vardır.

Türkiye'de 1980'li yılların başından itibaren tarımsal politikalarda önemli dönüşümler söz konusu olmuştur. 24 Ocak 1980 Yılında 24 Ocak Kararlarının[39] ve buna ilişkin programın uygulamaya konulmasıyla birlikte, devletin tarım kesimine bakışında değişiklikler kendini göstermiştir. Yaşanan bu değişikliler 1984 yılı başından itibaren belirginleşmeye başlamış ve gittikçe keskinleşmiştir. Türkiye'deki tarımsal politika dönüşümünü 1970'li yılların sonundan itibaren dünya piyasalarında dış ticaret hadlerinin tarım ürünleri aleyhine gelişmesi ve uluslararası sermayenin baskı ve etkileri ile ilişkilendirmek mümkündür. Buna paralel olarak, Türkiye'de de önemli değişiklikler kendini göstermiştir. Bu değişiklikleri şöyle açıklamak mümkündür; öncelikle devletin tarıma karşı olan koruyucu ve düzenleyici tavrında

---

[38] Muzaffer İlhan Erdost, **Kapitalizm ve Tarım**, 2. Baskı, Ankara, Onur Yayınları, Nisan 1984, s.192

[39] 24 Ocak 1980 İstikrar Programının teorik temeli neo-liberal yaklaşımlardır. 24 Ocak 1980 İstikrar Kararlarının tamamen orijinal bir istikrar programı olduğu söylenemez. Bu program daha önceki yıllarda Türkiye'de uygulamaya konan istikrar programlarına benzediği gibi, IMF'nin gözetiminde kimi Latin Amerika ülkelerinde uygulanan Ortodoks istikrar programları ile de benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik hem programın içeriği hem de etkileri bakımından söz konusudur. 24 Ocak İstikrar Programı öncelikle enflasyon ve ödemeler dengesi güçlükleri ile mücadele için hazırlanmış bir tedbirler paketi olarak sunulsa da uzun ve kısa vadeli amaçlarının çokluğu ile karakterize edilmektedir. 24 Ocak İstikrar Programının temel felsefesi ekonomide devlet müdahalesini en aza indirerek piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması idi. Bkz.: Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu**, Gözden geçirilmiş 4. Baskı, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, Şubat 1997, s.171-172-173

önemli farklılıklar kendini göstermiş, dış ticaret korumacılığı oldukça azalmış ve tarım kesimi piyasa koşullarının insafına bırakılmıştır. Bununla birlikte, tarımsal sübvansiyonlar büyük ölçüde kaldırılmış, tarım piyasalarını düzenleyici kamu kurumları (Tariş, Trakyabirlik, Çukobirlik ve Fiskobirlik v.b.) avantajlarını yitirmiş, bu kurumların özelleştirilmesi gündeme gelmiş ve bazılarının sahip oldukları tekel gücüne son verilmiştir. Tohum tedarikiyle ilgili olarak kamunun işlevine son verilmiş iç ve dış sermayeye bu konuda serbestlik tanınmıştır.

Sonuç olarak, tamamen dış rekabete açık hale gelen ekonomide imalat sanayi ve hizmetlerin rekabet gücünü artırmak için tarımın bir araç olarak kullanılması eğilimi kendini göstermiştir. Bunun temel nedeni, sanayi için bir girdi oluşturan tarım ürünlerinin fiyatlarının düşük tutularak, maliyet artışlarının önlenmeye çalışılmasıdır.[40]

Tablo 13. Tarım Faaliyetinde İstihdam Edilen Nüfus (12 > yaş)

Yıllar	1975	1980	1985	1990	2000
Toplam Nüfus	40 347 719	44 736 957	50 664 458	56 473 035	67 803 927
İktisaden Faal Nüfus	17 383 828	18 522 322	20 556 786	23 381 893	25 997 141
Tarım Kesimindeki İktisaden Faal Nüfus	11 694 513	11 104 501	12 118 533	12 547 796	12 576 827
İktisaden Faal Tarımsal Nüfusun Toplam Faal Nüfusa Oranı %	67.27	59.95	58.95	53.66	48.38

Kaynak: TÜİK (2005)

Tablo 13'teki verilerden de anlaşılacağı gibi, 1975-2000 yılları arasında iktisaden faal nüfus sürekli olarak artış göstermiş, buna karşılık tarım kesimindeki iktisaden faal nüfus inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Türkiye'deki toplam nüfus aynı yıllar arasında artarak, 40.347.719 kişiden, 67.803.927 kişiye yükselmiştir. 1975-2000 yılları arasında beşer yıllık periyodlar dikkate alındığında, her beş yıllık periyod arasında yaklaşık olarak %11-12 arasında bir nüfus artışı söz konusu olmuştur. Toplamda ise bu artış yaklaşık olarak %68 civarındadır. İktisaden faal

[40] Gülten Kazgan, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, editör: Oya Baydar, İstanbul, Bilanço 98 Yayın Dizisi, Şubat 1999, s.31-33

tarımsal nüfusun toplam faal nüfusa oranı beş yıllık periyodlar arasında sürekli azalarak, %67.27'den %48.38'e gerilemiştir.

Nüfustaki sürekli artışa karşın, tarımsal faaliyette bulunan nüfustaki azalış, tarımsal üretimde çalışan nüfusun başka üretim alanlarına kaydığını göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Bu durum uygulanmış olan tarımsal politikaların olumsuz etkilerini gözler önüne sermektedir. Tarımsal üretimden ayrılan bu üretici kesim, doğal olarak çoğunlukla yaşadıkları kırsal alanları terk etmekte ve bir kırsal göç hareketi yaratmaktadırlar.

Tablo 14. Tarım Alanları (Bin Hektar)

Yıllar	Tarla Alanı	Sebze Bahçeleri (1)	Bağlar	Meyve Ağaçlarının Kapladığı Alan	Zeytin Ağaçlarının Kapladığı Alan	Toplam
1952	17 361	-	649	635	382	19 027
1953	18 812	-	671	639	397	20 519
1954	19 616	-	690	648	422	21 376
1955	20 998	-	707	660	443	22 808
1956	22 453	-	728	681	467	24 329
1957	22 161	-	743	690	476	24 070
1958	22 765	-	710	696	513	24 684
1959	22 940	-	770	711	537	24 958
1960	23 264	-	782	730	548	25 324
1961	23 076	-	775	793	586	25 230
1962	23 260	-	802	816	599	25 477
1963	23 823	-	794	824	607	26 048
1964	23 843	-	800	832	636	26 111
1965	23 556	-	800	862	643	25 861
1966	23 982	-	830	888	666	26 366
1967	23 858	-	840	900	674	26 272
1968	24 092	416	848	938	723	27 017
1969	24 672	445	838	951	726	27 632
1970	24 296	448	845	1 019	731	27 339
1971	24 527	451	847	1 044	740	27 609
1972	25 043	530	850	1 052	751	28 226

Tablo 17. Tarım Alanları (Bin Hektar) (Devam)

Yıllar	Tarla Alanı	Sebze Bahçeleri (1)	Bağlar	Meyve Ağaçlarının Kapladığı Alan	Zeytin Ağaçlarının Kapladığı Alan	Toplam
1973	25 014	530	816	1 153	775	28 288
1974	24 660	501	795	1 187	785	27 928
1975	24 418	490	790	1 163	801	27 662
1976	24 265	619	768	1 263	810	27 725
1977	24 472	592	760	1 290	816	27 930
1978	24 549	571	790	1 321	811	28 042
1979	24 995	616	850	1 352	812	28 625
1980	24 560	596	820	1 386	813	28 175
1981	24 915	568	800	1 397	833	28 513
1982	23 581	618	655	1 426	811	27 091
1983	23 018	678	655	1 453	814	26 618
1984	23 874	628	625	1 470	816	27 413
1985	23 933	662	625	1 489	821	27 530
1986	23 920	638	600	1 490	835	27 483
1987	24 355	609	590	1 517	856	27 927
1988	24 174	612	590	1 531	856	27 763
1989	24 270	610	597	1 563	857	27 897
1990	24 192	635	580	1 583	866	27 856
1991	23 979	652	586	1 560	877	27 654
1992	23 900	663	576	1 565	871	27 575
1993	23 827	654	567	1 615	872	27 535
1994	23 896	709	567	1 618	881	27 671
1995	23 588	785	565	1 340	556	26 834
1996	23 729	785	560	1 344	568	26 986
1997	23 522	775	545	1 364	658	26 864
1998	23 656	783	541	1 389	600	26 969
1999	23 348	790	535	1 393	595	26 661
2000	23 033	793	535	1 418	600	26 379
2001	23 001	799	525	1 425	600	26 350
2002	23 163	831	530	1 435	620	26 579
2003	22 554	818	530	1 500	625	26 027

Tablo 17. Tarım Alanları (Bin Hektar) (Devam)

Yıllar	Tarla Alanı	Sebze Bahçeleri (1)	Bağlar	Meyve Ağaçlarının Kapladığı Alan	Zeytin Ağaçlarının Kapladığı Alan	Toplam
2004	23 063	805	520	1 558	644	26 590
2005	23 024	806	516	1 598	662	26 606
2006	22 131	850	513	1 670	712	25 876
2007	21 164	815	485	1 671	753	24 888
2008	20 719	836	483	1 693	774	24 505

Kaynak: TÜİK (1995, 2001, 2005, 2009)
(1)1968 Yılına kadar meyve ağaçlarının kapladığı alan içinde gösterilmiştir.
1968 yılına kadar tarla alanı olarak gösterilen kısım bostanları da kapsar

Tablo 17'de Türkiye'de 1952-2008 yılları arasında mevcut olan tarım alanlarının büyüklükleri, kullanılan alanın o alanda yapılan tarımsal üretim türüne göre miktarları verilmiştir. Büyüklük bakımından tarım alanları en üst seviyeye 1979 yılında ulaşmıştır. 1979 Yılına kadar inişli ve çıkışlı bir seyir izleyen tarımsal alan miktarı 1979 yılında 28 milyon 625 bin hektar ile zirveye çıkmıştır. Takip eden yıllarda yine inişli çıkışlı bir seyir izleyen tarımsal alan miktarları nihayetinde 2008 yılında 24 milyon 505 bin hektar ile en düşük seviyesine gerilemiştir.

Tarımsal üretimde temel ihtiyaç olan tohumluk, gübre ve tarımsal ilaçların fiyatlarında meydana gelen, telafi edilemez artışlar ürün maliyetlerini oldukça artırmış, üreticinin ürettiği ürünü değerinin çok altında satmak zorunda kalması tarımsal alanların kullanımını da olumsuz yönde etkilemiştir. Daha önce sözünü ettiğimiz, 1980 sonrası uygulamaya konulmuş olan tarımsal politikalar, tarımsal üretimin yapıldığı alanların daralmasına neden olmuş ve daha önce tarımsal üretimde istihdam edilen veya üretici olarak geçimini sağlayan insanların kırsal alanlardan, şehir merkezlerine doğru göçünü hızlandırmıştır.

Tablo 18. Cinslerine Göre Hayvan Sayısı Bin (000)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Kıl Keçi	Tiftik Keçi	Toplam
1975	13 751	1 051	41 366	15 216	3 547	77 612
1976	14 102	1 056	41 504	14 973	3 535	77 830
1977	14 540	1 012	42 708	14 752	3 524	79 126
1978	14 341	1 023	43 942	14 805	3 642	80 258
1979	15 567	1 040	46 026	15 109	3 666	83 886
1980	15 894	1 031	48 630	15 385	3 658	87 067
1981	15 981	1 002	49 598	15 070	3 856	87 871
1982	14 484	808	49 636	14 655	3 558	85 445
1983	14 099	758	48 707	13 615	3 117	82 495
1984	12 140	544	40 391	11 127	1 973	68 522
1985	12 466	551	42 500	11 233	2 103	70 866
1986	12 713	540	43 758	11 295	2 111	72 431
1987	12 713	524	43 796	11 053	2 004	72 048
1988	12 562	485	45 384	10 972	1 942	73 240
1989	12 173	429	43 647	10 328	1 614	70 040
1990	11 377	371	40 553	9 698	1 279	64 992
1991	11 973	366	40 433	9 579	1 185	65 180
1992	11 951	352	39 416	9 440	1 014	63 746
1993	11 910	316	37 541	9 192	941	61 374
1994	11 901	305	35 646	8 767	797	58 841
1995	11 789	255	33 791	8 397	714	54 946
1996	11 886	235	33 072	8 242	709	54 144
1997	11 185	194	30 238	7 761	615	49 993
1998	11 031	176	29 435	7 523	534	48 699
1999	11 054	165	30 256	7 284	490	49 249
2000	10 761	146	28 492	6 828	373	46 600
2001	10 548	138	26 972	6 676	346	44 680
2002	9 804	121	25 174	6 519	261	41 879
2003	9 789	113	25 431	6 516	256	42 105
2004	10 069	104	25 201	6 380	230	41 984

Tablo 18. Cinslerine Göre Hayvan Sayısı Bin (000) (Devam)

Yıllar	Sığır	Manda	Koyun	Kıl Keçi	Tiftik Keçi	Toplam
2005	10 526	105	25 304	6 285	233	42 453
2006	10 871	100	25 617	6 434	210	43 232
2007	11 036	85	25 462	6 095	191	42 869
2008	10 859	86	23 975	5 435	158	40 513

Kaynak: TÜİK (1983, 1989, 1990, 1995, 2001, 2003, 2005)

Tarımsal faaliyet başlığı altında ele alabileceğimiz ve değerlendirebileceğimiz hayvancılık faaliyetlerinde de Türkiye'de önemli değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. 1980 Yılına kadar Türkiye, hayvancılıkta Avrupa'da birinci, dünyada ise ikinci sırada yer almaktaydı. Cumhuriyetin ilanından sonra izlenmiş olan hayvancılığı geliştirme ve kalkındırma politikaları sayesinde, Türkiye hayvancılıkta dünyada söz sahibi ülkeler arasına girmeyi başarmıştı. 1939 Yılına gelindiğinde toplam hayvan sayısı 54 milyon 557 bine ulaşmıştı. Bu rakam nüfusu 17 milyon kişi civarında olan bir ülke için oldukça büyük bir rakamdı. 1960 Yılına gelindiğinde, Türkiye hayvancılık açısından çok önemli bir aşama kaydetmişti. 1960 Yılında toplam hayvan sayısı 76 milyona ulaşmıştı. Bu durum, hayvancılıkla uğraşan ve dünyada söz sahibi olan ülkeler tarafında endişeyle izlenmekteydi.[41]

Yukarıda tablo 18'de de görüleceği gibi, toplam hayvan sayısı, 1975 yılında 77 milyon 612 bine yükseldi. Toplam ülke nüfusunun 40 milyon 347 bin kişi olduğu Türkiye'de, toplam hayvan sayısı 77 milyon 612 bine ulaşmıştı. Bu neredeyse kişi başına 2 adet hayvan düşmesi anlamına geliyordu. Bu yükseliş süreci 1981 yılına kadar devam etti. 1981 Yılında toplam hayvan sayısı, 87 milyon 871 bine ulaşmıştı. Bu Türkiye açısından hayvancılıkta ciddi bir patlamanın yaşandığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu hayvanların, 15 milyon 981 bini sığır, 1 milyon 2 bini manda, 49 milyon 598 bini koyun, 15 milyon 70 bini kıl keçi ve 3 milyon 856 bini tiftik keçisinden oluşmaktaydı.

1981 Yılından, 1985 yılına kadar toplam hayvan sayısında önemli bir azalma meydana gelmiştir. Bu azalma takip eden yıllarda seyrek olarak yönünü artışa çevirse

[41] Sadullah Usumi, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, editör: Oya Baydar, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, Bilanço'98 yayın dizisi, Şubat 1999, s.37

de, 2008 yılına gelindiğinde toplam hayvan sayısı 40 milyon 513 bine düşmüştür. 2008 Yılında ülkedeki toplam nüfus 71 milyon 517 bini bulmuş ancak toplam hayvan sayısı 40 milyon 513 bine düşmüştür. Bu azalma sonucunda 1975 yılında oluşan tablonun tam tersi bir tablo ortaya çıkmıştır. 1975 yılının aksine 2008 yılında artık 2 kişiye bir hayvan düşmektedir. Toplam hayvan sayısındaki bu dramatik düşüş ülkemizin bu alanda oldukça önemli bir problemle karşı karşıya olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu problemin ortaya çıkış nedenlerini ele alacak olursak; Türkiye'nin 1980 yılından sonra tarım ve hayvancılık alanında uygulamaya koyduğu politikalar ve bu alanda üreticilerin aleyhine yapılan değişiklikler bu olumsuz tablonun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu olumsuzlukların başında, tarım ve hayvancılıkla uğraşan ve geçimini bu yolla sağlayan üreticilere verilen devlet desteğinin azaltılması gelmektedir. Hayvancılıkla uğraşan üreticiye alım garantisi sağlayan ve önemli kaynaklar aktaran SEK (Süt Endüstrisi Kurumu), EBK (Et ve Balık Kurumu) ve YEMSAN (Yem Sanayi) gibi kuruluşlar, zarar ettikleri gerekçesiyle özelleştirme kapsamına alınmış ve plânsız bir şekilde, arsa fiyatlarının altında bedellerle özelleştirilmişlerdir. SEK ve EBK'nın özelleştirilmesi sonucunda üretici ürettiği et ve süt ürünlerini değerinin altında fiyatlarla satmak zorunda kalmış ve piyasanın insafına bırakılmıştır. YEMSAN'ın özelleştirilmesi sonucunda ise üretici piyasadan yüksek fiyatlarla yem almak zorunda kalmış ve bu nedenle maliyetlerinde önemli artışlar meydana gelmiştir.

Piyasadaki ürün satış fiyatı, üretim maliyetlerinin altında kaldığından birçok üretici iflas etmiş ve elindeki hayvanlarını kesmek zorunda kalmıştır. Bilinçsiz olarak yapılan erken hayvan kesimleri ve ihracat, sığır ve koyun sayısında önemli bir azalışa neden olmuştur. Hayvan sayısında ki bu azalışı telafi etmek için, hayvan ithalatına izin verilmiştir. Bu hayvanların ithal edildiği ülkelerdeki üreticilerin devlet tarafından ciddi şekilde desteklenmiş olması nedeniyle, ithal edilen hayvanların yabancı üreticiye maliyeti oldukça düşüktü. Bu düşük maliyetli et ve canlı hayvan ithalatı karşısında yerli üreticinin rekabet şansı kalmamıştır. İşte bu nedenle de, hayvancılıkla uğraşan üreticilerin kırsal alanları terk edip ilçe merkezlerine ve şehirlere göçünün önü açılmıştır.

Sonuç olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse "Tarımsal istihdamın beşeri sermaye birikiminin en azından diğer sektörlerle karşılaştırılabilir hale gelmesi, tarımda işgücü verimliliğini ve değişen şartlara uyum kabiliyetini artıracaktır. Değişen şartların başında tarım dışı kırda ve kentte istihdam olanaklarının artması gösterilebilir. Tarım sektöründe istihdam payı ile iktisadi gelişme arasındaki ilişki terstir, fakat nedensellik iktisadi gelişmeden tarımsal istihdam payının azalması yönündedir. Başka bir deyişle, tarımın istihdam payının azalmasıyla ülkeler gelişmez. Ülkeler geliştikçe tarımın istihdam payı azalır."[42]

2.2.3. Kırsal Nüfusun Hareketliliği; İten Faktörlere Karşı Diğer Faktörler:

Genellikle köyden kente göç çalışmalarında, çalışmaya temel teşkil etmesi bakımından göçe etki eden iten faktörler dikkate alınır ve çalışmalar bu yönde şekillendirilir. İten faktörler genellikle, düşük kırsal gelirler, yetersiz altyapı, imkânların çok sınırlı olması ve hizmetlerin yetersizliği çerçevesinde ele alınmaktadır. Ancak Türkiye'de ki köyden kente göç ile ilgili olarak elde edilen verilerle yapılan analizlerde, diğer faktörlerin de en az iten faktörler kadar önemli olduğu sonucuna varılmıştır. İten faktörler dışında kalan bu diğer faktörler; potansiyel kırsal göçmenin beceri ve eğitim seviyesi, ulaşım ve iletişim imkânları (örneğin, şehirlere erişim), daha önce aynı köyden şehre göç etmiş akrabalar arkadaşlar ve başka insanların bulunması gibi faktörlerdir.[43]

Son yıllarda, kırsaldan kırsala göç akımları göçün yönünü değiştirse de, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, kırsal kesim nüfusundaki azalma ve kentsel büyümenin altında yatan asıl sebep göçtür. Türkiye'de, potansiyel kırsal alan göçmenlerinin göç etme kararını almalarında iten sebeplerden biri, sınırlı kırsal kaynaklar (özellikle, kullanılabilir tarım alanları) üzerindeki yoğun nüfus baskısıdır. Bu baskı işsizliğin artması ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Bu durum tarım dışı işler için olan işgücü talebinin sınırlı olmasından da

---

[42] Erol H. Çakmak, A. Halis Akder, **DTÖ ve AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı**, Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, Yayın no. TÜSİAD-T/2005-06/397, Haziran 2005, s.54-55

[43] Ayşe Gedik, "Internal Migration in Turkey 1965-1985 Test of Conflicting Findings in the Literature," **Review of Urban and Regional Development Studies**, vol.9, 1997, s.171

kaynaklanmaktadır. Türkiye'de kişi başına düşen ekili arazi oranı 1970 yılında 767,84 hektar iken bu oran 1990 yılında 490,09'a kadar gerilemiştir. Diğer birçok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye'de de, kırsal bölgede yaşayan genç nüfusun tarımsal üretim yoluyla bir hayat kurma şansından mahrumdur. Bu nedenle, tarımsal üretimden ayrılan ve şehirlere göç eden bu genç nüfus daha sonra da, bir iş bulma şansının oldukça az olduğu iş piyasalarına girmek durumunda kalmaktadırlar.

Bu çerçevede ele aldığımızda, Türkiye'de kırsal alanlarda yaşayan kadınların sahip olduğu fırsatlar çok daha sınırlıdır. Birçok kırsal alanda, kadınların köylerde maaşla çalışabileceği, tarım dışındaki tek istihdam alanı (genellikle yarı zamanlı), halı dokuma fabrikalarıdır. Kadınlar bu fabrikalarda tecrit edilmekte ve üretimleri sonucu ellerine geçen ücretler çok düşük olmaktadır. Kadınların elde ettikleri bu gelirler genellikle babaları veya kocaları tarafından kontrol edilmektedir. 1997 Yılında yapılmış olan Türkiye Hane halkı İşgücü Araştırması'na göre, eğitimli kırsal bölge erkeklerinin işsizlik oranı %25,3 iken, eğitimli kadınların işsizlik oranı % 45,3 seviyesinde bulunmaktaydı. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, eğitimli kadınların işsizlik oranları eğitimli erkeklerin neredeyse iki katı kadardır.

Sonuç olarak, Türkiye'de kırsal göçü ortaya çıkaran diğer nedenleri kısaca açıklamaya çalışırsak bunlar: Ticari tarım ürünlerine yönelme (kimyasal gübre, zirai ilaçların kullanımından doğan masraflar, pazarlama ve taşıma maliyetlerinin yüksek oluşu elli hektardan daha az toprağa sahip olanları işlevsiz kılmıştır), depremler, Dicle ve Fırat gibi nehirlerin üzerine baraj inşa edilmesi sonucu bazı köylerin su altında kalması, genç erkeklerin yer değiştirmesiyle sonuçlanan zorunlu askerlik hizmeti sonunda bu hizmetin yapıldığı şehire yerleşmeleri, pamuk, meyve ve sebzelerin hasat zamanında görülen mevsimsel, bölgesel ve yerel hareketliliklerdir.[44]

2.2.4.Kırsal Göç Sonucu Şehirlerde Oluşan Yeni Mimari; Gecekondu:

Türkiye'de özellikle 2. Dünya savaşı sonrası yaşanan hızlı kentleşme, köyde yaşayan çok sayıda insanın şehirlere göç etmesine yol açmıştır. Göç ettikleri bu

[44] Mohammad Hemmasi, Carolyn V. Prorok, "Women's Migration and Quality of Life in Turkey," **Geoforum**, vol.33, 2002, s.400-401

şehirlerdeki mesken sayısı, onların barınması için yeterli değildi. Bu konut eksikliği, göçmenlerin boş alanlara kendi evlerini yani **gecekondu** adı verilen evleri yapmalarına neden olmuştur. Gecekondu kavramı Türk literatüründe; bir gecede inşa edilmiş veya geceleyin indirmek anlamlarında kullanılmaktadır. Bu kavram ayrıca inşa etme aşamasındaki hızı ve gizliliği tanımlamaktadır. Bununla birlikte, işgalci yerleşimleri, teneke mahallesi ve kontrolsüz yerleşim kavramları da gecekonduyla eş anlamlı kullanılan diğer terimlerdir. Bu terimler kontrolsüz yerleşimleri, düşük gelirli aileler tarafından oluşturulan büyük ölçüde orada yaşayanlar tarafından inşa edilen ve genellikle de (ancak sadece öyle değil) yasadışı olan yerleşim toplulukları olarak tanımlamaktadır.

Gecekondular ve o yapıların içerisinde yaşayan insanların oluşturdukları toplulukların barındırdıkları özellikleri ve sosyal yapı tanımlanırken genel olarak şu ifadeleri kullanmak mümkün olmaktadır; bu yapıların oluşturduğu topluluklar genellikle bir yoksulluk kaynağı, sağlıksız meskenler, alt tabaka insanlarının kalabalık olarak yaşadıkları yapılar, yüksek suç ve boşanma oranları, şiddet ve yabancılaşma, tecrit, burjuvazi ile çatışma, şehir insanlarından ayrı durma, keder, okur yazarlık oranlarındaki düşüklük, parçalanmış aileler, kimlik bunalımı, çocukların ihmal edilmesi, kanuna aykırı eylemler, polise düşmanlık ve daha sonrasında kent gerillalarının kaynağı olarak tanımlanmaktadır.

Bu yerleşim yerleri Türkiye'nin 1966 yılında yayınlanan Gecekondu Kanunu'nda yasal olarak, 'yapıyı inşa eden kişiye ait olmayan, yer sahibinin rızası olmadan, yapı ve binalarla alakalı kanun ve düzenlemeleri araştırmadan toprağa dikilen meskenler' şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye'de gecekondu yerleşimleri 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmeye başlamıştır. Bu durumun oluşmasına neden olan en önemli etken köyden kente göçün ilerleme hızıdır. Türkiye'de 1960 ve sonraki yıllarda köyden kente göç önemli bir ivme kazanmıştır. Bu bağlamda ele alacak olursak, Türkiye'deki ilçe ve şehirlerde yaşayan kentsel nüfus 1927'den 1965 yılına kadar % 400 artmış, buna ek olarak, kırsal göçün toplam nüfusa oranı 1955 yılında %10 iken, bu oran 1965'te %12'ye çıkmıştır. Bu artış oranı büyük şehirlerde çok daha anormal bir hal almıştır. 1975

nüfus sayımı, toplam 40 milyonun üzerinde bir nüfusun, % 58,9'unun kırsal alan veya köylerde oturanlar ve %41,1'inin de kentsel alanlarda yaşayanlar olduğunu göstermesi bakımından önemlidir Türkiye'de nüfus miktarı yıllık %2,5 oranında büyüme göstermiş ve 1970'lerde 1927'deki sayının üç katından daha fazla bir büyüklüğe ulaşmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana büyük şehirlerinin toplam nüfusu, Türkiye'nin geriye kalan şehirlerinin toplam nüfusundan daha fazlaydı. Kentleşme oranları, 1980'ler ve 1990'lar boyunca, çok daha anormal şekilde artmaya devam etmiştir. Bu nedenle, günümüzde Türkiye nüfusunun neredeyse dörtte üçü kentsel alanlarda yaşamaktadır.

Şehirlerin 1950'lerden beri bu kadar büyümesi, daha yoksul insanların köylerden gerçekleştirdiği büyük ölçekli göçlerin sonucunda gerçekleşmiştir. Kentsel nüfusun %60'ından fazlası, bu kırsal bölgelerden gelen, sosyo-ekonomik anlamda düşük seviyede bulunan insanlardan oluşmuştur. İş bulmak için şehire gelen köylülerin çoğu ücretini ödeyebilecekleri bir ev bulamazlar ve bu nedenle büyük şehirlerin gelişmemiş varoşlarında bulunan boş arazilere, içinde yaşayabilecekleri geçici kulübeler inşa etmek durumunda kalırlar. Daha öncede açıkladığımız gibi bu tür konutlara gecekondu ismi verilmektedir.

1960 yılına kadar, Ankara'daki (Türkiye'nin ikinci en büyük şehri) meskenlerin %64'ü, Adana'dakilerin (Türkiye'nin dördüncü büyük şehri) %48'i, İstanbul'dakilerin (Türkiye'nin en büyük şehri) %40'ı ve İzmir'deki (Türkiye'nin üçüncü en büyük şehri) meskenlerin ise %24'ü gecekondu olarak nitelendirilmekteydi. Aynı yıl, gecekondularda yaşayan toplam nüfusun Ankara'da %60, İstanbul'da %45, Adana'da %45 ve İzmir'de de %34'ü bu tür meskenlerde yaşamını sürdürmekteydi. 1970'lere kadar, gecekondular büyük Türk şehirlerindeki nüfusun yarısını kapsamaktaydı. Sonraki yirmi yıl boyunca, Türkiye'nin en büyük şehirleri, mesken sıkıntısı ve diğer birçok sosyal, ekonomik ve çevresel problemlere yol açarak, hızla büyümeye devam etmiştir. 1980'lere kadar, Ankara, İstanbul, İzmir ve Bursa'da yaşayan insanların yaklaşık %60'ı gecekonduda veya şehire yakın yerlerde gecekondudan bozma yerlerde yaşamaktaydı. 1990'larda bu durum öncekinden çok daha dramatik bir hale gelmiştir. En büyük şehirler büyümeye devam ederken, birçok ilçe de ilk olarak şehir kategorisinde anılmaya başlandı. Hem

önceden kurulmuş olan hem de yeni şehirlerde, aşırı derecede gecekondu yerleşim alanları oluşmuştu. Daha öncede sözünü ettiğimiz gibi, bu alanların ortaya çıkmasında köyden kente göç en önemli etkendir. Türkiye'de, gecekondu bölgelerinde yaşayan insanların %85'i kırsal kesimden gelen göçmenlerden oluşmaktadır.[45]

Sonuç olarak, şehirlilerin gözünde, köyden kente göç eden bu insanlar, kırsal kökenleri ve kırsal yaşam tarzlarıyla değerlendirilmektedir. Bu şehirlerde göç nedeniyle ortaya çıkan kırsal ve kentsel kültürler arasındaki fark, eşitsiz koşullardan kaynaklı olarak daha da şiddetlenmektedir. Şehirlerde, geri kalmış kırsal gelenekler dense, daha ilerlemiş kentsel yaşam tarzı ve kültür öne çıkarılmaya çalışılmakta ve kırsal kültür ve yaşam tarzı reddedilmektedir. Bu nedenle kırsal alanlardan göç etmiş ailelerin toplumun ana bölümünden sosyo-ekonomik yönden önemli ölçüde ayrılması kaçınılmaz olmaktadır.[46]

2.3.Türkiye'de Yaşanan Kırsal Göçün Ekonomik ve Sosyal Etkileri:

Türkiye'de yaşanan kırsal göç ekonomik açıdan önemli sonuçlar doğurmaktadır. Göç sonucunda boşalan kırsal yerleşim birimlerinde kırsal üretimin gerçekleşmesi için gerekli işgücünde önemli eksiklikler yaşanmaktadır. Kırsal üretim olarak adlandırabileceğimiz tarımsal ve hayvansal üretimde meydana gelen düşüşler sonuç itibariyle, Türkiye'nin dışarıdan tarımsal ve hayvansal ürünler ithal etmesine yol açmakta ve bu durum dış ticarete olumsuz yansımaktadır. Kırsal alanlarda yaşanan bu üretim kaybının temel nedeni, üretim maliyetlerinin oldukça yüksek olması ve yerli üreticinin ithal ürünlerle rekabet şansının bulunmamasıdır. Bunun yanında kırsal üretimin bu üretimde yer alan insanlara iyi bir gelecek sağlayacak ücret ve kazançları sağlayamaması nedeniyle de şehirlere göç yaşanmaktadır.

Yaşanan bu göç sonucunda gelen işgücü, şehirlerde çok büyük işgücü havuzlarının oluşmasına neden olarak önemli işsizlik problemlerinin yaşanmasına yol açmaktadır. Bunun yanında işgücü arzında yaşanan fazlalıktan dolayı, şehirdeki

[45] Taş, Lighfoot, "Gecekondu Settlements," s.265-266-267
[46] Karen Phalet, Louk Hagendoorn, "Personal Adjustment to Acculturative Transitions The Turkish Experience," **International Journal of Psychology**, vol.31, no.2, 1996, s.135

ücretler düşmekte ve ucuz işgücü orduları ortaya çıkmaktadır. Bu koşullarda işgücü arz edenler çok düşük ücretler karşılığında, güvencesiz ve kötü koşullarda çalışmaya razı olmak durumunda kalmaktadırlar. Daha önce yaşadıkları kırsal yerleşim biriminde üretimin bir parçası olanlar, şehirlerde üretimin dışında ve işsiz kaldıklarından üretici pozisyonundan, tüketici pozisyonuna düşmekte, devletin sosyal yardımlarına muhtaç hale gelmektedirler. Bu durum devlet açısından da önemli maliyetler yaratmaktadır.

Türkiye'de yaşanan kırsal göçü sosyal etkileri bakımından ele alacak olursak, kırsal alanlardan şehir merkezlerine doğru yapılan göçler, beraberinde kırsal yaşam tarzının ve kültürünün de şehirlere taşınması sonucunu doğuracaktır. Bu nedenle göç edenler ve göçe hedef olan yerlerde yaşayan insanlar arasında bir sosyal ve kültürel çatışmanın ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bunun temel nedeni, kırsal alan kültürü ile şehir kültürü arasında önemli farklar bulunmasıdır. Farklı yerleşim birimlerine özgü yaşam biçimleri, o yerlerde güncel hayatta kullanılan hareket, davranış ve kuralların bütününden oluşmaktadır. Türkiye'de yaşanmakta olan kırsal göç nedeniyle, kırsal alan kültürü ile şehir kültürü karşı karşıya gelmekte ve bu nedenle hem göç edenler ve hem de göçe maruz kalan yerleşim biriminde yaşayanlar açısından önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bu sorunları ele almak istersek: Kırsal alanlardan göç ederek şehirlere kalıcı olarak yerleşen göçmenler doğal olarak, şehir yaşantısına uyum sağlamada önemli güçlük çekmekte ve bulundukları toplumla çatışmalar yaşamaktadırlar. Bu durum sonuç olarak her iki tarafında mutsuz olmasına neden olmaktadır. Şehir yaşantısının kurallarına uyum sağlamada güçlük çeken göçmenler, yaşadıkları toplumun koymuş olduğu sosyal yaşam kurallarına aykırı davranışlar sergilemekte ve bunun sonucunda da yerleşik kültürden kabul görmeme gibi bir durumla karşı karşıya kalmaktadırlar. Daha ileri giderek söyleyebiliriz ki, bazı durumlarda bu göç hareketini gerçekleştirenlerin sayısının büyüklüğüne bağlı olarak, göçe maruz kalan şehrin sosyal ve kültürel yapısı tamamen değişime uğramakta ve karma bir sosyal yapı ortaya çıkmaktadır.

Göç yoluyla kırsal alanlardan şehirlere gelen insanlar, Türkiye'de istihdam olanaklarının sınırlı olması nedeniyle herhangi bir iş bulma şansı yakalamaktan uzaktırlar. Bu insanların bir kısmı gerek işsizlik ve gerekse beraberlerinde getirdikleri sermayenin yetersizliği nedeniyle ekonomik bir faaliyette bulunamadıklarından, gecekondu ismi verilen ve sağlıksız koşullar barındıran evlerde yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Bu tarz meskenlerin bir araya toplanmasıyla meydana gelen semtlere varoş ismi verilmektedir. Bu varoşlar kötü yaşam koşullarının merkezi olmakla beraber, suç oranlarının yüksek olduğu ve dışarıya suç ihraç eden yerleşim yerleri olma özelliği de taşımaktadırlar. Varoş türü yerleşimler şehirlerin mimari dokusun da da önemli tahribatlara neden olmaktadır. Bu yönleriyle ele alındığında Türkiye'de kırsal göç sosyal açıdan önemli bozulmaları da beraberinde getirmiştir.

Türkiye'de yaşanan bu göç hareketi, şehirlerin nüfuslarında önemli bir artışın meydana gelmesi sonucunu doğurmaktadır. Zaten altyapısı yetersiz olan şehirler gelen bu göçü karşılayabilecek olanaklara sahip durumda değildir. Bu nedenle şehirlerde önemli trafik problemleri ve çevresel problemler de söz konusu olmaktadır.

Kırsal göçün sosyal açıdan meydana getirdiği bu olumsuz sonuçlarının yanında, göçle gelenlerin eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşımının kolaylaşması yoluyla sosyal açıdan kendilerini geliştirmeleri ve daha kalifiye hale gelmelerine olanak sağlaması gibi olumlu sonuçlar da doğurmaktadır. Türkiye'de kırsal alanlarda oldukça kısıtlı olan eğitim imkânları nedeniyle insanlar eğitim alamamakta ya da eğitimlerini tamamlayamamaktadırlar. Bu açıdan değerlendirildiğinde, göç ile birlikte, şehirlerin sahip olduğu avantajlardan yararlanma imkânı bulan göçmenler eğitimlerini sürdürerek kendilerini sosyal açıdan geliştirme şansı yakalamaktadırlar.

Kırsal göçün sosyal açıdan bir başka katkısı da, Türkiye'de kırsal alanlarda günümüzde sürmekte olan feodal yapının zayıflamasına neden olmasıdır. Böyle bir durumun gerçekleşmesi, şehirlere göç eden insanların göçe kaynaklık eden yerleşim merkezleri ile bağlarının zayıflaması ve kopması sonucu meydana gelmektedir. Ayrıca göç yoluyla şehirlere gelen insanların ekonomik faaliyet ve ilişki biçimlerinde

meydana gelen değişimler de bu feodal yapının zayıflamasına yol açan bir diğer etken olma özelliği taşımaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİNDE KIRSAL GÖÇÜN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ

3.1. Diyarbakır İlinin Coğrafi Konumu ve Tarihçesi:

Diyarbakır ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta kısmında, Elcezire de denilen Mezopotamya'nın kuzey sonundadır. Doğudan Batman, Muş, güneyden Mardin, batıdan Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya, kuzeyden Elazığ ve Bingöl illeri ile sınırı bulunmaktadır. Yüzölçümü 15.355 km^2 olan Diyarbakır, 37° $30'$ ve 38° $43'$ kuzey enlemleriyle, 40° $37'$ ve 41° $20'$ doğu boylamları arasında yer almaktadır. Diyarbakır ilinin 13 tane ilçesi bulunmaktadır. Bu ilçeler: Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice ve Silvan'dır.

Diyarbakır'ın yer aldığı alan irili ufaklı dağlarla çevrilidir ve ortası çukurca bir görünüm arz etmektedir. %37'si dağlarla kaplı il sınırları içerisinde ovalar %31'lik bir alanı oluşturmaktadır. Ovalar, tarım faaliyetinin yapılabilmesi için oldukça elverişli ve verimli topraklar barındırmaktadır. Bu verimli toprakları çeşitli kollarıyla sulayan Dicle nehri Diyarbakır için büyük önem taşımaktadır. Şehrin kapsadığı alan, 37. enlemin 56 dakika kuzeyinde ve 40. boylamın 13 dakika doğusundadır. Denizden yüksekliği 650 metre olan Diyarbakır'da rakım bazı yerlerde 640 metreye düşmekte, bazı yerlerde ise 660 metreye yükselmektedir.

Diyarbakır şehrinin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, en az 5 bin yıllık bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilmektedir. Diyarbakır, kurulduğu günden bu güne yer değiştirmemiş sayılı yerleşim merkezlerinden birisi olma özelliği de taşımaktadır. Diyarbakır tarih boyunca Güneydoğu Anadolu'nun ilim, kültür, sanat ve ticaret şehri olmuştur. Geniş bölgeleri birbirine bağlayan ana yolların kavşağında olması nedeniyle Van, Erzurum, Sivas, Rakka ve Musul illerinin çevirdiği büyük bir eyaletin merkezi olmuştur.[1]

---

[1] Şevket Beysanoğlu, **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar**, Birinci Cilt, , Ankara, Neyir Matbaası 1987, s.1-2

Diyarbakır ili her dönemde, ticari, stratejik ve siyasi önemi nedeniyle birçok uygarlığın ele geçirmek istediği ve bu amaçla büyük savaşlara sahne olmuş bir merkez olma özelliği de taşımaktadır. Diyarbakır'da hüküm sürmüş uygarlıkları dönemsel olmayan biçimde rastgele sıralamak istersek bunlar: Romalılar, Bizanslılar, Nisanoğulları, Abbasiler, Mervaniler, Büyük Selçuklular, Osmanlılar, Artuklular, Akkoyunlular, Eyyubiler, Persler, Sasaniler, Emeviler, Şeyhoğulları, Büveyhoğulları, İlhanlılar, Safaviler, Urartular, Medler, İskitler, Makedonlar, Partlar, Hamdaniler ve İnaloğulları'dır. Tarihi ve kültürel açıdan oldukça zengin olan Diyarbakır bölge açısından da bir çekim merkezi durumundadır.

Diyarbakır ili bulunduğu bölgede birçok yerleşim merkezinden önemli miktarda göç almaktadır. Bu göç genellikle kırsal alanlar olarak tabir edebileceğimiz, mezra, köy, kasaba ve ilçelerden şehir merkezine doğru olmaktadır. Bu yönüyle Diyarbakır ili bulunduğu bölgede yaşayan ve kırsal alanlardan şehre göç etme kararı almış kişiler açısından bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu nedenle, Diyarbakır iline yapılan kırsal göçün ekonomik ve sosyal etkileri aşağıda analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Amacı:

Ülkemizde yaşanmakta olan kırsal göç hareketlerinin ekonomik ve sosyal açıdan bir takım değişimler ve dönüşümlere neden olduğu sürekli olarak dile getirilmektedir. Kırsal göç, insanların yaşadıkları kırsal alanları çeşitli nedenlerle terk ederek şehir merkezlerinde kendilerine yeni bir hayat kurmaları ile sonuçlanan bir süreçtir. Bu süreç sonucunda, göç hareketini gerçekleştiren bireylerin sosyal ve ekonomik yaşantısında bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Bu sadece göç edenlerin yaşamını etkileyen bir süreç değildir çünkü kırsal alanlardan şehirlere gelen insanlar beraberlerinde kırsal yaşam tarzını ve kültürünü de getirmektedirler. Kırsal alanlardan şehirlere taşınan yaşam tarzı ve kültür göç edilen şehirlerin sosyal ve kültürel yapılarında da bazı değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Bu bakış açısıyla değerlendirdiğimizde çalışmamızın temel amacı, Diyarbakır'a kırsal göç hareketini gerçekleştiren bireylerin bu hareketi sonucunda

meydana gelen sosyal kültürel ve ekonomik değişimlerin öne sürdüğümüz hipotezler ve analizler çerçevesinde ortaya çıkarılmasıdır.

3.3. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri:

Araştırmamıza dayanak teşkil edecek verilere ulaşmak için anket yöntemi kullanılmıştır. Otuz Sorudan oluşan bir anket formu düzenlenerek bu anket formunda yer alan sorular anketörler tarafından katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmelerde katılımcılara sorulmuş ve alınan cevaplar anket formuna işaretlenmiştir.

Düzenlenen anket formunda yer alan otuz sorudan büyük bir çoğunluğu kapalı uçlu sorulardan oluşmuştur. Katılımcıların eğitim düzeylerinin düşüklüğü göz önüne alındığından dolayı, anket sorularının büyük bir çoğunluğunun kapalı uçlu sorular olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bununla beraber, 30 sorudan 7'si 5'li Likert ölçeğine göre hazırlanmış ve katılımcıların bu sorulara kesinlikle evet, evet, kararsızım, hayır ve kesinlikle hayır şeklinde cevaplardan birini vermesi istenmiştir. Anketimize katılanlar kırsal göçle birlikte Diyarbakır'a göç edenlerden seçilmiştir.

Araştırmanın verilerinin analizinde, SPSS 15.0 istatistiksel paket programı içerisinde yer alan Frekans analizi, Karşılaştırmalı Tablo analizi, Güvenilirlik analizi ve Ki-kare Bağımsızlık Testi kullanılmıştır. Güvenilirlik analizi Sosyal olguları ölçmek için kullanılan anketlerde, aynı düşüncede olan kişilerin görüşlerini tartı gibi eşit göstermesi beklenir. Bunun için soruların ifade ediliş şekli çok önemlidir. Farklı kişiler tarafından farklı şekillerde yorumlanabilecek ifadeler ölçüm sonuçlarının güvenilirliğini düşürür. Bu yüzden öncelikle soruları herkes tarafından aynı anlam yüklenecek şekilde tasarlanmalıdır. Bu da soruların kısa ve öz ifadeler içermesini gerekli kılar. Sorular insanların kafasını karıştırmamalıdır. Belirtilen nedenlerden dolayı, Anket araştırması tamamlandıktan sonra elde ettiğimiz verileri güvenilirlik analizine tabi tutulması gerekir. Güvenilirlik analizi sonuçları bize yorum hatasına neden olan soruları tespit etmemizde yardımcı olur.

Yapılan çalışmanın güvenirliliğini gösteren Cronbach Alpha değerlerinin sıralanışı şu şekildedir:

$0,00 \leq \alpha \leq 0,40$ ise ölçek güvenilir değil;

$0,40 \leq \alpha \leq 0,60$ ise ölçeğin güvenilirliği düşük;

$0,60 \leq \alpha \leq 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilir;

$0,80 \leq \alpha \leq 1.00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.[2]

Çalışmada, SPSS 15.0 istatistiksel paket program kullanılarak, çalışmanın güvenirlilik analizi yapılmıştır ve sonuç olarak Cronbach Alpha değeri 0,703 olarak bulunmuştur. Güvenirlilik acısında Cronbach Alpha değerinin 0,60'ın üzerinde olması gerekir, buna göre ölçeklerin oldukça güvenilir olduğunu söyleyebiliriz.

Ki-kare analiz yöntemi özellikle sosyal bilimler alanındaki çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bir analiz yöntemidir. Ki-kare analiz yöntemi verilerin sunuluş biçimine göre **Ki-kare Uygunluk Testi** ve **Ki-kare Bağımsızlık Testi** olmak üzere iki ana gruba ayrılır. **Ki-kare** analiz yöntemi iki değişken arasında sistematik bir ilişkinin var olup olmadığını belirlemeye yardım eder. Yani **Ki-kare** analiz yöntemi bir çapraz tabloda yer alan değişkenler arasındaki gözlenen ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılır. **Ki-kare Bağımsızlık Testi** veri setindeki değişkenlerin farklı ölçütlere ya da belirli bir amaca göre iki ya da çok yönlü çapraz tablo biçiminde sınıflandırılması halinde değişkenlerin belirlenen özellikleri arasında bir bağımlılığın olup olmadığı test edilmek istenebilir. Değişkenlerin alt grupları arasında bağımlılık, birlikte değişim olup olmadığını ortaya çıkarmak amacıyla uygulanan **Ki-kare** testi **Ki-kare Bağımsızlık Testi** olarak adlandırılır.

3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Örneklem Seçimi:

Araştırmanın kapsamı Diyarbakır ili merkezi ile sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda, Diyarbakır ili merkezine kırsal alanlardan göç etmiş kişiler ile yüz yüze

[2] Şeref Kalaycı, **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, editör: Şeref Kalaycı, 2. Baskı, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2006, s.321

anket çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda anketörler vasıtasıyla çeşitli eğitim düzeylerine sahip, farklı yaş gruplarından kadın ve erkek 1.000 kişi ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. Araştırmanın Diyarbakır iline yönelik olarak yapılmasının nedeni bu ilin kırsal göçün en çok yaşandığı illerimizden biri olmasıdır.

Anket çalışmasının yapılacağı hedef kitle Diyarbakır ili merkezinde yer alan Bağlar ve Şehitlik ilçelerinde ikamet eden kişilerden oluşturulmuştur. Bunun nedeni, kırsal göç yoluyla Diyarbakır'a gelenlerin büyük bir çoğunluğunun bu ilçelerde ikamet ediyor olmasıdır.

3.5. Saha Çalışması Sonucu Elde Edilen Verilerin Analizi:

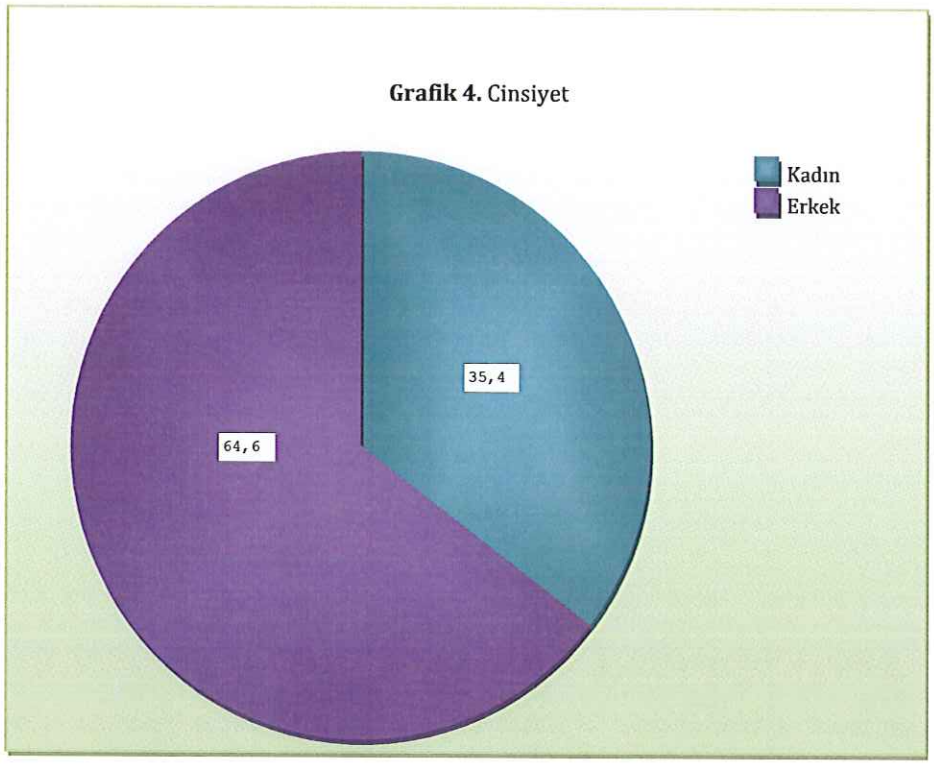
3.5.1.Frekans Değerlerine Göre Verilerin Analizi:

- ***Cinsiyet***

Tablo 19. Cinsiyet

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kadın	354	35,4	35,4	35,4
	Erkek	646	64,6	64,6	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 4. Cinsiyet

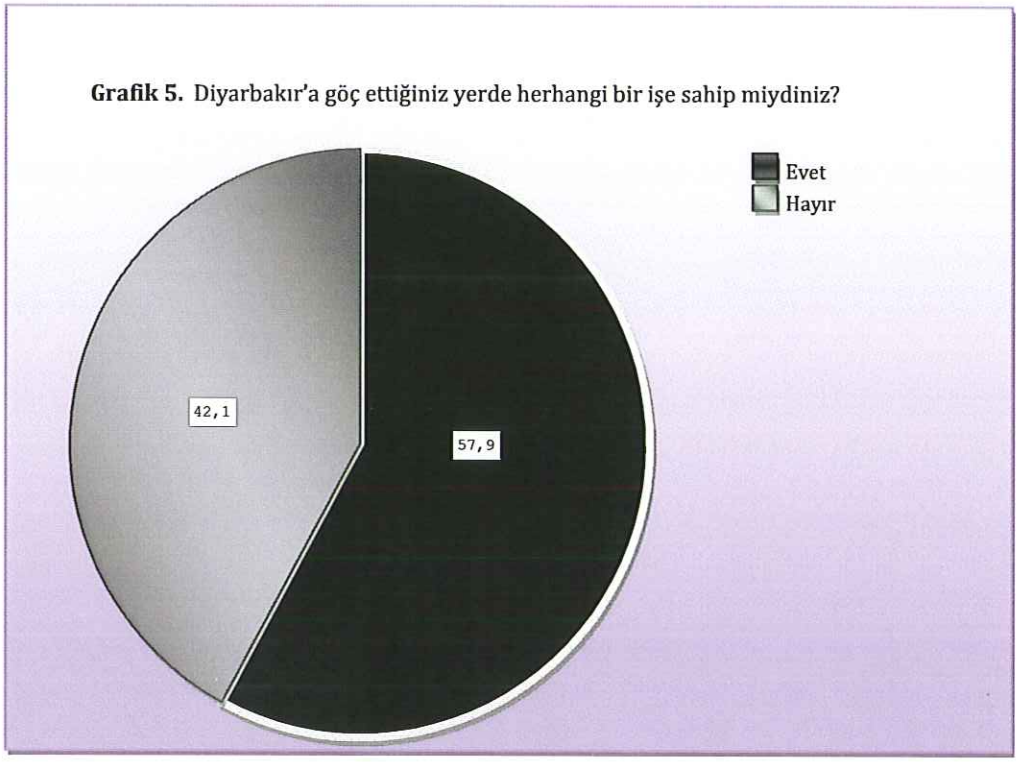
Anketimize katılarak anket sorularımızı cevaplayanları cinsiyetlerine göre bir ayırıma tabi tuttuğumuzda, ankete katılmış bulunan 1.000 kişiden 354'ünün **Kadın**, 646'sının ise **Erkek** olduğu görülmektedir. Bu da bize katılımcıların %35,40'ının kadın, %64,60'ının erkek olduğu sonucunu vermektedir.

- ***Diyarbakır'a göç edilen yerde herhangi bir işe sahip olma durumu***

Tablo 20. Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerde herhangi bir işe sahip miydiniz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet	579	57,9	57,9	57,9
	Hayır	421	42,1	42,1	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 5. Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerde herhangi bir işe sahip miydiniz?

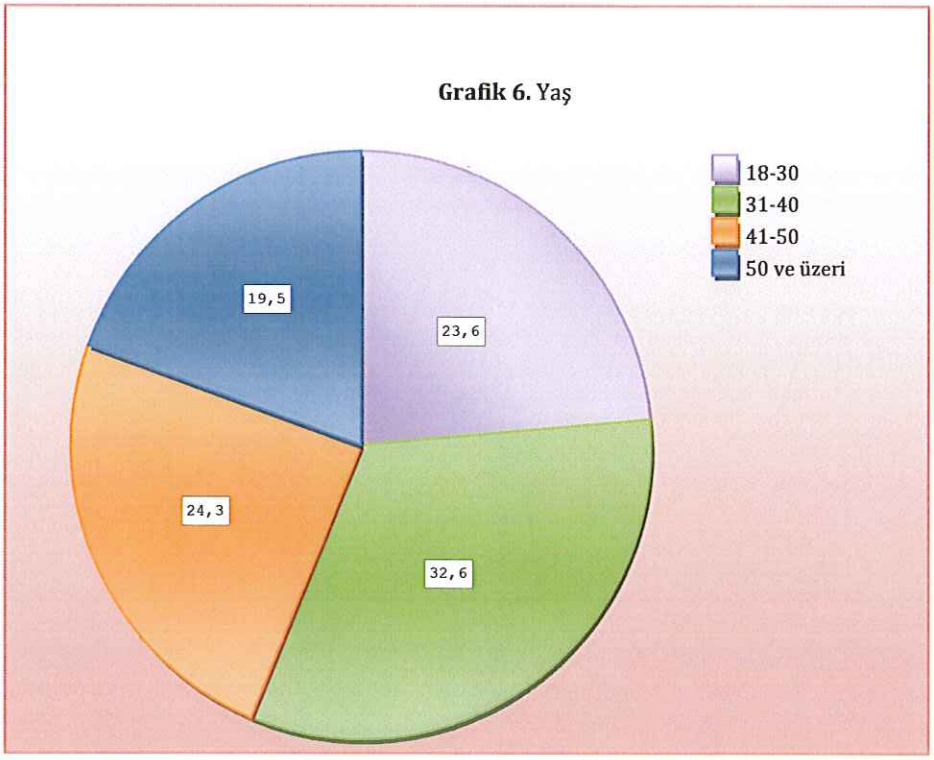
Uyguladığımız ankete katılarak, **Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerde herhangi bir işe sahip miydiniz?** Sorusunu yanıtlayan 1.000 kişiden 579'u yani %57,9'u Diyarbakır'a göç etmeden önce bir işe sahip olduğunu, 421'i yani %42,1'i ise Diyarbakır'a göç etmeden önce herhangi bir işte çalışmadığını ifade etmiştir. Bu durumda, anketimize katılan Diyarbakır'a göç etmiş 1.000 kişinin yarısından fazlasının göç etmeden önce, göç ettikleri yerde herhangi bir işte çalıştığı anlaşılmaktadır.

- ***Yaş***

Tablo 21. Yaş

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	18-30	236	23,6	23,6	23,6
	31-40	326	32,6	32,6	56,2
	41-50	243	24,3	24,3	80,5
	50 ve üzeri	195	19,5	19,5	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 6. Yaş

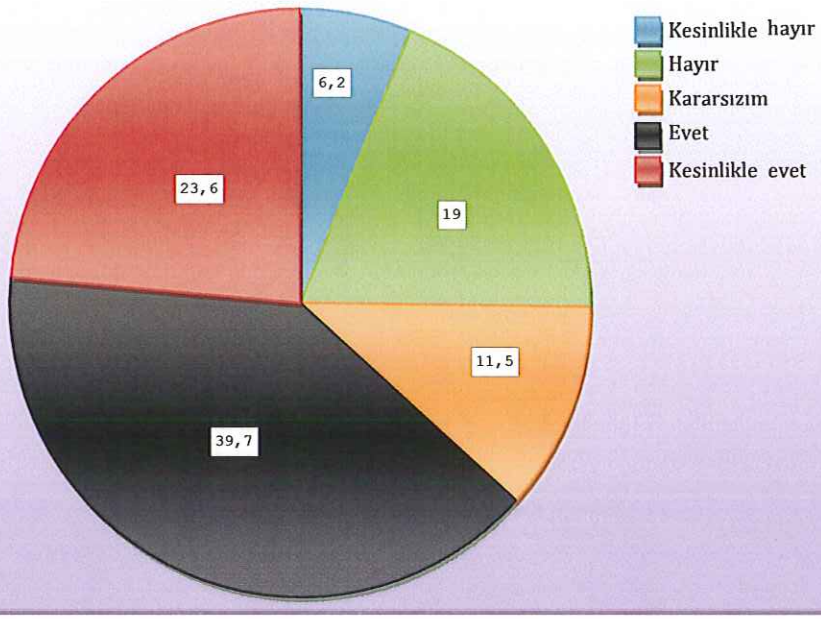
Anketimize verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere, katılımcıların 236'sı yani %23,6'sı **18-30** yaş aralığında, 326'sı yani %32,6'sı **31-40** yaş aralığında, 243'ü yani %24,3'ü **41-50** yaş aralığında ve 195'i yani %19,5'i ise **50 ve üzeri** yaşlardadır. Bu da bize en fazla katılımın 31-40 yaş aralığında bulunanlardan geldiğini göstermektedir. Bu verilere göre, anketimize en düşük katılım 50 yaş ve üzeri yaşlarda olanlardandır.

- ***Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerine olan etkisi***

Tablo 22. Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanıyor musunuz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle hayır	62	6,2	6,2	6,2
	Hayır	190	19,0	19,0	25,2
	Kararsızım	115	11,5	11,5	36,7
	Evet	397	39,7	39,7	76,4
	Kesinlikle evet	236	23,6	23,6	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 7. Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanıyor musunuz?

Ankete katılanlara sorduğumuz **Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanıyor musunuz?** Sorusuna toplam katılımcıların %6,2'sine karşılık gelen 62 kişi **Kesinlikle hayır** cevabı vermiş ve şehir yaşantısının kesinlikle böyle bir sonuca yol açmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %19'u yani 190 kişi **Hayır** cevabı vererek böyle bir sonucun ortaya çıkmadığına inandıklarını ifade etmiştir. Burada 115 kişi ise, soruya **Kararsızım** cevabı vererek %11,5'lik bir kararsız kesimin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Kararsızım cevabı verenlerin, ilerleyen dönemlerde bu konuyla ilgili düşüncelerinin olumlu veya olumsuz yönde dönüşüm göstermesi bir olasılık olarak kendisini göstermektedir.

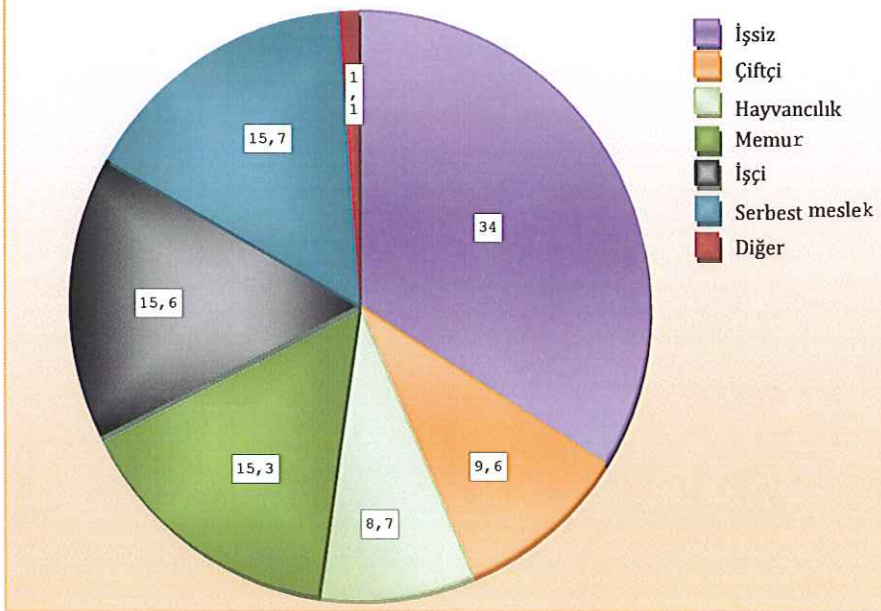
Aynı soruya **Evet** cevabı verenlerin sayısı ise 397'dir. Bu rakam toplam katılımcı sayısının %39,7'sine karşılık gelmekte ve en geniş kesimin bakış açısını ifade etmektedir. Bu soruyla ilgili olarak **Kesinlikle evet** cevabı verenlerin sayısı ise 236'dır. Bu rakam ankete katılanların %23,6'sını kapsamakta ve bize şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini kesinlikle zayıflattığına inananlardan oluşanların bütün içerisindeki sayısını vermektedir.

➢ ***Meslek***

Tablo 23. Meslek

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	İşsiz	340	34,0	34,0	34,0
	Çiftçi	96	9,6	9,6	43,6
	Hayvancılık	87	8,7	8,7	52,3
	Memur	153	15,3	15,3	67,6
	İşçi	156	15,6	15,6	83,2
	Serbest meslek	157	15,7	15,7	98,9
	Diğer	11	1,1	1,1	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 8. Meslek

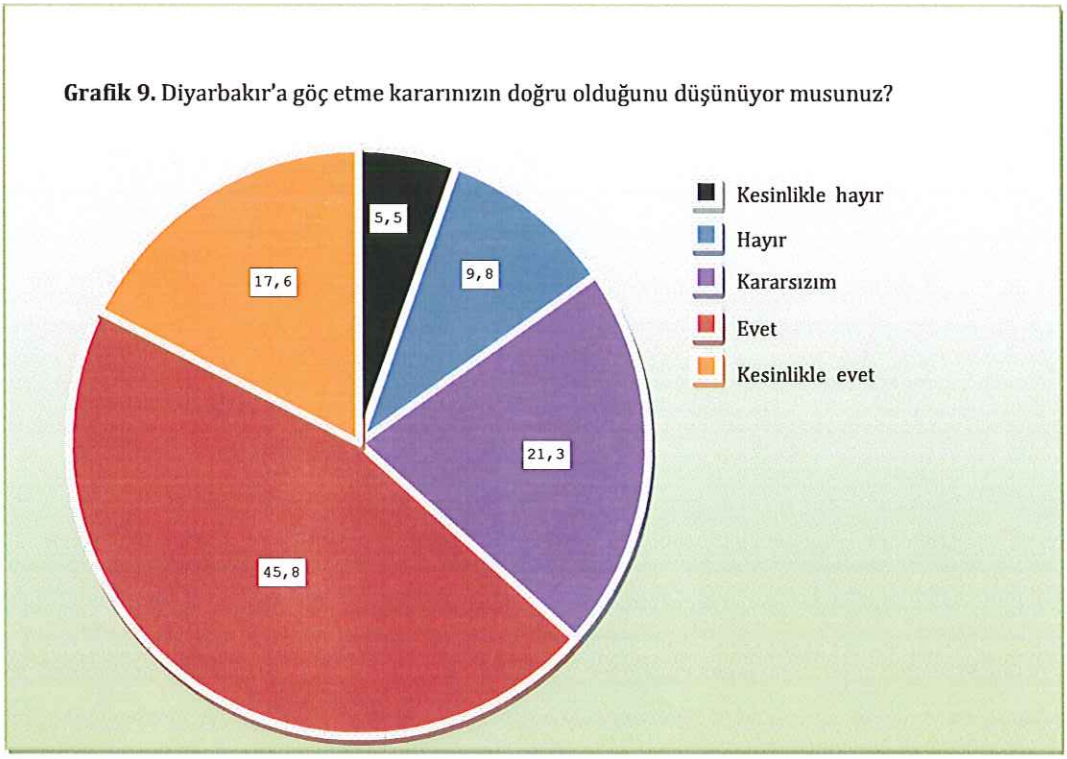
Anketimize katılanları mesleklerine yani yaptıkları işlere göre bir ayırıma tabi tuttuğumuzda, en büyük %34'lük kısmının yani 340 kişinin **İşsiz** olduğu ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, bir işe sahip olanlardan %9,6'sı diğer bir ifade ile 96'sı **Çiftçilikle** uğraştığını, %8,7'si yani 87'si mesleğinin **Hayvancılık** olduğunu, %15,3'üne karşılık gelen 153'ü **Memur** olduğunu, %15,6'sı yani 156'sı **İşçi** olarak çalıştığını, %15,7'si farklı bir ifade ile 157'si **Serbest meslek** erbabı olduğunu ve en

küçük %1,1'lik kısmı oluşturan 11'i ise yukarıda belirtilen işlerin dışında kalan, **Diğer** işlerle uğraştığını ifade etmiştir.

➢ ***Diyarbakır'a göç etme kararının doğruluğuna yönelik görüşler***

Tablo 24. Diyarbakır'a göç etme kararınızın doğru olduğunu düşünüyor musunuz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle hayır	55	5,5	5,5	5,5
	Hayır	98	9,8	9,8	15,3
	Kararsızım	213	21,3	21,3	36,6
	Evet	458	45,8	45,8	82,4
	Kesinlikle evet	176	17,6	17,6	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Diyarbakır'a göç etme kararınızın doğru olduğunu düşünüyor musunuz? Sorusu sorulan 1.000 kişiden %5,5'i yani 55'i Diyarbakır'a göç kararının doğru olmadığını **Kesinlikle hayır** cevabı vererek kesin bir şekilde ifade etmiştir. %9,6'lık kısmı oluşturan 96 kişi ise bu soruya **Hayır** cevabı vererek yine

Diyarbakır'a göç etme kararının yanlış olduğunu beyan etmiştir. Sorulan bu soru karşılığında %21,3'lük bir kesim, başka bir ifade ile 213 kişi ise **Kararsızım** cevabı vererek bu konuda kesin bir kararı olmadığını belirtmiştir. Bu kararsız kesimin zamana ve şartlara bağlı olarak göç kararını doğru veya yanlış olarak yeniden değerlendirmesi mümkün olabilecektir.

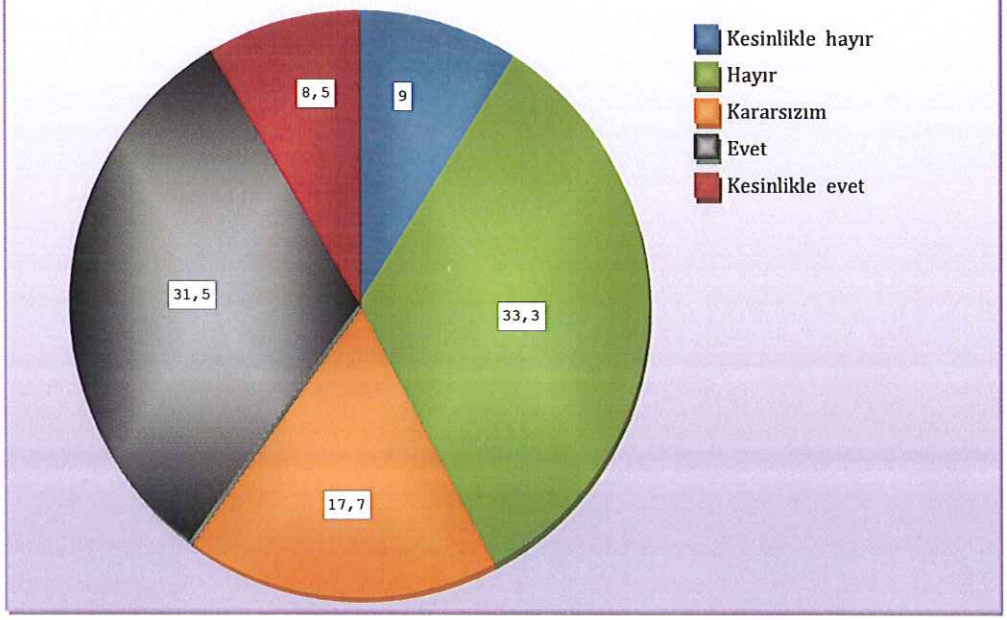
Diyarbakır'a göç etme kararının doğru olduğunu ifade edenlerden %45,8'i yani 458'i **Evet** cevabı vermiş, %17,6'sı diğer bir ifade ile 176'sı ise **Kesinlikle evet** gibi çok kararlı bir ifade ile bu kararının doğru olduğunu bildirmiştir.

- ***Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi durumu***

Tablo 25. Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdürüyor musunuz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle hayır	90	9,0	9,0	9,0
	Hayır	333	33,3	33,3	42,3
	Kararsızım	177	17,7	17,7	60,0
	Evet	315	31,5	31,5	91,5
	Kesinlikle evet	85	8,5	8,5	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 10. Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdürüyor musunuz?

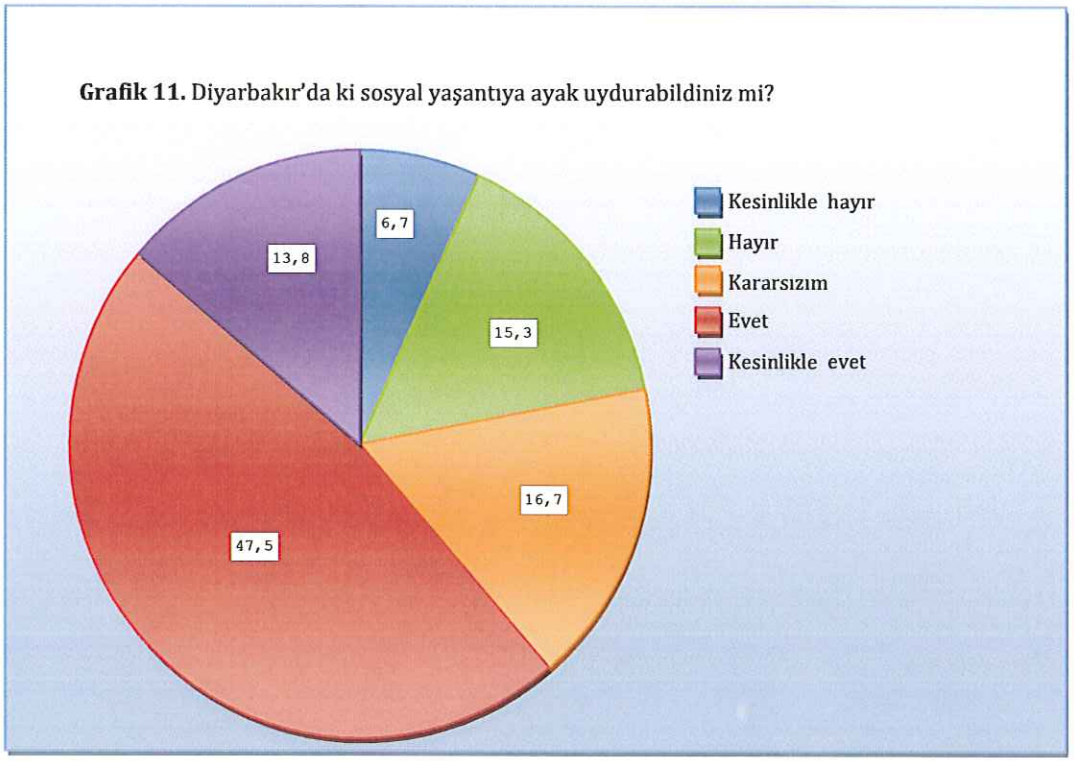
Anketimize katılan 1.000 kişi kendilerine sorulan **Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdürüyor musunuz?** Sorusuna verdikleri cevabın dağılımı şu şekilde olmuştur: Bu sorunun sorulduğu kişilerden %9'u yani 9'u **Kesinlikle hayır** gibi çok kesin bir ifade ile eski alışkanlıklarını sürdürmediklerini ifade etmiştir. Yine sorunun sorulduğu kişilerden %33'3'lük kısmı yani 333'ü **Hayır** cevabı vererek eski alışkanlıklarını sürdürmediklerini söylemişlerdir. Katılımcılardan %17,7'si başka bir ifade ile 177'si sorulan bu soruya **Kararsızım** cevabı vererek alışkanlıklarının sürüp sürmediği konusunda net bir fikir sahibi olmadıklarını ancak bu durumun değişiklik gösterebileceğini ifade etmişlerdir.

Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarını sürdürmekte olduğunu beyan eden kişilerden %31,5'i yani 315'i bunu, sorulan soruya **Evet** cevabı vererek ortaya koymuştur. Bu kişilerden %8,5'si diğer bir ifade ile 85'i ise **Kesinlikle evet** gibi kesinlik barındıran bir cevap vermiş ve soruyu bu şekilde cevaplamıştır. Bu cevaplardan da anlaşılacağı gibi, göç edenlerin yarısına yakını, Diyarbakır'a göç ettikleri yerdeki alışkanlıklarını Diyarbakır'da da sürdürmektedir.

- ***Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum***

Tablo 26. Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya ayak uydurabildiniz mi?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle hayır	67	6,7	6,7	6,7
	Hayır	153	15,3	15,3	22,0
	Kararsızım	167	16,7	16,7	38,7
	Evet	475	47,5	47,5	86,2
	Kesinlikle evet	138	13,8	13,8	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

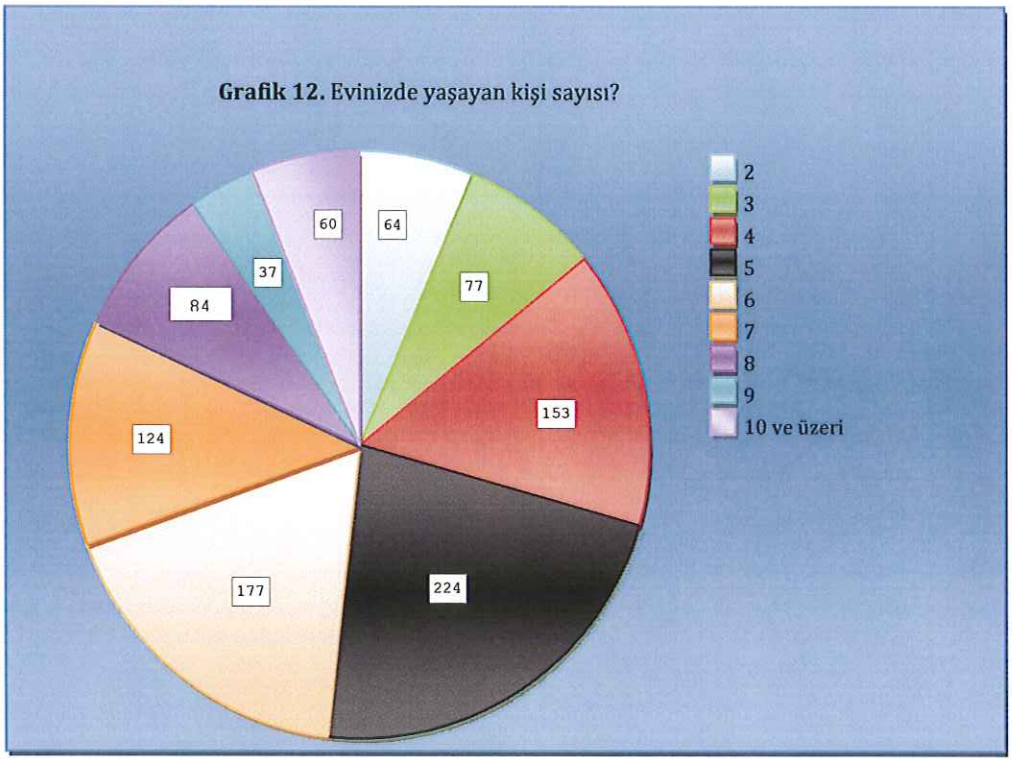
Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya ayak uydurabildiniz mi? sorusu, ankete katılan 1.000 kişi tarafından şöyle cevaplanmıştır: Toplam katılımcılardan %6,7'si yani 67'si bu soruya **Kesinlikle hayır** gibi kesinlik içeren bir cevap vermiştir. Katılımcıların %15,3'ü başka bir ifade ile 153'ü ise soruya **Hayır** cevabı vererek, Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya ayak uyduramadığını belirtmiştir. Yine aynı soruya 167 kişi diğer bir ifade ile katılımcıların %16,7'si **Kararsızım** cevabı vererek, bu konuda verilmiş bir kararı olmadığını beyan etmiştir. Kararsızların bu soruya yönelik olarak bakış açışları zaman içerisinde değişiklik gösterebilecektir.

Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyumla ilişkili olarak sorulan soruya ankete katılanlardan yarısına yakını %47,5'i yani 475'i **Evet** cevabı vererek sosyal yaşantıya uyum sağladığını ifade etmiştir. Aynı soruya **Kesinlikle evet** cevabı verenlerin sayısı ise 138'dir. Bu 138 rakamı toplam katılımcıların %13,8'lik kısmını temsil etmektedir. Elde edilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere, katılımcıların %61,3'ü Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya uyum sağladıklarını ifade etmişlerdir.

➢ *Evinizde yaşayan kişi sayısı*

Tablo 27. Evinizde yaşayan kişi sayısı?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	2	64	6,4	6,4	6,4
	3	77	7,7	7,7	14,1
	4	153	15,3	15,3	29,4
	5	224	22,4	22,4	51,8
	6	177	17,7	17,7	69,5
	7	124	12,4	12,4	81,9
	8	84	8,4	8,4	90,3
	9	37	3,7	3,7	94,0
	10 ve üzeri	60	6,0	6,0	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

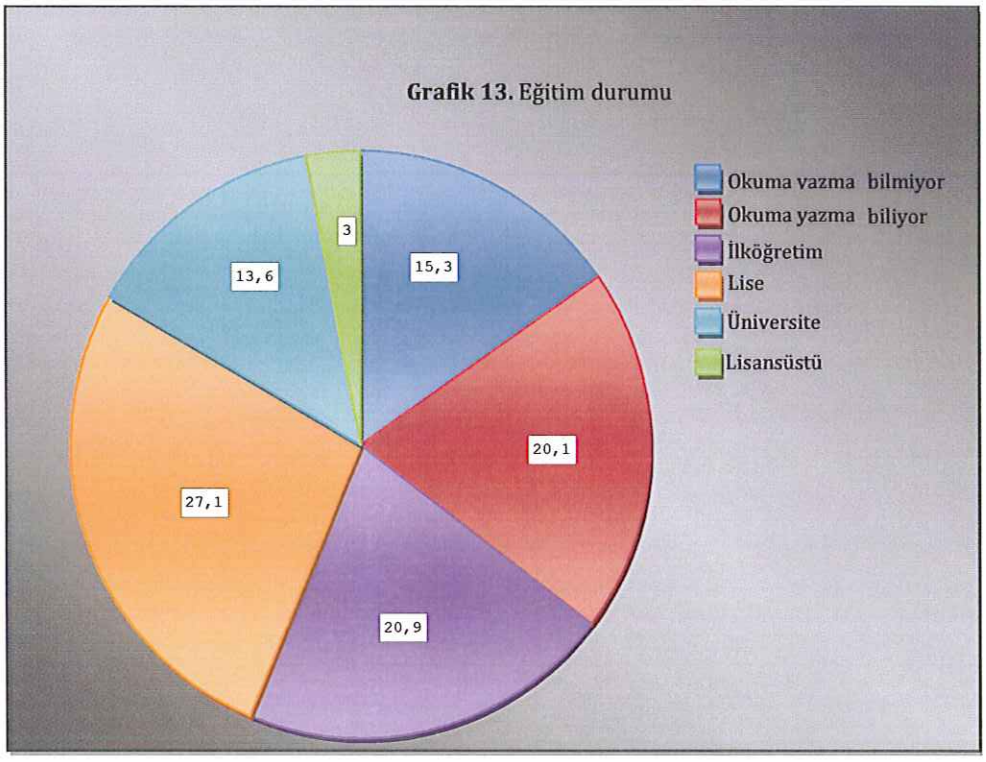
Anketimize katılan 1.000 kişiden 64'ü yani %6,4'ü ailesinde yaşayan kişi sayısının **2**, 77'si yani %7,7'si **3**, 153'ü yani %15,3'ü **4**, 224'ü başka bir ifade ile %22,4'ü **5**, 177'si yani %17,7'si **6**, 124'ü yani %12,4'ü **7**, 84'ü diğer bir deyişle %8,4'ü **8**, 37'si yani %3,7'si **9** ve 60'ı yani %6'sı **10**'un üzerinde olduğunu ifade

etmiştir. Bu durumda, elde edilen rakamlardan hareketle, anketimizin kapsadığı kişi sayısının en az olmak kaydıyla 5.600'den fazla olduğu görülmektedir.

- ***Eğitim durumu***

Tablo 28. Eğitim Durumu

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Okuma yazma bilmiyor	153	15,3	15,3	15,3
	Okuma yazma biliyor	201	20,1	20,1	35,4
	İlköğretim	209	20,9	20,9	56,3
	Lise	271	27,1	27,1	83,4
	Üniversite	136	13,6	13,6	97,0
	Lisansüstü	30	3,0	3,0	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

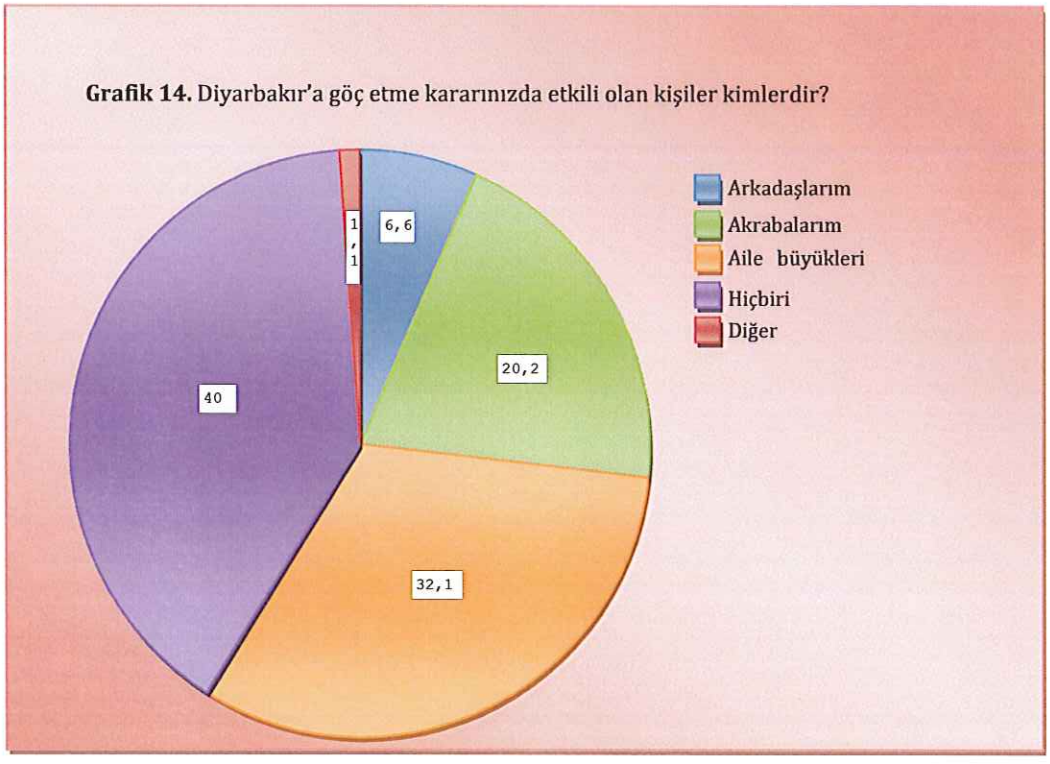
Anketimize katılan kişilerin eğitim durumlarını ele alacak olursak; toplam katılımcıların %15,3'ü yani 153'ü **Okuma yazma bilmemekte**, %20,1'i başka bir ifade ile 201'i sadece **Okuma yazma bilmekte**, %20,9'u yani 209'u **İlköğretim**, %27,1'i diğer bir deyişle 271'i lise, %13,6'sı yani 136'sı **Üniversite**, %3'ü diğer bir

ifade ile 30'u **Lisansüstü eğitim mezunu** durumdadır. Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi, katılımcıların %56,3'ü ilköğretim ve da düşük seviyede bir eğitim almış ya da hiç eğitim almamış insanlardan oluşmaktadır.

- ***Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler***

Tablo 29. Diyarbakır'a göç etme kararınızda etkili olan kişiler kimlerdir?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Arkadaşlarım	66	6,6	6,6	6,6
	Akrabalarım	202	20,2	20,2	26,8
	Aile büyükleri	321	32,1	32,1	58,9
	Hiçbiri	400	40,0	40,0	98,9
	Diğer	11	1,1	1,1	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

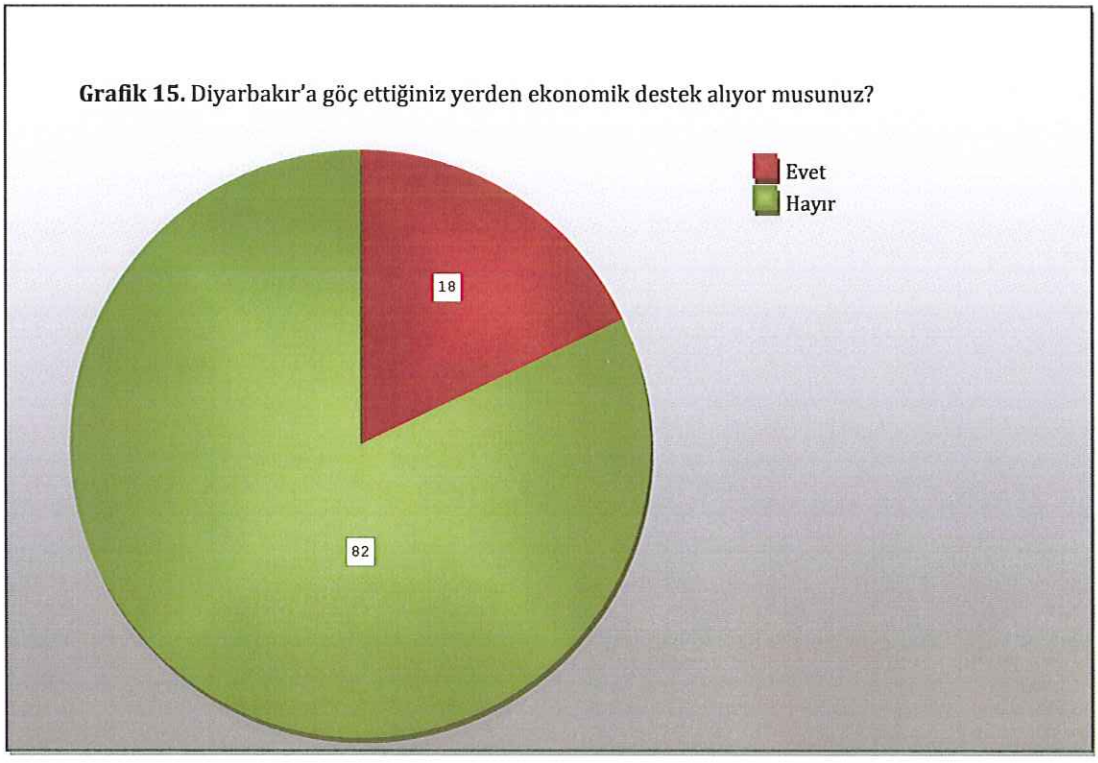
Anketimize katılan bin kişiye sorduğumuz, **Diyarbakır'a göç etme kararınızda etkili olan kişiler kimlerdir?** Sorusuna katılımcıların %6,6'lık kısmını temsil eden 66 kişi **Arkadaşlarım**, %20,2'lik kısmını temsil eden 202 kişi **Akrabalarım**, %32,1'lik kısmını temsil eden 321 kişi **Aile büyükleri**, %40'lık

kısmını temsil eden 400 kişi **Hiçbiri**, %1,1'lik kısmını temsil eden 11 kişi ise **Diğer** şeklinde cevap vermişlerdir. %40'lık kesimi temsil eden 400 kişinin verdiği **Hiçbiri** cevabı, bu kişilerin göç etme kararını kendi iradeleri ile aldığını ortaya koymaktadır.

- ***Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu***

Tablo 30. Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alıyor musunuz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet	180	18,0	18,0	18,0
	Hayır	820	82,0	82,0	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

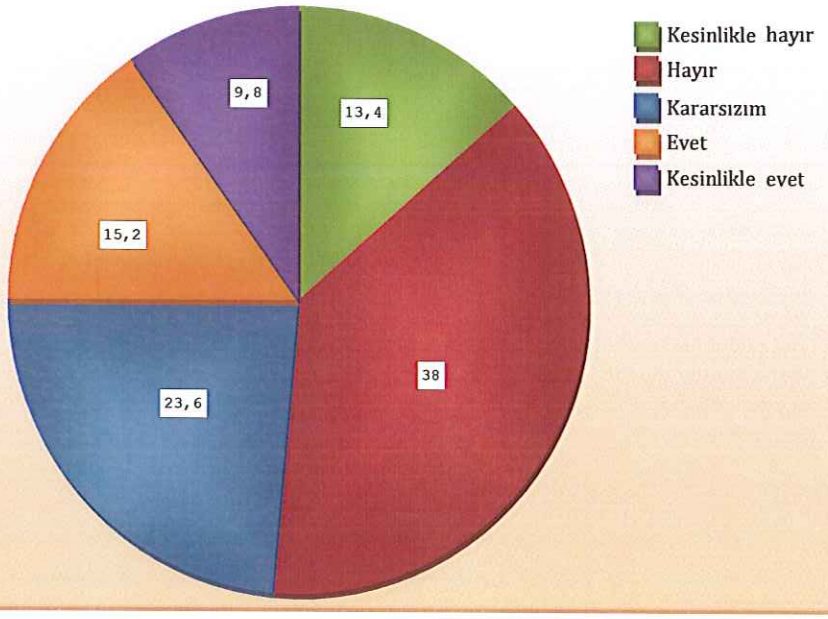
Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alıyor musunuz? Şeklinde sorulan soruya, katılımcıların %18'i yani 180'i **Evet**, %82'si diğer bir deyişle 820'si ise **Hayır** cevabı vermişlerdir. Bu durum bize katılımcıların çok büyük bir bölümünün, göç ettikleri yerden ekonomik destek almadığını göstermektedir. Elde edilen bu sonuç göç edenlerin, göç ettikleri yerle olan ekonomik ilişkilerinin zayıfladığını göstermesi bakımından önemlidir.

➢ ***İmkân bulunursa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönmeyi isteme durumu***

Tablo 31. İmkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere geri dönmek ister misiniz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle hayır	134	13,4	13,4	13,4
	Hayır	380	38,0	38,0	51,4
	Kararsızım	236	23,6	23,6	75,0
	Evet	152	15,2	15,2	90,2
	Kesinlikle evet	98	9,8	9,8	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 16. İmkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere geri dönmek ister misiniz?

Yaptığımız saha çalışmasına katılan 1.000 kişiye sorduğumuz, **imkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere geri dönmek ister misiniz?** Şeklindeki soruya, katılımcıların %13,4'lük kısmını temsil eden 134 kişi **Kesinlikle hayır** şeklinde cevap vererek göç ettikleri yere geri dönüşü kesinlikle düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %38'i yani 380'i ise aynı soruya **Hayır** şeklinde cevap vermişlerdir. Soruyu cevaplayanların %23,6'sı diğer bir ifade ile 236'sı **Kararsızım** cevabı vererek bu konuyla ilgili net bir kararı olmadığını belirtmiş ve bu

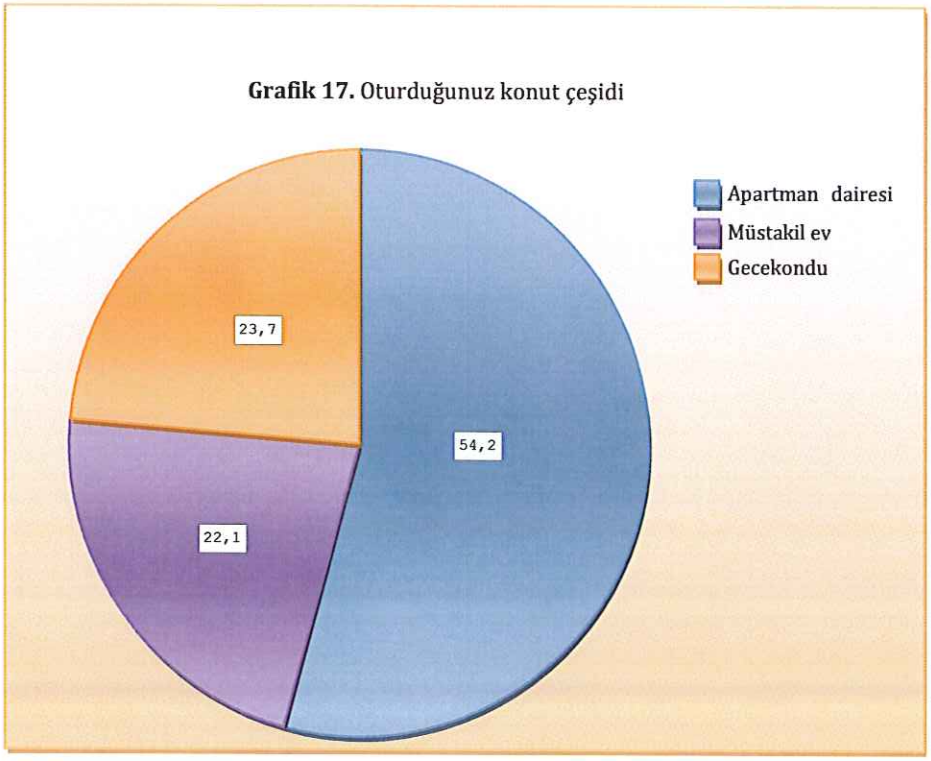
durumun zaman içerisinde olumlu ya da olumsuz yönde değişiklik gösterebileceğini ifade etmiştir.

Yukarıda sorulmuş olan soruya katılımcıların %15,2'lik kısmını temsil eden 152 kişi **Evet**, %9,8'lik kısmını temsil eden 98 kişi ise daha kesin bir ifade kullanarak **Kesinlikle evet** şeklinde cevap vermiştir. Elde edilen verilerden de anlaşılacağı gibi, göç yoluyla Diyarbakır'a gelmiş olanların yarısından fazlası göç ettikleri yere geri dönmeyi düşünmediklerini ifade etmiştir. Bununla beraber, %23,6'lık kısmı temsil edenlerin Kararsızım şeklindeki cevapları da dikkat çekicidir.

- ***Oturulan konut çeşidi***

Tablo 29. Oturduğunuz konut çeşidi

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Apartman dairesi	542	54,2	54,2	54,2
	Müstakil ev	221	22,1	22,1	76,3
	Gecekondu	237	23,7	23,7	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

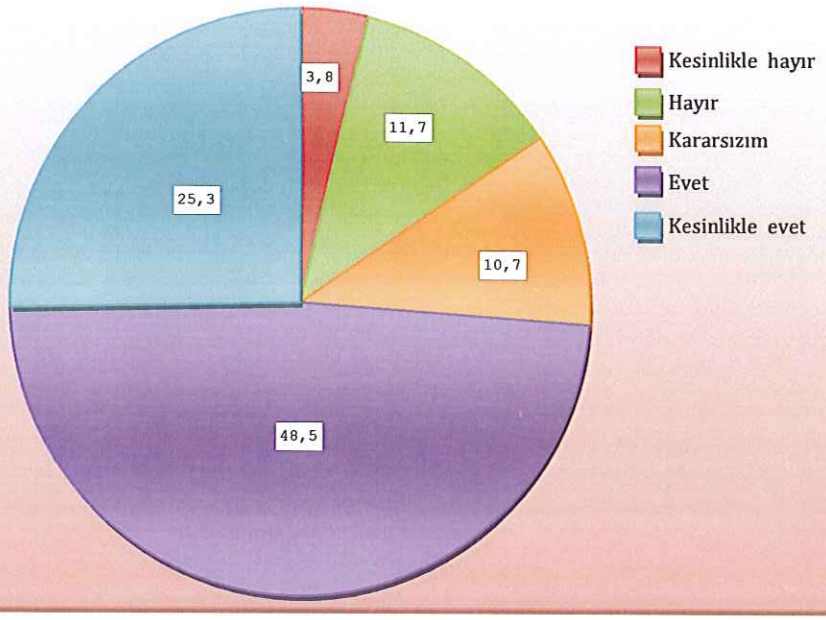
Anketimize katılanların oturdukları konut çeşidini öğrenmek için sormuş olduğumuz soruya karşılık olarak aldığımız cevaplar sonucunda, katılımcıların %54,2'lik kısmını temsil eden 542'i kişinin **Apartman dairesi**, %22,1'lik kısmını temsil eden 221 kişinin **Müstakil ev**, %23,7'lik kısmını temsil eden 237 kişinin ise **Gecekondu** tarzı yapılarda yaşadıklarını öğrenmiş bulunuyoruz.

- ***Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşma durumu***

Tablo 33. Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminiz kolaylaştı mı?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle hayır	38	3,8	3,8	3,8
	Hayır	117	11,7	11,7	15,5
	Kararsızım	107	10,7	10,7	26,2
	Evet	485	48,5	48,5	74,7
	Kesinlikle evet	253	25,3	25,3	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 18. Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminiz kolaylatı mı?

Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminiz kolaylaştı mı? sorusu anketimize katılan 1.000 kişinin %3,8'i 38'i tarafından

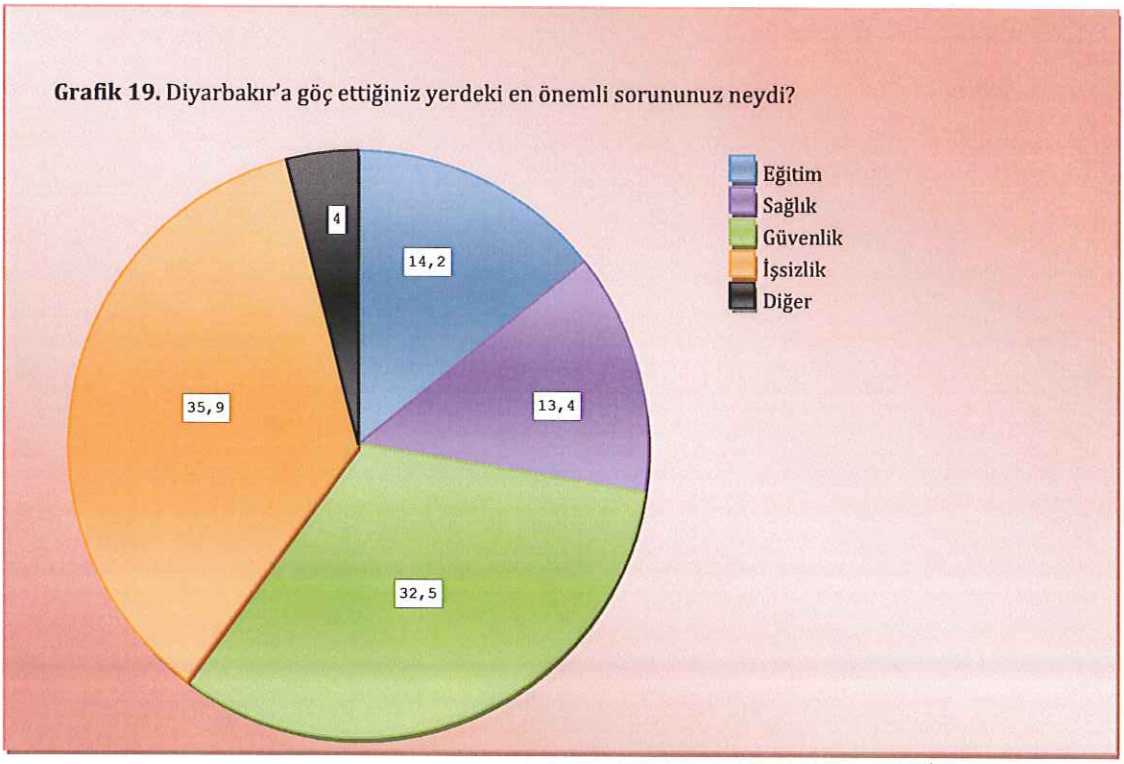
Kesinlikle hayır, %11,7'si başka bir deyişle 117'si tarafından **Hayır**, %10,7'si diğer bir ifade ile 107'si tarafından **Kararsızım**, %48,5'i yani 485'i tarafından **Evet** ve %25,3'ü diğer ifade ile 253'ü tarafından **Kesinlikle evet** şeklinde cevaplanmıştır.

Elde edilen rakamlardan da anlaşılacağı gibi, kırsal göç yoluyla D.Bakır'a göç etmiş kişilerin çok önemli bir bölümünün eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimleri kolaylaşmıştır. Bu durum bile tek başına şehir yaşantısının insanlar tarafından tercih edilmesinin nedeni olabilmektedir.

➢ ***Diyarbakır'a göç edilen yerdeki en önemli sorun***

Tablo 34. Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerdeki en önemli sorununuz neydi?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Eğitim	142	14,2	14,2	14,2
	Sağlık	134	13,4	13,4	27,6
	Güvenlik	325	32,5	32,5	60,1
	İşsizlik	359	35,9	35,9	96,0
	Diğer	40	4,0	4,0	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerdeki en önemli sorununuz neydi? Sorusuna katılımcıların %14,2'lik kısmını temsil eden 142 kişi **Eğitim**, %13,4'lük kısmını temsil eden 134 kişi **Sağlık**, %32,5'lik kısmını temsil eden 325 kişi **Güvenlik**, %35,9'luk kısmını temsil eden 359 kişi **İşsizlik** ve %4'lük kısmını temsil eden 40 kişi ise **Diğer** şeklinde cevap vermiştir.

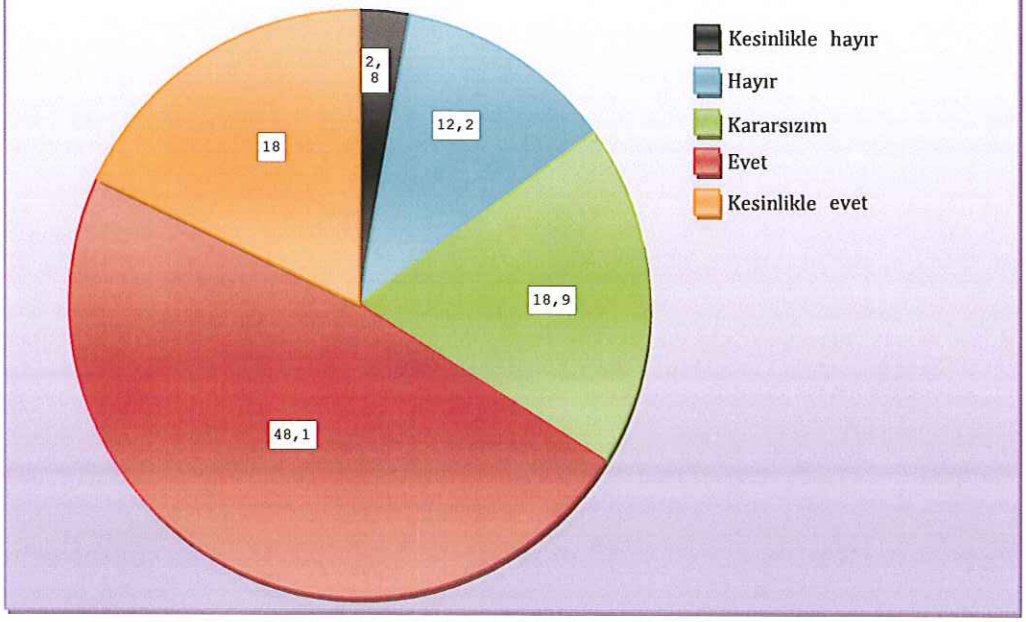
Katılımcıların sorulan bu soruya verdikleri cevaplardan da anlaşılacağı gibi, Diyarbakır'a göç edilen yerde yaşanan en önemli sorunların başında işsizlik ve güvenlik gelmektedir.

- ***Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet***

Tablo 35. Diyarbakır'da yaşamaktan memnun musunuz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kesinlikle hayır	28	2,8	2,8	2,8
	Hayır	122	12,2	12,2	15,0
	Kararsızım	189	18,9	18,9	33,9
	Evet	481	48,1	48,1	82,0
	Kesinlikle evet	180	18,0	18,0	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 20. Diyarbakır'da yaşamaktan memnun musunuz?

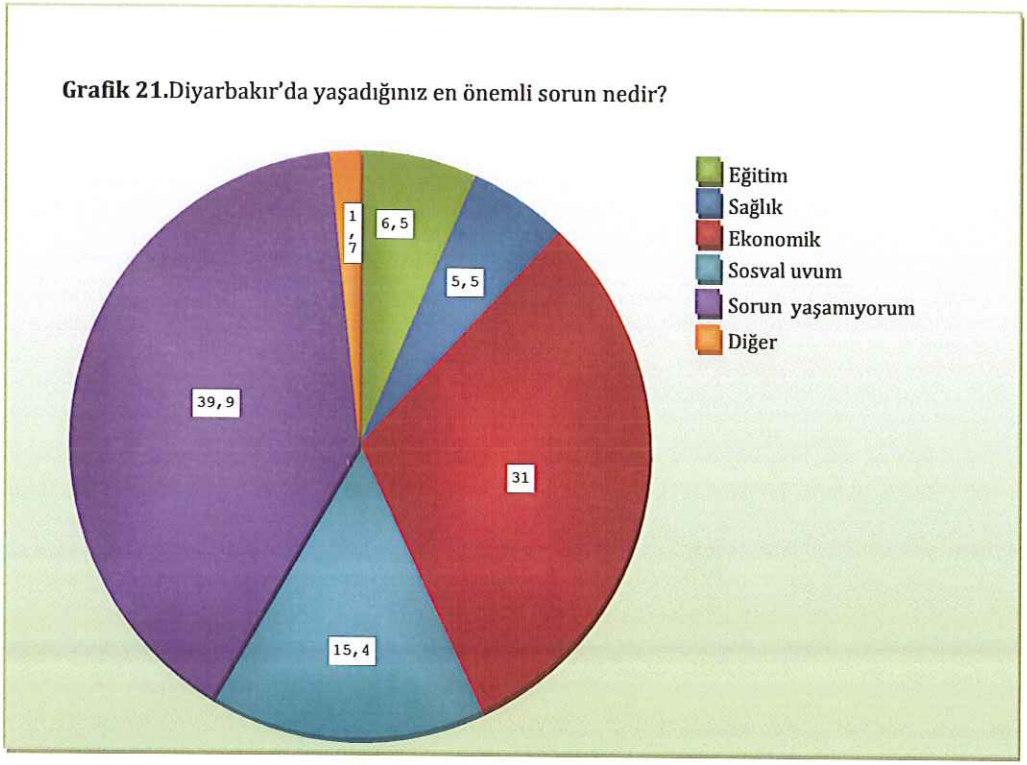
Diyarbakır'da yaşamaktan memnun musunuz? Sorusu ankete katılanlar tarafından şu şekilde cevaplanmıştır: Katılımcıların %2,8'i yani 28'i bu soruya **Kesinlikle hayır**, %12,2'si diğer bir deyişle 122'si **Hayır**, %18,9'u başka bir ifadeyle 189'u **Kararsızım**, %48,1'i yani 481'i **Evet** ve %18'i diğer bir ifade ile 180'i **Kesinlikle evet** cevabı vermiştir. Bu rakamlardan yola çıkarak değerlendirecek olursak, ankete katılanların çoğunluğu Diyarbakır'da yaşamaktan memnun olduklarını ifade etmişlerdir diyebiliriz.

➢ ***Diyarbakır'da yaşanılan en önemli sorun***

Tablo 36. Diyarbakır'da yaşadığınız en önemli sorun nedir?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Eğitim	65	6,5	6,5	6,5
	Sağlık	55	5,5	5,5	12,0
	Ekonomik	310	31,0	31,0	43,0
	Sosyal uyum	154	15,4	15,4	58,4
	Sorun yaşamıyorum	399	39,9	39,9	98,3
	Diğer	17	1,7	1,7	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 21. Diyarbakır'da yaşadığınız en önemli sorun nedir?

Diyarbakır'da yaşadığınız en önemli sorun nedir? Şeklinde bir soru yöneltilen katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar şöyledir: Katılımcıların %6,5'lik kısmını temsil eden 65 kişi **Eğitim**, %5,5'ini temsil eden 55 kişi **Sağlık**, %31'ini temsil eden 310 kişi **Ekonomik**, %15,4'ünü temsil eden 154 kişi **Sosyal uyum**, %39,9'unu temsil eden 399 kişi **Sorun yaşamıyorum** ve %1,7'lik kısmını temsil eden 17 kişi ise **Diğer** şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Kırsal göç nedeniyle Diyarbakır'a gelen insanların, Diyarbakır'da yaşadıkları en önemli sorunun %31'lik oranla ekonomik sorun olduğunu beyan etmeleri, göç ettikten sonra ekonomik anlamda beklentilerine ulaşamadıklarını ve sorun yaşamakta olduklarını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bununla birlikte, yine göç edenlerden %39,9'unun Diyarbakır'da sorun yaşamadığını ifade etmesi de dikkate değer bir durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

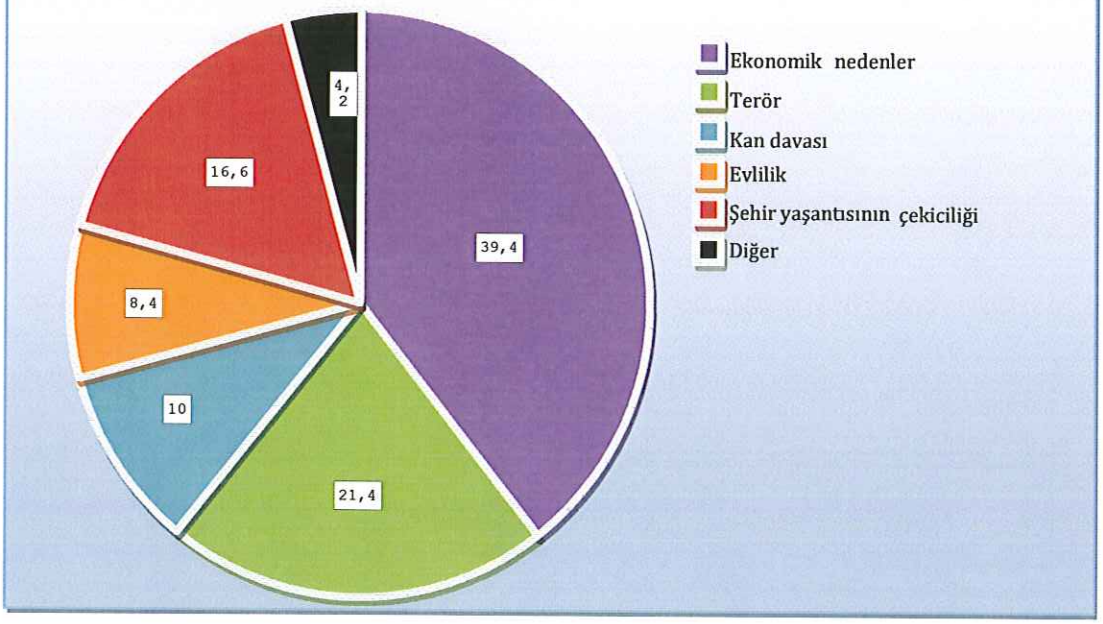
Anketimize katılanların %39'9'u Diyarbakır'da herhangi bir sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu verilen cevaplar arasında en fazla orana sahip olan seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

- ***Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni***

Tablo 37. Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni hangisidir?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Ekonomik nedenler	394	39,4	39,4	39,4
	Terör	214	21,4	21,4	60,8
	Kan davası	100	10,0	10,0	70,8
	Evlilik	84	8,4	8,4	79,2
	Şehir yaşantısının çekiciliği	166	16,6	16,6	95,8
	Diğer	42	4,2	4,2	100,0
	Toplam	1000	100,0	100,0	

Grafik 22. Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni hangisidir?

Anketimize katılanlara sorduğumuz, **Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?** Şeklindeki soruya, katılımcıların %39,4'ü yani 394'ü **Ekonomik nedenler**, %21,4'ü yani 214'ü **Terör**, %10'u başka bir ifadeyle 100'ü **Kan davası**, %8,4'ü diğer bir deyişle 84'ü **Evlilik**, %16,6'sı yani 166'sı **Şehir yaşantısının çekiciliği** ve %4,2'si yani 42'si **Diğer** şeklinde cevap vermiştir.

Bu soruya verilen cevaplara göre değerlendirdiğimizde, en önemli göç nedeni ekonomik nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik nedenlerden sonra göçün ortaya çıkmasının en önemli nedeni terör olarak görünmektedir.

3.5.2.Karşılaştırmalı Tablolar Yardımıyla Yapılan Analizler:

- ***Diyarbakır'a en önemli göç etme nedeni ile imkân bulunursa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteğinin karşılaştırmalı analizi***

Tablo 38. Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni hangisidir ve İmkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere dönmek ister misiniz? Sorusuna verilen cevapların karşılaştırmalı analizi

			İmkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere dönmek ister misiniz?					
			Kesinlikle hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle evet	Toplam
Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?	Ekonomik nedenler	Sayı	51	150	110	51	32	394
		% Toplam	5,1%	15,0%	11,0%	5,1%	3,2%	39,4%
	Terör	Sayı	23	62	41	46	42	214
		% Toplam	2,3%	6,2%	4,1%	4,6%	4,2%	21,4%
	Kan davası	Sayı	14	42	15	20	9	100
		% Toplam	1,4%	4,2%	1,5%	2,0%	,9%	10,0%
	Evlilik	Sayı	9	34	21	12	8	84
		% Toplam	,9%	3,4%	2,1%	1,2%	,8%	8,4%
	Şehir yaşantısının çekiciliği	Sayı	35	72	39	16	4	166
		% Toplam	3,5%	7,2%	3,9%	1,6%	,4%	16,6%
	Diğer	Sayı	2	20	10	7	3	42
		% Toplam	,2%	2,0%	1,0%	,7%	,3%	4,2%
Toplam		Sayı	134	380	236	152	98	1000
		% Toplam	13,4%	38,0%	23,6%	15,2%	9,8%	100,0%

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, Diyarbakır'a yapılan göçün en önemli nedeni ile Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteğine yönelik olarak yapılan karşılaştırmalı analiz sonucunda, Diyarbakır'a göç etmenin en önemli nedeni çalışlmaya katılanların %39,4'ü tarafından ve daha ağırlıklı olarak **Ekonomik nedenler** olarak belirtilmiştir. Ekonomik nedenlerle Diyarbakır'a göç edenlerin büyük bir çoğunluğu Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere geri dönmek ister misiniz?

Şeklindeki soruya ise **Kesinlikle hayır** ve **Hayır** şeklinde cevap vermişlerdir. Bunun yanında bu karşılaştırmada **Kararsızım** cevabı verenlerin oranı da dikkat çekici boyuttadır.

Yine aynı karşılaştırmalı analiz çerçevesinde terör nedeniyle göç edenlerin (%21,4), ekonomik nedenlerle göç edenlerin tersine, Diyarbakır'a göç ettikleri yere geri dönme isteğinin daha ağır bastığı görülmektedir.

Diyarbakır'a göç edenlerin en önemli göç etme nedenleri ile imkân bululnursa, Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönmeyi istemek arasında bir karşılaştırma yapıldığında şu sonuçlara ulaşıldı: En önemli göç etme nedeninin ekonomik sorunlar olduğunu ifade edenlerin %20,1'i imkân bulurlarsa göçe kaynaklık eden yere geri dönmek istemediklerini belirtmişlerdir. Bununla beraber yine ekonomik nedenlerle göç edenlerin %8,3'ü ise geri dönmek istedikelerini ifade etmişlerdir. Terör nedeniyle Diyarbakır'a göç etmiş göçmenlerin %9,5'i göç ettikleri yere geri dönmek istemekdiklerini belirtirken, bu nedenle göç etmiş olanların %8,8'i geri dönmek istediklerini ifade etmişlerdir. Diyarbakır'a şehir yaşantısının çekiciliğinden etkilenerek göç etmiş insanların %10,7'si verdikleri cevaplarla geri dönmek istemediklerini beyan etmiş, %2'si ise geri dönmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Bu veriler ışığında bir analiz yapıldığında sonuç olarak, Diyarbakır'a gönüllü olarak göç etmiş insanların, göçe kaynaklık etmiş olan yere geri dönmek istememelerinin oranı, geri dönmek isteyenlerin oranından oldukça fazla çıkmaktadır. Terör gibi, Diyarbakır'a zorunlu nedenlerle göç etmiş insanların geri dönme isteği, gönüllü yapılan göçlerde olduğunun aksine, geri dönmeme isteğinden oransal olarak daha fazladır. Bu da sonuç olarak, zorunlu nedenlerle göç edenlerin kendi topraklarına geri dönme isteklerinin daha fazla olduğunu göstermektedir.

- ***Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanma durumunun karşılaştırmalı analizi***

Tablo 39. Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alma durumu ile Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanma durumunun karşılaştırmalı analizi

			Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanıyor musunuz?					
			Kesinlikle hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle evet	Toplam
Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alıyor musunuz?	Evet	Sayı	20	47	23	72	19	181
		% Toplam	2,0%	4,7%	2,3%	7,2%	1,9%	18,1%
	Hayır	Sayı	42	143	92	325	217	819
		% Toplam	4,2%	14,3%	9,2%	32,5%	21,7%	81,9%
Toplam		Sayı	62	190	115	397	236	1000
		% Toplam	6,2%	19,0%	11,5%	39,7%	23,6%	100,0%

Diyarbakır'a göç ettiği yerden ekonomik destek alma durumu ile şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanma durumu arasındaki ilişkinin tespiti için yapılan karşılaştırmalı analiz sonucunda elde edilen sonuçlara göre; Diyarbakır'a göç ettiği yerden ekonomik destek almayanların (bu oran toplam katılımcıların %81,9'u dur) şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına olan inancı daha fazla çıkmaktadır. Göç ettiği yerden ekonomik destek almaya devam edenlerin ise (%18,1) bu soruya birbirine yakın cevaplar verdiği göze çarpmaktadır.

Karşılaştırmalı analizlerden elde edilen verilerle ulaşılan başka bir sonuç ise, Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alanların, şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına olan inancının daha düşük seviyede olmasıdır. Buna göre Diyarbakır'a göç ettikleri yerden ekonomik destek almaya devam eden katılımcıların %6,7'si şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığını düşünmediklerini beyan etmiş buna karşılık %9,1'i akrabalık ilişkilerini zayıflattığına olan inançlarını belirtmişlerdir. Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek almayanlar için ele alındığında şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanların oranı %54,2 iken, böyle bir durumun

gerçekleşmediğini ifade edenlerin oranı %18,5 dir. Bu da bize ekonomik ilişkilerin sürmesi ile akrabalık ilişkilerinin güçlü kalması arasında bir bağ olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

- ***Ailenin toplam aylık geliri ve oturulan evin kime ait olduğunun karşılaştırmalı analizi***

Tablo 40. Ailenin toplam aylık geliri ve Oturulan evin kime ait olduğu durumunun karşılaştırmalı analizi

			Oturduğunuz ev kime ait			
			Bana ait	Kira	Bir yakınıma ait	Toplam
Ailenizin toplam aylık geliri	200-400 TL	Sayı	21	52	33	106
		% Toplam	2,1%	5,2%	3,3%	10,6%
	400-800 TL	Sayı	92	161	59	312
		% Toplam	9,2%	16,1%	5,9%	31,2%
	800-1.600 TL	Sayı	142	183	38	363
		% Toplam	14,2%	18,3%	3,8%	36,3%
	1.600 TL ve üzeri	Sayı	142	52	25	219
		% Toplam	14,2%	5,2%	2,5%	21,9%
Toplam		Sayı	397	448	155	1000
		% Toplam	39,7%	44,8%	15,5%	100,0%

Ailenin toplam aylık geliri ile oturulan evin kime ait olduğu ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan karşılaştırmalı analiz sonucunda, 1.600 TL ve üzeri toplam aylık gelir diliminin altında bir toplam aylık gelire sahip olanların oluşturduğu her bir gelir diliminde, oturduğu eve sahip olanların oranının kira karşılığı bir evde ikâmet edenlerin oranından daha düşük olduğu görülmektedir. Bununla beraber, toplam aylık gelirleri 1.600 TL ve üzeri olanların başkalarına ait olan bir evde oturma oranlarının da, daha az gelire sahip olanlardan daha düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Diyarbakır'a göç edenlerin, toplam aylık gelirleri ile oturdukları konutun kime ait olduğu arasındaki ilişkiyi görebilmek amacıyla yapılan karşılaştırmalı analize göre: Aylık toplam geliri 200-400 TL olanların %2,1'i kendilerine ait bir evde oturmakta, %5,2'si kirada oturmakta ve %3,3'ü ise bir yakınına ait olan evde oturmaktadır. Aylık geliri 400-800 TL olanların %9,2'si kendilerine ait evde, %16,1'i kirada ve %5,9'u ise bir yakınına ait evde oturmaktadır. Toplam aylık geliri 800-1.600 TL olanların ise, %14,2'si kendilerine ait bir evde, %18,3'ü kirada ve %3,8'i de bir yakınına ait evde ikâmet etmektedir. Son olarak, 1.600 TL ve üzeri bir aylık gelire sahip olanların %14,2'si kendilerine ait bir evde, %5,2'si kirada ve %2,5'i ise bir yakınına ait evde oturmaktadır. Bu veriler ışığında oransal olarak değerlendirildiğinde, toplam aylık gelir miktarı arttıkça, kişlerin oturdukları eve sahip olma oranları da artış göstermektedir.

- ***Cinsiyetin ve meslek durumunun karşılaştırmalı analizi***

Tablo 41. Cinsiyet ve Meslek durumunun karşılaştırmalı analizi

			Meslek							Toplam
			İşsiz	Çiftçi	Hayvancılık	Memur	İşçi	Serbest meslek	Diğer	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	210	23	21	36	32	30	2	354
		% Toplam	21,0%	2,3%	2,1%	3,6%	3,2%	3,0%	,2%	35,4%
	Erkek	Sayı	130	73	66	117	124	127	9	646
		% Toplam	13,0%	7,3%	6,6%	11,7%	12,4%	12,7%	,9%	64,6%
Toplam		Sayı	340	96	87	153	156	157	11	1000
		% Toplam	34,0%	9,6%	8,7%	15,3%	15,6%	15,7%	1,1%	100,0%

Cinsiyet ve meslek ilişkisini analiz etmek için yapılan karşılaştırmalı analizin sonuçları yukarıdaki tabloda görülmektdir. Buna göre çalışmaya katılan kadınların %21'i **İşsizdir**. Bununla beraber, %3,6'sı **Memur** ve %3,2'si ise **İşçi** olarak çalışmaktadır. Kadınların çiftçilik ve hayvancılık gibi işlerle daha az uğraştığı yukarıdaki analizden anlaşılmaktadır.

Çalışmamıza katılan erkeklerde ise durum kadınlarınkine göre biraz farklılık göstermektedir. Erkeklerde işsiz oranı (%13) kadınlarınkinden (%21) daha düşük bir seviyededir. Bununla beraber, uğraşılan mesleklerin türü kadınlarda olduğu gibi, diğer meslek gruplarına göre memuriyet ve işçilik lehine oransal olarak aynıdır.

- ***İkâmet edile konut ile sosyal yardım kuruluşlarından yardım alma durumunun karşılaştırmalı analizi***

Tablo 42. Oturulan konut çeşidi ve Sosyal yardım kuruluşlarından yardım alma durumunun karşılaştırmalı analizi

			Sosyal yardım kuruluşlarından yardım alıyor musunuz?		
			Evet	Hayır	Toplam
Oturduğunuz konut çeşidi	Apartman dairesi	Sayı	90	452	542
		% Toplam	9,0%	45,2%	54,2%
	Müstakil ev	Sayı	72	149	221
		% Toplam	7,2%	14,9%	22,1%
	Gecekondu	Sayı	78	159	237
		% Toplam	7,8%	15,9%	23,7%
Toplam		Sayı	240	760	1000
		% Toplam	24,0%	76,0%	100,0%

Yapılan karşılaştırmalı analizde oturulan konut çeşidi ile sosyal yardım kuruluşlarından yardım alma durumu incelenmiştir. Buna göre, apartman dairesinde oturanların %45,2'si sosyalyardım kuruluşlarından yardım almamakta, %9'u ise bu yardımdan yararlanmaktadır. Müstakil evde oturanların %22'si bu yardımlardan faydalanmamakta buna karşılık %7,1'i faydalanmaktadır. Gecekondu türü konutlarda oturanların ise %15,9'u sosyal yardım almamakta ancak, %7,8'i bu yardımlardan faydalanmaktadır.

Yapılan bu analiz sonucunda anlaşılmaktadır ki, gecekondu ve müstakil evde oturanlar, oransal olarak apartman dairesinde oturanlara göre, sosyal yardım kuruluşlarından daha fazla yardım almaktadırlar.

✦ *Oturulan konut çeşidi ve o konutta elektrik ve su bağlantısı ile banyo ve tuvaletin olup olmama durumu arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi*

Tablo 43. Oturulan konut çeşidi ile o konutta elektrik ve su bağlantısı ve banyo ve tuvaletin bulunma durumu arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

Evinizde banyo ve tuvalet var mı?				Yaşadığınız evde elektrik ve su bağlantısı var mı?		Toplam
				Evet	Hayır	
Sadece banyo	Oturduğunuz konut çeşidi	Apartman dairesi	Sayı	4	6	10
			% Toplam	10,5%	15,8%	26,3%
		Müstakil ev	Sayı	4	4	8
			% Toplam	10,5%	10,5%	21,1%
		Gecekondu	Sayı	10	10	20
			% Toplam	26,3%	26,3%	52,6%
	Toplam		Sayı	18	20	38
			% Toplam	47,4%	52,6%	100,0%
Sadece tuvalet	Oturduğunuz konut çeşidi	Apartman dairesi	Sayı	5	7	12
			% Toplam	4,6%	6,4%	11,0%
		Müstakil ev	Sayı	14	20	34
			% Toplam	12,8%	18,3%	31,2%
		Gecekondu	Sayı	30	33	63
			% Toplam	27,5%	30,3%	57,8%
	Toplam		Sayı	49	60	109
			% Toplam	45,0%	55,0%	100,0%
Her ikisi de var	Oturduğunuz konut çeşidi	Apartman dairesi	Sayı	514	6	520
			% Toplam	60,3%	,7%	61,0%
		Müstakil ev	Sayı	172	7	179
			% Toplam	20,2%	,8%	21,0%
		Gecekondu	Sayı	141	13	154
			% Toplam	16,5%	1,5%	18,1%
	Toplam		Sayı	827	26	853

Oturulan konut çeşidi ile bu konutlarda elektrik ve su bağlantısı ile banyo ve tuvalet olup olmaması arasındaki ilişki yukarıda yapılan karşılaştırmalı analiz ile ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Buna göre, apartman dairelerinde sadece banyo olanların %10,5'inde elektrik ve su bağlantısı bulunmakta, %15,8'inde bulunmamaktadır. Sadece tuvalete sahip olanların %4,6'sında elektrik ve su bağlantısı bulunmakta, %6,4'ünde ide bulunmamaktadır. Banyo ve tuvalete sahip apartman dairelerinin ise %60,3'ünde elektrik ve su bağlanrtısı bulunduğu, %0,7'sinde ise bulunmadığı anlaşılmaktadır. Müstakil evler için değerlendirdiğimizde ise, sadece banyonun bulunduğu evlerde elektrik ve su bağlantısına sahip olma oranı %10,5 ile biribirinin aynıdır. Sadece tuvaletin

bulunduğu müstakil evlerde ise bu durum elektrik ve su bağlantısının olmaması lehine değişmektedir. Her ikisininde var olduğu müstakil evlerde ise %20,2'lik çok yüksek oran göze çarpmaktadır.

Bu analiz gecekondular için yapıldığında ise, sadece banyoya sahip gecekondularda elektrik ve su bağlantısının mevcut olma durumu %26,3'lük oranla eşit görülmektedir. Sadece tuvalete sahip gecekondularda ise bu durum elektrik ve su bağlantısının olmaması lehine değişiklik göstermektedir. Son olarak hem banyo ve hem de tuvaletin mevcut olduğu gecekonduların %16,5'inde elektrik ve su bağlantısı olduğu görülürken, %1,5'inde ise bu bağlantıların olmadığı görülmektedir. Buradan elde edilecek sonuç, bütün konut çeşitleri için ele aldığımızda hem banyo ve hem de tuvalete sahip bulunan konutların çok büyük bir bölümünde elektrik ve su bağlantısının olduğudur.

3.5.3.Hipotezlere Yönelik Olarak Yapılan Analizler:

Hipotez 1.

H_0: Diyarbakır'da yaşanılan en önemli sorun ile meslek arasında bir ilişki yoktur.

H_1: Diyarbakır'da yaşanılan en önemli sorun ile meslek arasında bir ilişki vardır.

Tablo 44. Diyarbakır'da yaşanılan en önemli sorun ve meslek arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Meslek							
		İşsiz	Çiftçi	Hayvancılık	Memur	İşçi	Serbest meslek	Diğer	Toplam
Diyarbakır'da yaşadığınız en önemli sorun nedir?	Eğitim	28	13	3	11	3	7	0	65
	Sağlık	12	10	5	3	16	7	2	55
	Ekonomik	112	28	32	28	57	51	2	310
	Sosyal uyum	68	13	21	13	16	23	0	154
	Sorun yaşamıyorum	118	31	24	93	61	67	5	399
	Diğer	2	1	2	5	3	2	2	17
Toplam		340	96	87	153	156	157	11	1000

Tablo 45. Diyarbakır'da yaşanan en önemli sorun ve meslek arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,141E2[a]	30	,000
Likelihood Ratio	103,618	30	,000
Linear-by-Linear Association	8,879	1	,003
N of Valid Cases	1000		

Tablo 46. Diyarbakır'da yaşanan en önemli sorun ve meslek arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,338	,000
	Cramer's V	,151	,000
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'da yaşanılan en önemli sorunlar ile meslek arasında bir ilişki olduğu söylenir. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,151 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 değerinden düşük olmalıdır.

Diyarbakır'da, göç etmiş insanların yaşadıkları en önemli sorunlar ile bu insanların sahip oldukları meslek arasında bir ilişkiyi elde ettiğimiz rakamlarla açıklayacak olursak; işsiz olanların yaşadıkları en önemli problemin ekonomik problem olduğu bu sorunun yöneltildiği 340 kişiden 112'sinin bu yönde verdiği cevaptan anlaşılmaktadır. Oransal olarak ele alındığında, en az ekonomik sorun yaşayan kesimin memurlar olduğu görülmektedir. Diğer iş kolların ekonomik sıkıntı yaşadıklarını söyleyenlerin oranı ortalama %30'un üzerinde bir seyir izlerken,

memurlarda ise bu oran %19 civarında kalmaktadır. Bunun sebebi memurların sabit gelire sahip olmaları ve giderlerini buna göre planlayabilmeleridir.

Hipotez 2.

H_0: Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin eğitim durumu ile ilişkisi yoktur.

H_1: Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin eğitim durumu ile ilişkisi vardır.

Tablo 47. Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması durumu ile Eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Eğitim						
		Okuma yazma bilmiyor	Okuma yazma biliyor	İlköğretim	Lise	Üniversite	Lisansüstü	Toplam
Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminiz kolaylaştı mı?	Kesinlikle hayır	7	5	6	10	9	1	38
	Hayır	24	19	29	19	22	4	117
	Kararsızım	24	29	18	26	9	1	107
	Evet	74	86	101	152	55	17	485
	Kesinlikle evet	24	62	55	64	41	7	253
Toplam		153	201	209	271	136	30	1000

Tablo 48. Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması durumu ile Eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	43,280[a]	20	,002
Likelihood Ratio	44,247	20	,001
Linear-by-Linear Association	1,718	1	,190
N of Valid Cases	1000		

Tablo 49. Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması durumu ile Eğitim düzeyi arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,208	,002
	Cramer's V	,104	,002
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'da eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin eğitim düzeyi ile ilişkisi olduğu söylenir. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik Ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,104 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 değerinden düşük olmalıdır.

Bu hipotezimiz, Diyarbakır'a göç etmiş olanların göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin oranının eğitim düzeyleri ile paralellik gösterdiğini ifade etmektedir. Buna göre, okuma yazma bilmeyen toplam 153 kişiden 98'i sözü edilen hizmetlere erişimlerinin kolaylaştığını söylemiştir. İlköğretim mezunu olan toplam 209 kişiden 156'sı bu soruya olumlu cevap vermiş, eğitim düzeyi lise olan 271 katılımcının 216'sı bu konuda olumlu görüş bildirmiş ve üniversite mezunu olup çalışmamıza katılan 136 kişiden 96'sı da bu hizmetlere erişimin kolaylaştığını ifade etmiştir. Burada dikkat çekici olan, eğitim düzeyi yükseldikçe, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim oranının artmasıdır. Sonuç olarak Diyarbakır'da eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim bu hizmeti alacak olan kişinin eğitim durumuna göre değişiklik göstermektedir.

Hipotez 3.

H_0: Toplam aylık gelir ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H_1: Toplam aylık gelir ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 50. Ailenin toplam aylık geliri ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Diyarbakır'da yaşamaktan memnun musunuz?					
		Kesinlikle hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle evet	Toplam
Ailenizin toplam aylık geliri	200-400 TL	6	25	23	33	19	106
	400-800 TL	8	44	76	132	52	312
	800-1.600 TL	8	36	61	196	62	363
	1.600 TL ve üzeri	6	17	29	120	47	219
Toplam		28	122	189	481	180	1000

Tablo 51. Ailenin toplam aylık geliri ile Diyarbakır'da yşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	45,927[a]	12	,000
Likelihood Ratio	44,182	12	,000
Linear-by-Linear Association	23,880	1	,000
N of Valid Cases	1000		

Tablo 52. Ailenin toplam aylık geliri ile Diyarbakır'da yşamaktan duyulan memnuniyet arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,214	,000
	Cramer's V	,124	,000
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, toplam aylık gelir ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişki olduğu söylenir. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,124 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Kişilerin ekonomik refah seviyelerinin bir göstergesi olan aylık gelirleri kişsel ihtiyaçlarının karşılanması için en önemli unsur olma özelliği taşımaktadır. Bu özelliği nedeniyle kişilerin toplumsal memnuniyetleri üzerinde de etkileri olan bir göstergedir. Yapılan çalışma ve bu çalışma ile ulaşılan verilerin analizi sonucunda bu durum istatistiksel olarak ta kanıtlanmıştır.

Yapmış olduğumuz bu çalışmanın rakamsal verilerini ele alacak olursak, toplam aylık gelirleri 200-400 TL olan 106 katılımcının 31 tanesi memnuniyet ile ilgili olarak sorulan bu soruya olumsuz, 52 tanesi ise olumlu cevap vermiştir. Aylık toplam gelir düzeyi 400-800 TL olan 312 katılımcıdan 52 tanesi aynı soruya olumsuz cevap verirken, 184 tanesi ise olumlu cevap vermiştir. 800-1.600 TL aylık gelire sahip olan 363 kişiden 44'ü bu konuda olumsuz fikir beyan ederken, 258'i ise olumlu görüş bildirmiştir. 1.600 TL ve üzeri toplam aylık gelir sahibi olan 219 kişinin 23'ü bu konuda olumsuz görüş bildiriken, 167'si olumlu görüş bildirmiştir. Bu rakamlar da bize toplam aylık gelir ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak söylenebilir ki, Diyarbakır'da yaşayan göçmenlerin aylık toplam gelir miktarı arttıkça, Diyarbakır'da yaşamaktan duydukları memnuniyetleri de artmaktadır.

Hipotez 4.

H_0: Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönmeyi isteme durumu arasında bir ilişki yoktur.

H_1: Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönmeyi isteme durumu arasında bir ilişki vardır.

Tablo 53. Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile imkân bulunursa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteği arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		İmkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere dönmek ister misiniz?					
		Kesinlikle hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle evet	Toplam
Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alıyor musunuz?	Evet	21	59	55	31	15	181
	Hayır	113	321	181	121	83	819
Toplam		134	380	236	152	98	1000

Tablo 54. Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile imkân bulunursa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteği arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,600[a]	4	,107
Likelihood Ratio	7,414	4	,116
Linear-by-Linear Association	1,006	1	,316
N of Valid Cases	1000		

Tablo 55. Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile imkân bulunursa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteği arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,087	,107
	Cramer's V	,087	,107
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p>0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönmek isteme durumu arasında bir ilişki yoktur. Bu duruma göre, H_1 hipotezi reddedilir, H_0 hipotezi kabul edilir.

Simetrik Ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,087 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Ancak bu ölçüm sonucunda, ilişkinin kuvvetinin oldukça düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bu durum Ki-kare analizi ile paralellik göstermektedir. Buna göre, Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile imkân bulunrsa Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönmek isteme durumu arasında bir ilişki yoktur.

Bu ilişkinin olumsuzlanmasının nedeni yapılan test ve analiz sonucunda H_1 hipotezimizin geçersiz olduğunun ortaya çıkmasıdır. Buna göre, sonuç olarak Diyarbakır'a göç edilen yerden ekonomik destek alma durumu ile Diyarbakır'a göç edilen yere geri dönme isteği arasında bir bağ kurulamamıştır. Bu da bize göç edilen yerden ekonomik destek alınsa bile o yerleşim merkezine geri dönme isteğinin ortaya çıkmayacağını göstermektedir.

Hipotez 5.

H_0: Diyarbakır'a göç edilen yer ile o yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H_1: : Diyarbakır'a göç edilen yer ile o yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 56. Diyarbakır'a nereden göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülme durumu arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdürüyor musunuz?					
		Kesinlikle hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle evet	Toplam
Diyarbakır'a nereden göç ettiniz?	Mezra	22	22	12	10	11	77
	Köy	45	194	112	163	41	555
	Kasaba	7	36	13	60	3	119
	İlçe	12	75	35	64	25	211
	Başka bir il	4	6	5	18	5	38
Toplam		90	333	177	315	85	1000

Tablo 57. Diyarbakır'a nereden göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülme durumu arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	86,571[a]	16	,000
Likelihood Ratio	77,331	16	,000
Linear-by-Linear Association	13,512	1	,000
N of Valid Cases	1000		

Tablo 58. Diyarbakır'a nereden göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülme durumu arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,294	,000
	Cramer's V	,147	,000
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'a göç edilen yer ile o yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasında bir ilişki olduğu söylenir. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik Ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,147 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Yaptığım bu analiz sonucunda, Diyarbakır'a göç edilen yerleşim biriminin türü ile Göç edilen yerdeki alışkanlıkarın sürdürülmesi arasında bir ilişki tespit ettim. Buna göre, köy, kasaba ve ilçe gibi yerleşim birimlerinden Diyarbakır'a göç edenlerin, Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıklarını sürdürme oranları oldukça yüksek çıkmaktadır.

Hipotez 6.

H_0: Eğitim ve toplam aylık gelir ve sinema ve tiyatro gibi aktivitelere katılım üzerinde etkili değildir.

H_1: Eğitim ve toplam aylık gelir ve sinema ve tiyatro gibi aktivitelere katılım üzerinde etkilidir.

Tablo 59. Eğitim düzeyi, toplam aylık gelir ve sosyal aktivitelere katılım arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

Sinema tiyatro v.b . aktivitelere katılıyor musunuz?			Ailenizin toplam aylık geliri				Toplam
			200-400 TL	400-800 TL	800-1.600 TL	1.600 TL ve üzeri	
Evet	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	1	1	3	1	6
		Okuma yazma biliyor	3	6	13	5	27
		İlköğretim	1	11	12	8	32
		Lise	5	30	48	37	120
		Üniversite	0	10	20	55	85
		Lisansüstü	0	1	2	15	18
	Toplam		10	59	98	121	288
Hayır	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	36	58	39	14	147
		Okuma yazma biliyor	17	73	65	19	174
		İlköğretim	25	71	64	17	177
		Lise	15	37	73	26	151
		Üniversite	3	12	18	18	51
		Lisansüstü	0	2	6	4	12
	Toplam		96	253	265	98	712

Tablo 60. Eğitim düzeyi, toplam aylık gelir ve sosyal aktivitelere katılım arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi				
Sinema tiyatro v.b. aktivitelere katılıyor musunuz?		Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Evet	Pearson Chi-Square	57,611[a]	15	,000
	Likelihood Ratio	58,685	15	,000
	Linear-by-Linear Association	34,983	1	,000
	N of Valid Cases	288		
Hayır	Pearson Chi-Square	69,552[b]	15	,000
	Likelihood Ratio	64,845	15	,000
	Linear-by-Linear Association	41,644	1	,000
	N of Valid Cases	712		

Tablo 61. Eğitim, düzeyi toplam aylık gelir ve sosyal aktivitelere katılım arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler				
Sinema tiyatro v.b. aktivitelere katılıyor musunuz?			Değer	Approx. Sig.
Evet	Nominal by Nominal	Phi	,447	,000
		Cramer's V	,258	,000
	N of Valid Cases		288	
Hayır	Nominal by Nominal	Phi	,313	,000
		Cramer's V	,180	,000
	N of Valid Cases		712	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değerleri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerlerine bakıldığında, eğitim düzeyi ve toplam aylık gelirin sosyal aktivitelere katılım üzerinde etkili olduğu söylenir. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik Ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerlerinin 0,258 ve 0,180 olduğu Cramer's V değerlerinden anlaşılmaktadır. Bu değerler

istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Eğitim düzeyinin yükselmesi, buna pararlel olarak gelir düzeyinin de artmasına neden olmaktadır. Hem eğitim ve hemde gelir düzeyindeki artışların sosyal aktivitelere katılımı etkileyen unsurlar olduğu yaptığımız analiz ile birlikte ortaya çıkan bir sonuçtur. Buna göre okuma yazma bilmeyen ya da sadece okuma yazma bilen ve ilköğretim mezunlarının elde ettikleri toplam aylık gelirler ile lise, üniversite ve lisansüstü eğitim mezunlarının elde ettikleri toplam aylık gelirler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Bu analizimiz sonucunda eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte insanların elde ettikleri toplmam aylık gelirin arttığını ve yüksek eğitimli ve buna paralel olarak yüksek aylık gelire sahip insanların sosyal aktivitelere katılım oranlarının daha yüksek olduğunu gözlemlemekteyiz.

Hipotez 7.

H_0: Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile en önemli göç etme nedeni arasında ilişki yoktur.

H_1: Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile en önemli göç etme nedeni arasında ilişki vardır.

Tablo 62. Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile Diyarbakır'a göç etmenin en önemli nedeni arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Diyarbakır'a göç etmenizin en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?						
		Ekonomik nedenler	Terör	Kan davası	Evlilik	Şehir yaşantısının çekiciliği	Diğer	Toplam
Diyarbakır'a göç etme kararınızda etkili olan kişiler kimlerdir?	Arkadaşlarım	31	13	4	5	12	1	66
	Akrabalarım	72	60	26	18	18	8	202
	Aile büyükleri	134	78	50	21	27	11	321
	Hiçbiri	154	63	20	33	109	22	401
	Diğer	3	0	0	7	0	0	10
Toplam		394	214	100	84	166	42	1000

Tablo 63. Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile Diyarbakır'a göç etmenin en önemli nedeni arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,415E2[a]	20	,000
Likelihood Ratio	119,921	20	,000
Linear-by-Linear Association	16,431	1	,000
N of Valid Cases	1000		

Tablo 64. Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile Diyarbakır'a göç etmenin en önemli nedeni arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,376	,000
	Cramer's V	,188	,000
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'a göç etme kararınızda etkili olan kişiler ile en önemli göç etme nedeni arasında bir ilişki olduğu söylenir. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,188 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Diyarbakır'a göç etme kararında etkili olan kişiler ile en önemli göç etme nedeni arasında bir ilişki olduğu yapılan analizin sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bununla ilişkili olarak yaptığım analizden elde edilen veriler ışığında, terör ve kan davası gibi zorunlu sebeplerle Diyarbakır'a göç etmiş olanların, göç etmek için Diyarbakır'ı seçmelerinde aile büyüklerinin önemli bir etkisi söz konusudur. Ekonomik nedenler, evlilik ve şehir yaşantısının çekiciliği gibi zorunlu olmayan

nedenlere Diyarbakır'a göç edenler ise büyük oranda kimsenin etkisi altında kalmadan bu göç kararını vermişlerdir.

Hipotez 8.

H_0: Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H_1: Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 65. Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Meslek							
		İşsiz	Çiftçi	Hayvancılık	Memur	İşçi	Serbest meslek	Diğer	Toplam
Geçim kaynağınız aşağıdakilerden hangisiydi?	Tarım	72	61	24	23	30	48	1	259
	Hayvancılık	39	12	41	4	22	15	1	134
	İşçi	19	8	6	4	41	2	1	81
	Serbest meslek	39	1	5	19	4	43	1	112
	Memuriyet	2	0	0	6	0	0	0	8
	Diğer	0	0	0	0	0	0	1	1
Toplam		171	82	76	56	97	108	5	595

Tablo 66. Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin Ki-kare teti ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,685E2[a]	30	,000
Likelihood Ratio	229,728	30	,000
Linear-by-Linear Association	10,810	1	,001
N of Valid Cases	595		

Tablo 64. Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,787	,000
	Cramer's V	,352	,000
N of Valid Cases		595	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'daki meslek arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik Ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,352 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'da ki meslek arasındaki ilişkiyi çalışma sonucu elde edilen rakamsal veriler ile açıklamak istersek: Katılımcıların Diyarbakır'a göç etmeden önce uğraştığı meslekle, Diyarbakır'a göç ettikten sonra uğraştığı meslek büyük oranda paralellik göstermektedir. Şöyle ki, göç etmeden önce tarımsal faaliyet yürüten 259 kişiden 61'i yine çiftçilikle uğraşmakta, bunula beraber 72'si ise herhangibir iş kolunda çalışmamaktadır. Göç etmeden önce hayvancılıkla uğraşan 134 kişiden 41'i yine hayvancılık faaliyeti yürütmekte, 39'u ise çalışmamaktadır. Göç etmeden önce Serbest meslekle uğraşan toplam 112 kişiden 43'ü yine serbest meslek faaliyeti göstermekte, 39'u ise herhangibir iş alanında faaliyet göstermemektedir.

Hipotez 9.

H_0: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasında ilişki yoktur.

H_1: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasında ilişki vardır.

Tablo 68. Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdürüyor musunuz?					
		Kesinlikle hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle evet	Toplam
Diyarbakır'a ne zaman göç ettiniz?	5-10 Yıl	24	69	50	95	36	274
	10-20 Yıl	44	170	82	136	30	462
	20-30 Yıl	9	73	27	55	13	177
	30-40 Yıl	4	15	13	19	2	53
	40 Yıl ve üzeri	9	6	5	10	4	34
Toplam		90	333	177	315	85	1000

Tablo 69. Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	43,509[a]	16	,000
Likelihood Ratio	40,236	16	,001
Linear-by-Linear Association	4,347	1	,037
N of Valid Cases	1000		

Tablo 70. Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,209	,000
	Cramer's V	,104	,000
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'a göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasında bir ilişki vardır. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,104 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

İnsanların davranış ve alıkşkanlıkları yaşadıkları yerlerde mevcut sosyal kültürel ve ekonomik yapı çerçevesinde şekillenmektedir. Bu alışkanlıkların insanlar tarafında bir çırpıda değiştirilmesi mümkün değildir. Yaptığımız bu analiz sonucunda da böyle bir şeyin mümkün olmadığı görülmektedir. Çalışmamızdan elde ettiğimiz verilerle bir değerlendirme yapmak istersek, Diyarbakır'a göç edilen zaman ile göç edilen yerdeki alışkanlıkların sürdürülmesi arasında bir ilişki kendini göstermektedir. Bu ilişkiye göre, insanların diyarbakır'da yaşadıkları süre, göç ettikleri yerdeki alışkanlıklarından vazgeçmeleri açısından önem arz etmektedir. İnsanların göç sonrası Diyarbakır'da yaşadıkları süre arttıkça, önceki alışkanlıklarını sürdürme oranı azalmaktadır. Diyarbakır'da yaşadıkları sürenin azalması ile birlikte, insanların göç etmeden önceki alışkanlıklarını sürdürme oranı da artmaktadır.

Bu bize göç ile birlikte yeni bir yerleşim merkezi ve toplumda yaşamaya başlayan insanların davranışlarının ve alışkanlıklarının değiştiğini göstermektedir. Sonuç olarak bu tür değişimler hem o toplumda yaşayan birey ve hemde toplum açısından çok önemli olmaktadır.

Hipotez 10.

H_0: Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasında ilişki bulunmamaktadır.

H_1: Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasında ilişki bulunmaktadır.

Tablo 71. Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasında ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Oturduğunuz konut çeşidi			Toplam
		Apartman dairesi	Müstakil ev	Gecekondu	
Diyarbakır'a nereden göç ettiniz?	Mezra	22	20	35	77
	Köy	272	137	146	555
	Kasaba	71	27	21	119
	İlçe	146	31	34	211
	Başka bir il	31	6	1	38
Toplam		542	221	237	1000

Tablo 72. Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasında ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	65,945[a]	8	,000
Likelihood Ratio	69,242	8	,000
Linear-by-Linear Association	55,985	1	,000
N of Valid Cases	1000		

Tablo 73. Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasında ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,257	,000
	Cramer's V	,182	,000
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'a göç edilen yer ile Diyarbakır'da oturulan konut çeşidi arasında bir ilişki vardır. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,182 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Yapmış olduğum analizler sonucunda, göçe kaynaklık eden yerleşim birimi ile o yerleşim biriminden Diyarbakır'a göç edenlerin, Diyarbakır'da ikâmet ettikleri konut çeşidi arasında önemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Göçe kaynaklık eden yerleşim biriminin büyüklüğüne göre, bu yerleşim biriminden Diyarbakır'a göç edenlerin ikâmet ettiği konutlar farklılık göstermektedir. Elde ettiğimiz verilere göre, mezra türü yerleşim birimlerinden Diyarbakır'a göç edenlerin çoğunluğu gecekondu tarzı konutlarda ikâmet etmektedir. Köy türü yerleşim birimlerinden Diyarbakır'a göç edenlerde ise gecekondu tarzı konutlarda ikâmet edenlerin oranı daha azalmakla birlikte yine de dikkate değer bir orandadır. Diyarbakır'a göç edilen yerleşim biriminin boyutu büyüdükçe, buralardan göç edenlerin gecekondu türü konutlarda ikâmet etme oranında düşüş görülmektedir.

Yukarıda ifade edilen durumun tersine, Diyarbakır'a göç edilen yerleşim biriminin büyüklüğüyle orantılı olarak, buralardan göç edenlerin apartman dairesinde ikâmet etme oranları artış göstermektedir. Sonuç olarak, bu verilerden hareketle daha büyük yerleşim birimlerinden Diyarbakır'a göç eden insanların barınma imkânlarının daha gelişmiş olduğu görülmektedir.

Hipotez 11.

H_0: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişki yoktur.

H_1: Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişki vardır.

Tablo 74. Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Diyarbakır'da yaşamaktan memnun musunuz?					Toplam
		Kesinlikle hayır	Hayır	Kararsızım	Evet	Kesinlikle evet	
Diyarbakır'a ne zaman göç ettiniz?	5-10 Yıl	9	21	40	140	64	274
	10-20 Yıl	11	61	97	214	79	462
	20-30 Yıl	3	33	36	84	21	177
	30-40 Yıl	1	3	12	30	7	53
	40 Yıl ve üzeri	4	4	4	13	9	34
Toplam		28	122	189	481	180	1000

Tablo 75. Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	41,982[a]	16	,000
Likelihood Ratio	38,428	16	,001
Linear-by-Linear Association	6,814	1	,009
N of Valid Cases	1000		

Tablo 76. Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,205	,000
	Cramer's V	,102	,000
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'a ne zaman göç edildiği ile Diyarbakır'da

yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,102 olduğu Cramer's V değerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Çalışmamıza katılanların çoğunluğunun Diyarbakır'da yaşamaktan memnun olduklarını belirttikleri bu analizimiz, göç edilen zaman dilimi ile Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyet arasında bir ilişki olduğunu göstermiştir. Buna göre, Diyarbakır'a göç edilen zaman dilimi arttıkça, Diyarbakır'da yaşamakatan duyulan memnuniyette bir azalma göze çarpmaktadır. 5-10 Yıl önce göç etmiş olup, Diyarbakır'da yaşamaktan memnun olduklarını söyleyenlerin oranı, 10-20 yıl ve 20-30 yıl önce göç etmiş olup, memnuniyetini ifade edenlerin oranından daha fazla çıkmaktadır. Bunun tersi bir durumda söz konusudur. Şöyle ki: Diyarbakır'a 5-10 yıl önce göç edenlerin Diyarbakır'da yaşamaktan duydukları memnuniyetsizlik, 10-20 yıl ve 20-30 göç edenlerin duydukları memnuniyetsizlik oranından daha düşüktür. Aynı durum, Diyarbakır'a 40 yıl ve üzeri bir zaman önce göç etmiş olanlar için de söz konusu olmaktadır.

Sonuç olarak, Diyarbakır'a göç edilen zaman dilimi büyüdükçe, Diyarbakır'da yaşamaktan duyulan memnuniyette bir azalma ve bununla paralel olarak duyulan memnuniyetsizlikte ise bir artış ortaya çıkmaktadır. Bu durumun meydana gelmesinin nedeni, daha fazla zaman geçtikçe, göç eden insanların şehir yaşantısına daha fazla adapte olmaları ve şehir yaşantısından beklentilerinin artması olarak gösterilebilir.

Hipotez 12.

H_0: Eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H_1: Eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 77. Eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasında ilişkinin karşılaştırmalı analizi

Oturduğunuz konut çeşidi			Meslek							Toplam
			İşsiz	Çiftçi	Hayvancılık	Memur	İşçi	Serbest meslek	Diğer	
Apartman dairesi	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	32	3	4	2	5	4	0	50
		Okuma yazma biliyor	43	13	5	1	13	12	1	88
		İlköğretim	20	9	5	7	39	20	1	101
		Lise	57	9	6	40	31	33	1	177
		Üniversite	7	4	7	74	5	9	2	108
		Lisansüstü	1	2	2	12	0	1	0	18
	Toplam		160	40	29	136	93	79	5	542
Müstakil ev	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	16	6	2	0	1	1	1	27
		Okuma yazma biliyor	19	11	11	2	2	9	2	56
		İlköğretim	13	8	16	0	15	14	0	66
		Lise	19	3	1	3	11	10	2	49
		Üniversite	3	2	3	4	0	3	0	15
		Lisansüstü	0	0	0	3	0	4	1	8
	Toplam		70	30	33	12	29	41	6	221
Gecekondu	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	46	12	5	0	3	10		76
		Okuma yazma biliyor	24	7	11	0	9	6		57
		İlköğretim	10	2	6	1	11	12		42
		Lise	24	3	1	0	9	8		45
		Üniversite	4	2	2	3	2	0		13
		Lisansüstü	2	0	0	1	0	1		4
	Toplam		110	26	25	5	34	37		237

Tablo 78. Eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasında ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi				
Oturduğunuz konut çeşidi		Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Apartman dairesi	Pearson Chi-Square	2,612E2[a]	30	,000
	Likelihood Ratio	261,854	30	,000
	Linear-by-Linear Association	33,392	1	,000
	N of Valid Cases	542		
Müstakil ev	Pearson Chi-Square	95,630[b]	30	,000
	Likelihood Ratio	97,690	30	,000
	Linear-by-Linear Association	17,498	1	,000
	N of Valid Cases	221		
Gecekondu	Pearson Chi-Square	83,818[c]	25	,000
	Likelihood Ratio	68,426	25	,000
	Linear-by-Linear Association	6,855	1	,009
	N of Valid Cases	237		

Tablo 79. Eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasında ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler				
Oturduğunuz konut çeşidi			Değer	Approx. Sig.
Apartman dairesi	Nominal by Nominal	Phi	,694	,000
		Cramer's V	,310	,000
	N of Valid Cases		542	
Müstakil ev	Nominal by Nominal	Phi	,658	,000
		Cramer's V	,294	,000
	N of Valid Cases		221	
Gecekondu	Nominal by Nominal	Phi	,595	,000
		Cramer's V	,266	,000
	N of Valid Cases		237	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değerleri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerlerine bakıldığında, eğitim durumu, meslek ve oturulan konut çeşidi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerlerininin 0,310, 0,294 ve 0,266 olduğu Cramer's V değerlerinden anlaşılmaktadır. Bu değerler istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Diyarbakır'a göç edenlerin ikâmet ettikleri konut çeşidi, eğitim durumları ve mesleğe göre değişiklik göstermektedir. İşsiz olup ve aynı zamanda okuma yazma bilmeyenlerin yarıya yakını gecekondu türü meskenlerde ikâmet etmektedir. İşsiz olup, okuma yazma bilenlerin ise üçte biri gecekonduda ikâmet etmektedir. Üniversite mezunu olup, memurluk mesleğini sürdürenlerin büyük bir çoğunluğu apartman dairesinde ikâmet ediyorken, ilköğretim mezunu olup, hayvancılıkla uğraşanların çoğunluğu müstakil evlerde yaşamaktadır. Birden fazla faktörü ele alarak yaptığımız analiz bizim, yapılan meslek türünün eğitim durumu ile ilişkili olduğunu ve eğitim meslek ilişkisinin, ikâmet edilen konut türünün belirlenmesinde önemli rol üstlendiği sonucuna ulaşmamızı sağlamıştır.

Hipotez 13.

H_0: Eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya uyum arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H_1: Eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya uyum arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 80. Eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya ayak uydurabildiniz mi?			Yaş				Toplam
			18-30	31-40	41-50	50 ve üzeri	
Kesinlikle hayır	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	2	6	1	8	17
		Okuma yazma biliyor	0	7	5	5	17
		İlköğretim	1	1	2	3	7
		Lise	8	2	2	1	13
		Üniversite	1	8	1	0	10
		Lisansüstü	0	2	0	1	3
	Toplam		12	26	11	18	67
Hayır	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	3	6	15	8	32
		Okuma yazma biliyor	2	13	8	8	31
		İlköğretim	7	12	9	6	34
		Lise	16	8	8	1	33
		Üniversite	2	9	6	1	18
		Lisansüstü	0	0	3	2	5
	Toplam		30	48	49	26	153
Kararsızım	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	0	10	6	12	28
		Okuma yazma biliyor	5	14	15	7	41
		İlköğretim	3	13	12	22	50
		Lise	17	7	6	2	32
		Üniversite	6	4	4	0	14
		Lisansüstü	0	0	0	2	2
	Toplam		31	48	43	45	167
Evet	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	8	22	15	16	61
		Okuma yazma biliyor	8	29	26	29	92
		İlköğretim	11	31	35	16	93
		Lise	75	41	21	12	149
		Üniversite	19	28	11	7	65
		Lisansüstü	2	10	1	2	15
	Toplam		123	161	109	82	475
Kesinlikle evet	Eğitim	Okuma yazma bilmiyor	0	8	1	6	15
		Okuma yazma biliyor	3	3	6	8	20
		İlköğretim	4	5	10	6	25
		Lise	17	17	7	3	44
		Üniversite	13	10	5	1	29
		Lisansüstü	3	0	2	0	5
	Toplam		40	43	31	24	138

Tablo 81. Eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi				
Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya ayak uydurabildiniz mi?		Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Kesinlikle hayır	Pearson Chi-Square	38,210[a]	15	,001
	Likelihood Ratio	39,530	15	,001
	Linear-by-Linear Association	7,704	1	,006
	N of Valid Cases	67		
Hayır	Pearson Chi-Square	41,251[b]	15	,000
	Likelihood Ratio	42,357	15	,000
	Linear-by-Linear Association	6,923	1	,009
	N of Valid Cases	153		
Kararsızım	Pearson Chi-Square	63,510[c]	15	,000
	Likelihood Ratio	66,900	15	,000
	Linear-by-Linear Association	14,034	1	,000
	N of Valid Cases	167		
Evet	Pearson Chi-Square	1,059E2[d]	15	,000
	Likelihood Ratio	103,564	15	,000
	Linear-by-Linear Association	42,308	1	,000
	N of Valid Cases	475		
Kesinlikle evet	Pearson Chi-Square	45,555[e]	15	,000
	Likelihood Ratio	51,631	15	,000
	Linear-by-Linear Association	23,929	1	,000
	N of Valid Cases	138		

Tablo 82. Eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler				
Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya ayak uydurabildiniz mi?			Değer	Approx. Sig.
Kesinlikle hayır	Nominal by Nominal	Phi	,755	,001
		Cramer's V	,436	,001
	N of Valid Cases		67	
Hayır	Nominal by Nominal	Phi	,519	,000
		Cramer's V	,300	,000
	N of Valid Cases		153	
Kararsızım	Nominal by Nominal	Phi	,617	,000
		Cramer's V	,356	,000
	N of Valid Cases		167	
Evet	Nominal by Nominal	Phi	,472	,000
		Cramer's V	,273	,000
	N of Valid Cases		475	
Kesinlikle evet	Nominal by Nominal	Phi	,575	,000
		Cramer's V	,332	,000
	N of Valid Cases		138	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değerleri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerlerine bakıldığında, eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'daki sosyal

yaşantıya uyum arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerlerininin 0,436, 0,300, 0,356, 0,273, 0,332 olduğu Cramer's V değerlerinden anlaşılmaktadır. Bu değerler istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyumun eğitim durumu ve yaş ile ilişkisi yapılan analiz sonucunda tespit edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen rakamsal veriler yardımıyla bu ilişkiyi açıklamaya çalışırsak; okuma yazma bilmeyen ve sosyal yaşantıya kesinlikle uyum sağlayamadığını ifade eden 17 kişiden 15'i 18-30 yaş üzeri kişilerden oluşmaktadır. İlköğretim mezunu olup, sosyal yaşantıya kesinlikle uyum sağlayamadığını ifade eden 7 kişiden, 6'sı yine 18-30 yaş üzerindedir. Üniversite mezunu olan toplam 10 kişiden 9'u sosyal yaşantıya kesinlikle uyum sağlayamadığını ifade etmiştir. Bu 9 kişi de 18-30 yaş üzerinde yer almaktadır. Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum sağlayamadığını **hayır** seçeneğini işaretleyerek cevaplandıran katılımcılarda da, uyum sağlayamadığını ifade edenlerin çoğunluğunun 18-30 üzerinde kişiler olduğu dikkat çekicidir. Bu da bize daha yaşlı kişilerin sosyal yaşantıya ilişkin alışkanlık ve davranışlarından daha zor vazgeçebildiklerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum sağladıklarını ve kesinlikle uyum sağladıklarını ifade edenlerin eğitim düzeyiyle ilişkili olarak karşılaştıracak olursak, eğitim seviyesi yükseldikçe Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum seviyesinin yükseldiği görülmektedir.

Hipotez 14.

H_0: Diyarbakır'a göç edilen yerde herhangi bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'daki meslek arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

H_1: Diyarbakır'a göç edilen yerde herhangi bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'daki meslek arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Tablo 83. Diyarbakır'a göç edilen yerde herhangi bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'da ki meslek arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı analizi

		Meslek							
		İşsiz	Çiftçi	Hayvancılık	Memur	İşçi	Serbest meslek	Diğer	Toplam
Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerde herhangi bir işe sahip miydiniz?	Evet	169	80	74	55	93	104	5	580
	Hayır	171	16	13	98	63	53	6	420
Toplam		340	96	87	153	156	157	11	1000

Tablo 84. Diyarbakır'a göç edilen yerde herhangi bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'da ki meslek arasındaki ilişkinin Ki-kare testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Değer	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	96,840[a]	6	,000
Likelihood Ratio	103,125	6	,000
Linear-by-Linear Association	1,460	1	,227
N of Valid Cases	1000		

Tablo 85. Diyarbakır'a göç edilen yerde herhangi bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'da ki meslek arasındaki ilişkinin kuvvetinin ölçümü analizi

Simetrik Ölçümler			
		Değer	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,311	,000
	Cramer's V	,311	,000
N of Valid Cases		1000	

Ki-Kare Testi başlıklı tabloda Pearson Chi-Square değeri ($p<0,05$) ve ona bağlı p değerine bakıldığında, Diyarbakır'a göç edilen yerde herhangi bir işe sahip olma durumu ile Diyarbakır'daki meslek arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu duruma göre, H_1 hipotezi kabul edilir.

Simetrik ölçümler tablosunda da görüldüğü gibi, bu ilişkinin değerinin 0,311 olduğu Cramer's V değerlerinden anlaşılmaktadır. Bu değer istatistiksel olarak 0,05 düzeyinde anlamlıdır. Anlamsız olabilmesi için 0,05 düzeyinden düşük olmalıdır.

Diyarbakır'a göç ettiği yerde herhangibir işe sahip olanların, Diyarbakır'da ki mesleği arasında bir ilişkinin söz konusu olduğu yapılan analizler ispatlanmıştır. Buna göre, Diyarbakır'a göç ettiği yerde bir işe sahip olduğunu ifade eden toplam 580 kişiden 411'i Diyarbakır'da çeşitli işlerde çalışmaya devam etmişlerdir. Bununla birlikte, göç ettiği yerde herhangibir işe sahip olmadığını ifade eden toplam 420 kişiden 249'u Diyarbakır'da bir iş sahibi olmuşlardır. Elde edilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere, göç edilen yerde herhangi bir işe sahip olanların Diyarbakır'da bir meslek faaliyeti yürütme imkânı daha fazladır.

SONUÇ

Göç olgusunun hem insanlar ve hem de toplumlar açısından önemli sonuçları olduğu bilinmektedir. Bu önemi nedeniyle dikkatle ele alınması ve incelenmesi gereken bir olgudur. Türkiye'de yaşanan göç hareketleri de ülke açısından özel bir önem taşımaktadır. Türkiye'de şehirler ve bölgeler arasında yaşanan göç hareketleri bir iç göç harektidir. Yaşanan bu iç göç, genellikle kırsal alanlardan şehirlere doğru gerçekleşmektedir. Bu kırsal göç hareketlerine en fazla maruz kalan illerden biri olan Diyarbakır'a yönelik olarak insanlar tarafından gerçekleştirilen bu kırsal göç hareketleri, önemli sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu çalışmayla söz konusu sonuçların neler olduğu ve ne çeşit etkileri olduğu ortaya konulmuştur.

Analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar şunlar olmuştur:

Türkiye'de 1975-2000 yılları arasındaki dönemde net göç hızı pozitif (+) çıkan yani aldığı göç miktarı verdiği göç miktarından daha fazla olan on iki il olduğu tespit edilmiştir. Bu iller: Tekirdağ, Muğla, Antalya, İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara, Aydın, Eskişehir, İçel, Manisa ve Kocaeli'dir. Net göç hızı pozitif çıkan bu iller sosyo-ekonomik gelişmişik bakımından birinci ve ikinci derecede iller sınıfında yer almaktadır. Bu durum bize sonuç olarak, Türkiye'de yığılma ekonomilerinin varlığını göstermesi bakımından önemlidir.

Türkiye'de yaşanan iç göçe yönelik olarak yapılan bir başka tespit ise, 1975-1980 ve 1995-2000 yılları arasında il ve ilçe merkezlerinden belde ve köye doğru gerçekleşen göçün, belde ve köylerden il ve ilçe merkezlerine doğru gerçekleşen göçten daha fazla olmasıdır. Bu verilerden hareketle denebilir ki, 1975-1980 ve 1995-2000 dönemlerinde Türkiye'de bir tersine göç süreci yaşanmıştır.

Diyarbakır iline yönelik olarak yapılan analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar ise şunlardır:

Anketime katılan katılımcılar Diyarbakır'a göç etmelerinin en önemli nedenlerinin ne olduğuna yönelik soruyu, %39,4'lük bir oran ile ekonomik, %21,4'lük bir oran ile terör ve %10'luk bir oran ile de kan davası nedeniyle göç ettiklerini belirterek cevaplamışlardır. Bu durum bize, Diyarbakır'a göç eden

insanların büyük bir çoğunluğunun ekonomik sorunlar ve güvenlik sorunları nedeniyle göç eylemini gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Buna paralel olarak, sorulan benzer bir soruya verilen cevaplar dikkate alındığında, Diyarbakır'a göç edenlerin %35,9'u göç ettikleri yerdeki en önemli sorunun işsizlik ve %32,5'i de güvenlik olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, tespitimizin doğrulanması bakımından önem arz etmektedir.

Kırsal alanları terk ederek Diyarbakır'a göç eden insanların büyük bir çoğunluğunun göçe kaynaklık eden yerleşim yerlerinde eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminin sınırlı ve zor olduğu görülmektedir. Bu sonuca, ankete katılanların toplamının %74,7'sinin Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin kolaylaştığını ifade etmeleri nedeniyle ulaşmaktayız. İnsanların daha önce yaşadıkları yerlerde en temel ihtiyaçları olan eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin sınırlı olması o insanların sosyal gelişimini ve insan sermayesi olarak da değerlendirebileceğimiz bireysel gelişimini tamamlamasına engel bir durumun ortaya çıkmasına yol açabilecektir. Bu nedenle kırsal alanları terk ederek Diyarbakır'a göç eden insanların bu hizmetlere erişiminin kolaylaşması bu yönüyle oldukça önemlidir. Kaldı ki anketimize katılanların bir bölümü Diyarbakır'a göç edilen yerde yaşadıkları en önemli sorunların arasında eğitim ve sağlık seçeneğini işaretlemişlerdir.

İnsanların, yaşadıkları toplumun gelenekleri, öğretileri ve yaşam tarzı ile birlikte ve ona paralel olarak ortaya çıkan alışkanlıkları bulunmaktadır. Yaşadıkları yerleri ter ederek başka bir yerleşim merkezine göç edenlerin beraberlerinde bu değerlerini ve alışkanlıklarını taşıması kaçınılmazdır. Bu taşımanın, sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş bir toplumdan, sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş bir topluma ya da tam tersi sosyo-ekonomik açıdan az gelişmiş bir toplumdan, sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş bir topluma olması, göç eden insan veya insanlarla yeni dahil olunan toplum arasında önemli sorunların ortaya çıkması ve çatışmaların doğması sonucunu değiştirmez. Bu bağlamda ele aldığımızda kırsal alanlardan Diyarbakır'a göç edenlerin de göçe kaynaklık eden kültürün alışkanlıklarını ve yaşam tarzını beraberlerinde Diyarbakır'a getirmeleri kaçınılmazdır.

Göç elden yerdeki alışkanlıkların Diyarbakır'da da sürdürülme durumuna yönelik olarak yaptığımız analiz sonucunda, çalışmamıza katılanların yarısına yakınının Diyarbakır'a göç etiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdüryor musunuz? Sorusuna olumlu yanıt verdikleri görülmektedir. Bu alışkanlıkların sürdürülmesi, sonuçları itibariyle Diyarbakır'ın sosyal yaşantısında bir takım çatışmaların ve bozulmaların olmasını beraberinde getirmiştir. Bunun nedeni kırsal kültürün, şehir kültürüyle birçok yönden farklılıklar göstermesi ve ortaya her iki kültür açısından da çelişkiler çıkarmasıdır. Diyarbakır'a kırsal alanlardan yoğun göç hareketi gerçekleşmesi ve gerçekleşen bu göçle gelen insanların beraberinde getirdikleri sosyal ve kültürel yaşam tarzı kentteki sosyal ve kültürel yaşantının bozulmalara uğramasına neden olmuştur.

Yukarıda belirtilen açıklamalar ve tespitlere paralel olarak, çalışmaya katılanların %22'si Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya ayak uyduramadığını ifade etmiş, bununla beraber %16,7'lik bir kısmı ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir. Bu da bize göstermektedir ki, Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya uyum problemi yaşayan azımsanamayacak sayıda kırsal göçmen bulunmaktadır.

Yapmış olduğumuz çalışmada elde ettiğimiz veriler neticesinde, sosyal yapı değişikliklerini ortaya koyan bir başka sonuç ise çalışmamıza katılanların %63,3'nün şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanandıkları yönünde fikir beyan etmeleridir. Kırsal göçün sosyal yapıda meydana getirdiği bu önemli değişiklik, göç nedeniyle kırsal yaşam tarzından, şehir yaşantısına geçmek durumunda kalan göçmenlerin akrabalık ilişkilerinin zayıflamasına neden olmasıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Göç hareketinin ortaya çıkardığı böylesi bir sonucun bizim için bu denli önemli olmasının nedeni, çalışmanın yapıldığı şehrin bulunduğu ve göçün büyük bir kısmını aldığı bölgede akrabalık ilişkilerinin oldukça güçlü olması ve bu ilişkilerin toplumsal yaşamın her yönüne müdahale ve etki eder durumda olmasıdır.

Günümüzde kırsal alanlarda devam etmekte olan ağa, bey, aşiret etkileri, söz konusu olduğu ve feodal yapının varlığını hissettirdiği o bölgelerde yaşamakta olan insanların akrabalık ilişkilerinin güçlü olmasında hayat bulmaktadır. Bu etki

insanların yaşamlarının bütününe sinmiş durumdadır. Siyasi, beşeri ve iktisadi ilişkiler bu etki altında şekillenmekte ve yaşanmaktadır. Buna bir örnek vermek gerekirse: Herhangi bir köyde ya da kasabada yaşamakta olan bir insan akrabalık ilişkileri nedeniyle bağlı bulunduğu aşiretin reisi veya başkanının gösterdiği parti veya kişiye oy vermekle mükelleftir ya da kendini öyle hisseder ve talimat doğrultusunda oyunu kullanır. Bu da bize bu kişinin bir birey olarak davranmaktan en azından siyasi tercihini kullanma noktasında çok uzak olduğunu göstermektedir. Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflatması, bu açıdan ele alındığında insanların birey olabilmeleri bakımından oldukça önemli bir sonuç doğurmaktadır.

Çalışmaya katılanlara yöneltilen, Diyarbakır'da yaşadığınız en önemli sorun nedir? Sorusuna verilen cevaplar ile meslek arasında bir ilişki olduğuna dair elde ettiğimi veriler ve bu veriler kullanılarak yapılan analiz sonucunda bu ilişkiye yönelik olarak öne sürdüğüm hipotezimin doğru olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre, meslek kısmında işsiz seçeneğini işaretleyen ve en kalabalık kitleyi oluşturan 340 kişiden 112'si yaşadığı en önemli sorunun ekonomik sorun olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber, memurluk ve işçilik gibi sabit işlerde çalışanların sorun yaşamıyorum seçeneğini en fazla işaretleyenler olduğu dikkat çekmektedir. Bunun nedeni sabit bir gelir garantisi olanların yaşamlarını programlamada daha avantajlı olmalarıdır. Belirli bir iş kolunda çalımanın yaşanılan toplumla ekonomik ilişkinin yanında sosyal ilişki de kurmayı gerktirmesi, o topluma entegrasyonu ve sosyal yapıya uyum sağlamayı da kolaylaştıracağı düşüncesindeyiz. Çalışmaya katılan ve sosyal uyum problemi yaşadığını ifade eden 154 kişiden 68'inin işsizler olması bu anlamda dikkat çekicidir.

Yapılan bir başka analiz sonucunda, Diyarbakır'a göç edilen yerleşim biriminin büyüklüğü ile o yerleşim biriminde edinilmiş alışkanlıkların sürdürülmesi arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, Diyarbakır'a göç edilen yerleşim biriminin büyüklüğü alışkanlıkların o yerden Diyarbakır'a taşınması ya da bu alışkanlıkların sürdürülmesi açısından önem arz etmektedir. Araştırmamızdan elde ettiğimiz verilerden hareketle bu ilişkiyi değerlendirmek istersek, görülmektedir ki mezra tipi yerleşim birimlerinden Diyarbakır'a göç eden 77 kişiden 44'ü göç edilen yerdeki alışkanlıklarını sürdürmediklerini ifade etmişlerdir. Bu rakam toplam

katılımcıların yarısından fazlasına karşılık gelmektedir. Köy tipi yerleşim birimlerinden Diyarbakır'a göç eden ve çalışmamıza katılan Toplam 555 kişiden 239'u bu alışkanlıklarını sürdürmediklerini belirtmişlerdir. Kasaba tipi yerleşimlerden Diyarbakır'a göç eden toplam 119 kişden 43'ü göç edilen yerdeki alışkanlıklarını sürdürmediklerini ifade etmiş, 63'ü ise bunun tersi yönde cevap vermişlerdir. İlçe ve başka bir ilden Diyarbakır'a göç edenlerde de eski alışkanlıkların sürdürülmesi durumu artan bir seyir izleyerek devam etmektedir.

Sonuçta, daha küçük yerleşim birimlerinden Diyarbakır'a göç edenlerin alışkanlıklarında ve davranış biçimlerinde değişiklikler meydana gelmektedir. Bu durum şehir yaşantısına ve kültürüne adapte olamaya çalışılmasını anlatması bakımından oldukça önemlidir. Bu adaptasyon süreci göç edenler açısından beraberinde sosyal ve kültürel değişimi de getirmektedir. Yaptığımız çalışma sonucunda Diyarbakır'a göç edilen yerleşim biriminin boyutu genişledikçe o yerleşim birimlerinden göç yoluyla gelenlerin alışkanlıklarını sürdürme konusunda daha dirençli oldukları ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak kırsal göç özellikle küçük yerleşim birimlerinden göç eden insanların sosyal ve kültürel yaşantısında önemli değişimler yaşanmasına neden olmaktadır.

Göç kararı veren insanların göç etmek için Diyarbakır'ı seçmelerinde etkili olan kişiler ile en önemli göç etme nedenleri arasında bir ilişki olduğu yaptığımız çalışma ile ulaştığımız sonuçlardan bir diğeridir. Bu analize göre, ekonomik nedenler, terör, kan davası, evlilik, şehir yaşantısının çekiciliği ve diğer nedenlerle göç edenlerin göç edilecek yerleşim merkezi olarak Diyarbakır'ı seçmelerinde aile büyüklerinin önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bunun yanında göç için Diyarbakır'ın seçilmesi bütün göç nedenleri açısından değerlendirildiğinde aile büyüklerinden sonra en fazla, akrabaların etkisiyle olmuştur. Sonuç olarak, Diyarbakır'ı, göç edenler açısından cazip hale getiren nedenlerden birisi de aile büyükleri ve akrabaların etkisidir. Bu da bize insanların yeni bir yerleşim kararı alırken, bu yeni yerleşim merkezinde yakınlarının ve akrabalarının bulunmasını önemsediklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Bir başka bakış açısından değerlendirdiğimizde, göç kararı alan ailere dahil olan bireyler o göç kararını alan ailenin bir ferdi olmaları nedeniyle bağımlı bir göç hareketi gerçekleştirmek durumunda kalmaktadırlar. Bağımlı göç nedeniyle yer değiştiren bireyler kendi tercihleri dışında hareket etmek zorunda kalarak, istemeseler bile, ailelerinden bağımısız yaşamaya başlayana kadar yeni hayatlarını Diyarbakır'da kurmak ve devam ettirmek zorunda kalmaktadırlar.

Diyarbakır'a göç ettikleri yerde herhangi bir işe sahip olanların Diyarbakır'a göç ettikten sonra sahip oldukları meslek arasında bir ilişkinin olduğu da yaptığım bir başka analiz sonucunda ortaya çıkmıştır. Buna göre, Diyarbakır'a göç edilen yerdeki geçim kaynağı ile Diyarbakır'da sürüdürülen meslek arasında bir paralellik görülmektedir. Göç etmeden önce tarım faaliyetiyle uğraşanların çoğunluğu göç ettikten sonra yine çiftçilikle uğraşmakta, göç etmeden önce işçi olarak faaliyet gösterenlerin önemli bir çoğunluğu göç ettikten sonra da bu faaliyetlerini sürdürmekte, göç etmeden önce serbest meslekle uğraşanların büyük bir bölümü de göç ettikten sonra yine kendi mesleklerini icra etmektedirler. Sonuç olarak diyebiliriz ki, kişilerin göç etmeden önce sahip oldukları geçim kaynakları göç ettikten sonra da geçimlerini sürdürmelerini sağlayan meslekler olarak devamlılık göstermektedir.

Yeni bir yerleşim merkezinde bir yaşam kurmak bu eylemi gerçekleştirecek kişi ve o yeni yaşamın kurulacağı toplum açısından sancılı bir süreçtir. Diyarbakır'da kırsasl göçe hedef olan bir yerleşim birimi olarak bu sancıların yaşandığı yerlerden birisidir. Diyarbakır'a göç edenlerin Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyumları da zaman almaktadır. Çünkü yapılan bu göçe genellikle kırsal alanlar kaynaklık etmekte ve bu kırsal yerleşim birimlerinde yaşayanlar şehir hayatına ve yapısına yabancı insanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu yaptığımız analiz bize eğitim durumu, yaş ve Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum arasında bir ilişki olduğu sonucunu vermesi bakımından önemlidir.

Bu analiz sonucunda elde edilen verilere göre, Diyarbakır'a göç edenlerin yaş seviyeleri yüksek aynı zamanda eğitim seviyeleri düşük olanların, Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum sağlamaları güçleşmektedir. Bununla birlikte, yaş seviyesi aynı zamanda eğitim seviyesi düşük olanların ise Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya

uyumu daha kolay olmaktadır. Eğitim düzeyi, yaş ve Diyarbakır'da ki sosyal yaşantıya uyum arasındaki ilişki dikkat çekicidir.

Çeşitli nedenlerle Diyarbakır'a göç etmiş olanların, Diyarbakır'a göç ettikleri yerde bir işe sahip olup olmamaları, göç eylemini gerçekleştirdikten sonraki iş durumunu incelemek açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma sonucunda ulaştığımız veriler ışığında ele aldığımızda, Diyarbakır'a göç etmeden önce herhangi bir işe sahip olan 580 kişiden 169'u nun göç olayı gerçekleştikten sonra işsiz kaldığı görülmektedir. Geriye kalan 411 kişi ise Diyarbakır'da çeşitli mesleklerde çalışmaya devam etmişlerdir. Çalışmaya devam edenlerin en fazla uğraştığı iş ise 104 kişi ile serbest meslek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diyarbakır'a göç etmeden önce herhangi bir işte çalışmayan yani herhangi bir işi olmayan 171 kişinin göç ettikten sonra da işsiz olduğu görülmekle beraber, Diyarbakır'a göç ettiği yerde herhangi bir işe sahip olmayan 249 kişinin Diyarbakır'a göç ettikten sonra bir meslek sahibi olduğu görülmektedir. Diyarbakır'a göç ettikten sonra bir meslek sahibi olanların en fazla uğraştığı meslek memurluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıdaki veriler dikkate alındığında, kırsal göç hareketleri sonucunda, göç eylemini gerçekleştirenlerin ekonomik faaliyetlerden mahrum kalması ve gelir kaybına uğraması veya göç sayesinde bir ekonomik faaliyete ve dolayısıyla bir gelire sahip olması mümkün olmuştur. Bu da kırsal göç hareketinin ekonomik bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'de yaşanan kırsal göçün tamamen ortadan kaldırılması mümkün görünmese de, bu konuda bazı tedbirler almak suretiyle en aza indirilmesi olanaklı görünmektedir. Buna göre:

- Hayvancılıkla uğraşan üreticilerin üretim yapabilmelerinin temel unsuru olan hayvanlarının beslenmesi için gerekli yemlerin üretimi için devlet tarafından, eskiden var olan fakat daha sonra kapatılan yem sanayi gibi işletmeler kurulması. Eğer bu mümkün görülmüyorsa, üreticiye hayvansal yem için destek sağlanması gerekmektedir.

- Hayvancılıkla geçimini sağlayanların, ürettikleri et ve süt gibi hayvansal ürünler için alım garantisi veren süt endüstrisi kurumu, et ve balık kurumu gibi kuruluşların yeniden canladırılması, eğer bunun yapılması mümkün görülmüyorsa üreticilere doğrudan destek sağlanması ve üreticilerin serbest piyasa koşullarının insafına bırakılmaması gerekmektedir.
- Tarımsal üretim alanında faaliyet gösteren üreticiler düşük bir kırsal elde etmekte ve bu düşük kırsal gelir nedeniyle bir hayat kurma şansı bulamamakta ya da bulamayacağını düşünmektedir. Tarımsal üretimde çalışanların çalışma koşulları devlet tarafından yapılacak müdahale ve çalıştırma koşullarının belirlenmesi ile mümkün olabilecekken, üretimi gerçekleştiren şahıslar veya küçük işletmeler için satın alım garantisi, mazot desteği ve parasal destek olarak yapılabilecektir.
- Hayvansal ve tarımsal üretim yapanların ürettikleri ürünleri pazara ulaştırabilmeleri için gerekli altyapı çalışmalarının yapılması önem arz etmektedir. Çünkü pazara ulaşım ve taşıma maliyetlerinin yüksek olması üreticinin daha az kâr etmesine yol açmaktadır. Maliyet artışı nedeniyle pazara ulaşımı güçleşen üreticiler bu ürünlerin pazara ulaşımını sağlamak için başka aracıların devreye girmesine müsaade etmek zorunda kalmaktadır.
- Türkiye'de tarımsal alanlarda üretim biliçsizce yapılmaktadır. Toprağın verimli kullanılması asgari bir bilgi ve deneyim gerektirir. Gerek ilaçlama, gerek sulama ve gerekse gübreleme işlemleri belirli ve oranda ve belirli bir düzeyde yapılmazsa gerek toprak ve gerekse üretilen ürün açısından sorunlar ortaya çıkmakta ve beraberinde verim kaybını getirmektedir. Bu olumsuz sonuçların ortadan kaldırılabilmesi için, tarımsal üretimi gerçekleştirenlerin belirli periyodlarla eğitimlere tabi tutulması ve bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Üretimi yapılan tarımsal ve hayvansal ürünlerin, dışarıdan ülkemize giren ithal ürünlerle rekabet edebilme şansı kazanmaları için satış fiyatları arasında yerli ürünler lehine bir fark olması gerekmektedir. Bilindiği gibi yurtdışından ithal edilen ürünler, geldikleri ülke yönetimlerinin üreticilere verdikleri destekler ve düşük maliyetler nedeniyle, yerli ürünlerden daha ucuz bir fiyata

satılmaktadır. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılması için tarımsal ve hayvansal ürünlerin ithalatından alınan vergilerin artırılması gerekmektedir.

- Türkiye'de elektrik üretimi için inşa edilen barajların yapımı o barajların yakınında bulunan alanların sular altında kalmasına yol açmaktadır. Bu barajlar genellikle kırsal yaşamın hüküm sürdüğü yerleşim birimleri yakınında inşa edildiğinden, o yerleşim yerinde tarımsal faaliyet ya da hayvancılık faaliyetiyle uğraşan insanların bu üretim faaliyetlerinden vazgeçmeleri ve yaşadıkları bu yerleri terk etmeleri sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle bu tür inşaat çalışmalarının yapılacağı yerler özenle seçilmeli ve buralarda yaşayan insanlara yeni tarımsal üretim alanları sağlanmalıdır.
- Kırsal alanlardan şehirlere göçün bir nedeni de kırsal alanlarda yaşamını sürdüren insanların eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminin çok zor olmasıdır. Bu nedenle insanlar kırsal alanları terk ederek şehirlere göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu olumsuz durumun ortadan kaldırılabilmesi için, kırsal alanlarda bulunan yerleşim birimlerine okul, hastane veya sağlık ocağı gibi devlet kurumlarının inşa edilmesi ve bu kurumların kalifiye elemanlarla desteklenmesi gerekmektedir.
- Türkiye'de kırsal göçe en fazla kaynaklık eden bölgelerden olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde devlet ve terör örgütü arasında yaşanmakta olan çatışmalar nedeniyle, birçok otlak, mera ve tarımsal üretim alanı güvenlik nedeniyle kullanılamaz durumdadır. Bu alanların alınacak güvenlik tedbirleri ile üretime açılması bu alanlardan geçimini sağlayanların göçünün engellenmesi bakımından oldukça önemlidir.
- Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde terör dolayısıyla oluşan güvensiz ortam nedeniyle, bu bölgelerde yaşamını sürdürmekte olan birçok insan yaşadıkları yerleri terk ederek göç etmek zorunda kalmışlardır. Gerekli önlemler alınarak ve güvenlik tesis edilerek, göç etmiş bulunan bu insanların daha önce terör nedeniyle terk etmek zorunda kaldıkları yerlere geri dönüşlerinin sağlanması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Açma, Bülent: "Economic Consequences of International Migration: Case Study of Trukey," **ISA's 49th Annual Convention Bridging Multiple Divides**, conference paper, San Francisco, 26.03.2008.

Aguinas Ranneveig Dovelyn, Newland Kathleen: "Circular Migration and Development: Trends Policy Routes and Ways Forward," **Migration Policy Institute**, Program on Migrants Migration and Development, April 2007.

Akar, Hanife: "Challenges for Schools in Communities With Internal Migration Flows: Evidence From Turkey," **International Journal of Educational Development**, 2009, pp.1-14.

Altınyelken Koşar, Hülya: "Coping Starategies Among Migrant Students in Turkey," **International Journal of Educational Research**," vol.48, 2009, pp.174-183.

Bardhan, Pranab: "Globalization and Rural Poverty," **World Development**, vol.34, no.8, 2006, pp.1393-1404.

Barr, John P.: "Agglomeration Economies: Ambiguities and Confusions," **Environment and Planning**, vol.34, no.4, April 2002, pp.717-731.

Bauder, Harald: **Labor Movement: How Migration Regulates Labor Markerts**, USA, Oxford University Press, Incorporated, 2006.

Beysanoğlu, Şevket: **Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, Başlangıçtan Akkoyunlular'a Kadar**, Birinci Cilt, Ankara, Neyir Matbaası, 1987.

Bezemer Dirk, Derek Header: "Agriculture Development and Urban Bias," **World Development**, vol.36, no.8, 2008 pp.1342-1364.

Bijak, Jakub : "Forecasting International Migration: Selected Theories, Models, and Methods," **Central European Forum For Migration Research**, Working Paper, 4/2006.

Björn Frank, Pflüger Michael: "Agglomeration and Regional Labour Markets," **German Institute for Economic Research**, vol.69, no.19, April 2002, pp.237-242.

Bodvarsson, Ö.B., Van den Berg H. : "The Determinants of International Migration : Theory The Economics of Immigration," **Springer Verlag**, 2009, pp.27-57.

Brown, Oli : "Climate Change and Forced Migration: Observations Projections and Implications ," **UNDP**, Human Development Report, 2007/2008, 2007/17.

Bruff, Ian: "Migrants are not Variables: A Critique of the Migration Literature and Associated Policy Development," **Multicultural Center**, Prague, Migrationonline.cz, May 2007.

Buckley, Robert M.: **Urbanization and Growth**, USA, The World Bank Publishing, 2008.

Burger Martjin, Raspe Otto, Van Oort Frank: "Agglomeration Economies and Firm Performance: a Mixed Hierarchical and Cross Classified Model," **Regional Studies Association**, Annual International Conference, conference paper, Leuven, Belgium, 6-8 April 2009.

Carr, David : "Population and Deforestation: Why Rural Migration Matters," **Progress in Human Geography**, vol.33 (3), 2009, pp.355-378.

Cassarino, Jean Pierre: "Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisted," **International Journal of Multicultural Societies**, vol.6, no.2, 2004, pp.253-279.

Castles, Stephen, : **Here for Good: Western Europe's New Ethnic Miniorities**, London, Pluto Press, 1984.

Castles, Stephen: "Migration and Community Formation Under Conditions of Globalization," **International Migration Review**, vol.36, no.4, Witer 2002, pp.1143-1168.

Castles, Stephen: "Understanding Global Migration, A Social Transformation Perspective," **UNDP**, Human Development Report 2009 Staff Seminar, New York, November 2008.

Castles Stephen, Miller Mark J.: **Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslar arası Göç Hareketleri**, çevirenler: Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Göç Çalışmaları 8, Şubat 2008.

Cevizci, Ahmet: **Felsefe Sözlüğü**, gözden geçirilmiş ilaveli beşinci baskı, İstanbul, Paradigma yayınları, Ekim 2002.

Chang, F.Howard : "The Economics of International Labor Migration and Case for Global Distributive Justice in Liberal Political Theory," **Cornell International Law Journal**, vol.41, 2008, pp.1-26.

Cohen Robin : **Migration and Its Enimies: Global Capital, Migrant Labour and the Nation State**, Abingdon, Oxon, GBR, Ashgate Publishing Limited, 2006.

Constant Amelie, Zimmermann Klaus F. : "Circular Migration: Counts of Exits and Years Away From The Host Country," **German Institute for Economic Research**, Discussion Paper718, Berlin, August 2007.

Çakmak H. Erol, Akder A. Halis: **DTÖ ve AB'deki Gelişmeler Işığında 21. Yüzyılda Türkiye Tarımı**, Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği, Yayın no. TÜSİAD-T/2005-06/397, Haziran 2005.

Devlet Planlama Teşkilatı: **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Nüfus Demografi Yapısı**, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın no.2556, Ankara 2001.

Dinçer Bülent, Özaslan Metin, Kavasoğlu Taner: **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)**, Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Yayın no. DPT 2671, Mayıs 2003.

Dinler Zeynel: **Mikro Ekonomi**, gözden geçirilmiş on sekizinci basım, Ekin kitapevi yayınları, Bursa, Eylül 2007.

Docquier Frederic, Rapoport Hillel : **Skilled Migration, The Perspective of Developing Countries**, The World Bank, Policy Research Working Paper Series, no.3382, 2007.

Dolun A.Leyla, Atik Hakan: "Kalkınma Teorileri ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları," **Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ekim 2006, Ankara.

Drikwater Stephen, Levine Paul, Lotti Emanuelle, Pearlman Joseph: "The Economic Impact of Migration: A Survey," **Hamburg Institute of International Economics**, Flowenla Discussion Paper 8, november 2003.

Dudley, Kirk: "Demographic Transition Theory," **Population Studies**, vol.50, 1996, pp.361-387.

Dufoix, Stephane: **Diasporas**, Berkeley, USA, University of California Press, 2008.

Dynamics of International Migration and Settlement in Europe: A State of the Art, editör: Rinus Pennix, Amsterdam University Press, 2006 .

Edmunds, June : "Migration Studies: New Directions," **Ethnicities**, vol.6 (4), 2006, pp.535-553.

Ellerman, David : **Policy Research on Migration and Development**, The World Bank, Policy Research Working Paper 3117, August 2003.

Epstein, T.Scarlett, David Jezeph : "Development There is Another Way: A Rural-Urban Partnership Development Paradigm," **World Development**, vol.29, no.8, August 2001, pp.1443-1454.

Erdost, Muzaffer İlhan: **Kapitalizm ve Tarım**, 2. Baskı, Ankara, Onur Yayınları, Nisan 1984.

Erkal, Mustafa E. : **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, Genişletilmiş 5. Basım, İstanbul, Der yayınları, Yayın no.266, 2000.

Erkal, Mustafa E.: **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, ilaveli onüçüncü basım, İstanbul, Der Yayınları, yayın no:84, 2006.

Erman, Tahire : "Rural Migrants and Patriarchy in Turkish Cities," **International Journal of Urban and Regional Research**, vol.25.1, March 2001, pp.118-133.

Etzo, İvan : "İnternal Migration: A Review of The Literature," **Munich Personal RePEc Archive**, MPRA Paper no.8783, May 2008.

Fix, Alan G. : **Migration and Colonization in Human Microevolution**, Cambridge University Press, 1999.

Fujita Masahisa, Krugman Paul: "The New Economic Geography: Past, Present and the Future," **Regional Science**, vol.83, 2004, pp.139-164.

Gedik, Ayşe : "Internal Migration in Turkey 1965-1985 Test of Conflicting Findings in the Literature," **Review of Urban and Regional Development Studies**, vol.9, 1997, pp.170-179.

Gezici Ferhan, Keskin Berna: "Interaction Between Regional Inequalities and International Migration in Turkey," **ERSA Coference Papers**, 2005.

Glazer Amihai, Kondo Hiroki: "Migration in Search of Good Government," **Regional Science and Urban Economics**, vol.37, 2007, pp.703-716.

Goldin, Ian : **Globalization for Development: Trade Finance Aid Migration and Policy**, Revisied Edition, The World Bank, 2007.

Gürak, Hasan: **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ankara, Ekin Kitabevi, 2006.

Güran, Tevfik: **İktisat Tarihi**, İstanbul, Acar Basım San. Tic. A.Ş., 2003.

Haan, De Arjan : "Livelihoods and Poverty: The Role of Migration a Critical Review of The Migration Literature," **Journal of Development Studies**, vol.36, no.2, 1999, pp.1-47.

Ham Maarten Van, Findlay Allan, Manley David, Feijten Peteke: "Is There an Advantage in Being English in Scotland," **IZA**, IZA DP no. 4797, March 2010.

Hanson, Gordon H.: "The Economic Consequences of the International Migration of Labor," **National Bureau of Economic Research**, NBER Working Paper Series, working paper: 14490, November 2008.

Hayter, Teresa: **Open Borders: The Case Against Immigration Controls**, London, Pluto Press, 2000.

Hemmasi Mohammad, Prorok V. Carolyn: "Women's Migration and Quality of Life in Turkey," **Geoforum**, vol.33, 2002, pp.399-411.

Hill, Kenneth : "Migration: Definitions and Measurement," **Jhon Hopkins Bloomberg School of Public Health**, Jhon Hopkins University, 2006.

Hines Jr., James R.: "Applied Public Finance Meets General Equilibrium: The Research Contributions of Arnold Harberger," **University of Michigan and National Bureau of Economic Research**, working paper, January 2002.

Hoerder, Dirk, Moch Page Leslie: **European Migrants: Global and Local Perspectives**, Boston, Northeastern University Press, 1996.

Huang, Fung Mey: "Globalization and Urban-Rural Migration in Taiwan," **American Agriculture Economics Association Annual Meeting**, Portland, USA, 29 Temmuz-01 Ağustos 2007.

Hunter, Lori M., White M.J., Little S., Sutton J. : "Enviromental Hazards, Migration and Race," **Population and Environment**, vol.25, no.1, September 2003, pp.23-39.

Ilıcan, Suzan M. : "Peasant Struggles and Social Change: Migration Household and Gender in a Rural Turkish Society," **International Migration Review**, vol.28, no.3, Autumn 1994, pp.554-579.

İçduygu, Ahmet : **Circular Migration and Turkey An Overview of The Past and Present Some Demo Economic Implications**, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Circular Migration Series, 2008/10.

International Migration and Economic Development, editör: Özden ağlar, The World Bank 2007.

Jenissen, Roel : "Economic Theories of International Migration and The Role of Immigration Policy," çevrimiçi www.epc.2006princeton.edu, 18.05.2010.

Jentsch, Birgit : "Youth Migration from Rural Areas: Moral Principles to Support Youth and Rural Communities in Policy Debats," **Sociologia Ruralis**, vol.46, no.3, July 2006, pp.229-240.

Johansson, Börje, M.Quigley Jhon : "Agglomeration and Networks in Spatial Economies," **Papers in Regional Science**, vol.83, 2004, pp.165-176.

Kalaycı, Şeref: **SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri**, editör: Şeref Kalaycı, 2. Baskı, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2006.

Kazgan, Gülten: **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, editör: Oya Baydar, İstanbul, Bilanço' 98 yayın dizisi, Şubat 1999.

Keleş, Ruşen: **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Ankara, İmge Yayınları, 1988.

Kırdar, Murat G., D.Şirin Saracoğlu : "Migration and Regional Convergence : An Empirical İnvestigation for Turkey," **Regional Science**, vol.87, no.4, November 2008, pp.545-566.

Klink, Jeroen Johannes: "Cities International Labor Migration and Development: Towards and Alterative Research Agenda," **Habitat International**, vol.32, 2008, pp.237-247.

Kocaman, Tuncer: **Türkiye'de İç Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri (1965-2000)**, Devlet Plânlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Nisan 2008.

Kolmannskog, Vikram Odedra: "Future Floods of Refugees, A Comment on Climate Change Conflict and Forced Migrations," **Norwegian Refugee Council**, April 2008.

Kothari, Uma : "Staying Put and Staying Poor?," **Journal of International Development**, vol.15, 2003, pp.645-657.

Kubursi, Atif: "The Economics of Migration and Remittances Under Globalization," **United Nations Economic and Social Council Meetings**, 4-5 April 2006, New York, USA.

Kurmuş, Orhan: **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, 3. Baskı, Ankara, Savaş Yayınları, Ağustos 1982.

Lucas, Robert E.B.: **International Migration Regimes and Economic Development**, Edward Elgar Publisher, 2005.

Martin, Philip: **Managing Labor Migration in the Twenty Firs Century**, USA, Yale University Press, 2006.

Martin, Philip: "Migration and Development," **International Migration Review,** vol. 26, no.3, 1992, pp.1000-1012.

Martin Philip, Midgley Elizabeth, Tietelbaum Michael: "Migration and Development, Focus on Turkey," **International Migration Review**, vol.35, no.2, Summer 2001, pp.596-605.

Massey, Douglas S.: "Patterns and Processes of International Migration in the 21st Century," **Conference on African Migration in Comparative Perspective**, conference paper, Johannesburg, South Africa, 4-7 June 2003.

Mc Kee, David L.: **Urban Environments in Emerging Economies**, USA, Grenwood Publishing, Group Incorparated, 1994.

Meilaender, C.Peter: **Toward a Theory of Immigration**, New York, USA, Palgrave Macmillan, 2001.

Mendola, Mariapia : "Rural out Migration and Economic Developmentat Origin," **University of Sussex**, Sussex Center of Migration Research Sussex Migration Wrking Paper, no.40, May 2006.

Meyers, Eytan : "Theories of International Immigration Policy A Comparative Analysis," **International Migration Review**, vol.34, no.4, Winter 2000, pp.1245-1282.

Midmore, Peter, Whittaker Julie : "Economics fo Sustainable Rural Systems," **Ecological Economics**, vol.35, 2000, pp.173-89.

"Migration: Managing Migration," editör: Jean Philippe Chauzy, **International Organization for Migration**, December 2004.

Mora Jorge, Taylor J. Edward: **International Migration Remittances and the Brain Drain**, editör: Maurice Schiff, Washington DC, USA, World Bank Publications, 2005.

Morawska, Eva: "International Migration: Its Various Mecanism and Differant Theories That Try To Explain It," **Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Rlations**, 2007.

Mouhoud, El Mouhoub : "International Migration and Development: The Impact of Globalization and Regional Economic Integration on International Miration," **United Nations Working Group on International Migration**, Technical Symposium on International Migration and Development, The Hague, Netherlands, 29 June-3July 1998.

Nielsen L.Perch Sabine, Battinng B.Michele, İmboden Dieter: "Exploring The Link Between Climate Change and Migration," **Climatic Change**, vol.91, 2008, pp.375-393.

Okot, Betty : "Migrants Rights Double Citizenship and Circular Migration," **Europe-Africa Civil Society Forum**, Lisbon Portugal, 15th to 17th November 2007.

Oris, Michael : "The History of Migration as a Chapter in The History of The European Rural Family: An overwiev," **History of The Family**, vol.8, 2003, pp.187-215.

Özgüven, Ali: **İktisadi Düşünceler Doktrinler ve Teoriler**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 3. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005.

Polian, Pavel: **Against Their Will, The History and Geography of Forced Migrations in the USSR**, New York, USA, Central European University Press, 2003.

Phalet Karen, Hagendoorn Louk : "Personal Adjustment to Acculturative Transitions The Turkish Experience," **International Journal of Psychology**, vol.31, no.2, 1996, pp.131-144.

Portes, Alejandro: "Immigrations and Metropolis, Reflections on Urban History," **Journal of International Migration and Integration**, vol.1, no.2, Spring 2000, pp.153-175.

Puga, Diego: "The Magnitude and Causes of Agglomeration Economies," **Journal of Regşonal Science 50th Anniversary Symposium**, April 2009.

Ragan Kelly, Trehan Bharat: "Cities and Growth," **Federal Reserve Bank of San Francisco**, Research Department, no.98-27, San Francisco, 11 Eylül 1998.

Refugees and Forced Displacement, International security Human Vulnerability and the State, editör: Edward Newman, United Nations University Press, 2003.

Saier, Milton H. Jr: "Desertification and Migration," **Water Air and Pollution**, vol.205, 2010, pp.31-32.

Schmeidl, Susanne : "International Mass Migration: A Challenge for Quantitative Assesment," **Third Annual Meeting of The International Research and Advisory Panel for Refugee Studies in Oxford**, England, 2-5 January 1992.

Schnepf, Sylke Viola: "Immigrants Educational Disadvantage An Examination Across Ten Countries and Three Surveys," **Journal of Polpulation Economics**, vol.20, 2007, pp.527-545.

Schuerkens, Ulrike: "Transnational Migrations and Social Transformations: ATheoretical Perspective," **Current Sociology**, vol.53, no.4, July 2005, pp.535-553.

Seavoy, Ronald E. : **Subsistence and Economic Development**, Westport CT, USA, Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2000.

Semmingsen, İngrid : **Norway to America: A History of The Migration**, University of Minnesota Press, 1978.

Sertel, Yıldız: **Türkiye'de Dışa Dönük Ekonomi ve Çöküş**, çeviren: Ayşen Gür, İstanbul, Alan Yayıncılık, Güncel Sorunlar Dizisi:16, 1988.

Siebert, Horst: **World Economy**, GBR, Routledge Publishing, London 1993.

Solomanio, Andres : "International Migration and Global Economic Order: An Overwiev," **The World Bank**, Policy Research Working Paper, 2720, November 2001.

Sönmez, Özbek İpek : "Concerated Urban Poverty: The Case of İzmir Inner Area, Turkey," **European Planning Studies**, vol.15, no.3, April 2007, pp.319-338.

Stalker, Peter: **The Work of Strangers: A Survey of International Labour Migration**, Geneva, ILO, 1994.

Stjerström, Olof : "Theory and Migration Toward a Framework of Migration and Human Actions," **European Journal Of Geography**, no.254, 03.02.2004, pp.1-14.

Stockdale, Aileen : "Migration Pre-Requisite for Rural Eonomic Regeneration," **Journal of Rural Studies**, vol.22, 2006, pp.354-366.

Survey of Agricultural Economics Literature, Volume 4: Agriculture in Economic Development 1940s to 1990s, editör: Lee R. Martin, Minneapolis USA, University of Minnesota Press, 1991.

Swain, Lili, Garasky Steven : "Migration Decisions of Dual-earner Families: An Application of Multilevel Modeling," **Journal of Family Ecenomics Issue**, vol.28, 2007, pp.151-170.

Şahin, Hüseyin: **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu**, Gözden geçirilmiş 4. Baskı, Bursa, Ezgi Kitapevi Yayınları, Şubat 1997.

Tacoli, Cecilia : "Crisis or Adaptation? Migration and Climate Change in a Cotext of High Mobility," **International Institute for Environment and Development**, vol.21, no.2, October 2009, pp.513-525.

Tacoli, Cecilia: "Rural-Urban Interaction: A Guide to the Literature," **Environment and Urbanization**, vol.10, no.1, April 1998, pp.147-166.

Taş, İ. Halil, Dale R. Lightfoot : "Gecekondu Settlements in Turkey: Rural-Urban Migration in The Developing European Periphery," **Journal of Geography**, vol.104, no.6, 2005, pp.263-271.

Taylor, J. Edward: "Migration: New Dimensions and Characteristics Causes Consequences and Implications for Rural Poverty," Current and Emerging Issues for Economic Analysis and Policy Research, **Food and Agriculture Organization**, Rome 2001, pp.167-202.

Taylor J. Edward, George A. Dyer: "Migration and the Sending Economy, A Disaggregated Rural Economy Wide Analysis," **Journal of Development Studies**, vol.45, no.6, July 2009, pp.966-989.

Tekeli İlhan, Erder Leila: **Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, D.26, 1978.

"The Case for Agglomeration Economies," direktör: Henry Overman, **Manchester Indipendet Economic Review**, 6 Nisan 2009, pp.1-116.

The World Bank: **Economic Implications of Remittances and Migration 2006**, Washington, USA, Global Economic Prospects, The International Bank for Reconstruction and Development, no.34320, 2006.

The World Bank, **Reshaping Economic Geography, World Development Report 2009**, USA, 2008.

The World Bank: **World Development Report 2008: Agriculture for Development**, USA, 2007.

Todaro P. Michael, Smith C. Stephen: **Economic Development**, Sekizinci Baskı, Pearson Education Inc. 2003.

Trebilcock, Michael J.: "The Law and Economics of Immigration Policy," **American Law and Economics Review**, vol.5, no.2, 2003, pp.271-317.

Türkay, Orhan: **Mikro İktisat Teorisi**, cilt I-II, Ankara, Turhan Kitapevi Yayınları, 1989.

Türkdoğan, Orhan: **Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı**, 2. Baskı, İstanbul, Çamlıca Yayınları, Ekim 2004.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 1983.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 1989.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 1990.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 1995.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 2001.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 2003.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 2005.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 2006.

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Yıllığı 2009.

Usumi, Sadullah: **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, editör: Oya Baydar, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, Bilanço'98 yayın dizisi, Şubat 1999.

Ülgen, Gülden: **İktisat Bilimine Giriş**, 3.Basım, İstanbul, Der Yayınları, 2007.

Ünsal, M. Erdal: **Mikro İktisat**, genişletilmiş 6. Baskı, Ankara, İmaj yayınevi, 2005.

Van Hear, Nicholas: **New Diasporas, The Mass Exodus Dispersal and Regrouping of Migrant Communities**, London, GBR, UCL Press Limited, 1998.

Vergunst, Petra J.B. : "Whose Socialisation? Exploring The Social Interaction Between Migrants and Communities of Place in Rural Areas," **Population Space and Place**, vol.15, 2009, pp.253-266.

Vertovec, Steven : "Circular Migration: The Way Forward in Global Policy?," **International Migration Institute James Martin 21st Century School University of Oxford**, Working Papers, paper 4, year 2007.

Waddington, Clare : "Livelihood Outcomes of Migration for Poor People," Development Research Centre on Migration Globalisation and Poverty, **Sussex Centre for Migration Research**, working paper, T1, December 2003.

www.e-sosyoloji.com, "Anthony Giddens," 18.02.2011.

"What is Forced Migration?," çevrimiçi www.forcedmigration.org, 09.12.2010.

Williams, Anne S., C.Jobes Patrick, Gilchrist C. Jack : "Gender Roles, Marital Status and Urban-Rural Migration," **Sex Roles**, vol.15, no.11-12, 1986, pp.627-643.

Wolfel, Richard L. : "Migration in The New World Order: Structuration Theory and its Contribution to Explanations of Migration," çevrimiçi www.siue.edu, 27.05.2010, pp.1-28.

Wood Gavin A., Parr John B.: "Transaction Costs Agglomeration Economies and Industrial Location," **Growth and Change**, vol.36, no.1, Winter 2005, pp.1-15.

Yerasimos, Stefanos: **Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, I. Dünya Savaşından 1971'e** çeviren: Babür Kuzucu, kitap 3, Altıncı baskı, İstanbul, Belge Yayınları:65, Kasım 1992.

Yükseker, Deniz: **Coming to Terms With Forced Migration; Post Displacement Restitution of Citizenship Rights in Turkey**, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, 2007.

EKLER

Ek 1. Anket Formu:

1.Cinsiyet?

□ Kadın □ Erkek

2. Yaşınız?

□ 18-30 □ 31-40 □ 41-50 □ 50 ve üzeri

3. Eğitim durumunuz?

□ Okuma yazma bilmiyor □ Okuma yazma biliyor □ İlköğretim

□ Lise □ Üniversite □ Lisansüstü

4. Mesleğiniz?

□ İşsiz □ Çiftçi □ Hayvancılık □ Memur □ İşçi
□ Serbest Meslek □ Diğer
(Lütfen yazınız).....

5. Evinizde yaşayan kişi sayısı?

□ 2 □ 3 □ 4 □ 5 □ 6 □ 7 □ 8 □ 9 □ 10 ve üzeri

6. Ailenizin toplam aylık geliri?

□ 200-400 TL □ 400-800 TL □ 800-1.600 TL □ 1.600 TL ve üzeri

7. Ailenizde çalışan kişi sayısı?

□ 1 □ 2 □ 3 □ 4 □ 5 □ 6 □ 7 □ 8 ve üzeri

8. Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerden ekonomik destek alıyor musunuz?

□ Evet □ Hayır

9. Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerde herhangi bir işe sahip miydiniz?

□ Evet □ Hayır

Cevabınız evet ise 10. soruyu cevaplayınız.

10. Geçim kaynağınız aşağıdakilerden hangisiydi?

□ Tarım □ Hayvancılık □ İşçi □ Serbest meslek □ Memuriyet

□ Diğer (Lütfen yazınız).....

11. Sosyal yardım kuruluşlarından yardım alıyor musunuz?

□ Evet □ Hayır

12. Diyarbakır'a nereden göç ettiniz?

□ Mezra □ Köy □ Kasaba □ İlçe □ Başka bir il

13. Göç etmenizin en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?

□ Ekonomik nedenler □ Terör □ Kan davası □ Evlilik

□ Şehir yaşantısının çekiciliği

□ Diğer (Lütfen yazınız).....

14. Diyarbakır'a göç etme kararınızda etkili olan kişiler kimlerdir?

□ Arkadaşlarım □ Akrabalarım □ Aile Büyükleri

□Hiçbiri □Diğer(Lütfenyazınız).....

15. Oturduğunuz ev kime ait?

□ Bana ait □ Kira □ Bir yakınıma ait

16. Oturduğunuz konut çeşidi

□ Apartman dairesi □ Müstakil ev □ Gecekondu

17. Yılda kaç kez Diyarbakır dışına çıkarsınız?

□ Hiç çıkmam □ 1 □ 2 □ 3 □ 4 ve üzeri

18. Sinema, tiyatro v.b. aktivitelere katılıyor musunuz?

□ Evet □Hayır

19. Diyarbakır'a göç ettiğiniz yerdeki en önemli sorununuz neydi?

□ Eğitim □ Sağlık □ Güvenlik □ İşsizlik

□ Diğer (Lütfen yazınız).....

20. Yaşadığınız evde elektrik ve su bağlantısı var mı?

□ Evet □ Hayır

21. Diyarbakır'da yaşadığınız en önemli sorun nedir?

□ Eğitim □ Sağlık □ Ekonomik □ Sosyal uyum □ Sorun yaşamıyorum

□ Diğer (Lütfen yazınız).....

22. Evinizde banyo ve tuvalet var mı?

□ Sadece banyo □ Sadece tuvalet □ Her ikisi de var

23. Diyarbakır'a ne zaman göç ettiniz?

□ 5-10 Yıl □ 10-20 Yıl □ 20-30 Yıl □ 30-40 Yıl □ 40 Yıl ve üzeri

24. Diyarbakır'a geldiğiniz yerdeki alışkanlıklarınızı sürdürüyor musunuz?

□ Kesinlikle Hayır □ Hayır □ Kararsızım □ Evet □ Kesinlikle Evet

25. Diyarbakır'a göç ettikten sonra eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminiz kolaylaştı mı?

□ Kesinlikle Hayır □ Hayır □ Kararsızım □ Evet □ Kesinlikle Evet

26. Diyarbakır'daki sosyal yaşantıya ayak uydurabildiniz mi?

□ Kesinlikle Hayır □ Hayır □ Kararsızım □ Evet □ Kesinlikle Evet

27. Şehir yaşantısının akrabalık ilişkilerini zayıflattığına inanıyor musunuz?

□ Kesinlikle Hayır □ Hayır □ Kararsızım □ Evet □ Kesinlikle Evet

28. Diyarbakır'a göç etme kararınızın doğru olduğunu düşünüyor musunuz?

□ Kesinlikle Hayır □ Hayır □ Kararsızım □ Evet □ Kesinlikle Evet

29. Diyarbakır'da yaşamaktan memnun musunuz?

□ Kesinlikle Hayır □ Hayır □ Kararsızım □ Evet □ Kesinlikle Evet

30. İmkân bulursanız Diyarbakır'a göç ettiğiniz yere geri dönmek ister misiniz?

□ Kesinlikle Hayır □ Hayır □ Kararsızım □ Evet □ Kesinlikle Evet

ÖZGEÇMİŞ

28.03.1971 Tarihinde Diyarbakır'a dünyaya geldim. İlk orta ve lise öğrenimimi Diyarbakır'da tamamladım. 1989 Yılında İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'ne kayıt yaptırdım ve aynı bölümden 1993 yılında mezun oldum. 1996 Yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Ekonomi Bölümü'nde açılan yüksek lisans programına kabul edildim ve 1998 yılında 'Avrupa Birliği Türkiye İlişkilerinde Gümrük Birliği' başlıklı tezi savunarak mezun oldum.

2006 Yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından İktisat Bölümü'nde açılan doktora programına başvurdum ve aynı yıl bu programa kayıt yaptırdım. Serbest meslekle uğraşmaktayım.